

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова

ПМУ ХАБАРШЫСЫ

Педагогикалық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

ВЕСТНИК ПГУ

Педагогическая серия
Издается с 1997 года

№ 4 (2018)

Павлодар

Педагогическая серия

выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на учет, переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ 17021-Ж

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Бас редакторы – главный редактор

Ахметова Г. Г.

к.философ.н.

Заместитель главного редактора

Кудышева А. А., *к.п.н., доцент*

Ответственный секретарь

Аубакирова С. Д., *доктор PhD*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Абибуллаева А.,	<i>д.п.н., профессор</i>
Бурдина Е. И.,	<i>д.п.н., профессор</i>
Калдыбаева А. Т.,	<i>д.п.н., профессор (Кыргызстан)</i>
Снопкова Е. И.,	<i>к.п.н., профессор (Белоруссия)</i>
Тулекова Г. М.,	<i>доктор PhD, ассоц. профессор (доцент)</i>
Пиговаева Н. Ю.,	<i>доктор PhD, ассоц. профессор (доцент)</i>
Шокубаева З. Ж.,	<i>технический редактор</i>

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели
Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов
При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник ПГУ» обязательна

© ПГУ имени С. Торайгырова

МАЗМҰНЫ

Абильдина С. К., Омаров С. К., Сабанбаев Н. И. «Ұлттық бірегейлік» феноменінің педагогикалық мәні	15
Алибаева Ж. Е., Халелова А. Х. Педагогикалық диалог болашақ әлеуметтік педагогтардың және өзін-өзі тану мұғалімдерінің әлеуметтік-мәдени дамуының негізі ретінде.....	24
Арипбаева Л. Ш., Байгунова Д. М., Мурзабаева М. А., Серікбаева Қ. Қ. Жоғары оқу орындарында мұғалімдерді дайындау тәжірибесінде музыкалық интонацияны меңгеру әдістемесі.....	31
Ашимбетова Р. Д. «Өзін-өзі тану» адамгершілік-рухани білім беру бағдарламасы аясында интегративті білім берудің мүмкіндіктері мен ерекшеліктері.....	42
Баженова Э. Д., Анесова А. Ж. «Гуманитарлық технология» концепциясының мазмұнының мәні ..	52
Бақылтай С. Е. Жоғары оқу орындарында ағылшын тілін оқытуда студенттердің кәсіптік даярлығын қалыптастыру құрылымы.....	61
Балагазова С. Т., Момбек А. А., Искакова А. Т., Кененбаева М. А., Байгожина Ж. М., Ахмульдинова А. Н., Сакенов Д. Ж. Қосарланған педагогикалық мамандықтар студенттерің кәсіптік даярлау туралы	70
Бронский Е. В., Лебедева В. И., Семёнова М. В., Антихович Ж. С. Қазақстан Республикасында орта білім беру мазмұнын жаңарту контекстінде дене тәрбиесі мен дене шынықтыру бойынша оқу бағдарламаларындағы басымдықтарды талдау	80
Велиева В. И. Өскелең ұрпақтың азаматтық санасын қалыптастыру ерекшеліктері	90
Гришаева О. В., Калиева К. Б. ЖОО-да студенттерді жобалық оқытуды енгізудің практикалық мәселелері.....	98
Жамалиева А. А., Елубаева П. К. «Мемлекеттік және жергілікті менеджмент» мамандығының студенттеріне арналған кәсіби шет тілдік коммуникация компетенциясын қалыптасуының құрамы	109

Жумадуллаева А. А., Рахмет Ү. Р., Алякбар Б. Отбасындағы мектеп жасына дейінгі баланың қарым-қатынасы..	119
Жумадуллаева А. А., Абдурахимова Д. Балабақшада балалардың этностық-мәдени сәйкестілігін қалыптастырудың маңызы.....	125
Жұмажанов С. Қ. Жоғары мектепте оқу кезінде құзыреттілікті қалыптастыру мәселелері.....	132
Ибадуллаева С. Ж., Русанов А. М., Нурғалиева А. А., Ауезова Н. С. Болашақ биолог мұғалімдерінің өз бетінше білім алу қабілеттерін интербелсенді оқыту технологиясы арқылы дамыту.....	136
Кабдырова А. А. ЖОО оқытушыларының инклюзивтік білім беруге дайындығын қалыптастыру нәтижесі ретінде педагогикалық үлгі жасау мүмкіндігі.....	150
Калиева Э. И. ЖОО-да белсенді оқыту стратегиялары.....	160
Калманова Д. М., Мендалиева Ш. О. Сыни ойлау технологиясын пайдаланып студенттердің психикалық қызметінің қалыптастыру.....	169
Кудышева А. А., Темирғалинова А. К. Жоғарғы оқу орнының полиэтникалық ортасында студенттер тұлғасының даму ерекшеліктері.....	175
Кукубаева А. Х., Канапина А. К., Бердыбекова Н. С. Жоғары сынып оқушыларына кәсіби бағдар берудің психологиялық негіздері.....	183
Күлшарипова З. К., Исабеков Ж. Б., Сирлибаев М. К. Индивид субъект ретінде және әлеуметтік-психологиялық өзара әсерлесу нысаны.....	192
Күлшарипова З. К., Матаев Б. А., Исабекова Б. Б. Менеджмент жүйесі: жаңартылған білім беру жағдайында педагогикалық қарым-қатынастар мен тәуекелдер.....	200
Мовкебаева З. А. Инклюзивті білім беруді кірістіру бойынша шетел жоғары оқу орындарының тәжірибесі.....	213
Мубаракوف А. М., Еркишева Ж. С. Математиканы бейіндік оқытуда қаржылық есептеулер негізінің мазмұнын жобалаудың ерекшелігі.....	223

Муслимова А. З., Алиппаева Д. Ж., Мауленов К. С. Кездейсоқ нүктелерді үлестіру жолымен сейілтуді ұсынысқа негізделген экстракция белгілерінің экспресс әдісінің мүмкіндіктері.....	232
Муслимова А. З., Берік С. Б., Мауленов К. С. Бетті тану мен іздеу үшін суреттің сирек көрсетілуіне салыстырмалы анализ.....	242
Ниязова А. Е. Жеке-бағытталған және коммуникативтік технологиялар.....	250
Нурғалиева А. К., Чилдебаев Ж. Б., Утешкалиева А. М. «Биология» пәнін оқытудың дидактикалық ұстанымдары.....	260
Нұрғалиева С. А., Тулекова Г. М., Ганиева Э. С. Тілдік емес жоғары оқу орындарында ұстаздардың мәдениетаралық құзыреттіліктерін жетілдіру.....	271
Нуржанова Ж. Д., Темирхан С. С. Заманауи білім беруде АКТ қолданудағы қажетті құзыреттілік.....	281
Нуржумбаева А. З., Бурдина Е. И. Мазмұны және ұйымдастыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыс қалыптастыру дайындығы педагогикалық пәндерді жаратылыстану ғылымдары (физика, информатика, химия, биология) ағылшын тілінде аясында жаңартылған білім беру мазмұнын оқыту.....	287
Оразбаева К. О. Болашақ педагогтардың жаһандық құзыреттілігін ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастыру жүйесі.....	297
Саметова Ф. Т. Жасөспірімдер агрессиясы мен жанжал мәселелері және олардың қазіргі қоғамдағы көрінісі.....	305
Сармантаев А. С., Ишанов П. З. Бастауыш мектептің педагогикалық процесінде ойын әдісінің сипаттамасы және қолдануы.....	315
Серік М., Мухамбетова М. Ж. Заманауи клиент-сервер технологиясының ақпараттық-программалық негіздеріне талдау.....	325
Софьяна И. И., Андреева О. А., Арабаджи К. Д. Оқушылардың танымдық қызметін белсендіру әдістері.....	334
Таганова А. М., Досмырза Р. Ж. Педагогикалық колледжде білім алушылардың өзіндік психологиялық ерекшеліктері.....	343

Темербаева Ж. А., Аймолда А. Е. Оқу үрдісіндегі жоба әдісі.....	353
Тулкенова Д. Т. Шет тілін ерте жастан оқытатын мұғалімдердің кәсіптік даярлаудың шетелдік тәжірибесі	363
Тулужанова К. А., Онгарбаева С. С. Д. Рақышевтың әншілікке баулу әдістемесі.....	371
Тулужанова К. А., Макажанова А. Болашақ музыка мұғалімінің кәсіби даярлауында заманауи технологияларды қолдану	379
Тулужанова К. А., Баженова Э. Д., Туменбаева А. К. Элективті курстар – жеке бағыт-бағдар таңдаулы	388
Хажимухан Т., Иванченко Ю. В. Ағылшын тілін шетел тілі ретінде оқытуда жазуға үйретудің мәдениетаралық аспектілері.....	397
Шаушекова Б. К., Бакирова И. Д. Этномәдени құзыреттілік – этномәдени білім берудің негізі	405
Шмигирилова И. Б., Таджигитов А. А. Кәсіби математика мұғалімінің компоненті ретінде құзыреттілігінің ашық танымдық позициясы	412
Сергеева В. В., Семенова Л. А. Болашақ педагогтардың патриоттық мәдениетін қалыптастыру моделі және оны педагогикалық ЖОО-да жүзеге асыру технологиясы.....	418
Авторларға арналған ережелер.....	429

СОДЕРЖАНИЕ

Абильдина С. К., Омаров С. К., Сабанбаев Н. И. Педагогическое значение феномена «Национальная идентичность»	15
Алибаева Ж. Е., Халелова А. Х. Педагогический диалог как основа социокультурного развития будущих социальных педагогов и учителей самопознания.....	24
Арипбаева Л. Ш., Байгунова Д. М., Мурзабаева М. А., Серикбаева К. К. Методика освоения музыкальных интонаций в практике вузовской подготовки учителей.....	31
Ашимбетова Р. Д. Возможности и особенности интегративного образования в рамках программы нравственно-духовного образования «Самопознание»	42
Баженова Э. Д., Анесова А. Ж. Сущность содержания понятия «гуманитарные технологии».....	52
Бақылтай С. Е. Структура формирования профессиональной подготовки у студентов по преподаванию английского языка в вузе	61
Балагазова С. Т., Момбек А. А., Исакова А. Т., Кененбаева М. А., Байгожина Ж. М., Ахмульдинова А. Н., Сакенов Д. Ж. О профессиональной подготовке студентов сдвоенных педагогических специальностей.....	70
Бронский Е. В., Лебедева В. И., Семёнова М. В., Антихович Ж. С. Анализ приоритетов в физическом воспитании и учебных программах по физической культуре в контексте обновления содержания среднего образования Республики Казахстан	80
Велиева В. И. Особенности становления гражданского самосознания у представителей молодого поколения	90
Гришаева О. В., Калиева К. Б. Практические вопросы внедрения проектного обучения студентов в ВУЗе.....	98
Жамалиева А. А., Елубаева П. К. Особенности формирования профессиональной иноязычной коммуникативной компетенции у студентов специальности «Государственное и местное управление»	109

Жумадуллаева А. А., Рахмет У. Р., Алякбар Б. Отношения между дошкольниками в семье	119
Жумадуллаева А. А., Абдурахимова Д. Важность компетенции детской этностической культуры у детей .	125
Жумажанов С. К. Проблемы формирования компетенций при обучении в высшей школы	132
Ибадуллаева С. Ж., Русанов А. М., Нурғалиева А. А., Ауезова Н. С. Использование интерактивных технологий в процессе развития самостоятельных навыков обучения будущего учителя биологии	136
Кабдырова А. А. Возможность педагогического моделирования как результат формирования готовности преподавателей вуза к реализации инклюзивного образования.....	150
Калиева Э. И. Активные стратегии обучения в вузе	160
Калманова Д. М., Мендалиева Ш. О. Использование технологии развития критического мышления для формирования мыслительной деятельности студентов	169
Кудышева А. А., Темиргалинова А. К. Особенности развития личности студентов в полиэтнической среде вуза.....	175
Кукубаева А. Х., Канапина А. К., Бердыбекова Н. С. Психологические основы профессиональной ориентации старшеклассников	183
Кульшарипова З. К., Исабеков Ж. Б., Сирлибаев М. К. Индивид как субъект и объект социально-психологического взаимодействия	192
Кульшарипова З. К., Матаев Б. А., Исабекова Б. Б. Система менеджмента: установки и риски педагогических коммуникаций в условиях обновленного образования	200
Мовкебаева З. А. Опыт зарубежных вузов по внедрению инклюзивного образования.....	213
Мубаракوف А. М., Еркишева Ж. С. Особенности проектирования содержания основ финансовых вычисления в профильном обучении математике	223

Муслимова А. З., Алиппаева Д. Ж., Мауленов К. С. Возможности экспресс метода экстракции признаков, основанного на идеи разреженного представления путем разпределения случайных точек.....	232
Муслимова А. З., Берік С. Б., Мауленов К. С. Сравнительный анализ методов разреженного представления изображении для задач поиска и распознавания лиц	242
Ниязова А. Е. Личностно-ориентированные и коммуникативные технологии в преподавании иностранных языков.....	250
Нурғалиева А. К., Чилдебаев Ж. Б., Утешкалиева А. М. Дидактические принципы изучения предмета «Биологии»	260
Нурғалиева С. А., Тулекова Г. М., Ганиева Э. С. Совершенствование межкультурной компетенции педагогов неязыковых вузов	271
Нуржанова Ж. Д., Темирхан С. С. Компетентность использования ИКТ в современном образовании.....	281
Нуржумбаева А. З., Бурдина Е. И. Содержание и организация опытно-экспериментальной работы по формированию готовности педагогических кадров к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования.	287
Оразбаева К. О. Система формирования глобальных компетенций будущих учителей на основе национальных ценностей.....	297
Саметова Ф. Т. Проблемы подростковой агрессии и конфликтности и проявление их в современном обществе	305
Сармантаев А. С., Ишанов П. З. Характеристика и использование игрового метода в педагогическом процессе начальной школы	315
Серік М., Мухамбетова М. Ж. Анализ основ аппаратно-программных обеспечений современной клиент-серверной технологии	325
Софьяна И. И., Андреева О. А., Арабаджи К. Д. Методы активизации познавательной деятельности учащихся	334

Таганова А. М., Досмырза Р. Ж. Специфические психологические особенности обучающихся в педагогических колледжах	343
Темербаева Ж. А., Аймолда А. Е. Метод проекта в учебном процессе.....	353
Тулкенова Д. Т. Зарубежный опыт профессиональной подготовки педагогов по раннему иноязычному обучению	363
Тулужанова К. А., Онгарбаева С. С. Методика обучения пению Д. Ракишева	371
Тулужанова К. А., Макажанова А. Использование современных технологий в профессиональной подготовке будущего учителя музыки	379
Тулужанова К. А., Баженова Э. Д., Туменбаева А. К. Элективные курсы – курсы по выбору.....	388
Хажимухан Т., Иванченко Ю. В. Кросс-культурные аспекты обучения письму в преподавании иностранного языка	397
Шаушекова Б. К., Бакирова И. Д. Этнокультурная компетентность – основа этнокультурного образования.....	405
Шмигирилова И. Б., Таджигитов А. А. Открытая познавательная позиция как компонент профессиональной компетентности учителя математики.....	412
Сергеева В. В., Семенова Л. А. Модель формирования патриотической культуры будущих педагогов и технология ее реализации в педагогическом вузе.....	418
Правила для авторов	429

CONTENT

Abildina S. K., Omarov S. K., Sabanbaev N. I. Pedagogical significance of the phenomenon «National identity»	15
Alibaeva Zh. E., Khalelova A. Kh. Pedagogical dialogue as a basis for the socio-cultural development of future social pedagogues and teachers of self-cognition	24
Aripbayeva L. Sh., Baygunova D. M., Myrzabayeva M. A., Serikbayeva K. K. Method of assimilating of musical intonations in teachers' training practice.....	31
Ashimbetova R. D. The opportunities and peculiarities of undegrative education within the Program for moral and spiritual education «Self-cognition».....	42
Bazhenova E. D., Anesova A. Zh. The essence of the concept of «Humanitarian technology»	52
Bakyltay S. E. Structure of professional training formation for students in teaching English at a university	61
Balagazova S. T., Mombek A. A., Iskakova A. T., Kenenbaeva M. A., Baygozhina Zh. M., Akhmuldinova A. N., Sakenov J. Zh. On the professional training of students of dual pedagogical specialties.....	70
Bronskiy E. V., Lebedeva V. I., Semenova M. V., Antihovich Zh. S. The analysis of priorities in physical education and training programs on physical culture in the context of updates of the content of the secondary education of the Republic of Kazakhstan	80
Veliyeva V. I. Specific features of formation of civic self-consciousness of young generation.....	90
Grishayeva O. V., Kaliyeva K. B. Practical questions of introduction of design training students in higher education institution	98
Zhamaliyeva A. A., Yelubayeva P. K. Peculiarities of professional foreign language communicative competence formation in students of specialty «State and local management».....	109

Zhumadillayeva A. A., Rahmet U. R., Aliakbar B. Relationships between preschool children in the family	119
Zhumadillayeva A. A., Abdurahimova D. The importance of forming ethnic and cultural identity of children in the kindergarten	125
Zhumazhanov S. K. Problems of forming competencies in the high school training	132
Ibadullayeva S. Zh., Rusanov A. M., Nurgaliyeva A. A., Auezova N. S. Utilizing interactive technologies in the development of independent learning skills of the future biology teacher	136
Kabdyrova A. A. The possibility of pedagogical modeling as the result of the formation of readiness of university teachers to implementation of inclusive education	150
Kaliyeva E. I. The active training strategies in the university	160
Kalmanova D. M., Mendaliyeva Sh. O. The using of technology development of critical thinking for formation of thinking activity of students	169
Kudysheva A. A., Temirgalinova A. K. Peculiarities of development of the personality of students in the polyethnic environment of the higher education	175
Kukubayeva A. H., Kanapina A. K., Berdibekova N. S. Psychological bases of vocational guidance of high school students	183
Kulsharipova Z. K., Issabekov Zh. B., Sirlibaev M. K. Individuals as subjects and objects of social and psychological interaction	192
Kulsharipova Z. K., Mataev B. A., Issabekova B. B. Management system: attitudes and risks of pedagogical communications in the conditions of renewed education	200
Movkebayeva Z. A. The experience of foreign universities in the implementation of inclusive education	213
Mubarakov A. V., Erkishева Zh. S. Features of the design of the financial calculation basics content in profile training in mathematics	223
Muslimova A. Z., Alipayeva D. Zh., Maulenov K. S. Possibilities of express recognition method based on random distribution of points	232

Muslimova A. Z., Berik S. B., Maulenov K. S. Comparative analysis of the methods of sparse representation of the image for the tasks of searching and recognizing faces	242
Niyazova A. E. Personal-oriented and communicative technologies	250
Nurgaliyeva A. K., Childebaev Zh. B., Uteskaliyeva A. M. Didactic principles of studying the subject «Biology»	260
Nurgallyyeva S. A., Tulekova G. M., Ganiyeva E. Improvement of teachers' intercultural competence of non-linguistic higher education institutions	271
Nurzhanova Zh. D., Temirkhan S. S. ICT competence in modern education	281
Nurzhumbayeva A. Z., Burdina E. I. The content and organization of research and experimental work on the formation on teaching staff readiness to train hard sciences (physics, IT, chemistry, biology) in English within the updated content of education	287
Orazbayeva K. O. The system of forming global competencies of future teachers on the basis of national values	297
Sametova F. T. Problems of juvenile aggression and conflict and their manifestation in modern society	305
Sarmantaev A. S., Ishanov P. Characterization and use of the game method in the pedagogical process of primary school	315
Serik M., Mukhambetova M. Zh. Analysis of the basics of hardware and software support of modern client-server technology	325
Sofina I. I., Andreyeva O. A., Arabadji K. D. Methods of activating the cognitive activity of students	334
Taganova A. M., Dosmyrza R. Zh. Specific psychological characteristics of students in pedagogical colleges	343
Temerbaeva Zh. A., Aimolda A. E. Project method in the educational process	353
Tulekenova D. T. Foreign experience of professional teacher training in early foreign language education	363

Tuleuzhanova K. A., Ongarbayeva S. S. Rakishev's method of teaching singing	371
Tuleuzhanova K. A., Makazhanova A. The use of modern technologies in the professional training of the future music teacher	379
Tuleuzhanova K. A., Bazhenova E. D., Tumenbayeva A. K. Elective courses – courses by selection.....	388
Khazhimukhan T., Ivanchenko Y. Cross-cultural aspects of EFL writing	397
Shaushekova B., Bakirova I. Ethnocultural competence – the basis of ethnocultural education	405
Shmigirilova I. B., Tadzhigitov A. A. Open cognitive stance as a component of the professional competence of the teacher of mathematics.....	412
Sergeyeva V. V., Semenova L. A. Model of formation of patriotic culture of future teachers and technology of its realization in pedagogical higher education institution.....	418
Rules for authors	429

FTAMP 14.07.05

С. К. Абильдина¹, С. К. Омаров², Н. И. Сабанбаев³

¹п.ғ.д, профессор, Педагогика факультеті, Академик Е. А. Букетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ., 100028, Қазақстан Республикасы

²п.ғ.к., директор орынбасары, ҚРҒБМ «Оқулық» РҒПО, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы

³докторант (PhD), Педагогика факультеті, Академик Е. А. Букетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ., 100028, Қазақстан Республикасы
e-mail: ³nurbol_c@mail.ru

**«ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІК» ФЕНОМЕНІНІҢ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘНІ**

Мақала білім беру саласында ұлттық бірегейлікті қалыптастырумен байланысты мәселелер қарастырылған. «Этнос», «ұлт» және «ұлттық бірегейлік» ұғымдарының философиялық, саясаттану, әлеуметтану, этнология ғылымдары тұрғысынан сипаттамаларына көңіл бөлінген, талдау жасалған. Бүгінгі полимәдениетті Қазақстан жағдайында ұлттық бірегейліктің ерекшеліктері қарастырыла отырып, оны бүгінгі қоғамды қалыптастырудағы маңызы атап өтілген. Сонымен қатар мақалада ұлттық бірегейлікке ХХІ ғасырдағы жаһандық деңгейде ұлттық саяси ұйымдасудың негізгі факторларының бірі ретінде сипаттама берілген.

Бұл мәселенің педагогика ғылымында әлі де жеткілікті деңгейде қарастырылмай отырғанына назар аударылған. Аталған мәселені шешу Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің біріне айналуы тиістігі атап көрсетілген. Болашақ мұғалімдерді оқушылардың ұлттық бірегейлігін қалыптастыруға арнайы даярлау қажеттілігі жоғары оқу орындарда педагогтарды дайындауда назардан тыс қалмауы тиіс. Осы идея мақаланың басты өзегі болып табылады.

Кілтті сөздер: этнос, ұлт, ұлттық бірегейлік, ұлттық бірегейлікті қалыптастыру.

КІРІСПЕ

Қазақстанның білім беру жүйесінде оқушылардың ұлттық бірегейлігін қалыптастыру механизмін әзірлеу аса маңызды, себебі бүгінгі оқушылар – қоғамның азаматтық және кәсіптік басым мәселелерін бойына сіңіріп, оның даму бағытын анықтайтын және оны іске асыратын мемлекет болашағы болып табылады.

Қазақстан Республикасының президенті Н. Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында «XX ғасырдағы батыстық жаңғыру үлгісінің бүгінгі заманның болмысына сай келмеуінің сыры неде? Меніңше, басты кемшілігі – олардың өздеріне ғана тән қалыбы мен тәжірибесін басқа халықтар мен өркениеттердің ерекшеліктерін ескермей, бәріне жаппай еріксіз таңуында... Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодынды сақтай білу» деп атап көрсеткен болатын [1].

Осы мақалада тұтас қоғамның және әрбір қазақстандықтың санасын жаңғыртудың бір бағыты ретінде ұлттық бірегейлікті сақтау қажеттілігіне аса назар аударылған.

Посткеңестік мемлекеттер алдында олардың кеңестік мұрасы полиэтникалық және поликонфессионалды халықтан ұлтты құру мәселесі пайда болды. Көптеген саясаттанушылар, әлеуметтанушылар посткеңестік мемлекеттерде халықтарда этникалық, ұлттық бірегейлігін емес, азаматтық бірегейлікті қалыптастыру қажет екендігіне назар аударды.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазақстанда да ұлт бірегейлігі толықтай ұлттық саланың басты мәселесі болып отыр.

Қазақстандық ұлттық бірегейлік мазмұнын зерттейтін саясаттану, әлеуметтану, этнология саласындағы біршама жұмыстардың барлығына қарамастан, педагогика ғылымында көпмәдениетті қоғамда мәдениетаралық және ұлттық құрамдас бөліктерді біріктіре отыры ұлттық бірегейлікті қалыптастыру, осы процесте жеке тұлғаның құрылымының ұлттық құрамдас бөліктермен өзара әрекеттесу механизмі әлі де толықтай зерттелмеген.

XX–XXI ғасырларда жаһандық деңгейде ұлттың саяси ұйымдасуы оның мемлекетке ретінде құрылуымен сәйкес келуде. Ұлт мемлекетті заңдастырады және ұлттық мемлекет ғана халықаралық қатынастардың толыққанды субъектісі бола алады. Ұлттық емес мемлекеттер ұлттыққа айналуы керек немесе өмір сүруін тоқтатуы керек деген пікір қалыптасқан.

Ұлттық бірегейлікті қалыптастыру мәселесінің көп өлшемділігі онымен байланысты «ұлт», «этнос», «адамдар» тұжырымдамалық категориялардың

нақтылығын, олардың арасындағы байланыстарды және ұқсастықтарды анықтауды қажет етеді.

Этнос ұғымы ұлт ұғымымен тығыз байланысты. Ұлт – қоғамды ұйымдастырудың анағұрлым кең тараған бірлігі. Ұлт анықтамасының түрлі түсіндірмелеріне қарамастан, көп зерттеушілер жұмыстарынан ұлттың белгілері ұлыс белгілерімен өте ұқсас келеді (В. И. Козлов, С. А. Кравченко, Г. Е. Марков, В. В. Пименов, В. И. Семенов, М. Ю. Тимофеев, С. А. Токарев, Н. Н. Чебоксаров, И. А. Чебоксарова, С. М. Широкогоров, В. А. Авксентьев, С. А. Арутюнов, А. Г. Здравомыслов, Ю. В. Бромлей, М. С. Джунусов, В. Н. Козлов)

Жоғарыда көрсетілген авторлардың зерттеулерінде ұлт территориялық, тілдік, діни, этнонимді, психикалық бірлігі бар генетикалық-тарихи этностық қоғамдастық деп түсіндіріледі.

КСРО дан кейін қалыптасқан ұғым бойынша, ұлт – белгілі бір аумақта тарихи қалыптасқан, оның өмір сүруін қамтамасыз етіп, оған өзіндік түр беретін субстанционалды-рухани негізі бар, бірыңғай тіл, мәдени, психологиялық, ділдік (менталитет), өмір салты сияқты ерекшеліктер тән әлеуметтік қауым. Кеңес Одағы кезіндегі марксистік идеологияға сәйкес ұлттың негізгі саяси компоненті жойылып, ұлт ұғымы этнос деңгейіне дейін төмендетілген. Оның бірнеше себептері болған. Біріншіден, болашақта коммунизм орнағаннан кейін ұлттар жойылады. Екіншіден, отарлаушы мемлекетте ұлттың шынайы саяси көрініс табуы мүмкін емес еді [2].

С. М. Широкогоров «этносты – бір тілде сөйлейтін, бір шығу тегін мойындайтын, әдет-ғұрыптар комплексіне, өмір сүру калпына ие және басқалардан өзгешеленетін салт-дәстүрлерді сақтайтын адамдар тобы ретінде сипаттаған [3].

Ю. В. Бромлей этносты «жалпы салыстырмалы тұрақты тіл, мәдениет, психика ерекшеліктеріне ие және де өзінің бірлігі мен калған ұйымдардан өзгешелінін мойындайтын белгілі бір территорияда тарихи қалыптасқан адамдар қауымын айтады [4].

Ұлттың психикалық бірлігін «халықтың жаны», «ұлттық мінез», «ұлттық рух», «ұлттық менталитет» деп атайды. Ол өзінің бастауын Шпенглер О. және Данилевский Н. Я. мәдени-тарихи типтері концепциясынан алады.

Алайда, этнос түсінігінен айырмашылығы бар. Ұлттың дифференциалдық түсінігі экономикалық және саяси белгілерімен байланысты.

Семенов Ю. И. сәйкес ұлт «этникалық құбылыс емес, ол ең алдымен саяси, ортақ атамекемен біріккен адамдардың жиыны» [5]. Ал А. Г. Дугин ұлт – есть «этностың екінші туындысы» деген пікір айтады [6]. Осылайша этнос, ұлт және халық байланысы нақтылана түседі.

Қазақстандағы ұлттық мәселелерді зерттеуші Р. Қ. Қадыржановтың көзқарасы бойынша, ұлт – барлық адамзат баласының қауымдастығы секілді – ақылы, еркі, құндылықтары, діни көзқарастары, саяси және мәдени сенімдері, талғамы мен таңдауы бар жеке адамдардан, бірлестіктерден құралады. Әрбір адам қоғамда өмір сүреді, қоғамға бірігу мен әлеуметтенуде бірыңғай институттар арқылы өзінің өмірінің кезеңдерінен өтеді [7].

«Ұлттық бірегейлік» және «азаматтық бірегейлік» ұғымдары «ұлт» тұжырымдамасымен өзара байланыстылығы туралы посткеңестік кезеңде Ресейдің қоғамдық-саяси дискурстарында қолданыс тапқан. Л. М. Дробижева ойы бойынша ұлттың осылай танылуы «мемлекеттің ашықтығын ғана емес мемлекеттің азаматтарымен өзінді тең ұстау, осы қоғамдастық туралы ұғым, ел тағдырына деген жауапкершілікті және аландайтын адамдармен байланысты түсініктерді сезіну» [8].

Осындай пікір В. А. Тишковтың жұмыстарында да айтылады. Яғни, ұлт түсінігі барлық Ресей халықтарына қолданылады және этникалық, діни, әлеуметтік және саяси айырмашылықтарға баса назар аудара отырып, ресейліктердің азаматтық бірегейлігі ретінде ұлттық бірегейлігін қалыптастыруды ұсынады [9].

Шетелдік зерттеулерде, оның ішінде АҚШ, Канада, Австралия сияқты ұлы көпмәдени елдерде ұлт ұғымының түсіндірілуі «азаматтық ұлт» идеясымен тығыз байланысты. Мұнда этникалық негіздер ұлттық мүдделерді азаматтық түсінуге енеді.

Р. Қ. Қадыржанов ұлттық бірегейліктің қалыптасуын ұлттық идея, патриотизм, ұлттық тарих, миф, тіл және басқа да мәселелермен тығыз байланыста қарастырады. Сонымен бірге Қазақстанның ұлттық саласын зерттеу үшін ұлттық бірегейліктің маңыздылығы ерекше атап көрсетеді. Оның себебі Қазақстанның ұлттық саласының дамуында ұлттық бірегейлік субъективті жеке тұлғалық өлшемдерді өз бойына жинақтайды, сондай-ақ, ұлттық бірегейлікті түсіну мен оны зерттеуге жаңа көзқарастар, жаңа бастамалар жүктейді [7].

Ұлттық бірегейлікті қалыптастырудың негізі жалпыға ортақ және ұлттық доктринада жүзеге асырылатын ортақ идея мен құндылықтар болып табылады, олардың ұлттық сәйкестігі өз еліндегі «Мен-концепция» деңгейінде, яғни ұлттық бірегейлік бойынша, халықтың өкілі ретінде халық арасында көрініс табады. Э. Я. Баталов атап өткендей ұлттық бірегейлік ұлттық сананың бірегей аксиологиялық тұғырнамасы болып табылады, ол бір мемлекеттегі әртүрлі адамдарды біріктіретін моральды-этикалық, адамгершілік, әлеуметтік және психологиялық көзқарастар мен ұмтылыстар жиынтығы. Автор ұлттық құндылықтар мен ұлттың сана-сезімін, ұлттың ақыл-ойының орналасуын қалыптастыратын моральды-этикалық, моральдық, әлеуметтік

және психологиялық көзқарастарды және ұмтылыстарды реттейтін ұлттық бірегейліктің өзара ықпалдасу факторларының маңыздылығын атап көрсетеді.

Білім беру саласындағы Мен-концепциясы ретінде ұлттық бірегейлікті қалыптастыру түрлі коммуникациялық әдістер мен бұқаралық ақпарат құралдары арқылы таратылатын әлеуметтік, ғылыми, көркемдік және саяси баяндамалар арқылы жүзеге асырылады. Сонымен қатар ұлттық-мемлекеттік патриоттық белгілер (мемлекеттік ту, әнұран, патриоттық ұрандар, мемлекеттік мерекелер, ұлттық немесе азаматтық кейіпкерлер мен аңыздар) мемлекеттік жалпыұлттық идеяны айналасында мемлекеттік өкіл ретінде сәтті біріктіре алады.

Ұлттық бірегейлікті Қазақстанның саяси мәдениетінің қалыптасу факторы ретінде қарастырған Н. Ы. Айтымбетов төмендегідей қорытындылар жасайды.

Этнос – белгілі бір аумақта тарихи қалыптасқан, тілдің, мәдениеттің және ақыл-ойдың макрофилактикалық қасиеттерінің, олардың бірлігі мен айырмашылығының сана-сезімінің тұрақты сипатына ие тұрақты адамдар тобы және басқалардан айырмашылығы және ұлттың негізін қалаудың мүмкіндігі; ұлт – мемлекеттік саяси жүйенің айналасында дамыған және бірыңғай ұлттық мақсатқа сәйкес құндылық, моральдық, әлеуметтік-психологиялық, дискурстық және азаматтық көзқарас арқылы белгілі бір елдің халқын біріктіретін әлеуметтік ұлттық білім; халық – ұлттың өкілі, оның ұлттық көрінісі, сол тілде сөйлеуші, мәдениеттің, маенталитеттің, азаматтықтың белгісі; бірегейлік – тұлғаның өзін осы немесе басқа әлеуметтік топқа жатқызуы.

Көп ұлтты қоғамдағы адамның ұлттық идентификациясы негізінде ұлттық бірегейлікті құрайтын тұжырымдамалардың негізгі мазмұнын ескере отырып, адамның этномәдени және әлеуметтік топтары бар құнды этностар қоғамдастығымен, қоғам құндылықтар жүйесіндегі жалпыұлттық мәдениетке негізделген, өз мемлекетінің игілігі үшін әрекет етуге дайын болуды қамтамасыз ететін мақсаттар, қоғам мен этномәдени топтарды біріктіретін адамның саналы қарым-қатынасы болып табылады.

Жалпы посткеңестік кеңістікте, соның ішінде посткеңестік елдердің бірі ретінде Қазақстанда тәуелсіздік алған уақыттан бастап, азаматтардың өзіндік бірегейлену үрдісі, соның ішінде мемлекетте және қоғамда ұлттық бірегейлікті қалыптастырушы азаматтық және этностық парадигмалары арасындағы қарама-қайшылық саяси мәдениеттің жай-күйін білдіреді.

Ұлттық бірегейлік – адамның белгілі бір ұлтқа, елге, мәдени кеңістікке жататындығын білдіретін бірегейліктің құрамдас бөліктерінің бірі ретінде анықталып жүр. Ол – азаматтық және ұлтшылдық сияқты түсініктермен теңестірілмейді, дегенмен, олар оған күшті әсер ете алатын факторлар болып табылуы мүмкін. Сонымен бірге ұлттық бірегейлік адаммен бірге тумысынан

пайда болмайды. Ол белгілі бір адамдардың тобының тілін, тарихын, қауымдастықтың мәдениетін қабылдаған кезде пайда болады. Осыған белгілі бір мемлекетке тиесілік, мемлекеттік бірегейлікке, ұлттық идеяға және мемлекеттік символдарға шынайы берілушілік сезімін де қосуға болады.

Ұлттық бірегейлік – тарихи, империялық, саяси өзіндік, саяси мәдениет, азаматтылық, патриотизм тұжырымдамаларын ішінара қамтитын көп қырлы тұжырымдама [10].

ҚОРЫТЫНДЫ

Бұл қорытындылардың оқушыларда ұлттық бірегейлікті қалыптастыруда әдіснамалық тұжырымдама негізі ретінде толықтай келтіруді жөн көрдік.

Ұлттық бірегейлік мазмұнын педагогикалық интерпретациялау және оған қатысы бар этнос, ұлт пен халық түсінігі көпмәдениетті қоғамдағы білім алушылардың ұлттық сәйкестігін қалыптастыру үшін педагогикалық үдерістің келесі ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді:

– білім алушылардың ұлттық бірегейлігі ұжымдық сәйестілік болып табылады. Ол бірінғай ұлтаралық бүтіндіктің сапалы жаңа қырын иелене отырып, әртүрлі этникалық топтардың өкілдерінің көптеген жеке сәйкестілігін құрайды;

– білім алушылардың ұлттық бірегейлігін қалыптастыру құралдарына мемлекеттік-әлеуметтік жүйелер мен институттар жатады: білім беру, байланыс жүйелері мен БАҚ, мәдениет, денсаулық сақтау. Ұлттық білім беру саласында білім алушылардың ұлттық сәйкестігін мақсатқа лайықта қалыптастыру жеке тұлғаның түрлі генетикасына және мәдениеттілігіне қарамастан мүмкін болады;

– білім алушылардың ұлттық бірегейлігін қалыптастырудың педагогикалық құралдары ретінде түрлі байланыс практикалары мен бұқаралық ақпарат құралдары пайдаланылады. Ұлттық бірегейлікті қалыптастыруда ұлттық-мемлекеттік патриоттық нышандар (ұлттық ту, әнұран, патриоттық ұрандар, ұлттық мерекелер, ұлттық немесе азаматтық кейіпкерлер мен аңыздар) маңызды рөл атқарады;

– жалпы ұлттық құндылық тұжырымдамасын құру және бірыңғай жалпыұлттық ментальдылықты қалыптастыру білім алушылардың ұлттық сәйкестілігінің динамикасына және құрылымына дәстүрлерді қалыптастыру және бірігу құндылықтарын қалыптастыру арқылы тиімді ықпал етуге мүмкіндік береді;

– Көпмәдениетті қоғамда білім алушылардың ұлттық сәйкестілігін қалыптастырудың ерекшелігі – «біз – олар», «бізден – бөтен», «Шығыс-Батыс» екі жақты қарсыластардан білім алушылардың ұлттық сәйкестігін қалыптастыру, этникалық түсінушілікті қабылдау қағидаттарына көшуді,

этносаралық қақтығыстардың шешілу тәжірибесін және этносаралық өзара әрекеттің коммуникациялық технологияларын қолдануды талап етеді. Саяси қоғамдастық ретінде ұлт өзінің (ұлттық) мемлекетінсіз мүмкін емес. Сондықтан, ұлтты қалыптастыру және нығайту арқылы ұлттық бірегейлігі формалары қалыптасады және нығаяды.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Назарбаев, Н. Ә.** Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. [Электронды ресурсы]. – http://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy.

2 Орысша-қазақша түсіндірме сөздік : Әлеуметтану және саясаттану бойынша / Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын. – Павлодар : «ЭКО» ҒӨФ, 2006. – 569 б.

3 **Широкогоров, С. М.** Этнос : Исследование основных принципов изменения этнических и этнографических явлений. – М., 2010. – 134 с.

4 **Бромлей, Ю. В.** Этнос и этнография. – М., 1973. – С. 264.

5 **Семёнов, Ю. И.** Нация // Словарь философских терминов. – М. : ИНФРА-М, 2004. – С. 350–352.

6 **Дугин, А. Г.** Этносоциология. – М. : Академический проект, 2011. – С. 34.

7 **Кадыржанов, Р. К.** Этнокультурный символизм и национальная идентичность Казахстана. – Алматы, 2014. – 159 с.

8 **Дробижева, Л. М.** Национально-гражданская и этническая идентичность: проблемы позитивной совместимости. – С. 218. [Электронды ресурсы]. – <http://www.isras.ru/files/File/publ/year-2008/Nacionalno-grajdanskaya%20i%20etnicheskaya%20identichnost.pdf>.

9 **Тишков, В. А.** Реквием по этносу: исследование по социально-культурной антропологии. – М. : Наука, 2003. – 544 с.

10 **Айтымбетов, Н. Ы.** Ұлттық бірегейлік – Қазақстанның саяси мәдениетінің қалыптасу факторы : филос. док. (PhD) ғыл. ...дис. – Алматы, 2015. – 124 б.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

С. К. Абильдина¹, С. К. Омаров², Н. И. Сабанбаев³

Педагогическое значение феномена «Национальная идентичность»

^{1,3}Педагогический факультет,

Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова,
г. Караганда, 100028, Республика Казахстан;

²НПЦ «Окулык» МОН РК,
г. Астана, 010000, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 26.11.18.

S. K. Abildina¹, S. K. Omarov², N. I. Sabanbaev³

Pedagogical significance of the phenomenon «National identity»

^{1,3}Pedagogical Faculty,
Academician E. A. Buketov Karaganda State University,
Karaganda, 100028, Republic of Kazakhstan;

²SPC «Okulyk» MES RK,
Astana, 01000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

В статье рассматриваются проблемы, связанные с формированием национальной идентичности. Рассмотрены и проанализированы понятия «этнос», «нация» и «национальная идентичность» с точки зрения философии, политологии, социологии и этнологии.

Рассмотрена особенность национальной идентичности в условиях поликультурности Казахстана, подчеркивается ее важность при формировании общества. Также в этой статье дана характеристика национальной идентичности в качестве одного из главных факторов национального политического формирования на глобальном уровне в 21 веке.

Было обращено внимание на то, что эта проблема недостаточно изучена в педагогической науке. Решение вышеуказанной проблемы должна стать одной из основных задач системы образования Республики Казахстан.

Специальная подготовка будущих учителей по формированию национальной идентичности обучающихся должна быть одним из основных направлений подготовки педагогов. Эта мысль является главной идеей данной статьи.

The article deals with topics related to the formation of national unity. The concepts of «ethnos», «nation» and «national unity» were reviewed and analyzed from the point of view of philosophy, political science, sociology and ethnology.

In today's multicultural state of Kazakhstan, taking into account the peculiarities of national unity, the importance of the formation of the current society has been considered. Also, in this article, a description of national

unity as one of the main factors of national political formation at the global level in the XXI st century was given.

This issue is still not discovered enough in pedagogical science. Above mentioned issue must become one of the main duties of education system. The need for special training for future teachers in the formation of national unity among students should not stand aside in universities in the preparation of teachers. This idea is the main relevance of this article.

ГРНТИ 14.43.43

Ж. Е. Алибаева¹, А. Х. Халелова²

¹докторант, Факультет социальных наук, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана, 010011, Республика Казахстан;

²магистр педагогических наук, ст. преподаватель, Педагогический факультет, Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан
e-mail: ¹khalelovaiga@mail.ru; ²alibaeva_zh@mail.ru

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ДИАЛОГ КАК ОСНОВА СОЦИОКУЛЬТУРНОГО РАЗВИТИЯ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ И УЧИТЕЛЕЙ САМОПОЗНАНИЯ

Статья посвящена исследованиям в области проблем социокультурного развития студентов специальности «Социальная педагогика и самопознание». В статье затронута важность социокультурной компетентности на основе педагогического диалога как одного из факторов профессионального образования будущих социальных педагогов и учителей самопознания.

Ключевые слова: педагогический диалог, социокультурное развитие, социокультурная компетентность, социальная педагогика и самопознание.

ВВЕДЕНИЕ

В современных условиях развития страны должны опираться не только на законы договор, экономическую целесообразность, но и на взаимодействие, моральные обязательства, ответственность перед обществом и доверие.

Президент Н. Назарбаев в своей статье определяет: «Успех и политической, и экономической модернизаций зависит в первую очередь от уровня общественного сознания, где приоритетом является духовность. Поэтому духовное возрождение на сегодня – задача что ни на есть самая актуальная. «Чтобы выжить надо измениться». Одно из направлений такого изменения – модернизация общественного сознания, изменение сознание, которое может осуществляться только на основе обновления общественных и гуманитарных знаний. Это предполагает, что студенты

всех специальностей должны иметь качественную подготовку в области общественных и гуманитарных знаний так, чтобы они могли понимать современные процессы и прогнозировать их будущее развитие с тем, чтобы стать главными проводниками принципов модернизации сознания – открытости, прагматизма, конкурентоспособности, «будущее творится в учебных аудиториях».

В связи с этим подготовка качественных кадров для страны, в том числе, и педагогических кадров приобретает огромное значение.

В контексте социокультурной модернизации нашего общества стало важно приобретение социокультурного опыта, который состоит из знаний норм ценностей традиций правил социальных качеств личности толерантности сознания. Модернизация – это социокультурный феномен, за ним стоят соответствующие мироощущение и мировоззрение человека, его понимание окружающего мира и его место в нем, мотивация и стиль поведения, усвоенная система ценностных ориентаций и культурных предпочтений, общественные, в том числе политические формы жизни, определенная система прав и обязанностей.

В условиях набирающего обороты процесса мировой интеграции выдвигаются новые требования к личности, главным достоянием которой должна стать общечеловеческая культура и общечеловеческие ценности.

В этой связи становится важным обратить внимание на подготовку на педагогических кадров. Важно не просто наполнить его знаниями и умениями, но и сформировать профессионально важные личностные качества и ключевые компетентности, в частности социокультурную. Одной из наук, исследующей человека в социальной среде его обитания, является социальная педагогика. Появление новой для нашей страны специальности «социальная педагогика» связано с реформированием социальной политики и созданием соответствующей модели социальных служб. Возникновение новых профессий «социального работника» и «социального педагога» осуществлялось в условиях фундаментальных, глубинных и кардинальных изменений всей системы государственных и общественных отношений страны в конце 80-х – начале 90-х годов XX века. Столь глобальные изменения не могли не сказаться на специфике процесса становления этих профессий, на особенностях их развития в последующие годы.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

В Казахстане последние 6 лет осуществляется подготовка студентов по специальности СПС в системе высшего образования. И в настоящее время

остаётся важным элементом подготовки будущих социальных педагогов и учителей самопознания- формирование социокультурной компетентности.

И не всегда выпускник, получивший диплом бакалавра и начинающий работать в организациях сферы образования, может найти пути решения многих проблем. Для студентов специальности «Социальная педагогика и самопознания» очень важна социокультурная составляющая так как их профессиональная направленность является социо-ориентированной. Поэтому уже в вузе начиная с 1-го курса для студентов важно создать условия для социокультурного развития. Гуманитарная направленность специальности предполагает в первую очередь развитие у студентов социокультурной составляющей.

Социокультурная развитие студентов специальности «Социальная педагогика и самопознания» включает в себя совокупность гуманитарных знаний, социально аккумулирует в себе пограничные элементы смежных профессиональных областей (психологии, социологии, юриспруденции, педагогики и др.) на основе взаимобмена информацией и технологиями.

Социокультурное развитие представляется нами как одна из составляющих и важных профессиональных компетентностей специалиста.

Термин социокультурное развитие в последнее время часто встречается в профессионально-методической литературе. Разные авторы вкладывают разный смысл. Чаще всего социокультурное развитие рассматривается и как общее собирательное понятие, свидетельствующее об уровне социализации человека и как составляющая ключевой компетенции, как личностное свойство, обеспечивающее взаимодействие человека с миром на основе его отношений к себе, к обществу, к другим, к деятельности

Формирование социокультурной составляющей рассматривали в своих работах российские авторы Ярцева И. К., Левицкая И. А.

Социокультурное развитие личности студента; будущего специалиста в современном; информационном обществе, осуществляется главным образом в процессе выработки, у него устойчивых способностей к общению, так как качество существования человека в социальном мире во, многом зависит от его готовности и умения вступать с окружающими в диалогическое взаимодействие.

Педагогический диалог обладает огромным потенциалом для социально-культурного развития личности.

Организация диалогического взаимодействия особенно актуальна для студентов специальности «Социальная педагогика и самопознания», так как

диалог создает основу для уважительных и дружеских взаимоотношений, между студентами, а также в их будущей профессиональной деятельности

Социокультурное развитие представляет собой непрерывный процесс усвоения личностью социальных норм и культурных ценностей, направленный на преобразование ее индивидуальных качеств. Компонентами социокультурного развития будущих социальных педагогов и учителей самопознания являются культура диалога (диалогические знания и умения, ценностное отношение к диалогу, открытость к сотрудничеству, толерантность), культура поведения и культура внешнего вида. В процессе обучения в вузе сформированность данных компонентов повышает адаптивность студентов к новой социальной среде, в результате чего повышается эффективность учебной, коммуникативной и социально-культурной деятельности, осуществляется плодотворное взаимодействие всех субъектов образовательного процесса.

Педагогический диалог является одним из ведущих факторов процесса социокультурного развития студентов. Педагогический диалог представляет собой процесс взаимодействия равноправных участников и направлен на взаимное обогащение социального, культурного и коммуникативного опыта. Педагогический диалог субъектов образовательного процесса (преподаватель – студент, преподаватель – студенты, студент – студент) способен создать культурно-развивающий потенциал среды, воздействующей на личность студента, его социокультурную составляющую.

Модель социокультурного развития в процессе педагогического диалога включает в себя принципы и подходы, совокупность которых составляет концепцию педагогической деятельности; стратегию ориентирования, включающую познавательный, ценностный и творческий этапы; программу, которая реализуется в двух направлениях (учебная и внеучебная деятельность); формирующие модули – средства, методы и формы, способствующие эффективному социокультурному развитию студентов на первом курсе.

Эффективное социокультурное развитие обеспечивается при реализации следующего комплекса условий: социально-педагогических (соблюдение правил ведения диалога и норм поведения, взаимосвязь учебно-познавательной и коммуникативной деятельности, единство теории и практики, дифференцированный подход к студентам, демонстрация преподавателем культуры диалога, культуры поведения и культуры внешнего вида), личностно-коммуникативных (формирование мотивации к овладению компонентами социокультурного развития, направленность на творческую самореализацию в диалоге, стремление к саморазвитию с целью преодоления трудностей диалогического общения) и организационно-

деятельностных (определение содержания диалога, применение различных видов диалогического взаимодействия, установление субъектно-субъектных отношений (преподаватель – студент, преподаватель – студенты, студент – студент), контроль за процессом социально-культурного развития. Социокультурное развитие представляет собой непрерывный процесс усвоения, личностью социальных норм и культурных ценностей, направленный на преобразование ее индивидуальных качеств.

Главная цель развития личности состоит в самоопределении, самоутверждении, самореализации в различных видах деятельности:

- познавательной;
- коммуникативной;
- эстетической;
- духовной;
- ценностно-ориентационной.

Достижение данной цели невозможно без взаимодействия и общения с субъектами, образовательного процесса и социальными группами. Анализ научного знания показал, что для эффективного сотрудничества с другими людьми в различных видах деятельности, успешного усвоения общечеловеческих ценностей и норм поведения человек, а в нашем случае — студент, должен обладать культурой диалога. Следовательно, формирование культуры диалога является одним из направлений – реализации задач социокультурного развития.

Особый интерес представляет высказанная в ходе дискуссии принципиальная позиция философа М. С. Кагана: «Понятие «диалог» используется в двух смыслах – общежитийски-бытовом и научно-философском. В первом он означает: собеседование двух лиц; во втором – информационное взаимодействие людей как субъектов, независимо от речевых или иных семиотических средств, целью которого является повышение степени их духовной общности или достижение этой общности. Во втором случае обращение к диалогу становится серьезной педагогической проблемой» [10]. Диалог в первом смысле присутствует в каждом обучении в исторически сложившейся форме учебного диалога. Учебный диалог получил повсеместное признание в дидактике обучения, благодаря своей формальной оправданности. Если знание является новым только для тех, кого обучают, а ученики получают ответы на вопросы, которые они не задавали, то условность учебного диалога вполне оправдана.

ВЫВОДЫ

Диалог в первом смысле присутствует в каждом обучении в исторически сложившейся форме учебного диалога. Учебный диалог получил повсеместное

признание в дидактике обучения, благодаря своей формальной оправданности. Проблематичность обращения к диалогу с целью достижения духовной общности философ также видит в неготовности педагогов к взаимодействию такого уровня: «Понятно, что вовлечение в диалог – задача несравненно более сложная по сравнению с монологическими информированием или подчинением другого как объекта твоих действий, и требующая особых душевных способностей, даже таланта, подобного в каких-то чертах таланту художника; поэтому педагогические университеты должны принимать не всех желающих, хорошо ответивших на вступительных экзаменах, а только тех, кто на основе специального тестирования – как при поступлении в ют ответы на вопросы, которые они не задавали, то условность учебного диалога вполне оправдана.

Следовательно, педагогические университеты должны принимать не всех желающих, хорошо ответивших на вступительных экзаменах, а только тех, кто на основе специального тестирования – как при поступлении в художественный вуз – проявляет качества, необходимые Учителю – способность к диалогу с детьми, то есть такую модификацию таланта общения, которая основана на любви к ребенку и уважении к ребенку как к формирующейся свободной и творческой личности». Это первая педагогическая проблема современного образования. Как считает М. С. Каган, есть и другая, которая состоит в господстве дидактики естественнонаучного знания и переносе её на преподавание гуманитарных дисциплин, что определило преобладание технологии построения учебного диалога над диалоговым общением учителя и ученика.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Бобнева, И. М.** Социальные нормы и регуляция поведения. – М. : Наука, 1978. – 312 с.
- 2 **Персианов, И. А.** Социальное развитие школьников в процессе обучения. // Автореферат дис. ... канд. пед. наук. – СПб., 2000. – 18 с.
- 3 **Тарасов, С. В.** Образовательная среда и развитие школьника. – СПб. : ЛОИРО, 2003. – 139 с.
- 4 **Шадриков, В. Д.** Деятельность и способности. – М. : Логос, 1994. – 315 с.
- 5 **Шиянов, Е. Н., Котова, И. Б.** Развитие личности в обучении : учеб. для студ. пед. вузов. – М. : Академия, 1999. – 288 с.
- 6 **Фельдштейн, Д. И.** Психология взросления : структурно-содержательные характеристики процесса развития личности. Избранные труды. – М. : МПСИ; Флинта, 1999. – 672 с.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

Ж. Е. Алибаева¹, А. Х. Халелова²**Педагогикалық диалог болашақ әлеуметтік педагогтардың және өзін-өзі тану мұғалімдерінің әлеуметтік-мәдени дамуының негізі ретінде**¹Әлеуметтік ғылымдар факультеті,Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана қ., 010011 Қазақстан Республикасы;²Педагогикалық факультеті,Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

Zh. E. Alibaeva¹, A. Kh. Khalelova²**Pedagogical dialogue as a basis for the socio-cultural development of future social pedagogues and teachers of self-cognition**¹Faculty of Social Sciences,L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, 010011, Republic of Kazakhstan,²Faculty of Pedagogy,Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

Мақалада «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығы студенттерінің әлеуметтік-мәдени даму проблемалары бойынша зерттеулерге арналған. Мақалада педагогикалық диалог негізінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілік маңыздылығы туралы болашақ әлеуметтік педагогтардың және өзін-өзі тану мұғалімдерінің кәсіби білім факторларының бірі ретінде қарастырылады.

The article is devoted to research in the field of problems of socio-cultural development of students of the specialty «Social pedagogy and self-cognition». The article touches upon the importance of socio-cultural competence on the basis of pedagogical dialogue as one of the factors of professional education of future social pedagogues and teachers of self-cognition.

ГРНТИ 18.41.07

Л. Ш. Арипбаева¹, Д. М. Байгунова², М. А. Мурзабаева³, К. К. Серикбаева⁴¹к.п.н., ст.преподаватель, Естественно-творческий факультет, Южно-Казахстанский педагогический университет, г. Шымкент, 160008, Республика Казахстан;²магистр, ст.преподаватель, Естественно-творческий факультет, Южно-Казахстанский педагогический университет, г. Шымкент, 160008, Республика Казахстан;³ст.преподаватель, Естественно-творческий факультет, Южно-Казахстанский педагогический университет, г. Шымкент, 160008, Республика Казахстан;⁴ст.преподаватель, Естественно-творческий факультет, Южно-Казахстанский педагогический университет, г. Шымкент, 160008, Республика Казахстанe-mail: ¹ukpu@mail.ru**МЕТОДИКА ОСВОЕНИЯ МУЗЫКАЛЬНЫХ ИНТОНАЦИЙ В ПРАКТИКЕ ВУЗОВСКОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ**

Авторы статьи уделяют должное внимание вопросам освоения специфики инструментальной музыки в профессиональном аспекте. Определение значения и важности такой работы для будущего учителя музыки делает логичным описание содержательного и учебно-методического наполнения элективного курса «Инструментальная музыка», состоящего из трех модулей. Каждый модуль имеет свой предмет исследования и обеспечен вполне конкретным материалом. Позитивно влияя на реализацию программы национального становления, все три модуля своим содержательным наполнением способствуют воспитанию духовности. Соотнесенность модулей обусловлена понятием «музыкальные интонации», слушать и понимать которые студент научится при условии выполнения системы творческих заданий, предлагаемых в статье. Помимо творческих заданий, в статье даются конкретные рекомендации, призванные оказать влияние на формирование собственно музыкальных компетенций студентов.

Ключевые слова: музыка, инструментальная музыка, оркестр, музыкальные интонации, дидактический аспект, методические приемы, содержание модулей.

ВВЕДЕНИЕ

В предлагаемой статье планируется рассказать о важности овладения будущими учителями музыки пониманием тех жанров, в которых музыка, не пользуясь помощью слова, сценического действия и декораций, выступает совершенно самостоятельно и которая наиболее сложна для восприятия неподготовленному слушателю. Речь идет об инструментальной музыке: она исполняется исключительно на инструментах (клавишных, духовых, струнных, ударных), без участия человеческого голоса и представлена сольными, ансамблевыми и оркестровыми жанрами. Инструментальную музыку (симфонии, сонаты, концерты, квартеты) в искусствоведении называют «самостоятельной», ее даже предлагается рассматривать как безусловную и исключительную вершину музыки вообще.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Такая точка зрения выглядит вполне убедительной, хотя и недостаточно объективной: неправомерно утверждать, что симфония, созданная средствами одной лишь музыки, принципиально выше (как музыкальное произведение) оперы, в основе успеха которой лежит синтез искусств. Безусловно, симфонический жанр обладает, по сравнению с оперным, целым рядом достоинств, но в то же время по ряду отдельных показателей очевиден его «минус»; и поклонникам «самостоятельной» музыки необходимо знать о таких ее сильных и слабых сторонах, учет которых только поможет восприятию произведения и его пониманию. При этом следует помнить, что в век развития интегративных связей, в век ярко выраженного синкретизма абсолютно «самостоятельной» музыки не существует, как не существует вообще в мире совершенно изолированных явлений.

Известно, например, условное деление инструментальной музыки на «программную» и «непрограммную», легко убедиться, что существует множество произведений со скрытой программой, учтенной и реализованной автором, но не объявленной им. Очевиден и тот факт, что, даже сочиня «непрограммную» музыку, композитор вкладывает в нее то или иное содержание, в ней находит отражение не одна сюжетная линия, и эти линии могут иметь разную степень выражения. И тогда приемы понимания музыки без слов, ее специфических элементов приобретают особую значимость: необходимы навыки восприятия интонационного фона, который вновь приводит к мысли о синтетической природе многих жанров музыкального искусства.

Поскольку нас интересует дидактический аспект проблемы, то в качестве объекта исследования мы определили студентов педагогического вуза – будущих учителей музыки. Ведущая идея проводимого исследования

заключается в том, что подготовка учителя, имеющего высокий уровень музыкальной грамотности, должна быть ориентирована на формирование профессиональной компетентности, включающей ряд компетенций, среди которых особое место отводится собственно музыкальным. Их формирование опирается на психологические процессы восприятия и понимания, между которыми располагается чрезвычайно важный этап – осознание. Только при условии дидактически правильной организации каждого из перечисленных этапов может быть реализована задача воспитания грамотного, музыкально образованного специалиста. С этой целью представляется правомерным включение в образовательную программу специальности «Учитель музыки» элективного курса, в ходе усвоения которого у студентов сформировался бы навык восприятия, осознания и понимания специфики «самостоятельных» музыкальных жанров. Представим ниже концепцию содержательного и учебно-методического наполнения элективного курса «Инструментальная музыка».

Предлагаемый элективный курс может включать три модуля и – соответственно – состоять из трех кредитов. Первый модуль предлагается целиком посвятить знакомству с жанрами чисто музыкальных сочинений (то есть собственно инструментальной музыке). В процессе усвоения этого модуля студентам предстоит познакомиться со спецификой звучания музыкальных инструментов: духовых, струнных, ударных, клавишных, электронных. Они узнают о видах оркестров: симфоническом, духовом, камерном, оркестре народных инструментов. Им предстоит ближе познакомиться с программной музыкой и ее жанрами (сюитой, вступлением к опере, симфонической поэмой, увертюрой, музыкальными иллюстрациями). Здесь предполагается должное внимание уделить терминологической работе (оркестр, его состав и размер, виды оркестров, названия музыкальных инструментов), составлению глоссария на основе «Музыкального словаря в рассказах» Л. В. Михеевой [1, с. 107].

Во втором модуле рекомендуется организовать изучение инструментальной музыки в сопоставлении с произведениями синтетических жанров. Так, симфонический оркестр, исполняя симфонии и сюиты, сопровождает действие в кинофильме, участвует в озвучивании опер и ораторий. Интеграция ярко проявляется в таком виде оркестра, который называется эстрадно-джазовый. Произведения симфонического оркестра включены во многие концертные программы, а с помощью ИКТ можно познакомить студентов с различными видами инструментальной музыки в современной обработке – оркестровой, гитарной, фортепианной, саксофонной, электронной. Анализируя музыкальные произведения, знакомясь с современной трактовкой классических сюжетов и образов, мюзиклов, рок оперы, киномузыки студенты придут к выводу, что жизнь – единая основа художественных образов любого

жанра, любого вида искусства. Сравнительно-сопоставительный подход поможет студентам понять, почему для характеристики инструментальной музыки используются такие определения: «исцеляющая», «бесподобная», «божественная», «красивая» и др.

Содержание третьего модуля составит материал, дающий представление об особенностях отечественной инструментальной музыки. Памятуя о том, что, висконно-казахской культуре музыкане выделялась в некую отдельную область, студенты смогут обобщить вывод: тесно связанная с поэзией и словом, фольклором и эпосом, мифологией и ритуалом, традиционными верованиями и социальными институтами, музыка была в кочевом обществе глубоко синкретичной по существу. Теперь, на новом этапе познания, на занятиях, где музыка предстанет как отдельный и самостоятельный вид искусства, где она будет рассматриваться как объект специального и отдельного изучения, они по достоинству оценят образовательный потенциал музыки.

В методической копилке будущего учителя должно место займет чрезвычайно важное профессиональное умение – умение обращаться к музыкальному искусству для реализации целого ряда воспитательных задач патриотического, морально-нравственного, эстетического направлений. Имея непосредственное отношение к реализации программы национального становления, все три представленные выше модуля своим содержательным наполнением, помимо обучающих и развивающих задач, будут способствовать воспитанию духовности. Ведь именно по отношению к музыке казахи часто употребляют слово «сырлы» (сырлы саз, сырлы әуен), отмечая сокровенную сущность этого искусства и таинственно-загадочную природу музыкального звука [2,141].

Специальные занятия в третьем модуле рекомендуется посвятить знакомству с деятельностью этнографа и искусствоведа А. К. Жубанова, с содержанием написанного импервого учебного пособия «Азбука музыкальной грамоты», с его участием в открытии Государственной филармонии имени Джамбула. Отдельной страницей станет повествование о творчестве этого талантливого музыканта, чья композиторская деятельность началась в тридцатые годы прошлого столетия с записи, расшифровки и обработки народных песен «Елим-ай», «Кара-кесек», «Акзейнеп», «Айтжан» и др.

Об исследовательской работе А. К. Жубанова по записи и изучению казахской народной музыки на занятиях следует сказать особо: создавая сюиты, фантазии, марши, увертюры, камерные и инструментальные сочинения, композитор обращается к биографиям казахских музыкантов прошлого. Большой интерес для студентов представляют музыкальные

произведения А. К. Жубанова, связанные с именами исторических личностей, в частности, с личностью великого Абая. Речь идет об одноименной сюите, воспевающей лиро-драматическую и трагическую сторону жизни знаменитого просветителя и демократа. Анализируя звучание сюиты, студенты обратятся к характеристике творческого почерка композитора А. К. Жубанова. И в наши дни музыковеды-исследователи, изучая творчество классиков казахской домбровой музыки, обращаются к сборникам А. К. Жубанова «Кюи Курмангазы» и «Кюи Даулеткерей» – золотому фонду казахской музыки. Являясь организатором музыкальных учебных заведений в Казахстане, находясь у истоков сектора искусствования в Казахской академии, этот человек был первым дирижером и художественным руководителем Казахского государственного оркестра народных инструментов [3].

Связующим звеном в работе над усвоением содержания каждого модуля, по нашей концепции, должна стать дефиниция «музыкальная интонация». Существует определение музыкальной интонации в общем проявлении как носителя смысла музыкального процесса. В таком случае музыка является искусством интонируемого смысла. В узком значении под интонацией подразумевается конкретная взаимосвязь музыкальных звуков, за которыми «следует» определенное переживание – ассоциативное, по аналогии или синестетическое. Особый случай музыкального интонирования – театрализованная музыкальная интонация. Своеобразие ее проявляется в том, что она соотносится с эквивалентными принципами решения театрального спектакля, а также с важнейшими средствами актерской выразительности. Эквивалентами музыкально-сценической интонации в этом случае выступают различные формы речевого и пластического выражения сценического действия (потенциальные – в драматургии, виртуальные – в режиссерской экспликации, актуальные – в актерском действии) [4,3].

Бесспорным является утверждение, что понятие музыкальной интонации – одно из важнейших в музыке, а следовательно, оно должно быть изучено и в дидактическом аспекте. Правильное понимание интонации и умение с ней работать – необходимое условие для достижения профессионализма в любой сфере музыкальной деятельности. Композиторы учатся работать над развитием интонации, ее содержанием и индивидуальностью. Исполнители учатся пере-давать и интерпретировать заложенную в интонации мысль. Однако вопреки распространенному мнению, что интонация должна быть элементом мелодии, интонация может проявляться на любом уровне музыкальной ткани. Во многом благодаря проникновению интонации в ритм, гармонию и форму появилась современная музыка и такие важные элементы, как ритмическая интонация, гармоническая интонация, колористическая и

т.д. Выделяя в качестве дидактического ядра всех трех модулей понятие музыкальной интонации, мы исходим из того, что ее познавательные возможности определяются как широкие и практически не ограниченные [5].

Из восприятия, осознания и понимания складывается, как уже говорилось выше, акт познания, в котором, в свою очередь, в дидактических целях мы можем выделить два момента – познание образности (существование) и познание процессуальности (действие). Освоение этого тезиса, понимание его значимости – одно из обязательных дидактических условий овладения обучающимися музыкой. В музыке предметность и процессуальность, присущие всем явлениям, имеют свою специфику, поскольку музыка, как и всякое искусство, ставит своей задачей отражение предметов и процессов реальной действительности. Предметность музыкальных образов выступает в музыкальных интонациях, процессуальность – в музыкальном выражении. Иными словами, мы имеем дело с содержанием и формой, представляющими единое целое и способствующими созданию такого произведения искусства, которое становится классическим. А потому нельзя отрывать предметность от процессуальности, нельзя забывать, что интонации проявляют себя в музыкальных формах, а музыкальные формы строятся из интонации.

Очень важно, чтобы студенты осознали: в теории искусства идея о предметности музыкальных образов не является бесспорной, такой, как она проявляется в искусстве живописи, где конкретность изображаемых предметов зрима и вполне соотносима с понятием образ. Традиционным становится рассмотрение понятия образ в литературе, где в его создании участвует слово. Что же касается искусства музыки, то здесь гораздо сложнее рассуждать о предметности образа, поскольку уровень субъективности в восприятии музыкальных произведений более высок. Задача педагога – убедить будущих учителей в справедливости утверждения, что слуховые впечатления тоже предметны. Ведь не существует в мире звуков, не имеющих предметного происхождения, поскольку все, что звучит, является предметом и приводится в звучание предметами, а потому предметны слуховые впечатления. Как же добиться того, чтобы в музыкальном произведении студенты научились находить те отчетливо предметные образы, которые имеются на картинах? Поиск дидактического решения проблемы должен быть основан на понимании специфики слуховых впечатлений предметности, которые даже в самой жизни не обладают отчетливостью: они, как утверждают психологи, гораздо беднее и разрозненнее зрительных [6, с. 17].

Безусловно, звуки, издаваемые живыми существами, воспринимаются нашим слухом с высокой степенью определенности. Вспомним, например, как происходит знакомство ребенка с миром фауны, когда взрослые задают

ему вопросы, предполагающие имитацию лая собаки, ржания лошади, мяуканья кошки, крика петуха или кукушки. Гул автомобиля, гудение самолета, сигнал пожарной машины или машины скорой помощи – это все примеры активных звуков. Мужские и женские голоса, шаги, вздохи – все это вполне различимо. Но ведь есть и пассивное звучание: как, например, можно охарактеризовать смутные слуховые впечатления – шум, издаваемый кленом или акацией? водой из крана или дождевой водой? шелест разных трав? Попытки тонко и точно различать звуки не всегда имеют успех, мы нередко делаем ошибки, определяя близких по шагам, по двигателю автомобиля, по производимым ими движениям. Мы путаем дверной звонок со звонком домофона, нам не различить скрип открываемой и закрываемой калитки и только сосредоточившись мы можем понять характер стука.

Формированию музыкального слуха и пониманию музыкальных интонаций детей учат и в детском саду, и в школе. Разработана целая система музыкально-дидактических игр, с содержанием и методикой организации которых необходимо познакомить студентов. Это такие игры, как «Заводные игрушки», «Сломанный телевизор», «Ходит песенка по кругу», «Угадайка», «Музыкальный зонтик», «Музыкальное лото», «Веселый поезд» и др.

Непосредственное отношение к восприятию музыкальных интонаций имеет игра «Когда начинают звучать предметы». Организуется она следующим образом. В начале игры поочередно используются разные предметы для достижения максимального количества звуковых ассоциаций. Например: лёгкое колебание листа бумаги ассоциируется с шумом ветра; сжимание листа бумаги в руках – с шагами на снегу; звук медленно рвущейся бумаги – со скрипом дерева; резкие удары карандашом по листу бумаги напоминают потрескивание горящих поленьев; лёгкое постукивание – капли дождя; удары по кромке бумаги – стук дятла и т.д. Аналогично можно использовать каждый предмет, подключая образное мышление обучающихся. После достижения максимального количества вариантов наступает переход к следующему этапу – звукоочетаний. Далее преподаватель ставит задачи изображения конкретных картин. Природа: лес, море, ливень. Природная стихия: буря, шторм, ливень, вьюга. Передача чувств: гнев, радость, покой, нежность. На следующем этапе игры задания усложняются до определённого сюжета: например, студентам предлагается озвучить пейзажное стихотворение или батальную живопись.

Большую дидактическую ценность представляет собой игра «Музыкальный театр»: она активизирует интерес к различным инструментам, формирует образное мышление, развивает слух. Организуется эта игра на основе сказки, которую нужно рассказывать, используя музыкальные

инструменты. Каждый участник игры представляет свой инструмент, который они подбирают, исходя из характеристики героя сказки. Так, в сказке «Золотой ключик» Карабас-Барабас может быть озвучен бубном, Буратино – ксилофоном, Мальвина – колокольчиком, Пьеро – треугольником, Артемон – трещоткой.

Предлагая студентам создание музыкальных этюдов, на достаточном количестве взятых из жизни примеров преподаватель может убедительно доказать предметность слуховых впечатлений. Такого рода этюды позволят найти массу примеров относительной смутности (шелест деревьев или дождя?) и неопределенности (гром или звуки фейерверка?) в целом ряде случаев. Здесь проявятся и исследовательские качества будущих музыкантов, и творческий подход, и умение работать самостоятельно, и готовность к участию в коллективном поиске правильного ответа. Много, безусловно, зависит от природного слуха, но, тем не менее, даже при нормальном или отличном слухе не исключены у студентов ошибки в восприятии звучания предметов реальной действительности, в чем им предстоит убедиться в ходе выполнения системы творческих заданий.

Творческий характер работы студентов – одно из основных условий успешности занятий, посвященных освоению специфики инструментальной музыки. Знания, подтвержденные практическими примерами, убедят студентов в предметности музыкальных образов, будут способствовать выработке навыков восприятия и понимания музыкальных произведений. Будущим учителям предстоит прийти к выводу: неопределенность музыки есть ее бесспорное достоинство: рождая личностные эмоциональные переживания, музыка заставляет искать причину возникшего волнения, поначалу не ясные и не отчетливые образы наполняются смыслом, а желание понять и осознать музыкальное произведение ведет к поиску ответов на возникшие вопросы, способствуя прояснению, формируя личность и ее отношение к окружающему миру по законам добра и красоты.

Стремление к осознанию музыкального произведения – та движущая сила, которая направляет действия слушателя на восприятиемзыкальных интонаций, на профессиональную оценку их правдивости и четкости. И здесь перед преподавателем стоит важная дидактическая задача: не допустить, чтобы этот поиск проходил в натуралистической (преднамеренное выявление непосредственного отражения жизненных явлений) или формалистической (неприятие в искусстве первичной реальности) плоскости. Этого не произойдет в том случае, если студенты осведомлены о назначении и важности музыкальной интонации как действенного средства для решения познавательных задач.

Музыка – это особенный вид искусства: посредством интонаций она может выражать национальные, социальные, гендерные, возрастные, эмоциональные особенности речи. Так, например, слушая инструментальные произведения Шопена, мы ощущаем в них склад и характер польских речевых интонаций. В музыке Мусоргского мы улавливаем ясную интонационную дифференциацию образов героев из различных общественных слоев. В сочинениях Шумана, Чайковского, Прокофьева посвященных детям, можно легко найти те или иные выражения интонаций детской речи. Музыкальная интонация, не ограничиваясь показом специфики их привязанностей и поступков, дает нам яркие представления о звучащей действительности вообще. Колоссальное развитие музыкальных средств (в частности и в особенности средств оркестра) за последние полтора столетия открыло перед музыкой самые широкие возможности звукописи. Музыка великолепно овладела мелодическими, гармоническими, ритмическими и тембровыми интонациями для показа фона происходящих событий. Она научилась чрезвычайно наглядно рисовать пейзажи (Римский-Корсаков, Дебюсси), батальные сцены (Штраус, Шостакович) и многое-многое другое. Бесспорно, конечно, выдающаяся познавательная роль этих завоеваний музыки. Так, скажем, пейзажная звукопись Римского-Корсакова с ее интонационной тонкостью и меткостью позволяет нам вернее и внимательнее услышать реальные «голоса природы», а следовательно, полнее постигнуть их существо.

Все эти особенности инструментальной музыки должны стать предметом пристального внимания студентов, осваивающих второй модуль элективного курса. Говоря об отечественных музыкантах и композиторах, преподаватель может организовать научную конференцию или семинар, посвященный этнографу и музыковеду А. К. Жубанову – ученому, записавшему более тысячи народных песен и кюев, опубликовавшему около трехсот научных работ, посвященных жизни и творчеству казахских народных композиторов.

ВЫВОДЫ

Особо следует сказать об эмоциональных особенностях речи, претворенных музыкальными интонациями: музыка способна передавать интонации радости и горя, добра и зла, спокойствия и возбужденности, созерцательности и действенности, сомнений и решительности, мягкости и суровости, ласки и угрозы, любви и ненависти. Музыка дает возможность познать и сопережить те или иные эмоции человека, проникнуть в существо различий социальных классов и общественных кругов, наций и возрастов, характеров, полов и темпераментов. И это касается не только тех

музыкальных интонаций, благодаря которым мы знакомимся с образами героев, но и всех предметов органической и неорганической природы.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Михеева, Л. В.** Музыкальный словарь в рассказах. – М., 2008. – 176 с.
- 2 **Омарова, Г.** Казахская традиционная музыка в свете типологии культур / Наследие и современные проблемы национальной культуры: Материалы международной научно-практической конференции 21–23 апреля 2006 г. – Уральск, 2006. – С. 140–143.
- 3 **Аравин, П. В.** Ахмет Жубанов. Очерк творческой жизни. – Алма-Ата, «Жазушы», 1986. – 80 с.
- 4 [Электронный ресурс]. – <http://www.dissercat.com/content/traditsionnaya-narodno-instrumentalnaya-muzyka-belarusi#ixzz59XffTUvu>
- 5 **Кремлев, Ю.** Познавательная роль музыки. Ю. – М., 1963. – 32 с.
- 6 **Ландин, Р.** Объективная психология музыки (перевод с английского). – М., 2007. – 190 с.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

Л. Ш. Арипбаева¹, Д. М. Байғунова², М. А. Мурзабаева³, К. К. Серікбаева⁴
Жоғары оқу орындарында мұғалімдерді дайындау тәжірибесінде музыкалық интонацияны меңгеру әдістемесі

^{1,2,3,4}Жаратылыстану-шығармашылық факультеті,
 Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
 Шымкент, 160008, Қазақстан Республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

L. Sh. Aripbayeva¹, D. M. Baygunova², M. A. Myrzabayeva³, K. K. Serikbayeva⁴
Method of assimilating of musical intonations in teachers' training practice

^{1,2,3,4}Naturally – the creative faculty,
 South Kazakhstan Pedagogical University,
 Shymkent, 160008, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

Мақала авторлары аспаптық музыканың ерекшеліктерін меңгеру мәселесін кәсіби аспектіде қарастыруға көңіл бөлген. Мұндай жұмыстардың музыка пәнінің болашақ мұғалімдері үшін маңызы мен мәнін анықтау «Аспаптық музыка» элективті курсы мазмұндық

және оқу-әдістемелік қамтамасыз ету мәселесін логикалық сипаттамасы болып табылады. Аталған элективті курс үш модульден тұрады. Әрбір модульдің өз зерттеу пәні бар, әрі нақты материалдармен толық қамтылған. Ұлттық қалыптасу бағдарламасын жүзеге асыру ісіне оң ықпал ете отырып, модульдің үшеуі де рухани тәрбиелеуге айтарлықтай септігін тигізеді. Модульдердің арақатысы «музыкалық интонация» ұғымымен тығыз байланысты. Оны тыңдау мен түсіну үшін студент бірқатар шығарма-шылық тапсырмалар жүйесін орындауы тиіс. Бұл тапсырмалар мақалада сипатталған. Шығармашылық тапсырмалардан басқа мақалада студенттердің музыкалық құзіреттілігін қалыптастыруға септігін тигізетін нақты ұсыныстар да қатар берілген.

The authors of the article pay attention on the problem of mastering the specificity of instrumental music in a professional aspect. Determining of the meaning and importance of such works for the future music teacher makes a logical description of the educational methodical content of the elective course «Instrumental Music» which consists of three modules. Each module has its own subject of research and is provided with a very specific material. They positively influence on the implementation of national development programs. All three modules of the content provide upbringing of spirituality. Concerning to the article, the compatibility of the modules is conditioned by the notion of «musical intonations. Students could listen and understand these intonations under the condition if they fulfill creative tasks. Except creative assignments, the article gives specific recommendations on the forming of students' musical competence.

ГРНТИ 02.51.45

Р. Д. Ашимбетова

к.ф.н., доцент, директор филиала АО «НЦПК «Өрлеу» по Павлодарской области «Институт повышения квалификации педагогических работников», г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан
e-mail: ashimbetovar@mail.ru

ВОЗМОЖНОСТИ И ОСОБЕННОСТИ ИНТЕГРАТИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАМКАХ ПРОГРАММЫ НРАВСТВЕННО-ДУХОВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ «САМОПОЗНАНИЕ»

В статье предлагается краткая характеристика интегративного образования как системы, способной привести к позитивным изменениям в сфере образования и в целом в обществе. Главное лицо любого общества – человек с его интеллектом, волей и характером. осознанное самосовершенствование приводит к улучшению качеств характера человека. Если изменится каждый, то изменится и все общество. Проведенное исследование в рамках курсов повышения квалификации длительной продолжительности (объем – 340 часов) позволяет утверждать, что трансформация сознания педагога дает ему способность включать в деятельность все возможности, данные ему от рождения.

Ключевые слова: интегративное образование, программа нравственно-духовного образования, самопознание, трансформация, самосовершенствование.

ВВЕДЕНИЕ

Поисками совершенной системы воспитания и образования занимались педагоги во все времена, начиная от Сократа до сегодняшних ученых. ННПООЦ «Бөбек» ведет свою деятельность, опираясь на труды духовных учителей человечества, таких как Сократ, Платон, Аристотель, Конфуций, аль-Фараби, Ю. Баласагуни, М. Х. Дулати, Р. Декарт, М. Монтень, И. Кант, Л. Н. Толстой, Махатма Ганди и др.

Казахская национальная культура, как и любая другая народная культура, основана на вечных духовно-нравственных ценностях. Осознать великое значение древней культуры Казахстана и применить её идеалы к современной жизни – долг каждого казахстанца. Богатое культурное наследие Казахстана и его высокие духовные идеалы, представленные в произведениях Асана-Кайгы,

Доспамбета, Шалкииз-жырау, Шал-акына, Бухар-жырау, Ш. Валиханова, Ы. Алтынсарина, А. Кунанбаева, Ш. Кудайбердиева, Машхур Жусупа Копеева, М. Жумабаева, Ж. Аймаутова, М. Дулатова, М. Жумабаева, С. Торайгырова и др. выдержали испытание временем. Культура нашей страны предлагает нормы поведения, которые вызывают уважение, особенно когда они воплощены в повседневную жизнь.

Результатом всех педагогических изысканий ННПООЦ «Бөбек» стала программа нравственно-духовного образования «Самопознание». Богатейшее наследие гуманной педагогики (Я. А. Коменский, И. Г. Песталоцци, К. Д. Ушинский, Я. Корчак, А. С. Макаренко, В. А. Сухомлинский и др.), проникнутое духовно-нравственными идеями и любовью к детям составило научно-педагогическую основу Программы.

Исследования гуманистической психологии, рассматривающие высшие уровни сознания (А. Маслоу, К. Г. Юнг, В. Франкл, К. Роджерс, Э. Фромм и др.), составили психолого-педагогическую основу Программы.

Последние десятилетия конца XX и начала XXI века привнесли изменения в разработку проблем духовности человека. Так, следует отметить философский подход, основанный на идеях постнеклассической рациональности: целостности, многоуровневости, многомерности единого духовно-материального мира, представленный в работах М. Мамардашвили, А. Н. Нысанбаева, А. А. Радугина, А. Г. Косиченко, Г. Г. Соловьевой, А. А. Хамидова и др.

В современной психолого-педагогической науке происходит изменение общей парадигмы духовно-нравственного воспитания: переход от модели, основанной на редукции человеческой личности к биологическому и социальному уровням, на модель целостного понимания человека, признающую существование духовного уровня бытия (Ш. А. Амонашвили, А. Джумсаи, В. И. Вольнкин, В. П. Зинченко, Д. М. Маллаев, М. Щетинин, Е. В. Бондаревская, Т. И. Петракова и др.).

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

История человечества – это поиск истины. Программа нравственно-духовного образования помогает каждому человеку открыть в себе духовное начало.

Сегодня человечество в материальном отношении живет лучше, чем раньше, в мире появилось много рисков, которые связаны с утерей духовного в человеке.

Духовное начало всегда было в основе народной педагогики казахов. Практикуя Программу нравственно-духовного образования, мы возвращаемся

к истокам, к тому, что издревле было у казахов. Можно сказать, что история казахов – это история самопознания.

Все народы, населяющие планету Земля, отличает только ментальность, а одухотворенность объединяет их, в духовном плане все едины, все равны. Мы учимся многому от совместного общения, взаимообмен очень важен для практики общечеловеческих ценностей. Еще Сократ говорил: «В каждом человеке – солнце, только дайте ему светить!»

Интегративное образование затрагивает все аспекты человеческой личности. Духовно-нравственная педагогика пробуждает внутренний потенциал человека.

Общеизвестно, что целью жизни, особенно в наше время, является поиск ответа на вопрос: кто же мы? Все наши действия (даже не очень хорошие, порой и глупые) направлены на поиски счастья. Взрослея, растя, мы обнаруживаем, что в жизни гораздо больше проблем. Нам следует понимать, какие средства помогут нам жить осознанно. Здесь уместно привести воспоминания Джона Леннона: «...лет до пяти мама постоянно говорила мне, что счастье – это самое главное в жизни. Как все дети, я пошел в школу, меня спросили, кем я хочу быть, когда вырасту. Я написал в сочинении, что хочу быть счастливым. Учитель, проверив мою работу, сказал мне, что я не понял задание, на что я ответил ему: «Это вы не понимаете жизнь».

Автор теории мативации человека А. Маслоу писал, «важно, чтобы человек был мотивирован к внутренним потребностям». Его пирамиду можно представить следующим образом:

Рисунок 1

В повседневной жизни все потребности мотивируют нас. Это социальные ценности. Для получения такого опыта нам нужен человек, который уже имеет этот опыт. Это естественный процесс для человека. Но иногда, когда мы не получаем ответного чувства, мы бываем несчастны. Социальный аспект любви носит временный характер.

Для уровня самоактуализации необходимо наличие самоуважения, статуса, роста, достижений человека.

Когда говорят о недостижимости и мимолетности счастья, имеют в виду материальный аспект. Постоянно счастье возможно на этапе духовности, хотя при достижении этого этапа мы можем потерять свою работу, близких людей. Духовность есть нечто большее, чем предыдущие уровни (самоактуализация, достоинство, социализация, уверенность в безопасности и физиологическая потребность). Духовность – это уровень понимания и получения опыта того, что есть смысл жизни и наша истинная реальность.

Если цель жизни – поиски счастья, служение, то этого достаточно, чтобы быть счастливым?

Зачастую мы устаем от однообразия, совершаем свои действия механически, автоматически, нам всегда чего-то такого не хватает, что могло бы постоянно вдохновлять, мотивировать. Следует глубоко осознать, что ценна жизнь каждого из нас, но наряду с этим не менее ценна и жизнь другого человека. Цель жизни – понять и получить опыт нашей истинной природы. Для достижения этой цели и существует такой глубокий и важный процесс, как самопознание, которое служит для обнаружения нашей истинной природы, нашей истинной реальности, получения ответа на вопрос: «Кто Я?» Все, что мы можем, – научиться принимать вызовы судьбы. И очень важно, как мы реагируем, как принимаем вызовы судьбы.

«Современное образование не помогает молодежи правильно реагировать на вызовы судьбы» – это заключение комиссии под председательством Жака Делора. Знания не должны носить только книжный характер, которые вкладываются в умы и память детей. В подрастающем поколении надо развивать баланс взаимодействия друг с другом. Это требование хорошо отражено в принципах и основных положениях Программ обновленного содержания среднего образования в Казахстане, которые реализуются в нашей республике с 2016 года.

Интегративное образование имеет два направления:

- 1) образование, когда учимся осваивать что-то, традиционное обучение
- 2) образование, которое связано с получением опыта, когда мы учимся тому, как взаимодействовать. Это то, что нужно сегодняшним детям

Как мы можем вдохновлять детей, если сами не знаем и не умеем этого. Это бесконечный процесс – образование длиною в жизнь.

Такое образование базируется на философии роста, непрерывного процесса развития.

Но у нас есть и другая сторона нашей личности: это человеческие взаимоотношения, красота природы, музыка, произведения искусства, которые обращены к чувствам. Очень важно как мы рассказываем детям, с каким чувством, с какой фантазией – это интуитивный процесс. Можно отметить, что это больше отношение, чем метод, это то, что интегрируется в собственную жизнь.

Интегративное образование целостно, оно включает в себя все аспекты человеческой личности. Это знание о другой реальности, о нашем внутреннем мире. Это то, что помогает найти ответ на вопрос: кто Я? Человек часто задает себе вопрос: почему это происходит именно со мной? Почему я сталкиваюсь с одними и теми же трудностями?

Мы не можем учить жизни, ответ на эти вопросы можно получить только опытным путем, именно тогда происходит внутренняя трансформация в нас.

В программе нравственно-духовного образования «Самопознание» активно используются пять методов: практика общечеловеческих ценностей, исполнение песен, истории из жизни, групповая деятельность и позитивный настрой. Эти методы делают знание практическим, они затрагивают уровни ума, сердца и души, они дают возможность жить осмысленной жизнью.

Цель трансформации – помочь в обретении счастья внутри человека, все остальное (и материальное) автоматически приложится. Трансформация раскрывает внутренние добродетели. Счастье можно обрести только внутри! Программа не учит общечеловеческим ценностям, она помогает возродить их в каждом человеке, ведь они заложены в каждом из нас с рождения. Если раскроем их внутри нас, то автоматически проявятся все общечеловеческие ценности.

Чтобы идти вперед, нам нужно мужество, мы не должны сдаваться, надо черпать вдохновение от детей. Мы немного похожи на спящую красавицу, ждем своего принца, который пробудит наши ценности. В каждом человеке заключен невероятный потенциал.

Программа нравственно-духовного образования «Самопознание» подобна пробуждающему поцелую, ведь все заключено внутри нас. Когда нам кажется, что мы это уже слышали, то говорим о дежавю, в этом случае наш внутренний потенциал резонирует с внешним воздействием.

Основная задача духовного образования – трансформация, сам этот процесс длиною в жизнь. Для детей нужны примеры, которые помогли бы обратить взгляд внутрь себя. Всё должно найти выражение внутри человека и

вне его, всё должно найти отражение в действиях человека, которые не вводят в заблуждение в отличие от слов.

Как привести в гармонию взаимодействие ума, духа и действий (соответственно головы, сердца и рук)? Часто в жизни мы изменяем свои действия под воздействием различия, то есть происходит некое переформатирование, что меняем внутри себя, ведь знание прошлого не всегда соответствует настоящему, особенно в наше переменчивое время.

По большому счету ничего не надо менять кардинально, надо усилить основные элементы. Нужны новые учителя, которые играют ключевую роль в образовательном процессе, они должны быть маяками, проявляющими любовь. Все школы должны быть пронизаны любовью, что мы и наблюдаем в результате обновления содержания среднего образования. Этот процесс в нашей стране протекает уже в полную силу, поскольку поэтапное внедрение обновления содержания среднего образования идет третий год. В перспективе обновление коснется и дошкольного и послевузовского образования.

Следует заботиться о том, в полной ли мере родители вовлечены в воспитательный процесс, ведь именно семья создает основу характера ребенка.

Что надо делать, чтобы постоянно быть успешным? Надо развивать уверенность в себе, надо апеллировать к голосу совести, практиковать различие. Через пример конкретного учителя ребенок начинает развиваться в том направлении, которое задает именно учитель.

Для пробуждения внутренней мотивации нам нужна самодисциплина. Для развития духовности должна быть основа в повседневной жизни. Жизнь – это постоянные испытания, каждодневные экзамены.

В качестве примера можно привести деятельность английской школы Abbey Primary-community School, которая не отличалась особенно ни успеваемостью, ни дисциплинированностью, но после двух лет внедрения Программы в ней все кардинально изменилось, она стала лучшей школой! Программа внедрена в школах и вузах Канады, Индии, Фиджи, их учебно-воспитательная деятельность основана на идеях интегративного образования.

Интегративное образование – это концентрация (сосредоточение) ума, это бескорыстное служение, гармония, гармоничное слияние света и духовного образования, где все участники пребывают в состоянии света и любви, пребывают в настоящем.

Такое образование лежит в основе обучения и повышения квалификации педагогов, преподающих дисциплину «Самопознание» во всех уровнях образования Республики Казахстан. Программа нравственно-духовного образования «Самопознание» реализуется силами ННПОЦ «Бөбек» и тренерами АО «НЦПК «Өрлеу» в каждой области нашей республики.

Программа нравственно-духовного образования «Самопознание» есть целостное знание о человеческой личности, включающей физическое, ментально-логическое, эмоциональное и духовное измерение. Надо понимать, что духовна суть вечна, она не знает ни рождения, ни смерти. Когда смотрим на человека, мы видим только тело (физический план), а мысли и чувства составляют более тонкое тело, а духовная сущность еще тоньше. Мы не можем видеть глазами (физически) тончайшую духовную сущность, но надо понимать и осознавать, что она существует внутри человека. Этот тончайший уровень называется уровнем сердца, или духовным уровнем.

Духовное измерение (сфера), spirit (дух) – дыхание, душа, смелость, энергия. Духовная сфера – это дыхание жизни, наше внутреннее существо. Она дает нам откровение о том, кто мы есть, почему мы здесь и какова цель нашей жизни. Она способна установить связи и отношения с чем-то более великим, чем мы сами. Это «что-то» имеет много названий. Мы заключены в плоть, и не осознаем своего высшего «Я».

Откуда проистекает высшая любовь? Она универсальная, так как она присуща всему живому, она поддерживает всю природу, все творение, она – повсюду. Ее называют космическим сознанием, которое создало все вокруг. Она поддерживает все формы Вселенной. Это космический, универсальный закон, высший интеллект, которого в религии называют Богом, в науке – космическим сознанием, космическим интеллектом.

Этот универсальный принцип сознания поддерживается энергией любви, которая заключена во всем. В человеческом существе это универсальное сознание заключается в совести, которая всегда дает нам подсказки. Все праведные действия и поступки происходят из совести. Все происходит в духовном сердце. Когда мы говорим: «делай правильно!», наши действия пронизываются любовью. Когда наши мысли, слова и действия находятся в гармонии между собой, тогда и возникает энергия любви. Когда произносим слова любви, они проистекают изнутри и делают нас счастливыми. Что такое любовь в действии? Это состояние, когда мы обращаемся к голосу совести.

Энергия любви наделяет человека общечеловеческими ценностями: Любовь в мыслях и словах – это истина

Любовь в действиях – это праведность

Любовь в чувствах – это мир и покой

Любовь как истинное понимание – это ненасилие.

Именно этого стало так мало в современном обществе, для восстановления гармонии в обществе, межличностных отношениях надо начинать с себя. Сфера образования в целом и каждый педагог в отдельности это понимают,

с удовольствием пограждаются в атмосферу обучения на курсах и практикуют полученное в своей ежедневной деятельности.

ВЫВОДЫ

Все общечеловеческие ценности находятся в тесной взаимосвязи. Когда мы начинаем их практиковать, начинается интегративное образование. Мы приобретаем такие знания и опыт, что при взаимодействии с грубым человеком ведем себя сдержанно, отвечаем ему вежливо и тем самым помещаем и в его сердце покой. Имея эти знания, мы приобретаем мудрость, источником которой является истина. Стремление к истине порождает интегративное образование – образование, необходимое для проживания счастливой жизни, образование вне времени и пространства, актуальное и нужное каждому человеку, кто бы он ни был: педагог, родитель, ученик, руководитель, рядовой работник.

Задачей учителя, практикующего принципы интегративного образования, становится быть примером во всем: во взаимоотношениях с учениками, коллегами и родителями учащихся, в отношении к себе, в отношении к делу, в отношении к хобби.

Истинное образование не относится к миру. Истинное образование – то, которое относится к вам, и помогает всем осознать понимание принципа «Я есть Я». Важно поверить в высшее Я, которое созвучно с Высшим сознанием, и практиковать простые правила нормальных человеческих взаимоотношений.

Программа призвана развивать и обогащать не только профессиональную сферу деятельности педагога, но и, прежде всего, развивать и ценностно обогащать личную жизнь педагога, наполнять её высшим внутренним смыслом. Она полностью созвучна идеям Республиканской программы «Рухани жаңғыру». Необходимость широкого внедрения идей Программы в образовательную систему Казахстана связано, так же и с тем, что в настоящее время в обществе, по сути, отсутствуют идеологические институты. Программа НДО «Самопознание» может стать основой нравственно-духовного возрождения нашего общества. Рассматривая основные идеи Программы как фундаментальные для целостного гармоничного развития личности человека, как нравственное ядро для оздоровления общества в целом, мы понимаем, что глобальные изменения в обществе нужно осуществлять именно через систему образования, которая через свои институты может воздействовать не только на изменение учебного процесса в направлении нравственно-духовных ориентиров, но и через систему внеурочной работы, через взаимодействие с семьей влиять уже на внешние структуры, социальную среду в целом. Таким образом, нравственно-духовное возрождение казахстанского общества возможно через

создание единого образовательного пространства на основе общечеловеческих ценностей, составляющих.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Назарбаев, Н. А.** Взгляд в будущее : модернизация общественного сознания. – Астана, 2017.
- 2 **Назарбаева, С. А.** Этика жизни. – Алматы, 2001. – С. 21–22.
- 3 **Мукажанова, Р. А., Омарова, Г. А.** Программа нравственно-духовного образования «Самопознание». Третий (базовый) уровень. – Алматы : ННПООЦ «Бөбек», 2014.
- 4 **Абай Кунанбаев.** Слова назидания. – Алматы : Жазушы, 1970.
- 5 **Амонашвили, Ш. А.** Основы гуманной педагогики. – М. : Амрита-Русь, 2012.
- 6 **Бейсенбаева, А. А.** Теория и практика гуманизации школьного образования. – Алматы : Ғылым, 1998.
- 7 **Дунаев, В. Ю.** Трансформация системы образования: взгляд философов. – Алматы : Арыс, 2000.
- 8 **Құдайбердиев, Ш.** Шығармалары / Құрастырған М. Жармұхаметов, С. Дәутов. – Алматы, 1988. – 560 б.
- 9 **Маслоу, А. Г.** Дальние пределы человеческой психики / пер. с англ. – СПб. : Евразия, 1997.
- 10 **Монтень, М.** Опытты. Избранные главы. – М., 1991.
- 11 **Петракова, Т. И.** Духовные основы нравственного воспитания. – М. : Импэто, 1997. – 96 с.
- 12 Самопознание. Учебная программа для общеобразовательных школ. – Алматы : ННПООЦ «Бөбек», 2016. – 74 с.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

Р. Д. Ашимбетова

«Өзін-өзі тану» адамгершілік-рухани білім беру бағдарламасы аясында интегративті білім берудің мүмкіндіктері мен ерекшеліктері

Павлодар облысы бойынша «Өрлеу» БАҰО» АҚ,
«Педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты»,
Павлодар қ., 140000, Қазақстан республикасы.
Материал 26.11.18 баспаға түсті.

R. D. Ashimbetova

The opportunities and peculiarities of integrative education within the Program for moral and spiritual education «Self-cognition»

Branch of JSC «NCPD «Orleu»,
Institute for Professional Development of Pavlodar Region,
Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18.

Мақалада білім беру саласындағы және жалпы қоғамдағы жағымды өзгерістерге жеткізе алатын жүйесі ретінде интегративтік білім берудің қысқаша сипаттамасы ұсынылады. Қоғамның бас кейіпкері – зияты мен мінезі, өз мүдделері бар адам болып табылады. Саналы түрде өзін-өзі жетілдіруі адамның мінез қасиеттерін жақсартады. Егер әр адам өзгере бастаса, қоғам да өздігінен өзгереді. Ұзақ мерзімде біліктілікті арттыру курсы (көлемі – 340 сағат) шеңберінде өткізілген зерттеу жұмыстың нәтижесінде педагогтың санасын өзгертуі (трансформация) туа біткен мүмкіндіктерін өз қызметіне қосуға жол ашады – деп санаймыз.

The article offers a brief description of integrative education as a system that can lead to positive changes in the sphere of education and society in general. The main element of any society is a person with his intellect, will and temper. Conscious self-improvement leads to an improvement in the qualities of a person's temper. If everyone changes, then the whole society will change. The research carried out within the framework of the further training courses of long duration (volume – 340 hours) allows asserting that the transformation of the teacher's consciousness gives him the ability to activate all the opportunities given him from birth.

Э. Д. Баженова¹, А. Ж. Анесова²

¹PhD доктор, ассоц. профессор, Факультет «Педагогики и психологии», Жетысуский государственный университет имени И. Жансугурова, г. Талдыкорган, 040009, Республика Казахстан;

²PhD доктор, ассоц. профессор, Гуманитарно-педагогический факультет, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан

e-mail: ¹bazhenova@inbox.ru

**СУЩНОСТЬ СОДЕРЖАНИЯ ПОНЯТИЯ
«ГУМАНИТАРНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ»**

Основополагающим фактом, характеризующим современную ситуацию в мире, является переход цивилизации из техногенной в антропогенную фазу своего существования. Содержательно это означает, что приоритетной становится ориентация на человека, как на основной ресурсопорождающий источник (опосредованно, через умножение способов деятельности, обеспечиваемых мышлением). В связи с этим становятся актуальными и начинают преобладать во всех сферах деятельности человека технологии, имеющие гуманитарную направленность.

В вузах создаются подструктуры и развиваются программы, задачей которых становится управление теми или другими процессами с использованием гуманитарных технологий. Так, например, Институт востоковедения Российской академии наук учредил новую межотдельскую исследовательскую группу – Евро-азиатский Центр мегаистории и системного прогнозирования – одна из задач: объединить усилия исследователей, педагогов и политиков, направленные на формирование у молодёжи светского гуманистического мировоззрения с учётом новейших достижений науки. Высшая школа экономики имеет инновационную образовательную программу «Создание инновационной системы подготовки специалистов в области гуманитарных технологий в социальной сфере».

Ключевые слова: сущность, гуманитарные технологии, менеджмент в образовании, технология и эффективность социального управления, социальное управление, специфика гуманитарного знания, рефлексивность, типы технологий.

ВВЕДЕНИЕ

Фундаментальным фактом, характеризующим нынешнюю ситуацию в мире, является переход от техногенной цивилизации к антропогенному периоду [1]. Это означает, что ориентированная на человека ориентация будет приоритетом ресурсного ресурса (путем косвенного умножения с помощью служб мышления). В этой связи гуманитарно-ориентированные технологии будут актуальны и доминируют во всех сферах человеческой деятельности.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Университеты являются подструктурами, и их задачей является управление некоторыми процессами с использованием гуманитарных технологий, таких как Институт Академии востоковедения Российской Федерации, который создал новую междисциплинарную исследовательскую программу – Евроазиатскую Центральную мегаисторию и системное прогнозирование – одна из проблем: исследователей, учителей и политиков, которые посвящены развитию молодых светских, гуманистических взглядов. Высшая школа экономики – инновационная образовательная программа «Создание инновационной системы образования в гуманитарной области в социальной сфере».

В научных философских, социологических, экономических, педагогических исследованиях рассматриваются общенаучные и конкретно-научные проблемы развития и использования гуманитарных технологий Е. В. Желнина [2], С. А. Наумов [3], С. А. Малявина [4], А. А. Шиян [5], П. Щедровицкий, Е. Островский [6] и др.)

В современной литературе выделяется множество типов технологий, которые мы представляем на рисунке 1.

Рисунок 1 – Типы технологий

По мнению экспертов (В. Иванов, В. Латрушев [7]), люди классифицируются как различные типы социальных технологий, а также социальные. В странах социальных технологий в СНГ есть сравнительно недавняя история относительно недавних преимуществ – около 70 посещений – 80 из 20-го века. Две основные работы – социальные науки и социальные технологии. Стефанова [8] и «Эффективность технологии и социального управления». Марков [9]. Мы активно участвуем в управлении социальными процессами в области социологии и социальной психологии с 1960-х годов.

Набор трансформации социальной формы или набор инструментов и методов, которые могут влиять на поведение ума и тела группы – в общем смысле, для достижения технологического результата социальные технологии представляют собой набор способов и способов ведения бизнеса для той или иной цели. педагогическое, научное, художественное творчество: алгоритм, порядок деятельности социальной практики в различных областях – словарь-справочник «Социальный менеджмент», «Социальные технологии», «Следующее определение», «Социальные технологии». Социальные технологии являются элементом человеческой культуры, эволюционной или новой деятельности из-за необходимости быстрой и большой «мультипликативной» необходимости. построение социальных технологий посредством распределения услуг в отдельных бизнес-операциях обеспечит глубокое понимание природы и специфики региона практики с выставкой [10]. подчеркивая концепцию природы вокруг социальных технологий, которые считают социальные технологии. Капитонов – преобразует режим проекта в любую деятельность, разделение рациональных индивидуальных процедур и операций в поддержку социальной системы в рабочих условиях или в соответствии с параметрами, указанными в [11]. Социальные технологии определяются как средство обмена человеческими способностями и потребностями между духовным и материальным производством [12].

Социальные технологии – методы решения социальных проблем, направленные на формирование условий жизни и развития общества, общественных отношений, социальной структуры с целью обеспечения потребностей человека, создания условий для реализации его потенциальных способностей и интересов, с учетом одобряемой обществом системы ценностей и взаимозависимости между общественным прогрессом и экономическим развитием [13]. По практической направленности различают социально-экономические, организационно-распорядительные, медико-социальные и психолого-педагогические социальные технологии.

М. В. Удальцова предлагает следующую типологию социальных технологий [14]:

- технологии формирования социальных систем, связанные с методами социального проектирования;
- технологии, направленные на решение социальных проблем и поддержание стабильности социальных систем, основанные на процедурах управления;
- технологии, направленные на преобразование и развитие социальных систем, базирующиеся на методах теории игр открытого типа;

Хотя люди являются частью социальных систем, но в то же время они не являются предметом социальных явлений, мы говорим об индивидуальном технологическом впечатлении, что мы имеем в виду, что на любой размер социальных ассоциаций могут влиять социальные технологии (или отдельные лица)) нужно говорить о гуманитарных технологиях.

Таким образом, гуманитарная технология (high-Hume) является одним из видов социальных технологий, основанных на практическом использовании человеческих знаний для создания свободного и полного развития личности. гуманитарного образования или гуманизма, может быть построено на определении гуманитарной технологии на основе современных гуманитарных знаний на основе целевых коллективных гуманитарных, гуманитарных, обслуживание.

Особенности образования человека включают в себя: низкую технологическую, когнитивную ориентацию, абстракцию, самообвинение, художественное богатство, символическое разнообразие содержания и содержания обработки сложной информации.

Исследователи отметили, что в разных традициях концепция гуманитарного и образовательного различается по-разному. Например, нет понятия «гуманитарные дисциплины» на английском языке. Вместо этого гуманитарная концепция – это пропаганда проявлений духовного опыта. Результаты этого сервиса характеризуются уникальностью, безупречной индивидуальностью, оценкой и эмоциональным цветом. В этом случае вы можете узнать не только о знаниях и образовании, но также о значении и значении понятия. Эта область дополняется семантическим знаком, наукой и наукой, которая является результатом вычислений и обучения в результате экспериментов. в основном в области естественных наук и математики.

В целом, говоря о сущности и содержании гуманитарных технологий, следует подчеркнуть, что гуманитарные технологии – это система научно-гуманитарных знаний, использование которых позволяет реализовать конкретный человековедческий замысел при помощи определённых условий, средств и способов. Мы придерживаемся определения: гуманитарные технологии – совокупность технологий производства и трансляции смыслов, а также технологий социальной инженерии – непрямого воздействия на общество

через управление социальным поведением и социокультурное проектирование. И учитываем, что гуманитарные технологии могут подразделяться на футурологические, ситуативные и повседневные, а также на управленческо-гуманитарные (человековедческие), педагогические и психологические.

Футурологические гуманитарные технологии создают синоптическую карту, которая дает экономические, социальные, культурные, моральные, психологические и демографические прогнозы о будущих возможностях. С этими технологиями конкретная модель общества, региона и рабочей силы должна быть очень важна для менеджеров, которые заинтересованы в решении новых проблем в своей деятельности.

В некоторых случаях развиваются ситуационные гуманитарные технологии. Например, контроль поведения людей в чрезвычайных ситуациях. Для этих технологий предусмотрена специальная подготовка – подготовка соответствующего персонала. Часто это делается в форме «Ситуация - конфликт» или анализ бизнес-игр.

Ежедневная гуманитарная технология универсальна. Примерами таких технологий являются технологии профессионального обучения.

Все гуманитарные технологии – ресурсоемкие технологии. Под ресурсом в них понимается наличие:

а) идей, концептов и т.п. и их перевод в разряд деятельностных характеристик: целей и задач, программ и проектов (например, этика, ценности, междисциплинарные знания, идеи, знаковые системы, полиэтничное, поликультурное, межконфессиональное, транспрофессиональное и межличностное взаимодействие, доверие, толерантность и ответственность);

б) людей, способных разрабатывать и реализовывать развивающие проекты и программы;

в) финансов и требуемой информационно-материальной базы и среды.

По данным экспертов, которые обобщены в работе В. М. Шепель, гуманитарные технологии являются инфраструктурными (нелинейными).

Гуманитарные технологии – трудно алгоритмизируемые. Принцип пооперационности, характерный для многих технологий, в них применяется очень ограниченно.

Владение технологией имеет низкий уровень успеха. Из-за их неопределенности и их уникальной формы гуманитарных технологий результат «заклочения». им ясно, что так много внутренних и внешних детерминант подвергаются объектам, с которыми они работают, часто не невозможны.

Важнейшей особенностью гуманитарных технологий является диалог. Право на установление диалога в гуманитарной технологии обеспечивается за счет преднамеренных обязательств субъективных отношений.

Цели человека характерны для гуманитарных технологий и не манипулируют. Прозрачность, кооперативный подход, обеспечивает понимание формирования коллегиальности и нацеливания, изначально введенных технологией алгоритма всех заинтересованных сторон, их коррекции, представления целевых показателей для ознакомления. Предсказуемое качество гуманитарных технологий – это внутренняя логика, а внешние формальности не имеют спекулятивной работы или гипотетических схем законов, которые не планируются. Гуманитарность технологии проявляется в возможности её влияния на интегральные характеристики человека (потребности, интересы, мотивы, ценностные ориентации, установки, смыслы), определяющие динамику личностной системы в целом.

Основной характеристикой гуманитарных технологий является их «рефлексивность».

Гуманитарные технологии современности построены на убеждении, что есть определенный изоморфизм между человеком и обществом. Технология, которая управляет личностью, одновременно управляет и обществом, и наоборот. Это, с одной стороны, сильное воздействие на личность, а с другой – прямое или опосредованное воздействие на общество. Хотя есть и личные технологии, которые работают только с индивидом и не имеют выхода на общество.

В гуманитарных технологиях материальные (вещественные) характеристики являются характеристиками продуктов и представляются как производные, полученные в результате гуманитарной деятельности, к которой невозможно применить вещественную мерность (например, как можно измерить степень доверия и нравственности участников гуманитарной технологии? Можно ли измерить эффект от самой гуманитарной технологии значительно отложенный по времени (подчас измеряются десятилетиями?). Это приводит к тому, что причинно-следственные связи в гуманитарных технологиях являются неявно выраженными – для их установления и проектирования требуется проведение многофакторного и кластерного анализов.

Гуманитарные технологии проектируются на основе системного и деятельностного подхода: мышление становится основным и центральным звеном гуманитарных технологий.

Гуманитарные технологии – это технологии инноваций, производство новых способов деятельности, понимаемых как новый способ думать и делать.

ВЫВОДЫ

Среди отличительных черт гуманитарных технологий выделяют также их «полезность» и «экологичность», заключающиеся в отказе от манипулятивных методов воздействия на человека, в отличие от «вредных» технологий, которые

«депрессируют людей, невротизируют их, усугубляют их страхи», а также в использовании таких приемов, которые способствуют позитивному настрою, повышению эффективности коммуникаций, что в свою очередь приводит к появлению синергетического эффекта.

По сравнению с социальными технологиями отличительной чертой гуманитарных технологий, отличающихся эффективностью и стандартными процедурами, является их стратегический характер. долгосрочные и, как правило, сосредоточены на решении конкретных вопросов, которые часто разрабатываются для конкретного проблемного блока или проекта.

Рассмотрим еще один важный аспект анализа гуманитарных технологий. Говоря о современных технологиях, Ф. Фукуяма называет их «технологиями освобождения», что означает, что они расширяют человеческие возможности. Он ссылается на известного американского исследователя средств массовой информации Итиле де Сола Пулу. Последние возможности распространения информации затрудняют ее цензуру и позволяют людям получить обзор того, что им интересно. Фукуяма широко использует термин «технология свободы» и понимает, что он основан на современных технологиях и предпочитает не зависеть от выбора человека.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Всемирная конференция ЮНЕСКО по высшему образованию. Качество высшего образования //Alma Mater. – 1999. – № 1. – С. 30–37.

2 **Желнина, Е. В.** Профессиональная подготовка персонала крупной компании как социальная технология : автореф. ... к.социол.н. : 22.00.08. – М. : МГУ, 2007. – 24 с.

3 **Наумов, С. А.** Гуманитарные знания и технологии в пространстве медиа : философско-методологический анализ : автореф. ... к.филос.н. : 09.00.08. – М. : Ин-т философии РАН, 2008. – 28 с.

4 **Малыгина, С. А.** Управление пониманием в организационном проектировании социальных изменений (философско-методологический анализ) : автореф. ... к.филос.н. : 09.00.08. – М. : Институт философии РАН, 2011. – 34 с.

5 **Шиян, А. А.** Социальные технологии для XXI века : природа Человека и законы самоорганизации иерархических социальных структур. – Хмельник : Лаборатория Синергетики Живого, 1999. – 148 с.

6 **Щедровицкий, П. Г., Островский, Е.** Гуманитарные технологии, развитие общественных связей и... имидж России // Сообщение», 1999. – № 1. – С. 36–39.

7 **Иванов, В. Н., Латрушев, В. И.** Инновационные социальные технологии государственного и муниципального управления. [Электронный ресурс]. – http://society.polbu.ru/ivanov_gosupr/ch03_all.html.

8 **Стефанов, Н.** Общественные науки и социальная технология. ... и социальная технология. – М. : Прогресс, 1976. – 251 с.

9 **Марков, М.** Технологизация и эффективность социального управления. – М. : Мысль, 1982. – 220 с.

10 Социальное управление : Словарь-справочник /Под ред. В. И. Добренкова, И. М. Слепенкова. – М. : Издательство МГУ, 1994. – 208 с.

11 **Капитонов, Э. А., Капитонов, А. Э.** Корпоративная культура и PR. – М. : ИКЦ «МарТ», Ростов-н/Д. : Издательский центр «МарТ». – 416 с.

12 **Берёза, О. А.** Разработка методического обеспечения управления территориальной рекреационной системой : автореф. ... к.эконом.н. : 08.00.13. – Ростов-на-Дону : Таганрогский технологический институт Южного федерального университета, 2011. – 28 с.

13 Социальные технологии // Глоссарий.ru. [Электронный ресурс]. – [http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RRu.ogr;t!yl\)туруjoo](http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RRu.ogr;t!yl)туруjoo). (Дата обращения: 12.06.2010).

14 **Удальцова, М. В.** Социология управления : Учебное пособие. – М. : ИНФРА-М; Новосибирск : НГАЭиУ, 2000. – 144 с.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

Э. Д. Баженова¹, А. Ж. Анесова²

«Гуманитарлық технология» концепциясының мазмұнының мәні

¹«Педагогика және психология» факультеті,

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті,
Талдықорған қ., 040009, Қазақстан Республикасы;

²Гуманитарлық-педагогикалық факультеті,
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

E. D. Bazhenova¹, A. Zh. Anesova²

The essence of the concept of «Humanitarian technology»

¹Faculty of Pedagogy and Psychology,

I. Zhansugurov Zhetyssu State University,
Taldykorgan, 040009, Republic of Kazakhstan;

²Faculty of Humanities and Education,

S. Toraighyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18.

Әлемдегі қазіргі жағдайды сипаттайтын негізгі факт оркениеттің техногендік кезеңнен өз өмір сүруінің антропогендік кезеңіне өтуі болып табылады.

Бұл мазмұндық мағынада негізгі ресурсты босататын көз сияқты адамға бағдар басым болатынын білдіреді (жанама түрде, ойлаумен қамтамасыз етілетін қызмет тәсілдерін көбейту арқылы). Осыған байланысты өзекті болып, адам қызметінің барлық салаларында гуманитарлық бағыты бар технологиялар басым бола бастайды.

Мысалы, Ресей Ғылым Академиясының Шығыстану институты евро – азиялық мегаистория және жүйелік болжау орталығы – міндеттердің бірі: зерттеушілердің, педагогтар мен саясаткерлердің ғылымның жаңа жетістіктерін ескере отырып, жастардың бойында зайырлы гуманистік көзқарасты қалыптастыруға бағытталған күш – жігерін біріктіру. Экономиканың жоғары мектебінің «әлеуметтік салада гуманитарлық технологиялар саласында мамандарды даярлаудың инновациялық жүйесін құру» инновациялық білім беру бағдарламасы бар.

The fundamental fact that characterizes the current situation in the world is the transition of civilization from the technogenic to the anthropogenic phase of its existence. Substantially, this means that the orientation toward human becomes the priority, as the main resource – generating source (indirectly, through multiplying the modes of activity provided by thinking). In this regard, technologies that have a humanitarian orientation are becoming topical and beginning to prevail in all spheres of human activity.

Sub-structures are being created in universities and programs are being developed whose task is to manage these or other processes using humanitarian Megahistory technologies. For example, the Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of Sciences established a new interdisciplinary research group – the Euro-Asian Center for Megahistory and System Forecasting – the efforts of researchers, educators and politicians aimed at the formation of a secular humanistic worldview among young people, taking into account the latest achievements of science. The Higher School of Economics has an innovative educational program «Creating an Innovative System for Training Specialists in the Field of Humanitarian Technologies in the Social Sphere».

FTAMP 396.314.3

С. Е. Бақылтай

магистрант, Гуманитарлы-педагогикалық факультеті, Шет тілдер және іскерлік карьера университеті, Алматы қ., 050026,
Қазақстан Республикасы
e-mail: s.tompitaa@gmail.com

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІПТІК ДАЯРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРЫЛЫМЫ

Мақалада жоғары оқу орындарында ағылшын тілін оқытуда студенттердің кәсіптік даярлығын қалыптастыру құрылымы қарастырылады. Жоғары оқу орындарында ағылшын тілін жалпы білім беру пәні ретінде оқытуда студенттердің кәсіптік даярлығын тиімді қалыптастыру тілді оқыту құрылымына тікелей байланысты. Сондықтан, ағылшын тілін оқытуда студенттердің кәсіптік даярлығын тиімді қалыптастыру құрылымы оқытудың мақсатын, міндеттерін, ұстанымдарын, оқыту мазмұны мен әдіс-тәсілдерін қамтиды. Жоғары оқу орындарында ағылшын тілін оқыту арқылы студенттердің кәсіптік даярлығын қалыптастыруда оқыту мазмұны мәдениет компонентін, шетел тілі елінің мәдениеті, ұлттық компонент, кәсіптік бағыт компоненті және тілдік компоненттерді қамтиды. Аталған компоненттер негізінде ағылшын тілін оқытуда студенттердің сыни ойлау шеберліктері мен кәсіптік-қатысымдық құзіреті кәсіптік бағыттағы материалдар негізінде сөйлеу, оқу, жазу, тыңдау шеберліктері мен дағдыларын кешенді қалыптастыра отырып жүзеге асады.

Кілтті сөздер: оқыту, құрылым, мақсат, міндет, ұстаным, әдіс, қатысымдық әдіс, шетел тілі, ағылшын тілі, қалыптастыру.

КІРІСПЕ

Бүгінгі күні қай сала болмасын мамандардың ағылшын тілін жоғары деңгейде меңгеру қажеттілігі оқу процесін әлдеқайда тиімдендіретін түрлі жаңа ұсыныстар тудыруда. Жоғары оқу орындарында ағылшын тілін жалпы білім беру пәні ретінде оқытуда студенттердің кәсіптік даярлығын тиімді қалыптастыру тілді оқыту құрылымына тікелей байланысты. Сондықтан, ағылшын тілін оқытуда студенттердің кәсіптік даярлығын тиімді қалыптастыру

құрылымы оқытудың мақсатын (ағылшын тілін оқытуда студенттердің кәсіптік даярлығын қалыптастыру), міндеттерін (ағылшын тілінде қарым-қатынас жасау; мамандық үшін маңызды қабілеттерді дамыту; сыни ойлау қабілетін дамыту; ізденімпаздық, шығармашылық дағдысын дамыту), ұстанымдарын (қатысымдық, кәсіптендіру, жаттығулардың негізгі рөлі), оқыту мазмұны мен әдіс-тәсілдерін қамтиды.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Бірінші міндетті меңгертуге қажетті шарттар: қарым-қатынастың мотивациялық негізін қалау; аудиториядағы қатысымдық жағдайды ұйымдастыру; студенттердің ағылшын тілінде ойлауы жағдайын туғызу болып табылады.

Қарым-қатынастың мотивациялық негізі Е. А. Маслыконың айтуынша, сөйлеуге қажеттіліктің пайда болуы, сөйлесу ниеті және ойы, мақсаты болады. Студенттер ағылшын тілі сабақтарында іс-әрекетті бірігіп орындау барысында (рөлдік ойындар, талқылау т.б.); сұхбаттасушыға қалайда ықпал ету мақсатында; қарым-қатынас барысында эмоционалды қажеттілікті қанағаттандыру мақсатында сөзге араласады. Аудиториядағы қарым-қатынас оқытушы мен студенттердің кәсіптік мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асыратын қатысымдық үдеріс. Сұхбаттасушыға қалайда ықпал ету студенттердің өздері құрастырған диалогтар немесе берілген тақырыпқа талқылау жүргізу т.б. жұмыс түрлері арқылы жүзеге асады. Алайда, Е. А. Маслыконың пікірінше ондай диалогтарда сұхбаттасушыға шынайы сөйлеу, ортақ қызығушылық, ситуативтілік жетіспей жатады [1, 173 б.]. Сондықтан қарым-қатынастың мотивациялық негізі – кәсіптік материалдарға, шынайы, әлеуметтік жағдаяттарға негізделген оқу материалы деп ойлаймыз.

Оқу сабақтарындағы қатысымдық жағдай туралы З. К. Исаева, Т. И. Раздина қарастырған [2, 13 б.]. Бұл студенттердің ойлау, эмоционалды белсенділігі, сабақтағы түсіністік, сенім арқылы суреттеледі. Осының барлығына, біріншіден арнайы тәсілдер, ойындар арқылы; екіншіден қарым-қатынасқа бағыттау факторлары арқылы; үшіншіден студенттердің және оқытушының қатысымдық әрекеттері арқылы қол жеткізіледі. Арнайы тәсілдерге студенттердің қысылмай сөйлеуге оқытушының ықпал етуі, жоғары әдістеме, ұсынылған материалдың қызықтылығы жатса, қарым-қатынасқа бағыттау факторларына топтағы студенттер көлемі, қарым-қатынас мазмұны жатады. Студенттердің және оқытушының қатысымдық әрекеттеріне оқытушының студентті сөйлеуге тарта білуі, студент жіберген қатені орынды түзей білуі және студенттердің тілдік әрекеттерін жүйелендіре білуі жатады.

Ағылшын тілінде қарым-қатынас жасауды меңгертудің ұтымды жолдарының бірі, әдіскер В. Д. Аракиннің пайымдауынша, студенттердің ағылшын тілінде ойлау жағдайын туғызу [3, 68 б.]. Қарым-қатынас жасауда студенттердің ағылшын тілінде ойлау жағдайын қалыптастыру негіздеріне автор келесі факторларды жатқызады: оқытушымен ағылшын тілінде сөйлесуді әдеттендіру; оқытушының сөйлеуі үлгі ретінде дұрыс, эмоционалды тұрғыдан түсінікті болуы керек. Осылайша, оқыту жағдайында оқытушының міндеті ағылшын тіліндегі қарым-қатынасты басқарушы ретінде қатысымдық қажеттілікті қалыптастырушы және қолдаушы болуы тиіс.

Ағылшын тілін оқытуда студенттердің кәсіптік даярлығын тиімді қалыптастырудағы міндеттердің бірі олардың сыни, шығармашылық тұрғыдан ойлау дағдыларын қалыптастыру болып табылады. «Қазақстан Республикасында жоғары білімді дамыту стратегиясында» «Қазақстанда жоғары білімнің міндеттері» бөлімінде (2.1): «- сыни ойлау мен шығармашылық – жоғары білімге инновациялық тұрғыдан қараудың мәні» деп көрсетілген. Студенттің өзін-өзі бағалай алуы, тәуелсіз пікір бере білуі оның білімінің сапасын ғана емес, жеке тұлға ретінде қабілеті мен білгірлігін, қоршаған ортаға икемділігін айғақтайды [4, 112 б.].

Полат Е. С. «постиндустриалды қоғам студенті «өздігінен сыни ойлай алатын, қиындықты жеңе алатын, өздігінен шешім қабылдайтын» тұлға болуы керек дейді [5, 96 б.]. Студенттің шетел тілі арқылы айналыну, өзіне қажеттіні таңдай алу, өз бетінше іздену, кәсіптік деңгейін арттыра білу шеберліктерін дамытуда сыни ойлау шеберліктерін қалыптастырудың маңызы үлкен.

Американдық профессор Д. Кластер сыни ойлаудың бес түрлі сипатын ұсынған: біріншіден, сыни ойлау дербес, тәуелсіз пікір, баға, сенім, жеке ойлау болып табылады. Мысалы, белгілі бір кітап немесе құбылыс туралы мәтіннен ақпарат алу мен ол еңбектің өзін түпнұсқада оқу екітүрлі нәрсе, өйткені еңбекті түпнұсқада оқыған соң студенттің өзінің жеке, дербес пікірі қалыптасуы мүмкін. Екіншіден, сыни ойлау шешілетін мәселені қоядан басталады. Студент танымдық әрекеттің субъектісі ретінде мәселе төңірегінде пайда болған қызығушылық пен қажеттіліктерді өтеу үшін өзін қоршаған шексіз мәселелерді көре білуі керек. Үшіншіден, сыни тұрғыдан ойлау сұрақтар қойып, шешімін табуы қажет ететін мәселені анықтаудан басталады. Бұл жерде таным үдерісі өзінің кез-келген кезеңінде мәселелерді шешу мен өзінің жеке қызығушылығы мен қажеттіліктерінен пайда болатын сұрақтарға жауап беруге деген талпыныспен сипатталады. Төртіншілен, сыни ойлау басқаларды сендіретін аргументациядан тұруы керек. Аргументацияның негізі пайымдау болады, ол бірнеше дәлелдемелермен, олар нақты дәлелдермен және соңында негіздемемен бекітіледі. Бесіншіден, сыни ойлау әлеуметтік ойлау болып

табылады. Өйткені, сыни ойлау жұппен, топпен жұмыс арқылы орындалады және оның ішінде талқылау, түрлі жазбаша жұмыстар барысында мәселенің шешімі ұсынылады. Д. Кластер өнімді пікір алмасуға қажетті бірнеше қасиеттерді атайды: шыдамдылық, басқаны тындай білу дағдысы, өз пікіріне жауапкершілік. Оқытушы оқу үдерісін осылайша, шынайылыққа жақындатады.

Гершунский Б. С. сыни ойлауды дамыту әдістері ретінде: оқытуда білімді өз бетінше іздену; білімді тереңнен ұғыну; өз пікірін жақтау; теория мен тәжірибені біріктіру; жеке, топта жұмыс істеу; топ мүшелерінің өзара мәдениетті, құрметті қарым-қатынаста болуын қарастырады. Сонымен ағылшын тілін оқытуда студенттердің сыни ойлау мүмкіндігі арқылы кәсіптік даярлығын қалыптастыру жолдарына: сабақтарда студенттерге жеке тапсырмалар ұйымдастыру; жұптық және топтық жұмыс түрлерін ұйымдастыру; оқытудың когнитивті тәсілдерін (дәлелдеу, қорыту, болжау, талдау т.б.) ұйымдастыруды жатқызамыз.

Олай болса, ағылшын тілі сабақтарында сыни ойлау тапсырмаларын қолдану арқылы өз пікірі бар, басқаның пікірін есепке алатын, өздігінен шешім қабылдауға және жаңа ой-пікір ұсынуға қабілетті студенттің сенімділігін, өзіндік сана-сезімін, дербестігін, қалыптастыруға ықпал етеміз.

Сабақтар тілдің келелілігін көрсетіп тұруы керек, оған тапсырмалардың шығармашылық мазмұны себепкер болады: студенттер мәселелерді шешу жолдарын өздері іздей отырып, өздерінің жеке жауаптарын ойлап айтуға мүмкіндік алады, бұл жерде басқа ой-пікір дұрыс емес жауап деп қабылданбауы керек. Мұндай тапсырмалар студенттердің шығармашылық көзқарастарын жетілдіруге, жаңаша, өзгеше, әдеттегіден тыс ойды іздеу қабілетін дамытуға; оқушылардың ағымдағы қажеттіліктерін қанағаттандыруға және жаңаша қажеттіліктері мен қызығушылықтардың қалыптасуына әсер етеді. Жоғары оқу орындарында ағылшын тілін оқыту арқылы студенттердің кәсіптік даярлығын қалыптастыру студенттің ізденімпаздық-шығармашылық дағдысын дамыту болып табылады.

Қорыта айтқанда, ағылшын тілін жалпы білім беру пәні ретінде оқытуда студенттің кәсіптік даярлығын қалыптастыру мақсатына қол жеткізу міндеттеріне кешенді түрде, олардың өзара байланысын жүзеге асыра отырып, қол жеткізуге болады.

Ағылшын тілін оқытуда студенттердің кәсіптік даярлығын қалыптастыру олардың кәсіптік-қатысымдық күзінетін қалыптастыру негізінде жүзеге асады және оның құрылымының негізі оқыту ұстанымдары болып табылады. Ғалымдар И. В. Рахманов, О. Г. Поляков, М. В. Ляховицкий, А. П. Старков шетел тілін оқыту әдістемесінде шетел тілін оқыту ұстанымдарына ерекше мән беріп негіздеген.

Дидактикалық процестің негізін құрайтын оқыту ұстанымдары оқыту мазмұнын анықтауда, ұйымдастыруда және оқыту әдістерін іріктеуде

өзара байланыстағы бастапқы ережелер жиынтығы деп қарастырылады. Ұстанымдар дидактикалық процестің біртұтас концепциясын құрайды және нұсқау қызметтерін атқарады. М. Н. Скаткин бойынша, «оқыту ұстанымдары дидактикалық әрекеттердің ережелерін сақтай отырып, оқушыны біліммен таныстыру, танымдық қызығушылықтарын дамыту, дүниеге көзқарасын қалыптастыру болып табылады. Оқыту ұстанымдары оқу үдерісі мен мақсатының объективті заңдылықтарының өзара бір-біріне тәуелділігін көрсетеді. Қазіргі дидактикада ұстаным «білім процесінің жүзеге асуы мен ұйымдастырылуына қойылтын нормативті талаптардың бастапқы басқарушы идеясы».

Я. А. Коменский негізін қалаған ұстанымдар (саналылық және белсенділік, көрнекілік, жүйелілік және бірізділік, беріктік, ұғымдылық) ғалымдар үшін оқыту әдістері мен ұйымдастыру түрлері, дидактикалық ұстанымдарды жетілдірудің бай көзі болып табылады, мысалы күні бүгінге дейін ғалымдар, нені үйрету және қалай үйрету мәселесін шешу; қазіргі заман дидактикасы, бұларға қоса – қашан, қай жерде, кімді және не үшін оқыту қажет деген мәселелерді қарқынды зерттеуде.

Филология ғылымдарының докторы, ЖМХҒА-ның академигі С. С. Құнанбаеваның [6, б. 6.] басшылығымен бірқатар ғалымдар Қазақстан Республикасында шетел тілдерін оқытудың әлемдік және ұлттық білім жүйесінде негізделген ұстанымдарын саралай отырып, еліміздегі әлеуметтік-экономикалық өзгерістерге сай он ұстанымын (шет тілін оқытудың үздіксіз, бірізділік ұстанымы; қатысымдық-мәдениаралық өзара әрекеттестік ұстанымы; мәселелік және оқу үдерісін интерактивті ұйымдастыру ұстанымы; оқу үдерісінің жеке және индивидуалды бағыттылығы ұстанымы; шеттілдік білімнің фундаменталдылығы ұстанымы; оқытудың халықаралық-стандарт деңгейін қамтамасыз ету ұстанымы; шет тілін шығармашылық тұрғыдан пайдалану, когнитивті (танымдық)-әрекетті пайдалану ұстанымы; рефлексивті өзін-өзі реттеу ұстанымы; әлеуметтік-экономикалық ортадағы өзгерістерге икемділік және бейімделу ұстанымы; кәсіптендіру ұстанымы) тұжырымдаған.

Ғалымдардың Қазақстан Республикасында шетел тілдерін оқыту ұстанымдарын талдай отырып және ағылшын тілін жалпы білім беру пәні ретінде оқыту және ағылшын тілінен түрлі оқу құралдарын қолдану тәжірибесіне сүйене отырып, (New English File, Head Way, Matrix, Opportunities) ағылшын тілін жалпы білім беру пәні ретінде оқытудың келесі ұстанымдарын анықтап, негіздедік: ағылшын тіліне оқытудың қатысымдық (сөйлеу) бағыты ұстанымы; кәсіптендіру ұстанымы; ағылшын тілін меңгерудің барлық саласындағы жаттығулардың негізгі рөлі ұстанымы.

Біздің ойымызша, таңдалған ұстанымдар ағылшын тілі сабақтарын жалпы білім беру пәні ретінде тиімді ұйымдастыруға, оқу материалын тиімді меңгеруге

негіз болады. Өйткені, оқытушы ғылыми негізделген мақсат, оқу мазмұнын анықтауда, әдіс-тәсілдерді таңдауда оқытудың негізгі ұстанымдарына сүйенеді. Кәсіптік бағыттағы оқу материалын таңдау жүйесі, сөйлеу әрекеттерін кешенді дамыту үшін ауызша, жазбаша тапсырмалар оқу үдерісінің негізі болады.

Шетел тілдерін оқыту үдерісі – «оқу материалын қабылдау, танымдық міндеттерді сезіну, өтілетін материалды ұғыну, «іштей» түйсінуге жеткізу, есте қалдыру және сақтау, бекітілген білімді тәжірибе жүзінде қолдану» оқу материалын жүйелі сұрыптау мен белсенді оқыту әдістерін қолдануды талап етеді.

Әдіс арқылы оқытушы түрлі оқу құралдарын, студенттердің білім деңгейін, берілген сағат санын ескере отырып, түрлі әдістемелік тәсілдерді қолданады. Жұмыс барысында ағылшын тілін оқыту тәжірибесінде қолданылып жүрген түрлі әдістер зерделенді. Әрбір әдістің өзіндік ерекшеліктері, артықшылықтары мен кемшіліктері бар.

Жоғары оқу орындарында ағылшын тілін оқытуда студенттердің кәсіптік-қатысымдық даярлығын қалыптастыру мақсатталғандықтан, сыни ойлау және шығармашылық-ізденімпаздық кадамды дамытуға ықпал ететін, оқытушы мен студенттің өзара қарым-қатынасын қамтамасыз етуге бағытталған қатысымдық әдіс ағылшын тілін оқытуда басшылыққа алынды.

Жоғары оқу орындарында қолданылатын оқытудың қатысымдық әдістері әртүрлі, соған қарамастан барлығы келесі ортақ ерекшеліктермен сипатталады:

1 Оқыту мақсаты жалғыз грамматикалық немесе лингвистикалық ережелерге ғана емес, қатысымдық күзінетін барлық компоненттеріне бағытталған (лингвистикалық, социомәдени, стратегиялық, оқу, кәсіптік).

2 Сөйлеу материалын ұйымдастыру оның түріне емес, функциясына бағытталған.

3 Қатысымдық бағытта оқытуда түпкі мақсат, тілді өңделмеген, дайындалмаған контексте оқытушының бақылауымен емес, басқаруымен өнімді, рецептивті қолдану болып табылады.

4 Қатысымдық бағытта студенттің кәсіптік күзінетін қалыптастыруда материалдың аутентикалығы маңызды орын алады. Бұл студенттерге тілді тіл иелерінің қолдану қалыбында қабылдауға мүмкіндік береді.

Ағылшын тілін оқыту барысында мәтінмен жұмыс, түрлі жаттығуларды орындау, слайд жасау, көрсету, әңгімелеу, талқылау т.б. жұмыс түрлері жүзеге асады. Студенттердің сыни ойлау дағдыларын дамыту мақсатында қорытындылау, ақпаратты синтездеу, түрлі ой-пікірге реакция, тестік тапсырмалар қолданыла алады. Мұндай тапсырмалар арқылы студенттің тіл үйрену дағдылары дамиды. Оқыту тәсілдері ретінде болжау, негізгі ойды анықтау, презентация жасау сияқты шығармашылық тапсырмалар

студенттердің ауызша сөйлеу мүмкіндіктерін кеңейтеді. Сөз қорын молайту тапсырмалары студенттің ауызша және жазбаша сөйлеу білімін толықтырады. Менгерілген материалды бекіту тапсырмалары ретінде өтілген грамматика, сөздер, мәтін мазмұнын қолдана отырып, ситуативтік сөйлеу, талқылау тапсырмалары, шығарма, хабарлама жазу, зерттеу тапсырмалары беріледі. Бұл тапсырмалар студенттің сыни ойлау шеберліктерін, сөйлеу дағдыларын, студенттің кәсіби бағытта қатысымдық күзінетін қалыптастыруға мол мүмкіндіктер туғызады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта айтқанда, жоғары оқу орындарында ағылшын тілін оқыту арқылы студенттердің кәсіптік даярлығын қалыптастыруда оқыту мазмұны мәдениет компонентін, шетел тілі елінің мәдениеті, ұлттық компонент, кәсіптік бағыт компоненті және тілдік компоненттерді қамтиды. Аталған компоненттер негізінде ағылшын тілін жалпы білім беру пәні ретінде оқытуда студенттердің сыни ойлау шеберліктері мен кәсіптік-қатысымдық күзінетін кәсіптік бағыттағы материалдар негізінде сөйлеу, оқу, жазу, тыңдау шеберліктері мен дағдыларын кешенді қалыптастыра отырып жүзеге асады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Маслыко, Е. А., Бабинская, П. К., Будько, А. Ф., Петрова, С. И.** Настольная книга преподавателя иностранного языка : справочное пособие. – Минск : Вышэйшая школа, 1999. – 522 с.

2 **Исаева, З. К., Раздина, Т. И.** Коммуникативный аспект номинативных функции английского глагола // Иностранные языки в школе. – 1987. – № 19. – С. 92–93.

3 **Аракин, В. Д.** Речевая единица-основа обучения устной речи. – М., 1965. – 178 с.

4 **Көшербаев, Қ. Е., Ахметов, Ә. Қ., Әбілқасимова, А. Е., Рахымбек, Х. М.** Қазақстан Республикасында жоғары білімді дамыту стратегиясы. – Алматы, 1998. – 232 б.

5 Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина и др.; под.ред. Е. С. Полат. – М. : Академия, 2003. – 272 с.

6 Концепция развития иноязычного образования Республики Казахстан до 2015 г./ под.ред. д.ф.н., проф. Кунанбаева С. С. – Алматы, 2004. – 20 с.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

С. Е. Бақылтай

Структура формирования профессиональной подготовки у студентов по преподаванию английского языка в вузе

Гуманитарно-педагогический факультет,
Университет иностранных языков и деловой карьеры,
г. Алматы, 050026, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 26.11.18.

S. E. Bakyltay

Structure of professional training formation for students in teaching English at a university

Faculty of Humanities and Education,
University of Foreign Languages and Business Career,
Almaty, 050026, Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18.

В статье рассматривается структура формирования профессиональной подготовки студентов по преподаванию английского языка в высших учебных заведениях. Эффективная подготовка студентов к обучению английскому языку как предмет общего образования в высших учебных заведениях связана со структурой преподавания языка. Поэтому структура эффективного формирования профессиональной подготовки студентов в преподавании английского языка предполагает цель обучения, задачи, принципы, содержание обучения и методы. Содержание обучения в формировании профессиональной подготовки студентов посредством преподавания английского языка в высших учебных заведениях включает компонент культуры, культуры иностранного языка, национальный компонент, компонент профессиональной подготовки и языковые компоненты. Основываясь на этих компонентах навыки критического мышления учащихся и профессиональные навыки в обучении английскому языку основаны на профессиональной ориентации, формируя комплекс речей, чтение, письмо, прослушивание навыков и способностей.

The article deals with the structure of the formation of professional training of students in teaching English in higher educational institutions. Effective preparation of students for teaching English as an object of general education in higher education institutions is associated with the structure

of teaching a language. Therefore, the structure of the effective formation of professional training of students in the teaching of English implies the purpose of teaching, objectives, principles, the content of training and methods. The content of training in the formation of professional training of students through the teaching of English in higher education includes a cultural component, a culture of a foreign language, a national component, a component of vocational training and language components. Based on these components, the skills in teaching English are based on professional orientation, forming a complex of speeches, reading, writing, listening to skills and abilities.

ГРНТИ 14.35.07

**С. Т. Балагазова¹, А. А. Момбек², А. Т. Искакова³,
М. А. Кененбаева⁴, Ж. М. Байгожина⁵, А. Н. Ахмульдинова⁶,
Д. Ж. Сакенов⁷**

¹к.п.н., ассоц. профессор, Институт искусств, культуры и спорта, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан;

²к.п.н., ассоц. профессор, Институт искусств, культуры и спорта, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан;

³к.п.н., ассоц. профессор, Институт искусств, культуры и спорта, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан;

⁴к.п.н., доцент, Факультет педагогики и спорта, Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан;

⁵к.п.н., доцент, Факультет педагогики и спорта, Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан;

⁶ст. преподаватель, Факультет педагогики и спорта, Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан;

⁷к.п.н., доцент, Факультет педагогики и спорта, Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан

e-mail: ^{1,2,3}aliya_mombek@mail.ru; ^{4,5,6,7}djakk@mail.ru

О ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ СДВОЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

В статье исследована проблема профессиональной подготовки студентов сдвоенных педагогических специальностей (на примере новой специальности «Культурология – История»). Разработана структура теоретической модели формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной педагогической специальности (на примере специальности «Культурология – История»). Теоретическая модель формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной педагогической специальности (на примере специальности

«Культурология – История») научно описывает процесс формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной педагогической специальности (на примере специальности «Культурология – История»). Теоретическая модель формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной педагогической специальности (на примере специальности «Культурология – История») закладывает перспективы формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной педагогической специальности. Теоретическая модель формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной педагогической специальности (на примере специальности «Культурология – История») рекомендуется для использования при разработке стандартов сдвоенных педагогических специальностей и образовательных программ высшей школы.

Ключевые слова: сдвоенная педагогическая специальность, теоретическая модель, формирование, профессиональные компетенции, студенты, культурология и история.

ВВЕДЕНИЕ

Одним из ведущих мировых трендов в развитии высшего образования является подготовка многопрофильных специалистов обладающих профессиональными компетенциями в области нескольких наук и способностью практического их применения в своей работе (Carr, D., Skinner, D. (2009) [1]; Aliya Mombek, et al. (2017) [2]; Kalashnikova, E. M. (2014) [3]; Day Ch. (1994) [4]; Torkhova, A. V. (2006) [5]. Этот тренд в ближайшие десятилетия станет ведущим в среде высшего образования и в Казахстане.

Подготовка многопрофильных педагогов нового типа требует новых подходов и образовательных программ в обучении, ориентации на современную ситуацию в стране, учет законодательных норм и принятие во внимание потребностей рынка труда и т.д. В связи с этим исследование, посвященное проблеме подготовки многопрофильного педагога нового типа культуролога–историка, является актуальным и востребованным в сфере высшего образования. Основное внимание на сегодняшний день обращается на целостное представление о культуре, механизмах исторической динамики социокультурных процессов, особенностях формирования этнонационального самосознания и культурной идентичности, принципах межкультурного диалога; охране культурного наследия. Для реализации этого спектра задач необходимо подготовить многопрофильного специалиста нового типа – культуролога–историка обладающего профессиональными компетенциями на практике дать знания ученикам в области культурологии и истории. Вместе с тем, это

будет способствовать решению задачи трудоустройства выпускников высших учебных заведений, которые будут востребованы в малокомплектных школах и в сфере высшего, среднего образования, а также для организаций занимающихся вопросами культурологической политики. В связи с этим, актуальной становится проблема формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности (на примере специальности «Культурология–История»).

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Профессиональные компетенции студента сдвоенной специальности (на примере специальности «Культурология–История»)– характеристика профессиональных, личностных качеств студента, включающая профессиональные компетенции по специальности «Культурология-История», обеспечивающая эффективное и целесообразное осуществление профессиональной деятельности в различных сферах и сегментах образования. В работах Karimova, A. E. et al. (2016) [6]; Torkhova, A. V. (2006) [5]; Sundburg L. (2001) [7]; Oreck B. (2004) [8] профессиональные компетенции студента выделяют как основную, обеспечивающую практически все стороны профессиональной деятельности.

Подготовка специалистов двойной компетенции обуславливает необходимость специфических подходов в отборе и структурировании содержания образования, связанных с наличием разнородных полей их профессиональной деятельности. Подготовка специалиста широкого назначения основывается на формировании самоорганизованного, способного к целеполаганию и творчеству компетентного специалиста.

Профессиональную компетентность специалиста двойной компетенции определяют фундаментальная гуманитарно-научная и научно-мировозренческая подготовка.

Процесс проектирования и функционирования системы подготовки лично и социально востребованных специалистов двойной компетенции в условиях вуза может быть эффективным, если в основе его лежат следующие основные положения:

1 Соответствие целей, задач, содержания проектируемой и реализуемой нами системы подготовки специалистов двойной компетенции динамичному, меняющемуся социальному заказу на подготовку мобильной, адаптивной, творческой, самоактуализирующейся личности;

2 Рассмотрение двойной компетенции как интегрированной подготовки специалиста, расширяющей области, функции, виды сопрягаемых полей разнородной профессиональной деятельности и социокультурную базу, обеспечивающей его многофункциональность, мобильность, адаптивность;

3 Обеспечение непротиворечивого синергического взаимодействия дидактических и методических средств интегрируемых профилей подготовки, обуславливающего достижение целей и формирование целостного содержания образования;

4 Интеграция как социально-экономическая, логико-методологическая, гносеологическая, аксеологическая основа объединения разнородных элементов деятельности в целостную структуру, обладающую относительно обособленными и вместе с тем соподчиненными полями, появление которых обеспечивает продуктивность и устойчивость интеграционного процесса.

В связи с этим возникает необходимость:

1 Рассмотрения социально-экономических и социокультурных предпосылок и условий, вызывающих необходимость подготовки специалистов двойной компетенции;

2 Обоснования сущности, структуры системы подготовки специалистов двойной компетенции на основе ретроспективного, историко-логического анализа;

3 Разработки научных основ проектирования системы подготовки специалистов двойной компетенции;

4 Идентификации основных признаков интеграции разнородных видов профессиональной деятельности. Обоснование логико-содержательной основы интеграционных процессов;

5 Разработки теоретической модели подготовки специалистов двойной компетенции;

6 Теоретического обоснование подготовки специалистов двойной компетенции в условиях вуза.

В нашем исследовании теоретически обоснована, спроектирована и представлена Теоретическая модель формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология–История» (смотрите рисунок 1.).

Рисунок 1 – Теоретическая модель формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История»

Пояснение к рисунку 1 – Теоретическая модель формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История». В данной Теоретической модели формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История», показаны во взаимосвязи основные элементы процесса формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История»:

1 – Процесс формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История»

2 – Целевой элемент формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История» (Сформировать профессиональные компетенции студентов сдвоенной специальности).

3 – Функциональный элемент формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История» (разработка, организация, управление процессом формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История»).

4 – Мониторинговый элемент формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности

«Культурология-История» (Критерии: профессиональные компетенции; Уровни сформированности: высокий, средний, низкий).

5 – Организационный элемент формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История»: Условия: организация в вузе учебной деятельности студентов сдвоенной специальности (Формы обучения: фронтальная, групповая, индивидуальная. Методы и средства обучения: общие, специальные, инновационные).

6 – Результативный элемент процесса формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История»: сформированность профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История». Перспективы процесса формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История»: анализ и обновление процесса формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности.

Теоретическая модель формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История», раскрывает иерархически обусловленную систему взаимосвязанных целей, содержания, принципов интеграции сопрягаемых полей разнородной профессиональной деятельности, направленная на расширение профессиональной мобильности и самоактуализацию личности;

Теоретическая модель формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История» является доказательство того, что интеграция разнородных полей профессиональной деятельности (Культурология и История) приводит к новой модели деятельности специалистов двойной компетенции, характеризующейся расширением ее видов, функций, областей. Данная модель детерминирует содержание и структуру подготовки специалистов двойной компетенции;

– Теоретическая модель формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История», соответствующая профессиональной деятельности специалиста двойной компетенции, обеспечивающая согласование, взаимосвязь целей, содержания, принципов разнородных видов подготовки и направленная на формирование обобщенных, взаимообогащающих знаний, навыков, умений;

– Теоретическая модель формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История» раскрывает содержание и принципы разработки комплексного и опережающего учебно-программного обеспечения подготовки специалистов

двойной компетенции, отражающего структуру и содержание его профессиональной деятельности и подготовки.

Необходимо акцентировать внимание на качественной подготовке многопрофильного педагога нового типа с фундаментальными знаниями в области культурологии, всемирной, отечественной истории. Министерством образования Республики Казахстан выдвигается закономерное требование – преподавать в школах и в высших учебных заведениях культурологию и историю должны педагоги, имеющие специальную профессиональную подготовку. В 2016 году МОиН РК был введен пилотный проект по подготовке специалистов по сдвоенным специальностям, что еще раз подчеркивает важность подготовки кадров многопрофильного типа.

ВЫВОДЫ

В результате проведенного исследования, нами обосновано понятие профессиональные компетенции студента сдвоенной специальности (на примере специальности «Культурология-История») – эта характеристика профессиональных, личностных качеств студента, включающая профессиональные компетенции по специальности «Культурология-История», обеспечивающая эффективное и целесообразное осуществление профессиональной деятельности в различных сферах и сегментах образования. Данная позиция заложена нами в структуру Теоретической модели формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История». Оригинальность и научная новизна нашего исследования заключается в том, что определен и уточнен системный подход к процессу формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История». Системный подход позволил нам разработать и обосновать структуру, элементы и содержание Теоретической модели формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История». Разработанная Теоретическая модель формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История» вносит теоретический вклад в дальнейшее развитие методологии и методики профессиональной подготовки студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История», закладывает перспективы дальнейших исследований научной проблемы формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История». В отличие от исследований Karimova, A. E. et al. (2016) [6]; Torkhova, A. V. (2006) [5]; Sundburg L. (2001) [7]; Oreck B. (2004) [8], в нашем исследовании разработана

Теоретическая модель формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История», в структуре и содержании которой определены условия для обновления учебных и методических материалов, обучающих программ, обеспечивающих эффективность процесса формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История». Разработанная Теоретическая модель формирования профессиональной компетенции студентов сдвоенной специальности, на примере специальности «Культурология-История» рекомендуется для пилотного применения в вузах.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Carr, D., Skinner, D. The cultural roots of professional wisdom : Towards a broader view of teacher expertise // Educational Philosophy and Theory. – 2009. – № 41(2). – P. 141–154.

2 Aliya Mombek, Sholpan Kulmanova, Aigul Iskakova, Galina Kolesnikova, Indira Bukharbaeva and Tatyana Kolupaiko. On cultivating leadership qualities in future pedagogues during the process of building their professional competencies in higher education institution // Man In India. 2017. – № 97 (6). – P. 345–357.

3 Kalashnikova, E. M. Identification as a basic concept in interdisciplinary social and humanitarian researches «personality – community». Life Sci J. – 2014. – № 11(7s). – P. 290-294. – ISSN :1097-8135. [Electronic resource]. – <http://www.lifesciencesite.com>.

4 Day Ch. Personal development planning: a different kind of competency // British journal of in-service education. – 1994. – 20. 3: 287–302.

5 Torkhova, A. V. Variative plurality as the basis of the vocational teacher training. High Education Today, 2006. – 1: 57–59.

6 Karimova, A. E., Kuzembaev, N. E., Amanova, A. S., Sadykov, A. M. By the statement of the problem of training a multi-specialist new type - the historian, religious studies in the higher education system of the Republic of Kazakhstan. Materials of the International scientific and practical conference «System modernization of pedagogical education of the Republic of Kazakhstan: problems and solutions», Almaty, 2016. – 1:442–444.

7 Sundburg L. A Holistic approach to competence development // Systems Res. and Behav. Sci. 2001. – 18, 103–114.

8 **Oreck B.** The artistic and professional development of teachers. A study of teachers attitudes toward and use of the arts in teaching. Journal of Teacher education. – 2004. – 55 (1): 55–69.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

C. T. Балагазова¹, A. A. Момбек², A. T. Искакова³, M. A. Кененбаева⁴, Ж. M. Байгожина⁵, A. H. Ахмульдинова⁶, Д. Ж. Сакенов⁷

Қосарланған педагогикалық мамандықтар студенттерің кәсіптік даярлау туралы

^{1,2,3}Өнер, мәдениет және спорт институты,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., 050026, Қазақстан Республикасы.

^{4,5,6,7}Педагогика және спорт факультеті,
Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты,
Павлодар қ., 140002, Қазақстан Республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

S. T. Balagazova¹, A. A. Mombek², A. T. Iskakova³, M. A. Kenenbaeva⁴, Zh. M. Baygozhina⁵, A. N. Akhmuldinova⁶, J. Zh. Sakenov⁷

On the professional training of students of dual pedagogical specialties

^{1,2,3}Institute of Arts, Culture and Sports,
Abay Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, 050026, Republic of Kazakhstan.

^{4,5,6,7}Faculty of Pedagogy and Sports,
Pavlodar State Pedagogical Institute,
Pavlodar, 140002, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

Мақалада қосарланған педагогикалық мамандықтар студенттерің кәсіптік даярлау мәселесі зерттелген («Мәдениеттану – Тарих» жаңа мамандық мысалында). Қосарланған педагогикалық мамандықтар студенттерің кәсіптік қалыптастыру («Мәдениеттану – Тарих» жаңа мамандық мысалында) теориялық үлгі құрылымы әзірленді. Қосарланған педагогикалық мамандықтар студенттерің кәсіптік қалыптастыру («Мәдениеттану – Тарих» жаңа мамандық мысалында) теориялық үлгісі қосарланған педагогикалық мамандықтар студенттерің кәсіптік қалыптастыру («Мәдениеттану – Тарих» жаңа мамандық мысалында) үдерісті ғылыми сипаттайды. Қосарланған педагогикалық

мамандықтар студенттерің кәсіптік қалыптастыру («Мәдениеттану – Тарих» жаңа мамандық мысалында) теориялық үлгісі қосарланған педагогикалық мамандықтар студенттерің кәсіптік қалыптастыру зор келешегі қаланды. Қосарланған педагогикалық мамандықтар студенттерің кәсіптік қалыптастыру («Мәдениеттану – Тарих» жаңа мамандық мысалында) теориялық үлгісі қосарланған педагогикалық мамандықтардың стандарттарын және жоғары мектебінің білім беру бағдарламаларын әзірлеу кезінде пайдалану үшін ұсынылады.

In the article the problem of vocational training of students of dual pedagogical specialties (on an example of a new specialty «Culturology – History») is investigated. The structure of the theoretical model of forming the professional competence of students of a dual pedagogical specialty (on the example of the specialty «Cultural Studies – History») is developed. Theoretical model of the formation of professional competence of students of dual pedagogical specialty (on the example of the specialty «Culturology – History») scientifically describes the process of forming the professional competence of students of a dual pedagogical specialty (on the example of the specialty «Culturology – History»). The theoretical model of forming the professional competence of students of a dual pedagogical specialty (on the example of the specialty «Culturology – History») paves the way for the formation of the professional competence of students of a dual pedagogical specialty. The theoretical model of forming the professional competence of students of a dual pedagogical specialty (on the example of the specialty «Culturology – History») is recommended for use in the development of standards for twin pedagogical specialties and educational programs of the higher school.

**Е. В. Бронский¹, В. И. Лебедева², М. В. Семёнова³,
Ж. С. Антихович⁴**

¹к.п.н., доцент, Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан;

²к.п.н., доцент, Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан;

³к.п.н., доцент, Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан;

⁴ст. преподаватель, Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан

e-mail: levna_salto@mail.ru

**АНАЛИЗ ПРИОРИТЕТОВ В ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ
И УЧЕБНЫХ ПРОГРАММАХ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ
В КОНТЕКСТЕ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ СРЕДНЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

В данной статье представлен ретроспективный анализ одной из проблем физического воспитания школьников – содержание учебных программ по предмету «Физическая культура». Проведенный анализ выбора приоритетов в учебных программах выявил, что на различных этапах развития общества многократно менялась их направленность. Предназначение физического воспитания во многом определялось политической ориентацией государства, а ценности физической культуры и спорта служили во многом целям идеологической борьбы.

Целью обновленной программы является знакомство учащихся с основами физической культуры, а именно, способствовать их здоровому физическому развитию, наряду с приобретением спортивно-специфических двигательных навыков и физических способностей. Программа по предмету «Физическая культура» предлагает поэтапный учебный план, способствующий развитию знаний, пониманий и навыков учащихся по ряду физической деятельности, одновременно улучшая их целостное развитие в отношении таких аспектов как соблюдение правил, личная гигиена, психическое здоровье и принципы здорового образа жизни.

Ключевые слова: учебные программы, приоритеты в физическом воспитании, обновление содержания среднего образования.

ВВЕДЕНИЕ

Физическое воспитание в общеобразовательной школе является неотъемлемой частью формирования общей культуры личности, системы гуманистического воспитания учащихся [1].

Эта учебная дисциплина, обязательна для всех типов общеобразовательных школ, предусматривается учебными планами, включается в учебное расписание обязательных занятий, в течение всего периода обучения в объеме не менее трех часов в неделю.

Урок физической культуры – основная форма физического воспитания в общеобразовательных школах. Важнейшее требование к уроку: обеспечение дифференцированного подхода к учащимся с учетом их здоровья, уровня физического развития и двигательной подготовленности, достижение высокой моторной плотности, динамичности, образовательной и инструктивной направленности, формирование у школьников навыков и умений самостоятельных занятий физической культурой [1–3].

На уроке физической культуры в комплексе должны решаться образовательные, оздоровительные и воспитательные задачи. Постановка задач урока физической культуры подобна и для большинства зарубежных стран. Однако, в настоящее время, среди ученых и практиков нет единого мнения о направленности двигательной активности в содержании урока физической культуры. Одни из них предлагают приоритет образовательных задач – овладение учащимися жизненно-важными умениями, навыками и связанными с ними знаниями. Другие – предлагают уроки физической культуры вынести за рамки расписания в школе и решать три типа задач в зависимости от уровня подготовленности, здоровья и желания школьников – спортивная подготовка, общая физическая подготовка, оздоровительные занятия. У третьих – в содержательной части разработанных и предлагаемых программ заложена идея обучения школьников основам физкультурно-оздоровительной деятельности [4–6].

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Многие десятилетия отношение общества к физическому воспитанию, физической культуре формировалось под влиянием политических и идеологических факторов. Предназначение физического воспитания во многом определялось политической ориентацией государства, а ценности физической культуры и спорта служили во многом целям идеологической борьбы [7].

На различных этапах развития общества приоритеты в физическом воспитании многократно меняли свою направленность. Это легко можно

проследить через анализ содержания учебных программ по физическому воспитанию школьников СССР, СНГ, России, Казахстана.

Первая Российская программа ФВ, созданная в 1889 году, была нацелена на освоение воинских дисциплин и активно воздействовала на особенности прикладных свойств личности занимающихся [8]. Такая направленность сохранялась до двадцатых годов прошлого столетия. Последующие школьные программы СССР (1932, 1948 гг.) хотя и имели «гигиенический уклон» в них ярко прослеживается утилитарная направленность на подготовку к трудовой деятельности и вооруженной защите Отечества. Основное значение отводилось выполнению нормативных требований, в связи с включением в программу элементов спорта. Страна победившего социализма со всех сторон была окружена врагами, имела громадную армию, испытывала большие трудности в экономическом развитии, но провозгласила благородную цель – гармоничное развитие личности [9–11]. С введением комплекса ГТО, а затем БГТО физическая подготовка вышла на первое место.

В последующие годы (1954) школьные программы освобождаются от военной направленности. В них особо подчеркивалось значение двигательного опыта и необходимость обучения учащихся разнообразным двигательным действиям. В качестве ведущих задач школьной физической культуры были названы образовательные. Решению идеологических целей служила корректировка задач ФВ с учетом выхода советских спортсменов на международную арену [12].

В программах 1975, 1978 годов акцент направленности задач начал смещаться с образовательного приоритета, т.е. «обучение навыкам основных видов спорта» в сторону приоритета оздоровительного – повышение кондиционных возможностей школьников – «систематическое воздействие» на воспитание физических качеств. Сложные элементы спорта постепенно исключаются из программ, усиливается кроссовая подготовка. Приоритеты в ФВ сдвигаются в сторону личности [13, 14].

Результаты медицинских обследований, проведенные в СССР, в последующие годы выявили очень низкий уровень здоровья, физического развития и физической подготовленности детей и школьников. Это вынудило специалистов обратиться к разработке новой программы с другими целевыми установками. В 1985 году была принята, а в 1987 году усовершенствована «Комплексная программа по ФВ для учащихся I–XI классов». К сожалению, в ней не было заложено ни нового концептуального подхода, ни радикальных изменений. Не был смещен акцент в решении задач в сторону оздоровления, программа комплексно объединила различные формы двигательной активности

школьников. В то же время достоинством программы явилась реализация принципа непрерывности процесса физического воспитания [15].

Анализ учебных программ по физическому воспитанию школьников суверенного Казахстана (1993–2003 годы) показывает, что в них учтены ошибки всех ранее рассмотренных программ и приоритетной задачей является «укрепление здоровья на фоне постоянного повышения физической работоспособности и содействие нормальному физическому развитию [1, 16].

Учитывая неудовлетворительное состояние уровня здоровья детей и подростков вследствие экологической катастрофы в Приаралье, последствий испытаний на Семипалатинском ядерном полигоне, экологических кризисов в городах Кызыл-Орда, Байконур, в высокоиндустриальных городах Павлодара и Усть-Каменогорска, составители программ выдвинули в качестве главной задачи оздоровление школьников средствами физической культуры и спорта. С этой целью, с 1998 года, впервые, среди стран СНГ, в стране введен третий урок физической культуры.

Программный материал состоит из двух частей: базовой и вариативной. Базовый компонент является основой государственного стандарта общеобразовательной подготовки в сфере физической культуры. На базовую часть в течение учебного года отводится при трех уроках физической культуры 77 часов.

Вариативная часть программы обусловлена необходимостью учета региональных особенностей, материальной базы школы, возможностей учителя и интересов учащихся. Особое значение отводится урокам по интересам, способствующих формированию сознательной активности, самостоятельности, развитию личной инициативы учащихся. В учебном году на вариативную часть программы отводится при трех уроках 25 часов [1, 16].

Рассматривая содержание учебной программы по физическому воспитанию школьников Республики Казахстан 2013 г. мы видим преемственность ее задач с предыдущими программами, которые направлены на:

- укрепление здоровья, развитие основных физических качеств и повышение функциональных возможностей организма;
- формирование культуры движений, обогащение двигательного опыта физическими упражнениями с общеразвивающей и оздоровительной направленностью, техническим действиям и приемам базовых видов спорта;
- освоение знаний о физической культуре и спорте, их истории и современном развитии, роли в формировании здорового образа жизни;
- воспитание положительных качеств личности, соблюдение норм коллективно взаимодействия и сотрудничества в учебной и соревновательной деятельности.

Базовый компонент объема учебной нагрузки по предмету «Физическая культура» в соответствии с типовым учебным планом составляет во всех классах 102 часа [17].

Структура и содержание рассмотренных учебных программ состоит из двух разделов: «Знания о физической культуре» (теоретические сведения, информационный компонент) и «Физическое совершенствование» (практический материал, операционный компонент).

В содержании практического материала приведен перечень умений и навыков по базовым видам спорта: легкая атлетика, спортивные игры, гимнастика, лыжная подготовка, национальные игры, плавание. Для каждого класса представлены учебные нормативы по освоению навыков, умений, развитию двигательных качеств и таблица оценок физической подготовленности учащихся.

Завершается программа изложением требований к уровню подготовки учащихся по физической культуре. Эти требования задаются преимущественно по четырем базовым основаниям: «знать/понимать», «уметь», «демонстрировать», «использовать приобретенные знания в практической деятельности и повседневной жизни».

Целью обновленной программы является знакомство учащихся с основами физической культуры, а именно, способствовать их здоровому физическому развитию, наряду с приобретением спортивно-специфических двигательных навыков и физических способностей. Программа по предмету «Физическая культура» предлагает поэтапный учебный план, способствующий развитию знаний, пониманий и навыков учащихся по ряду физической деятельности, одновременно улучшая их целостное развитие в отношении таких аспектов как соблюдение правил, личная гигиена, психическое здоровье и принципы здорового образа жизни [18].

В соответствии с Государственной программой развития образования и науки Республики Казахстан на 2016–2019 годы, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 1 марта 2016 года № 205, основными направлениями работы по повышению качества образования являются обеспечение равного доступа всех участников образовательного процесса к лучшим образовательным ресурсам и технологиям; удовлетворение потребности учащихся в получении образования, обеспечивающего успех в быстро меняющемся мире; формирование в общеобразовательных школах интеллектуального, физического и духовно развитого гражданина Республики Казахстан [19].

Сегодня образование вступило в стадию фундаментальных реформ, основу которых составляет принципиально новое мышление. Всемирный

экономический форум обозначил 16 видов знаний и умений человека, успешного в XXI веке. Это: навыки работы в команде; лидерские качества; инициативность; ИТ-компетентность; финансовая и гражданская грамотность и другие [20].

Сегодня школьное образование Казахстана находится на этапе нового старта. В настоящее время приоритетами стали инфраструктурное развитие и переход на обновленное содержание.

Целями программы по обновлению среднего образования обозначены:

- содействие развитию знаний по истории предмета «Физическая культура»;
- усовершенствование основных двигательных навыков и способностей;
- развитие коммуникативных навыков, в частности способности использовать информацию из различных источников, четко представлять ее в соответствующей форме;
- развитие и исследовательских навыков;
- формирование и развитие личного характера: самостоятельность, выносливость (стойкость), терпение и терпимость;
- мотивация учащихся к укреплению их физического и психического здоровья.

Изучение предмета «Физическая культура» позволит учащимся:

- применять предметные знания, умения и навыки в повседневной жизни;
- оценивать необходимость в улучшении двигательных компетенций и физическом развитии;
- понимать важность развития нравственного качества и осознавать необходимость честного соперничества и непрерывного саморазвития;
- понимать необходимость соблюдения правил личной гигиены;
- знать о влиянии физических упражнений на физическую и энергетическую систему человека;
- оценивать свое и других учащихся физическое состояние;
- развивать навыки критического и творческого мышления, разрешения проблем и развития коммуникативных навыков.

Анализируя содержание обновленной программы, мы видим, что в числе основных шести целей программы, только одна относится непосредственно к двигательной деятельности – «усовершенствование основных двигательных навыков и способностей». Все остальные - направлены на формирование знаний, развитие личностных качеств, коммуникативных навыков, развитие навыков мышления, т.е. качеств, навыков и способностей не связанных на прямую с выполнением физических упражнений.

Ознакомившись с опытом преподавания учителей работающих по ней, выяснилось, что обучающимся нравятся новые формы основанные на личностно-ориентированном подходе с активизацией их самостоятельной познавательной

деятельности. Также, учителя отмечают, что обучающиеся довольно объективно оценивают сами себя (в рефлексии). Но на этом положительные моменты новой программы и заканчиваются.

В числе негативных положений учителя отмечают:

- отсутствие мотивации к занятиям, которые не будут оценены (среднее звено, аттестация двигательных достижений по форме «зачтено»);
- при существующей материальной базе проведение урока в спортивном зале с двумя-тремя классами не позволяет выполнять самостоятельную деятельность учащихся качественно и с достаточным количеством инвентаря;
- отсутствие методической поддержки со стороны департамента общего среднего образования МОН РК (имеется только для 1 класса)
- содержанием урока физическая культура являются цели без конкретного вида деятельности (отсутствие конкретного практического материала).

ВЫВОДЫ

Называя нашу статью «Анализ приоритетов...» мы не претендуем на истину в первой инстанции, однако нельзя не отметить, что в новой программе содержание направлено скорее на изучение пользы занятиями физической культурой. И это ее безусловный плюс, исправляющий механистичность предыдущих программ. Но приведет ли это к желаемым изменениям в катастрофически низкой двигательной подготовленности учащихся и состоянии их здоровья? Время, как всегда, расставит все по своим местам, но в том-то и ответственность педагогической науки перед обществом. Что получим через некоторое время, революционно решая введением нового, отрицая опыт предшественников?

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Программы. Физическая культура (5–11 классы) / Касымбекова С. И., Телеугалиев Ю. Г., Тайжанов С. – Алматы : Кабинет Казахской академии образования им. И. Алтынсарина, 2000. – 47 с.
- 2 Методика физического воспитания школьников. / Д. А. Аросьев, Л. В. Бавина, Г. А. Баранчукова и др. Под. ред. Г. Б. Мейксона и Л. Е. Любомирского. – М. : Просвещение, 1989. – 143 с.
- 3 **Бабанский, Ю. К.** Требования к современному уроку / Ю. К. Бабанский // Физическая культура в школе. – 1980. – № 8 – С. 9–10.
- 4 **Радваньска, Д.** Организация физического воспитания в школах некоторых зарубежных стран (Физическое воспитание и спорт в школах

зарубежных стран). / Д. Радваньска. Тематическая подборка. Вып.6. ЦООНТИ. – М. : ФиС, 1990. – С. 24.

5 **Лях, В. И.** Ориентиры перестройки физического воспитания в общеобразовательной школе / В. И. Лях // Теория и практика физической культуры. – 1990. – № 9 – С. 10–14.

6 **Бойко, А. Ф.** Все не так просто / А. Ф. Бойко // Теория и практика физической культуры. – 1990. – № 9. – С. 3–9.

7 **Курысь, В. Н., Сляднева, Л. М.** Взгляды на общее непрерывное образование в области физической культуры в пространстве педагогической антропологии / В. Н. Курысь, Л. М. Сляднева // Теория и практика физической культуры. – 2004. – № 12. – С. 14–19.

8 **Бондаревский, Е. Я., Кодатова, А. В.** О школьных программах по физической культуре / Е. Я. Бондаревский, А. В. Кодатова // Физическая культура в школе. – 1987. – № 3. – С. 31–35.

9 Программы начальной школы (городской и сельской). – М. : Физкультура, 1932. – С. 4.

10 Программы средней школы (городской и сельской). – М. : Физкультура, 1932. – С. 4.

11 Программа по физической культуре для учащихся V–X классов неполных средних и сельских школ. – М. : Физкультура, 1948. – С. 4.

12 Программа по физической культуре для учащихся начальных, семилетних и средних школ. – М. : Просвещение, 1954. – С. 3.

13 Программы средней школы: Физическая культура 5–8 классы. – М. : Просвещение, 1975. – С. 5.

14 Программы восьмилетней и средней школы по физической культуре для учащихся 4–10 классов. – М. : Просвещение, 1978. – С. 3.

15 Комплексная программа физического воспитания учащихся I–XI классов общеобразовательной школы. – М. : Просвещение, 1985. – С. 7.

16 Программы. Физическая культура для 5–7, 9–11 классов общеобразовательной школы с русским языком обучения. – Алматы : РОН, 2003. – 28 с.

17 Учебная программа по Физической культуре для 5–9 классов общеобразовательной школы. – Астана, 2013. – 36 с.

18 Учебная программа для начальной школы (1–4 классы) в рамках обновления содержания среднего образования (пробный вариант для апробации в 30-ти пилотных школах). – Астана, 2015. – 32 с.

19 Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016–2019 годы. – Астана, 2016.

20 Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2017–2018 учебном году: Инструктивно-методическое письмо. – Астана : Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2017. –370 с.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

Е. В. Бронский¹, В. И. Лебедева², М. В. Семёнова³, Ж. С. Антихович⁴

Қазақстан Республикасында орта білім беру мазмұнын жанарту контекстінде дене тәрбиесі мен дене шынықтыру бойынша оқу бағдарламаларындағы басымдықтарды талдау

^{1,2,3,4}Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ., 140002, Қазақстан Республикасы.
Материал 26.11.18 баспаға түсті.

E. V. Bronskiy¹, V. I. Lebedeva², M. V. Semenova³, Zh. S. Antihovich⁴

The analysis of priorities in physical education and training programs on physical culture in the context of updates of the content of the secondary education of the Republic of Kazakhstan

^{1,2,3,4}Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, 140002, Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18

Бұл мақалада мектеп оқушыларының дене тәрбиесі мәселелеріне ретроспективтік талдау көрсетілген – «Дене шынықтыру» пәні бойынша оқу бағдарламасының мазмұны.

Оқу бағдарламаларындағы приоритеттерді таңдау үшін жүргізілген талдау қоғам дамуының әртүрлі кезеңдерінде бірнеше рет олардың бағыты өзгеріп отырғанын анықтады.

Дене тәрбиесінің бағытталуы көп жағдайда мемлекеттің саясаттық бағдарымен анықталған, ал дене шынықтыру және спорттың құндылықтары көп жағдайда идеологиялық күрес мақсаттарына қызмет еткен.

Жаңартылған бағдарламаның мақсаты оқушыларды дене шынықтыру негіздерімен таныстыру болып табылады, дәл осылай спорттық-арнайы қозғалыс дағдыларымен дене қабілеттеріне дағдылану олардың пайдалы дене дамуына ықпал етеді.

«Дене шынықтыру» пәні бойынша бағдарлама әрбір дене әрекетінде білім, ұғыну және дағдаларды дамытуға ықпал ететін

кезең-кезеңмен оқу жоспарын ұсынады, бір мезгілде олардың мынадай аспектілері қатынастарында ережелерді сақтау, жеке гигиена, психикалық денсаулық және салауатты өмір салты принциптерінің бірыңғай дамуын жақсарту сияқты.

This article presents a retrospective analysis of one of the problems of physical education of schoolchildren – the contents of the curriculum on the subject «Physical Culture». The analysis of the selection of priorities in the curricula revealed that at various stages of the development of society their orientation has changed many times. The purpose of physical education was determined by the political orientation of the state, and the values of physical culture and sports served in many ways to the goals of ideological struggle.

The goal of the renewed program is to introduce students to the basics of physical culture, namely, to promote their healthy physical development, along with the acquisition of sports-specific motor skills and physical abilities. The Physical Culture program offers a step-by-step curriculum, that promotes the development of students' knowledge, understanding and skills in a range of physical activities, while improving their overall development in respect of such aspects as compliance, personal hygiene, mental health and healthy lifestyles.

ГРНТИ 15.41.25

В. И. Велиева

к.псих.н., преподаватель, кафедра «Психологии», Бакинский государственный университет, г. Баку, 1148, Азербайджан
e-mail: valvel71@gmail.com

ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ ГРАЖДАНСКОГО САМОСОЗНАНИЯ У ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ

В данной статье показана ведущая роль семьи, образовательного и культурного ценза родительской референтной группы как факторов влияния на формирование гражданского самосознания в молодом возрасте. Наивысший уровень гражданской активности наблюдается у тех респондентов, чьи семьи также характеризуются активной гражданской позицией, активно участвуют в общественной и политической жизни общества. Можно резюмировать, что в молодом возрасте огромное значение на формирование патриотических чувств и гражданских настроений оказывают различные государственные культурные и социальные проекты, где молодежь не только приобщается к культурным и патриотическим источникам, но и сама активно получает возможность участвовать в различных акциях и мероприятиях. Непосредственная активность как форма проявления совместного с родителями, учителями, сверстниками, общественными и государственными деятелями участия в различных общественных акциях, также рассматривается респондентами как мощный психологический фактор, оказывающий влияние на формирование активной гражданской позиции молодежи.

Ключевые слова: активная гражданская позиция, молодежь Азербайджана, психологические основы формирования гражданской активности молодежи.

ВВЕДЕНИЕ

Одним из важнейших приоритетов современной политической и общественной жизни Азербайджана является построение развитого гражданского общества, что невозможно выполнить, не формируя гражданского самосознания у жителей страны и, в первую очередь, у представителей молодого поколения.

Формирование развитого гражданского самосознания молодежи рассматривается как важная прикладная образовательная задача, поскольку именно от умонастроений и ценностных ориентаций молодого поколения зависит в будущем не только социальная и экономическая стабильность общества, но и благополучие, процветание нации и государства в целом. Поэтому, проблема изучения ментальной детерминации процессов формирования и трансформации структурных компонентов гражданского самосознания современной азербайджанской молодежи рассматривается как актуальная исследовательская задача.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Отметим, что в наиболее общем варианте гражданское самосознание можно рассматривать как гражданский образ себя и отношение к себе как к гражданину общности. Несмотря на то, что гражданское самосознание начинает формироваться в раннем детстве под воздействием социальных и культурных факторов, на примере поведения лиц с референтным статусом (родители, родственники, учителя, школьные друзья, кумиры, публичные люди и пр.), как психологическая характеристика личности, гражданское самосознание не является константным, то есть, раз и навсегда сложившимся новообразованием.

Формируясь на протяжении детства и юношества, а также апробируясь в молодом возрасте, как система гражданских ориентиров и регуляторов, обеспечивающих полноценную инкультурацию и социализацию молодежи в любой общественно-политической системе, гражданское самосознание подвержено разнообразным изменениям содержательного, структурного и динамического характера на протяжении всей взрослой жизни человека. К системообразующим условиям в данном случае относится не только субъективный опыт инкультурации, но и опыт конструктивного переживания критических жизненных ситуаций.

Являясь структурным компонентом индивидуального и общественного сознания, гражданское самосознание репрезентирует комплекс отношений между индивидом, обществом и государством. Гражданское самосознание имеет широкий спектр проявления: от узкоутилитарных и прагматических взаимоотношений в системе «субъект» – «общество» до проявления патриотических чувств и состояния безусловной ценности государства как Родины [7; 8, с. 54–68].

Как личностное структурное образование гражданское самосознание рассматривается в виде ценностно-смыслового комплекса, системы субъективных социальных представлений и политических ориентаций, естественно изменяющихся под воздействие жизненных обстоятельств и

опосредующих включенность субъекта в систему разнообразных жизненных (политических, социальных, профессиональных) отношений. Основными структурными компонентами гражданского самосознания личности являются ценности и порождаемые ими смыслы, потребности гражданской и политической активности в обществе.

К основным же функциональным характеристикам относятся: регуляция общественной и политической активности, детерминация нравственных представлений и морально-этических ценностей, активация личностного роста, определение профессионального выбора и направлений дальнейшего профессионального развития. Поскольку гражданское самосознание, как и любая другая форма самосознания личности, является частью модели ее жизненных отношений, образ жизни личности и ее гражданское самосознание можно рассматривать с позиций идентичности структурных характеристик.

Также как и социальные поведенческие паттерны, обслуживающие их ценностно-смысловые характеристики, с течением времени под воздействием определенных культурно-бытовых и социально-исторических условий способны автоматизироваться, воплощаясь в типичные для личности, комплементарные ее ментальным структурам сознания, автоматизированные социально адаптивные модели гражданского поведения.

Как известно, в современной психологии гражданское самосознание рассматривается в виде сложного, полидетерминированного, иерархически организованного ценностно-смыслового структурного образования, которое состоит из признаваемых в рамках определенного социокультурного сообщества общественных ценностей и убеждений.

К обуславливающим жизнедеятельность субъекта гражданским ценностно-смысловым образованиям различного уровня иерархической локализации мы относим: глубинные ментальные структуры сознания личности, систему ведущих жизненных ценностей и смыслов, порождаемых опытом переживания критических жизненных ситуаций, а также систему актуальных оперативных ценностно-смысловых ориентиров, обслуживающих текущую деятельность субъекта по ситуации.

Также как и Л. С. Выготский, который рассматривал динамическую смысловую систему как единство аффективных и интеллектуальных процессов сознания [1, с. 3–4], представляется целесообразным понимать ценностно-смысловую структуру гражданского самосознания как относительно устойчивую и иерархически организованную систему, включающую в себя смысловые структуры разного уровня, которые функционируют как единое целое [2; 3].

Отметим, что гражданское самосознание определяет для каждого человека социальные потребности и гражданские настроения, порождает жизненные и

политические смыслы [4, с. 23–45]. Гражданское самосознание это своеобразная функциональная основа для формирования политической и социальной зрелости личности в молодом возрасте, для проявления ее самостоятельности в социальных суждениях и политических действиях [5, с. 40–46; 6, с. 79–88].

Вследствие этого, вслед за Ю. Б. Швалб, И. Н. Некрасовой, И. Т. Левыкиной, В. И. Толстых [9–12] в структуре гражданского самосознания, как и в структуре образа жизни личности, можно выделить содержательно-смысловые и эмоционально-динамические структурные характеристики. При этом, к основным содержательным модусам объективации гражданского самосознания можно отнести систему субъективных отношений личности к себе как к гражданину общества, к другим, как к согражданам, а также систему представлений относительно своих возможностей влиять на окружающую социальную жизнь и преобразовывать ее в соответствии со своей гражданской позицией [9, с. 276–277].

Несмотря на то, что субъектный опыт социализации и инкультурации признается исследователями основным регуляторным компонентом, детерминирующим объективацию, формирование и возможную дальнейшую трансформацию гражданского самосознания личности, тем не менее, ценностно-смысловым ядром гражданского самосознания, запечатленным в форме ментальных структур сознания личности, является ментальный родовой опыт как набор паттернов социального взаимодействия, выносимых из семьи.

В качестве системных образующих условий автоматизации социально адаптивных моделей гражданского поведения авторы выделяют эмоциональные переживания, систему эталонных оценочных нравственных понятий и чувств (национальная гордость, патриотизм, верность идеалам свободы и процветания родного края, социальная толерантность и ответственность, гуманистические ценности, любовь к отечеству), а также этнический (национальный) менталитет той культурной общности, к которой принадлежит человек. Психологическим условием автоматизации определенного типа гражданского поведения выступает константность внешних культурных, политических и социально-экономических условий жизнедеятельности личности, психологическим инструментом – человеческий поступок как форма объективации индивидуального социального выбора (например, проявить определенную гражданскую позицию, участвовать в общественной акции, принять политическое решение и т.п.) [12, с. 54–68].

Таким образом, можно обобщить, что в наиболее благоприятном варианте, гражданское самосознание – это набор нравственных ценностных

эталонов и представлений-ориентиров, на основе которых формируются гражданские убеждения и представления личности как патриота своей страны. В крайне неблагоприятном же варианте всегда приходится сталкиваться с ценностно-смысловой аномией личности как ее моральным и культурным распадом, что неизбежно приводит к политической и социальной маргинализации личности [13].

Таким образом, современная молодежь видит два пути прогрессивного преобразования общества как реализацию ценностей и смыслов своего гражданского самосознания: гражданское участие «снизу» как пример патриотического служения своей родине и гражданское участие «сверху» как пример участия в политическом обустройстве и государственном управлении. Следует отметить, что субъективный выбор респондентами стратегии реализации ценностей гражданского самосознания во многом определяется ментальными характеристиками жизни респондентов.

Так, те респонденты, которые выбрали стратегию гражданского участия «снизу» характеризовались такими статусными, материальными и культурными характеристиками, которые значительно отличались от тех респондентов, которые выбрали стратегию гражданского участия «сверху» и обе эти группы качественно отличались по своим ментальным характеристикам от тех респондентов, кто характеризовался пассивной гражданской позицией, диффузной гражданской идентичностью или гражданской идентичностью в стадии моратория.

ВЫВОДЫ

Главными акцентами такой работы следует обозначить следующие направления организации образовательной и воспитательной работы с учащейся молодежью:

- знание, любовь и уважительное отношение к истории родного края, истории государственности, ее лидерам и видным общественным деятелям;
- уважение к национальным традициям, изучение национальной культуры, приобщение к истории народа посредством почитания духовных и культурных традиций собственного народа;
- формирования чувства национальной гордости на примерах осмысления славных традиций истории, современных экономических достижений и политических реформ, проводимых в своей стране;
- осознания этнической уникальности себя как представителя нации, как субъекта ее исторического развития;
- верность семье и семейно-родовым традициям, желание защищать духовные традиции и приумножать экономические и промышленные

достижения как основу для обеспечения стабильности каждой отдельной семьи, каждого отдельного человека как члена общности.

– в качестве элементов операционализации содержательно-смыслового компонента гражданского самосознания можно выделить: этноментальную и гражданскую самоидентичности, систему ведущих жизненных ценностей и смыслов, автоматизированные модели социального поведения;

– в качестве элементов операционализации эмоционально-динамического компонента гражданского самосознания можно выделить: чувство принадлежности к этнической общности, степень выраженности этноцентризма, проявляющаяся в определенной эмоционально-динамической направленности этнических аттитюдов и этнических стереотипов поведения;

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Братусь, Б. С.** К проблеме человека в психологии // Вопросы психологии. – 1997. – № 5. – С. 3–14.
- 2 **Выготский, Л. С.** Развитие высших психических функций. – М., 1960. – 492 с.
- 3 **Леонтьев, Д. А.** Психология смысла. – М., 2003. – 487 с.
- 4 **Здравомыслов, А. Г.** Потребность. Интересы. Ценности. – М.: Мысль, 1986.
- 4 **Зайцев, И. В.** Проблема формирования политической идентичности: опыт социально-психологического исследования // Социология и социальная работа. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия Социальные науки. – 2007. – № 2(7). – С. 40–46.
- 5 **Некрасова, И. Н.** Этническая ментальность как регулятор жизненной перспективы в молодом возрасте // Сб. научных трудов Института психологии им. Г. С. Костюка АПН Украины / под. ред. С. Д. Максименко и др. – Киев: Гнозис, 2008. – Ч. 2. – С. 79–88.
- 6 **Ерохина, Ю. А.** Социальные детерминанты формирования гражданского общества в условиях современности // Труды членов Ставропольского отделения Российского философского общества. Вып. 1. – М.: Ставрополь: РФО, СГУ, 2004. – 148 с.
- 7 **Некрасова, И. Н.** Методологічні проблеми дослідження ментальних трансформацій в умовах соціальної нестабільності / Соціальна Психологія. – 2009. – № 6(38). – С. 54–68.
- 8 **Швалб, Ю. М.** О соотношении категорий «жизненный путь» и «образ жизни личности». // Ю. М. Швалб / Актуальні проблеми психології. – Т. 7. – вип. 24. – С. 276–277.

9 **Левыкин, Т. И.** Социальное благополучие – интегральный показатель уровня жизни качества жизни. – М. : Наука, 1987. – 281 с.

10 **Толстых, В. И.** Образ Жизни : Понятие, реальность, проблемы / В. И. Толстых. – М. : Политиздат. – 1975. – 184 с.

11 **Некрасова, И. Н.** Трансформация образа жизни: психологический механизм и показатели субъективной готовности / Журнал «Соціальна Психологія». – 2012. – № 4 (56). – С. 54–68.

12 **Маркин, А. В.** Функции отклоняющегося поведения в условиях информационной анонии: монография / А. В. Маркин. – ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2006. – 159 с.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

V. I. Veliyeva

Өскелең ұрпақтың азаматтық санасын қалыптастыру ерекшеліктері

Баку мемлекеттік университеті,
Баку қ., 1148, Әзербайжан.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

V. I. Veliyeva

Specific features of formation of civic self-consciousness of young generation

Baku State University,
Baku, 1148, Azerbaijan.

Material received on 26.11.18.

Бұл мақалада жас азаматтық сана қалыптастыру әсер факторлары ретінде ата-аналар құрбыларының отбасы, білім беру және мәдени біліктілік жетекші ролін көрсетеді. азаматтық белсенділігінің ең жоғарғы деңгейі, оның отбасы, сондай-ақ белсенді азаматтық ұстанымды сипатталады, және белсенді қоғамның қоғамдық және саяси өміріне қатысу респонденттердің байқалады. Ол патриоттық сезім мен азаматтық ұстанымдарды қалыптастыруға үлкен маңызға жас жастар мәдени және патриоттық көздері тіркелген ғана емес, сонымен қатар белсенді түрлі іс-шаралар мен іс-шараларға қатыса алады түрлі қоғамдық, мәдени және әлеуметтік жобаларды, бар екенін қорытындылады болады. жастардың белсенді азаматтық ұстанымын қалыптастыру әсер қуатты психологиялық факторы ретінде респонденттердің ретінде көрдім, түрлі қоғамдық іс-шараларға

қатысатын ата-аналар, мұғалімдер, құрдастары, қоғамдастық және үкімет басшыларымен ортақ нысаны ретінде тікелей қызметі.

The article reveals the leading role of the family, the educational and cultural qualification of the parent reference group as the factors of influence on the formation of civic consciousness at a young age. The highest level of civic activity is observed among those respondents whose families are also characterized by active civic positions and actively participate in the public and political life of the society. It can be summarized that various state cultural and social projects during which young people not only become attached to cultural and patriotic sources but also actively get the opportunity to participate in various actions and events, have a huge impact on the formation of patriotic feelings and civic moods. Direct activity in a form of participation in various public activities together with the parents, teachers, peers, public and state figures is also considered by respondents as a powerful psychological factor that influences the formation of an active civic stand of young people.

ГРНТИ 14.35.07

О. В. Гришаева¹, К. Б. Калиева²

¹к.б.н., кафедра «Технических и естественно-научных дисциплин», Казахско-Русский Международный университет, г. Актобе, 030006, Республика Казахстан;

²к.х.н., кафедра «Технических и естественно-научных дисциплин», Казахско-Русский Международный университет, г. Актобе, 030006, Республика Казахстан

e-mail: ¹olga_grishaeva@mail.ru; ²kkbaila@mail.ru

**ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ВНЕДРЕНИЯ
ПРОЕКТНОГО ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ В ВУЗЕ**

В статье рассматриваются вопросы, связанные с практикой внедрения технологии проектного обучения на этапе получения высшего профессионального образования. Авторами отражены методические особенности ведения научно-исследовательской работы студентов, основные этапы и достигнутые результаты за период реализации долгосрочных проектов на конкретных примерах. Даны результаты апробации интегрированных научно-исследовательских проектов студентов с отражением положительных и отрицательных сторон.

Также рассмотрены перспективы развития интегрированного направления проектного обучения с целью формирования профессиональных, предпринимательских и личностных компетенций у студентов, а также адаптационных качеств и креативности, которые позволят будущим специалистам сократить период адаптации на производстве. Приведены методические рекомендации к организации и реализации основных этапов проведения научно-исследовательских проектов для студентов технических специальностей в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: проектное обучение, научно-исследовательский проект, интегрированный проект.

ВВЕДЕНИЕ

Качество современного образования, которое должно обеспечивать подготовку конкурентоспособных молодых специалистов для производств различных сфер деятельности, зависит, прежде всего, от используемых технологий обучения. В настоящее время наряду с традиционным подходом

практических повсеместно на всех образовательных ступенях активно внедряются инновационные формы, в том числе проектное обучение. Идея проектного обучения заключается в организации обучения на активной основе, через личную заинтересованность студента в получении определенных знаний для достижения конкретных целей [1, с. 61].

Теоретическая разработка учебных программ и практическое применение проектного обучения могут иметь различные направления и формы работы (индивидуальные, групповые), а также сочетать в себе узкоспециализированные и интегрированные научно-исследовательские работы студентов (НИРС).

Форма организации учебного процесса может быть традиционной при проведении НИРС, имеющих единое специализированное направление, но представляет затруднения в работе над интегрированными проектами, в которых принимают участие студенты различных двух и более специальностей [2, с. 137; 3, с. 12]. В этом случае наиболее удобной и эффективной является такая инновационная форма организации занятий как «e-Learning».

В общеобразовательной системе Республики Казахстан в настоящее время реализуется масштабный государственный проект «Система электронного обучения «e-Leaning» в рамках Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы [4; 5]. Основной целью данного проекта является «обеспечение равного доступа всех участников образовательного процесса к лучшим образовательным ресурсам и технологиям». Задачей вузов в данном контексте является многоплановая подготовка специалиста, владеющего, помимо предметных знаний, дополнительными компетенциями. К ним относится, в частности, способность к самоорганизованному и саморегулируемому обучению, а также к социальному взаимодействию с применением современных ИКТ [6, с. 14].

Цели внедрения проектных технологий обучения бакалавров в Казахско-Русском Международном университете полностью соответствуют главным направлениям Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы. Так, в рамках работы некоторых интегрированных научных исследований студентов кафедры «Технические и естественно-научные дисциплины» руководителями проектов успешно используется форма организации занятий по системе «e-Leaning».

Основной целью проектов является интенсивное формирование актуальных качеств и компетенций, необходимых будущим молодым специалистам в ходе выполнения конкретно направленных исследований и практических разработок с получением конечного результата, который может быть выражен в получении моральных достижений при участии в тематических конкурсах, конференциях, форумах, а также интеллектуального или материального продукта.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Использование e-Leaning как основной формы организации занятий по проектной технологии, направленной на формирование профессиональных и личностных компетенций, является актуальным и эффективным средством обучения бакалавров в высшем учебном заведении. В качестве примеров рассмотрим два интегрированных научно-исследовательских проекта для студентов технических специальностей (таблица 1).

Таблица 1 – Общая характеристика интегрированных научно-исследовательских проектов для студентов технических специальностей, 2017–2018 учебный год

Тема проекта	Направление работы проекта	Цели и задачи проекта	Охватываемые специальности – количество студентов
Вода – источник жизни.	Проект освещает проблемы качества бутилированной питьевой воды города Актобе, различные направления исследований студентов по определению качества питьевой воды и критериям качества питьевой воды в Европейских и Международных стандартах.	Проведение маркетинговых исследований рынка бутилированной вода города Актобе, формирование навыков и умений проведения испытаний питьевой воды по физико-химическим показателям, формирование навыков работы с нормативно-технической документацией, исследование различных подходов к качеству воды в международных стандартах, изучение методов очистки воды.	Химическая технология неорганических веществ/3; Вычислительная техника и программное обеспечение/3; Автоматизация и управление/6
Чрезвычайные ситуации: правила поведения при ЧС, оказание первой доврачебной помощи пострадавшим	Освещение проблемы информационной и моральной подготовленности людей для оптимальных действий в условиях чрезвычайных ситуаций, а также оказания первой доврачебной помощи пострадавшим.	Создание комплекса учебно-развивающей продукции, направленной на обучение и закрепление знаний основных правил поведения при чрезвычайных ситуациях, формирование умений в случае возникшей необходимости оказать первую помощь пострадавшему человеку.	Графический дизайн/4; Вычислительная техника и программное обеспечение/2; Юриспруденция/2; Безопасность жизнедеятельности и защита окружающей среды/2; Строительство / 1; Психология/ 1.

Использование формы «e-Learning» обеспечивает повышение качества обучения в связи с использованием возможностей современных средств связи и цифровых технологий, новых инструментов, обеспечивающих доступность образовательного процесса. Преимущества формы «e-Learning» при взаимодействии преподавателя и обучающихся [6, с. 22]:

- коммуникация и обмен информацией на расстоянии;
- учет индивидуальных когнитивных наклонностей пользователя (персонализация);

- интерактивность;
- мобильность;
- виртуальное сотрудничество.

Минусы, выявленные в ходе использования данной системы организации учебного взаимодействия преподавателя со студентами заключаются в следующем:

- необходим регулярный доступ к Интернету и компьютерам;
- при очном взаимодействии студентов с преподавателем необходимо тщательно контролировать внесение обновленной информации в виртуальный класс.

«Облачный класс» позволяет в интерактивном режиме проводить обучение в проектных группах. Это позволяет получать не только все материалы по проектам, но и иметь постоянную связь с руководителем проекта, систематическую оценку работы, своевременные задания и материалы для следующих заданий по проектам. Самое главное, такие технологии обеспечивают реальный командный дух проекта, так как здесь, с одной стороны, он может подключиться к решению задач другого проектанта его команды. Такой подход мотивирует студентов к здоровой конкуренции, улучшению результатов, способствует развитию творчества и инноваций. Система «e-Leaning» обеспечивает всесторонний охват студентов в учебном процессе на 100 % и должна использоваться как можно шире в образовательном процессе.

Для получения представления о практическом использовании проектной технологии рассмотрим пример реализации проекта для студентов технических специальностей. Работа проекта «Вода-источник жизни» рассчитана на период 2017–2018 учебного года. Целью проекта является проведение маркетинговых исследований рынка бутилированной воды города Актобе, формирование навыков и умений проведения испытаний питьевой воды по физико-химическим показателям, формирование навыков работы с нормативной документацией, изучение методов очистки воды. В проекте принимают участие студенты специальностей: «химическая технология неорганических веществ» (ХТНВ – 2 курс), «автоматизация и управление» (АУ – 2, 1 курсы), «стандартизация, сертификация и метрология» (ССиМ – 1 курс), «вычислительная техника и программное обеспечение» (ВТиПО – 1 курс). Количество студентов составляет одиннадцать человек. Студенты в ходе работы проекта разделились на три группы: «студенты-химики», «студенты АУ 2 курса», «студенты АУ и ВТиПО 1 курса».

Каждая группа реализует свою задачу. Реализация проекта рассчитана на четыре этапа:

- 1) теоретико-эмпирическое исследование (сентябрь-ноябрь 2017 г.);

2) проведение маркетинговых исследований рынка (декабрь 2017 г. – январь 2018 г.);

3) опытно-практическая часть проекта (февраль-апрель 2018 г.);

4) производственный этап – разработка и выпуск конечного продукта (май 2018 г.).

В настоящее время реализуется третий этап проекта, когда студенты-химики практически исследуют различные марки бутилированной воды в испытательной лаборатории Научно-исследовательского института по разработке нефтегазовых месторождений АО «СНПС-Актобемунайгаз». Студенты-химики проводят анализы питьевой бутилированной воды, определяют ее физико-химические показатели. В процессе практической работы в лаборатории они получают навыки химика-аналитика, овладевают методами объемного титрования воды. Студенты второй группы фиксируют процесс на фото- и видеокамеру, анализируют технологический процесс, собирают материал для итогового отчета о работе проекта. Третья группа студентов, изучив технологию водоподготовки производителей бутилированной воды, работают над созданием 3D-версии технологии водоподготовки.

Таким образом, привлечение студентов к работам над реальными задачами путем организации соответствующих тематических проектов, формирование проектных групп для их выполнения является новой формой мотивации студентов к обучению. Обучение и работа по проекту ведутся с использованием виртуальных платформ [7, с. 18].

В качестве другого примера реализации проектной технологии обучения в форме интегрированного «смешанного» (научно-исследовательского и творческого) проекта, в котором задействованы студенты технических и юридических специальностей, рассмотрим работу «Чрезвычайные ситуации: правила поведения при ЧС, оказание первой доврачебной помощи пострадавшим». Актуальность данного проекта заключается в низком уровне информированности людей об эффективном поведении в нестандартных, опасных ситуациях. В целях предупреждения о возможной опасности и способствования воспитанию культуры безопасного поведения у студентов и школьников в рамках проекта «Чрезвычайные ситуации: правила поведения при ЧС, оказание первой доврачебной помощи пострадавшим» ведется работа по созданию интерактивных обучающих средств: мультипликационного фильма и электронной игры о правилах безопасного поведения и оказания помощи пострадавшим.

Работа студентов направлена на освещение проблем и вопросов подготовленности людей для оптимальных действий в условиях чрезвычайных ситуаций, а также оказания первой доврачебной помощи пострадавшим.

Техническая часть проекта включает разработку нового продукта современных интерактивных форм обучения в виде электронной игры и мультипликационного фильма.

Учебная игра будет построена по сюжету, разработанному студентами на основе требований по технике безопасности и оказания помощи пострадавшим при поражении электрическим током, при пожаре, в дорожно-транспортном происшествии, при отравлении химическими веществами и т.д. Действия игры будут происходить на условном объекте. Главные герои – участники опасных событий, один из которых предпринимает различные действия по спасению и оказанию помощи второму, пострадавшему. Перед создателями игры стоит четыре основных задачи: составление сюжетной основы с вариантами ролевых действий героев, прорисовка сюжета в графике, разработка «мира» – фоновой загрузки игры, и, наконец, диалоговые проекты, которые и станут ключевыми вопросами для игрока, направленными на проверку и закрепление знаний по вопросам техники безопасности и оказания первой помощи пострадавшему.

В качестве универсального пособия по правилам безопасности для детей будет создан мультипликационный фильм по сюжетам, написанным участниками проекта. Помимо составления подробных сценариев, студентами также созданы основные арт-герои, выбрана программа для «оживления» персонажей. Трудоемкий процесс детальной прорисовки отдельных сцен и стремление художников к единому стилю делает их работу коллективным творческим процессом.

В ходе работы проекта студентами различных специальностей будут получены возможности не только в получении новых знаний и практического опыта в профессиональном направлении, но и в творческом развитии и самовыражении.

Опыт применения электронных игр – «тренажеров» в учебном процессе позволяет выделить следующие положительные моменты: учитывается индивидуальный темп работы учащегося, который сам управляет учебным процессом; сокращается время выработки необходимых навыков; увеличивается количество тренировочных заданий; легко достигается уровневая дифференциация; повышается мотивация учебной деятельности [8–10].

Применение интерактивных учебно-тренировочных программ может представлять собой одну из форм подготовки к контролю знаний не только в традиционном, но и в дистанционном образовании.

Мультфильм – наиболее эффективный воспитатель от искусства и медиа-среды, поскольку сочетает в себе слово и картинку, т.е. включает два органа восприятия: зрение и слух. Если к этому добавить еще и совместный с ребенком анализ увиденного, мультфильм станет мощным воспитательным инструментом

и одним из авторитетных и эффективных наглядных материалов, позволяющим правильно донести серьезность и важность представляемой информации не только для детей, но и для их взрослых близких [11; 12].

Применение методики воспитания и обучения на основе анимации позволит эффективно и ненавязчиво донести до детей и взрослой аудитории информацию о том, как правильно поступать в сложных ситуациях, с которыми ребенок сталкивается на каждом шагу, а красочные забавные картинки помогут преодолеть страх и избежать опасности [13]. В дальнейшем использование разрабатываемых интерактивных средств целесообразно при обучении правилам поведения в опасных ситуациях, технике безопасности и основным принципам оказания помощи пострадавшим. Реализация поставленных задач проекта направлена на формирование профессиональных компетенций его участников.

Основными целями выполнения научно-исследовательской работы студентов является развитие мышления, творческих способностей обучающихся, овладение ими значительными навыками самостоятельной работы, связанной с поиском, систематизацией и обобщением существующих литературных источников, а также формирование умений анализировать и критически оценивать исследуемый научный и практический материал с разработкой и созданием конечного продукта (интеллектуального или материального).

В связи с перечисленными целями необходимо выполнение следующих задач [14, с. 21–22]:

- систематизация, закрепление и расширение теоретических знаний, полученных на лекциях и практических занятиях по изученным дисциплинам;
- овладение навыками самостоятельной работы по подбору литературы, работы с научной литературой;
- умение самостоятельно систематизировать и излагать знания, полученные в процессе самостоятельного изучения литературы;
- овладение навыками научно-исследовательской работы, использование анализа и самостоятельных выводов по технико-экономическим проблемам;
- углубленное изучение наиболее актуальных проблем организации работ в области стандартизации, сертификации, метрологии, уяснение связи теории с практикой;
- выполнение практических разработок по созданию конечного продукта.

Включение элементов творчества в отдельные виды учебной работы – наиболее распространенная форма НИРС. При выполнении таких работ студент должен не только научиться планировать свою деятельность, выбирать методику исследований, составлять научный отчет о проделанной работе, но стремиться к созданию конечного продукта – интеллектуального или материального результата.

Выполнение всех научно-исследовательских работ, как правило, включает подготовительную, основную и заключительную стадии [15, с. 219–220]. В проектном обучении следует выделять еще и продукционную стадию, которая будет направлена на выполнение практической разработки продукта проекта.

Описанные выше интегрированные практико-ориентированные долгосрочные проекты соответствуют внутриуниверситетскому уровню с групповым участием студентов, включают прикладные исследования и разработки, направленные на создание новых методов, на основе которых, разрабатывается продукт, либо реальная модель.

ВЫВОДЫ

По результатам реализации проектного обучения студентов технических специальностей в Казахско-Русском Международном университете в течение 2016–2017 и 2017–2018 учебных годов очевидна эффективность данного опыта.

Проектная технология позволяет формировать у студентов необходимые профессиональные компетенции соответствующие требованиям, предъявляемым к современным молодым специалистам, в том числе предпринимательские качества, умение работать в команде, нацеленность на получение конечного результата.

В качестве формы занятий могут быть использованы традиционные наряду с инновационной системой «e- Learning», позволяющей в интерактивном режиме проводить обучение в проектных группах..

Наиболее эффективным является интегрированный научно-исследовательский проект прикладного направления с планированием практического результата. Предпочтительнее выбор группового выполнения работы студентов. Групповое исследование повышает мотивацию, вырабатывает командный дух, позволяет выработать умение целенаправленного коллективного исследования, индивидуальной ответственности в достижении общей цели. Приоритетными должны быть долгосрочные проекты, позволяющие добиться более значимых результатов не только для проекта в целом, но и для каждого участника в отдельности. Большое значение имеет индивидуальный подход, позволяющий раскрыть скрытый потенциал студентов.

Достижения каждого из участников проекта должны проявляться в его вкладе в создание интеллектуального либо материального продукта, либо в моральном вкладе в качестве участия в конкурсах, конференциях, форумах и т.д.

Таким образом, современное обучение в высшем учебном заведении должно стремиться к активному использованию мировых инновационных образовательных технологий, направленных на повышение конкурентоспособности будущих специалистов на рынке труда.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Боков, Л. А., Катаев, М. Ю., Поздеева, А. Ф.** Технология группового проектного обучения в вузе как составляющая методики подготовки инновационно-активных специалистов// *Современные проблемы науки и образования*. – 2013. – № 6. – С. 61.

2 **Гришаева, О. В.** Образовательное проектирование как метод обучения в высшем учебном заведении// *Материалы международной научно-практической конференции «VIII Торайгыровские чтения», посвященной 25-летию независимости Республики Казахстан*. – Павлодар : ПГУ им. С. Торайгырова, 2016. – Т. 1. – С. 135–139.

3 **Гришаева, О. В.** О мотивации студентов в проектном обучении в вузе// *Colloquium-journal (Warszawa, Polska)*. – № 1. – 2017. – С. 12–14.

4 E-Learning. – URL : <https://e.edu.kz/ru/teacher.html> (дата обращения 21.10.2017 г.)

5 Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы // *Adilet*. [Электронный ресурс]. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1400000893#z0> (дата обращения 21.10.2017 г.)

6 Электронное обучение: руководство по применению и внедрению в вузе/ Под ред. О. Зубиковой, Г. Исмуратовой, О. Куфлей, Н. Суеркуловой, И. Ястребовой. – Костанай: ТОО «Центрум», 2016. – 147 с.

Бредихина Т. Проектная деятельность КРМУ : от облачных технологий до аквакультур// *Актюбинский Вестник*. – Актюбе, 2018. – № 11. – С. 18–19.

8 Электронный тренажер как средство обучения и контроля. – 2014. [Электронный ресурс]. – URL: http://ulava.ucoz.ru/load/nauchno_metodicheskaja_deyatelnost/statja_ehlektronnyj_trenazher_kak_sredstvo_obuchenija_i_kontrolja/12-1-0-21 (дата обращения 16.06.2017 г.)

9 Учебные симуляторы. Виртуальные тренажеры. – 2011. [Электронный ресурс]. – URL: https://moeobrazovanie.ru/uchebnye_simulyatory_virtualnye_trenazheru.html (дата обращения 16.06.2017 г.)

10 **Векслер, В. А., Рейдель, Л. Б.** Интерактивные тренажеры и их значение в учебном процессе// *Педагогические науки*. – 2016. – № 41–1. [Электронный ресурс]. [Электронный ресурс]. – URL: <http://novainfo.ru/article/4403> (дата обращения 16.06.2017 г.)

11 Общество и дети. Чему учат мультфильмы? – 2014. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.o-d.ru/useful/?ID=10844> (дата обращения 17.06.2017 г.)

12 **Пантина, О. А.** Значение мультфильмов в жизни ребенка. – 2016. [Электронный ресурс]. – URL: <http://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2016/05/02/znachenie-multfilmov-v-zhizni-rebenka> (дата обращения 17.06.2017 г.)

13 О значении мультфильмов. Добрые мультики, которые помогают воспитывать, или чем полезен Чебурашка// *Материалы БДОУ №8 «Василек»*. – Омск, 2015. [Электронный ресурс]. – URL: <http://bdou8.ru/en/menu1/SOVETY-SPETSIALISTOV/O-ZNACHENII-MULTFILMOV/> (дата обращения 17.06.2017 г.)

14 **Мазуркин, П. М.** Основы научных исследований / П.М. Мазуркин. – Йошкар-Ола: ООП ГОУВПО «Марийский государственный университет», 2006. – 240 с.

15 **Полат, Е. С., Бухаркина, М. Ю.** Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. – М., 2010. – С. 219–220.

Материал поступил в редакцию 26.11.18

О. В. Гришаева¹, К. Б. Калиева²

ЖОО-да студенттерді жобалық оқытуды енгізудің практикалық мәселелері

^{1,2}Қазақ-орыс халықаралық университеті, Ақтөбе қ., 030006, Қазақстан Республикасы. Материал 26.11.18 баспаға түсті.

О. V. Grishayeva¹, K. B. Kaliyeva²

Practical questions of introduction of design training students in higher education institution

^{1,2}Kazakh-Russian International University, Aktobe, 030006, Republic of Kazakhstan. Material received on 26.11.18.

Мақалада жоғары кәсіби білім алу кезеңінде жобалық оқыту технологиясын енгізу практикасына байланысты мәселелер қарастырылады. Авторлармен студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізудің әдістемелік ережеліктері, нақты мысалдарда ұзақ мерзімді жобаларды іске асыру кезеңінде негізгі кезеңдері мен қол жеткізілген нәтижелері көрсетілген. Оң және теріс жақтарын көрсете отырып, студенттердің интеграцияланған ғылыми-зерттеу жобаларын апробациялау нәтижелері берілді.

Сонымен қатар, студенттердің кәсіби, кәсіпкерлік және жеке тұлғалық құзыреттерін, сондай-ақ болашақ мамандарға өндірісте бейімделу кезеңін қысқартуға мүмкіндік беретін бейімделу сапасы мен креативтілігін қалыптастыру мақсатында жобалық оқытудың интеграцияланған бағытын дамыту перспективалары қарастырылды. Жоғары оқу орнында техникалық мамандықтар студенттеріне арналған ғылыми-зерттеу жобаларын жүргізудің негізгі кезеңдерін ұйымдастыру және іске асыруға әдістемелік ұсынымдар келтірілген.

In the article the questions connected with introduction of technology of design training at a stage of receiving higher education are considered. Authors have reflected methodical features of conducting research work of students, the main stages and the achieved results during implementation of long-term projects in concrete examples. Results of approbation of the integrated research projects of students with reflection of positive and negative sides are yielded.

The prospects of development of the integrated direction of design training for the purpose of formation of professional, enterprise and personal competences at students are also considered, and also adaptation qualities and creativity which will allow future experts to reduce the adaptation period on production. Methodical recommendations are provided to the organization and realization of the main stages of carrying out research projects for students of technical specialties in a higher educational institution.

ГРНТИ 14.35.07

А. А. Жамалиева¹, П. К. Елубаева²

¹докторант, 2 курс, специальность 6D060119 – Иностранный язык: два иностранных языка, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, г. Алматы, 050000, Республика Казахстан;

²к.п.н., зав. кафедрой «Профессионального академического иностранного языка», Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, 050000, Республика Казахстан
e-mail: ¹al88.80@mail.ru; ²perizat_fm@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ГОСУДАРСТВЕННОЕ И МЕСТНОЕ УПРАВЛЕНИЕ»

В современном мире становление института государственной службы и системы подготовки кадров проходит в условиях формирования новой модели развития государства и общества. Профессионализм будущих специалистов в сфере государственной службы предполагает получение профессионального образования, а также и качественного выполнения специальных функций и задач, характерных для конкретного вида государственной деятельности, отрасли и сферы управления. Будущая деятельность бакалавра специальности «Государственное и местное управление», учитывая интеграцию Казахстана в мировое экономическое пространство, связана с необходимостью наличия специальных умений, обеспечивающих успешное применение навыков многосторонней коммуникации, включая коммуникацию на иностранном языке. Современные процессы в сфере социально-экономического развития делают актуальной проблему языковой подготовки будущих кадров и акцентируют внимание на формировании профессионально-отраслевой иноязычной компетенции. Владение профессионально-отраслевым иностранным языком становится ключевым фактором, определяющим уровень профессиональной компетентности специалиста, поэтому актуальной становится проблема совершенствования профессиональной иноязычной подготовки с акцентом на отраслевую деятельность.

Ключевые слова: подготовка кадров, профессионально-отраслевая иноязычная коммуникативная компетенция, профессиональная иноязычная подготовка.

ВВЕДЕНИЕ

В настоящее время любой вопрос функционирования государственной службы и ее организации требует высокого профессионализма специалистов государственной службы. Развитие института государственной службы и подготовка высококвалифицированных кадров для ее функционирования тесно взаимосвязаны. В современном мире становление института государственной службы и системы подготовки кадров проходит в условиях формирования новой модели развития государства и общества. Профессионализм государственных служащих, их предприимчивость и умение адекватно реагировать на меняющуюся обстановку в мировом пространстве определяет социально-политическую стабильность общества. Таким образом, приоритетным направлением стратегии долгосрочного развития государства является формирование профессионального государственного аппарата. Подготовка высококвалифицированного государственного аппарата представляет собой актуальную задачу для сферы государственного управления, соответственно, эффективность функционирования государственного аппарата зависит от уровня готовности к освоению новых знаний и саморазвития будущих специалистов в процессе их профессионального роста. Именно уровень профессионализма, деловые качества и высокие нравственные принципы людей, имеющих отношение к управлению государством, характеризует степень прочности и доверия к авторитет государственной власти.

Рассмотрим само определение «государственная служба» – это «профессиональная деятельность в аппарате государственного управления» (Wikipedia), т.е. это управленческая деятельность, которая требует высокого профессионализма. Профессионализм будущих специалистов в сфере государственной службы предполагает получение профессионального образования, а также и качественного выполнения специальных функций и задач, характерных для конкретного вида государственной деятельности, отрасли и сферы управления. Будущему специалисту необходимо знать основы экономической теории, как то: формирование спроса и предложения, цены и ценообразование, рыночных отношений, бюджета, прогнозирования и планирования деятельности предприятий; понимать текущие события и ситуации на микро- и макро- экономических уровнях, знать основные положения денежно-кредитной, социальной и инвестиционной политики. Обязательным является умение систематизировать и анализировать главные экономические

события, происходящие в стране и за ее пределами, находить и правильно использовать данные, необходимые для понимания текущих экономических проблем, уметь общаться с людьми и вести деловые переговоры, управлять людьми и руководить коллективом, принимать нестандартные управленческие решения и побуждать работников к творческой деятельности.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Будущий выпускник специальности «Государственное и местное управление» обязан обладать и развивать определенные навыки, необходимые ему для решения конкретных профессиональных задач. Высокие требования к современным специалистам, огромные потери, которые предприятие может понести в результате неудачных управленческих решений, свидетельствуют о необходимости наиболее универсальной подготовки будущих специалистов.

Очевидно, что деятельность будущего выпускника специальности «Государственное и местное управление» предполагает ответственность, а также часто ограничена во времени, которую он может иметь для осуществления принятия решений. Данный вид деятельности связан с возможностью принятия эффективных решений, необходимостью адекватного реагирования на текущую ситуацию, анализа и обеспечения возможности неожиданных обстоятельств. В связи с этим бакалавры специальности «Государственное и местное управление», за исключением высокого уровня базовых и специализированных знаний, нуждаются в умении творчески мыслить и понимать социально-экономическую ситуацию. Особенно важно умение быстро реагировать в сложных ситуациях, работать в режиме многозадачности и в то же время быть целеустремленным, стойким, сдержанным, вежливым и терпимым. Среди личных качеств важны коммуникация, доброжелательность, чувство справедливости, ответственность, эффективность, инициативность, самокритика и дисциплина [1].

Уровень развития научных знаний на настоящий момент, существующий в области педагогики и лингвистики, обеспечивает теоретическую базу для моделирования педагогических условий системогенеза профессионально-отраслевого и иноязычного компонентов процесса подготовки высококвалифицированных кадров. Тем не менее, результативность данного системогенеза на практике зависит от многих факторов профессионально-мотивационной сферы, характеризующихся многокомпонентной конструкцией механизмов взаимодействия. Наиболее релевантной проблемой подготовки кадров остается уровень мотивированности студента к исполнению деятельности, связанной с применением иностранного языка в профессиональной деятельности.

Проблема готовности будущих специалистов к профессиональной деятельности является одной из ключевых в научных трудах и исследованиях М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбовича, Т. А. Костюковой, А. К. Марковой, В. В. Сафоновой, В. А. Слостенина, Н. М. Слаутиной, Г. С. Сухобской и других. Профессионально-отраслевое иноязычное образование студентов неязыковой специальности «Государственное и местное управление» способствует формированию профессионально-отраслевой иноязычной коммуникативной компетенции специалиста, определяя перечень необходимых субкомпетенций, к числу которых относятся следующие:

– лингвистическая субкомпетенция – отвечает за овладение студентом профессиональным тезаурусом (в том числе подязыком специальности) как на родном, так и иностранном языках;

– социолингвистическая субкомпетенция – позволяет выбирать и использовать средства общения, наиболее уместные в ситуациях профессионального взаимодействия с коллегами и партнерами – представителями иной культуры;

– социокультурная субкомпетенция – предполагает знание социокультурного контекста профессиональной сферы родного и иного лингвосоциумов, владение правилами и нормами профессионального общения, типичными для своей и иной лингвокультурной общности;

– прагматическая субкомпетенция – включает знания и умения, связанные с реализацией различных интенций в соответствии с условиями речевого общения, а также с умением строить связные высказывания (тексты) в процессе коммуникации;

– стратегическая субкомпетенция – представляет собой способность преодолевать трудности в процессе профессионального взаимодействия, в том числе на межкультурном уровне;

– дискурсивная субкомпетенция – позволяет выбирать и использовать стратегии восприятия профессионально ориентированных текстов, которые типичны для родной и иной лингвокультур;

– социальная субкомпетенция, представляющая собой способность устанавливать и поддерживать контакты на профессиональном уровне с коллегами различных возрастных, социальных и других групп родной и иной лингвокультур.

Каждая из перечисленных субкомпетенций способствует выявлению общего уровня сформированности профессионально-отраслевой иноязычной коммуникативной компетенции будущих специалистов. Будущая деятельность бакалавра специальности «Государственное и местное управление», учитывая интеграцию Казахстана в мировое экономическое пространство, связана с

необходимостью наличия специальных умений, обеспечивающих успешное применение навыков многосторонней коммуникации, включая коммуникацию на иностранном языке. Таким образом, релевантность вопроса подготовки бакалавров специальности «Государственное и местное управление» очевидна, так как влияет на развитие различных уровней деятельности, как в профессиональной, так и в общественной жизни.

На сегодняшний день Казахстан активно взаимодействует с многими зарубежными странами в различных отраслях экономики, осуществляет различные проекты с использованием зарубежного опыта, устанавливает деловые отношения с зарубежными партнерами и создает совместные предприятия, все это обуславливает необходимость подготовки квалифицированных кадров. Современные процессы в сфере социально-экономического развития делают актуальной проблему языковой подготовки будущих кадров и акцентируют внимание на формировании профессионально-отраслевой иноязычной компетенции. Владение профессионально-отраслевым иностранным языком становится ключевым фактором, определяющим уровень профессиональной компетентности специалиста, поэтому актуальной становится проблема совершенствования профессиональной иноязычной подготовки с акцентом на отраслевую деятельность.

В современном мире иностранный язык является базовым компонентом профессиональной подготовки специалиста любого профиля, что также относится к специалистам в сфере менеджмента и управления. Профессионализм будущей деятельности данных специалистов в большей степени определяется уровнем их иноязычной подготовки, поэтому основной целью обучения иностранному языку студентов специальности «Государственное и местное управление» является его дальнейшее применение как в профессиональной деятельности и в повседневном общении, так и в целях дальнейшего самообразования. Будущая деятельность студента специальности «Государственное и местное управление» в профессиональной отрасли и его взаимодействие с другими людьми во многом зависит от образовательного процесса и от профессиональной подготовки в вузе, в частности. Иностранный язык как учебная дисциплина дает возможность для развития творческих, личностных и профессиональных способностей студентов специальности «Государственное и местное управление» в процессе обучения в высшем учебном заведении. Качественная и эффективная работа будущего специалиста зависит от того, насколько точно и естественно был интегрирован иноязычный компонент в общую структуру профессионально-отраслевого образования с учетом современных образовательных тенденций Казахстана.

Соответственно, будущие специалисты должны обладать таким уровнем профессионально-отраслевой иноязычной компетенции, который бы

позволил им применять иностранный язык в профессиональной деятельности как фактор профессиональной мобильности и дополнительное средство повышения квалификации. Иностранный язык в данном случае выступает в качестве средства повышения профессионально-отраслевой компетентности и личностно-профессионального развития и является необходимым условием успешной профессиональной деятельности будущего специалиста. Приобретаемые в процессе обучения профессионально-значимые качества и личностные характеристики влияют на проявление у студентов специальности «Государственное и местное управление»:

- профессионализма, выражающегося в активной профессиональной позиции, чувстве владения ситуацией, знания особенностей отрасли, самокритичности и высоком уровне собственной компетентности;

- социальной инициативности, проявляющейся в участии в различных общественных мероприятиях, ответственности, самостоятельности и активном интересе к различным сферам профессиональной и социальной жизнедеятельности;

- высокой приспособляемости к различным ситуациям и видам отраслевой деятельности, выражающейся в общительности, дипломатичности, выдержке, самообладании и гибкости поведения;

- способности к творчеству, выражающейся в творческом подходе к любой ситуации, инициативности, способности к саморазвитию и самообразованию.

Особенность подготовки будущего бакалавра специальности «Государственное и местное управление» состоит в том, что для успешного осуществления деловых взаимоотношений на иностранном языке будущим специалистам необходимо владение профессионально-отраслевой лексикой, иноязычным профессиональным сленгом, идиоматикой и речевым этикетом.

Профессионально-отраслевую иноязычную компетенцию будущего выпускника специальности «Государственное и местное управление» определяет не только объем общенаучных и специальных знаний, но и уровень владения иностранным языком, достаточный для успешного функционирования в ситуациях профессионального иноязычного общения [2]. Социальная зрелость специалистов проявляется в том, что они становятся активными пользователями полученных в ходе обучения знаний и навыков и при этом ориентированы на непрерывное образование. Успешный специалист должен не просто владеть иностранным языком на высоком уровне, а обладать способностью к межкультурному общению, сформированной на основе профессиональной составляющей иноязычного обучения. Язык является продуктом, частью и условием культуры [3]. Таким образом, язык представляется средством получения профессиональных знаний и может быть использован как средство

дальнейшего профессионального развития и карьерного роста. Целью профессионально-отраслевой иноязычной коммуникативной компетенции является развитие готовности к профессионально-отраслевой иноязычной коммуникации, обеспечивающей способность не только интерпретировать информацию на иностранном языке, но и оперировать ею.

Согласно исследованиям, в настоящее время конкурентоспособным специалистом является тот, кто имеет не только глубокие знания в области своей профессиональной деятельности, но и тот, кто знает, как получать новые знания, как искать информацию и использовать ее для решения практических и теоретических проблем. Соответственно, современный образовательный процесс, а в дальнейшем и профессионально-отраслевую деятельность невозможно представить без знания иностранного языка. Иноязычную коммуникативную компетенцию необходимо формировать на протяжении всей жизни, но наиболее благоприятным периодом для формирования ее основы является период получения образования в высшем учебном заведении. Иностранный язык в значительной степени интегрируется в изучение профилирующих дисциплин. Это достигается посредством чтения научно-исследовательской литературы по отраслевой тематике и периодики на иностранном языке, систематическое обсуждение новостей и докладов, по темам специализации студентов, их самостоятельную работу с различными источниками информации и др.

Конкурентоспособность будущего специалиста также определяется не только квалификацией в области профессиональной деятельности, но и способностью использования иностранного языка для решения профессиональных задач в условиях профессионально-отраслевой иноязычной коммуникации. Следовательно, обучение иностранному языку выступает как один из базовых факторов развития профессионально-отраслевой иноязычной компетенции будущих специалистов. Владая иностранным языком, данный специалист опережает своих коллег, которые не знают иностранного языка, в глазах работодателя, а также готов к постоянному профессиональному росту. Кроме того, владение иностранным языком предполагает умение осуществлять профессиональные аспекты своей деятельности и способствует повышению уровня профессиональной компетентности будущего специалиста.

Будущие специалисты должны быть готовы к следующим видам общения в профессиональной деятельности: беседа с использованием специальной терминологии; делопроизводство и ведение деловой переписки; дискуссия с использованием деловой лексики; составление факсов и телексов; участие в семинарах и конференциях. Развитие профессионально-отраслевой иноязычной коммуникативной компетенции влияет на проявление у будущих специалистов:

– профессионализма, выражающегося в активной профессиональной позиции, чувстве владения ситуацией, самокритичности и высоком уровне собственной компетентности;

– социальной инициативности, проявляющейся в участии в различных общественных мероприятиях, ответственности, самостоятельности и активном интересе к различным сферам профессиональной и социальной жизнедеятельности;

– высокой адаптируемости к различным ситуациям и видам деятельности, выражающейся в общительности, дипломатичности, выдержке, самообладании и гибкости поведения;

– способности к творчеству, выражающейся в творческом подходе к любой ситуации, инициативности, способности к саморазвитию и самообразованию.

Особенность современной подготовки будущего специалиста состоит в том, что уровень владения профессиональным иностранным языком должен обеспечить возможность его использования не только для дальнейшей профессиональной и научной деятельности, но и для удовлетворения когнитивных интересов, личных контактов и дальнейшего самосовершенствования.

ВЫВОДЫ

Изучение иностранных языков является одним из важнейших условий развития успешной конкурентоспособной личности, соответственно, профессионально-отраслевое иноязычное образование ставит перед собой задачу помочь будущим специалистам получить необходимые знания в области специализации с изучением иностранного языка в контексте профессиональной деятельности. Так, например, специалисту в сфере «Государственного и местного управления» необходимо владеть иностранным языком для того, чтобы:

– понимать и транслировать основные термины в свете профессиональной деятельности;

– общаться и вести деловую переписку с коллегами из других стран;

– понимать и использовать информацию на иностранном языке.

Новая образовательная парадигма подчеркивает, что внедрение профессионально-отраслевого иностранного языка как дисциплины для неязыковых специальностей является неотъемлемым компонентом профессиональной подготовки современного специалиста любого профиля. Несмотря на то, что иностранный язык в неязыковых вузах не считается профилирующей дисциплиной, он необходим для будущих специалистов так как выступает в качестве средства взаимодействия с окружающими, предполагающего наличия комплекса речевых знаний и коммуникативных

умений, что является базисом иноязычного когнитивного потенциала. Владение профессионально-отраслевым иностранным языком как средством общения требует умения ориентироваться в ситуации, находить наиболее эффективные пути и средства решения возникающих задач, прогнозировать результаты своей коммуникативной деятельности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Климов, Е. А.** Психология профессионального самоопределения : // Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М. : Изд. центр «Академия», 2004. – 304 с.

2 **Алмазова, А. А.** Проблемы формирования профессиональной лингвистической компетенции студентов-логопедов // Новое в психолого-педагогических исследованиях. Теоретические и практические проблемы психологии и педагогики. Научно-практический журнал. – 2014. – № 2 (34). – С. 44–53.

3 **Алхазисвили, А. А.** Основы овладения устной иностранной речью. – М. : Просвещение, 1988. – 124 с.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

А. А. Жамалиева¹, П. К. Елубаева²

«Мемлекеттік және жергілікті менеджмент» мамандығының студенттеріне арналған кәсіби шет тілдік коммуникация компетенциясын қалыптасуының құрамы

^{1,2}Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, 050000, Қазақстан Республикасы. Материал 26.11.18 баспаға түсті.

A. A. Zhamaliyeva¹, P. K. Yelubayeva²

Peculiarities of professional foreign language communicative competence formation in students of specialty «State and local management»

^{1,2}Kazakh Abylai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan. Material received on 26.11.18.

Қазіргі заманда мемлекеттік қызмет және кадрларды даярлау жүйесі институты болу үшін мемлекет және қоғамның жаңа үлгісін қалыптастыру шартынан өтеді. Мемлекеттік қызмет саласындағы болашақ мамандардың кәсібилігінде кәсіби білім алу қажеттігін, сондай-ақ мемлекеттік қызметтің нақты түрін сипаттайтын, басқару аясы мен саласы үшін арнайы функциялар мен міндеттерді сапалы орындау керектігін болжайды. Қазақстанның әлемдік экономикалық кеңістіктегі интеграциясын ескере отырып, арнайы іскерліктің қажеттілігіне, жан-жақты коммуникация дағдыларын табысты қолдану, шет тілі коммуникациясын қоса алғанда қамтамасыз ететін байланысты, «Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандық бакалаврларының болашақ қызметі болып есептелінеді. Болашақ кадрлардың тілдік дайындығындағы өзекті мәселеге және шетел тілі құзыретінің кәсіби-салалық қалыптасуына әлеуметтік-экономикалық даму саласындағы қазіргі процестері жете назар аударады. Маманың кәсіби құзыреттілік деңгейін анықтайтын, кәсіби-салалық шет тілін меңгеруі шешуші факторға айналып отыр, сондықтан шетел тілі дайындығын кәсіби жетілдіру мен салалық қызметіне назар аудару өзекті болып табылады.

In the modern world, the establishment of the public service institution and the personnel training system is taking place in the context of the formation of a new model for the development of the state and society. The professionalism of future specialists in the sphere of civil service implies the acquisition of vocational education, as well as the qualitative performance of special functions and tasks, specific to a particular type of a state activity, industry and management. The future activity of the bachelor of the specialty «State and local government», taking into account the integration of Kazakhstan into the global economic space, is related to the need for special skills that ensure successful application of multilateral communication skills, including communication in a foreign language. Modern processes in the sphere of social and economic development make the problem of the language training of future cadres urgent and focus on the formation of a vocational-sectorial foreign language competence. The knowledge of a vocational-sectorial foreign language becomes the key factor, determining the level of vocational competence of a specialist, therefore, the problem of improving professional foreign language training with emphasis on sectoral activity becomes topical.

FTAMP 37.018.1

А. А. Жумадуллаева¹, Ү. Р. Рахмет², Б. Алякбар³

¹п.ғ.к., доцент, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., 161200, Қазақстан Республикасы;

²п.ғ.к., доцент, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., 161200, Қазақстан Республикасы;

³магистрант, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., 161200, Қазақстан Республикасы

e-mail: ¹juma033@mail.ru

ОТБАСЫНДАҒЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАНЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ

Мақалада отбасында мектеп жасына дейінгі балалардың қарым-қатынасы туралы ұсынылған. Қарым-қатынас жайлы шетелдік және отандық зерттеуші ғалымдардың еңбектері зерделенген.

Отбасы – бұл баланың өзі және басқалар туралы ойы қалыптасатын және оның әлеуметтік табиғи, сондай-ақ рухани мәдениеттің орталығы. Баланың дүниеге келген сәті сияқты, оның мектепке дейінгі жасы, өсуі, дамуы және жеке тұлға болып қалыптасуы ғалымдар мен психологтардың айтуынша үңіле зейін аударатын маңызды және жауапты құбылыс. Әсіресе ең маңызды кезеңі мектепке дейінгі балалық шақта өзіндік сана дамиды, өзіндік баға және қоршаған ортаға деген қарым-қатынасы қалыптасады. Дәл осы кезеңде баланың тұлғалық дамуына отбасының қарым-қатынас стилінің әсері өте маңызды.

Қарым-қатынас – адамдар арасында бірлескен іс-әрекет қажеттілігін туғызып, байланыс орнататын күрделі процесс; екі немесе одан да көп адамдардың арасындағы танымдық немесе эмоционалды ақпарат, тәжірибе, білімдер, біліктер, дағдылар алмасу.

Кілтті сөздер: отбасы, бала, ата-ана, қарым-қатынас, тәрбие, мінез-құлық, эмоция, көзқарас, баланың дамуы.

КІРІСПЕ

Еліміз тәуелсіздікке қол жеткізгеніне байланысты Елбасының жолдауындағы мақсаттар мен мұраттар мүлтіксіз жүзеге асырылса, ұрпақ тәрбиесіндегі істерде де үлкен бетбұрыстар болары сөзсіз. Ұрпақ қамы ертеңгі ел қамы. ХХІ ғасырда өмір сүріп еңбек ететін жастарды тәрбиелеуде қазақ

халқының ғасырлар бойы жинақтап уақыт талабынан өткен бай қазынасын отбасы тәрбиесінде қолдану – кезек күттірмейтін мәселе екені даусыз.

Отбасындағы бала тәрбиесі жөнінде XVII–XVIII ғасырларда өмір сүрген батыстың, орыстың педагог ғалымдары жақсы ой-пікірлер айтқан болатын. Мысалы Я. А. Коменский «Ағайынды чехтарды» тәрбиелеудегі халықтық дәстүрдің жақсы нәтижелеріне сүйене отырып, баланы жастайынан жақсы мінез-құлыққа тәрбиелеудің жолдарын көрсетіп берді.

Қазақ халқында отбасы тәрбиесіне, ұрпағының жан-жақты болып өсуіне айрықша мән берілген. Баланы қайратты, қайырымды, ақылды, өнерлі, әділ адам етіп тәрбиелеу – әр уақытта қазақ отбасындағы басты мәселенің бірі болған.

Қазақ отбасындағы ата-ана мен баланың кісілік қарым-қатынасы, эмоцияналды сезімдері - олардың жаны мен қанының табиғи бірлігі негізіндегі жақындық арқылы орындалған.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазіргі уақытта баланы заман талабына сай жеке тұлға етіп қалыптасыру қазақ отбасындағы барлық ата-аналар үшін көптеген қиындықтар туғызуда. Бұрын бәрімізге белгілі халқымыздың аса күшті қасиеті балажандылығы деп саналған. Тіпті қазақ әйелі әулиеге түнеп перзенті үшін өмір сүретін. Ал, қазір қазақ әйелдері арасында балаға деген сүйіспеншілік күрт бәсеңдеп кеткен сияқты. Отандық ғалым Қ. Жарықбаев өзінің «Ұлттық психологияны оқыту – ұлтшылдық емес» – атты мақаласында Қазақстандағы тастанды балалардың 90 % қазақ балалары екенін айтады [1]. Осылардың бірден-бір себебін қазіргі шаңырақ көтерген жастардың бала тәрбиесіне толық даяр еместігі немесе ата-ананың тәрбиедегі «қараңғылығы» салдарымен түсіндіруге болатын шығар.

Өмірге келген нәрестеге ананың адал махаббаты мен кіршіксіз көңілі таза ауадай қажет. Себебі, сәби өмірге мүлде дәрменсіз күйде келеді. Нәрестенің өмірге келіп, кіндігінің кесіліп, жөргекке оралуынан бастап дені сау, ақылды да тәлімді бала етіп өсіру мақсатындағы ата-ананың өмірінде таусылып бітпейтін қарбаласы басталады. Жеке тұлға өсіп жетілуіне ықпал ететін отбасының тәрбиесіне психологиялық, педагогикалық зерттеулерде ерекше көңіл бөлініп, «отбасы» ұғымына көптеген анықтамалар берілген. Мәселен: Р. Н. Нұрғалиевтің 1996 жылы жарық көрген философиялық сөздігінде: «Отбасы – әлеуметтік қауымдастықтың түрі, ерлі-зайыпты одаққа және туысқандық байланыстарға, яғни ері мен әйелінің, ата-аналары мен балаларының, аға-інілері мен апа-қарындастарының бірге тұрып, ортақ шаруашылық жүргізуі, туысқандарының арасындағы сан алуан қарым-қатынастарға негізделген жанұя тұрмысы» деп айтылса [2], Ж. Қоянбаевтың педагогикалық еңбегінде: «Отбасы – ол бірге

тұратын некеге негізделген немесе қандас туыстар (әке, ана, бала...) тобы» деп анықтама берілген.

Қарым-қатынас мәселелерін қарастырған педагогикалық көзқарастарға жүгінсек бұл проблеманың педагогикада зерттелуі кейінгі кезеңдерде ғана белсенді түрде қолға алына бастағанын байқаймыз. Педагогикада қарым-қатынастың мынандай аспектілері қарастырылады:

- педагогика тарихындағы қарым-қатынас проблемасы (А. С. Макаренко, Р. Х. Шакуров, А. В. Мудрик);
- қарым-қатынас механизмдері мен құралдары (А. А. Бодалев, Б. Ф. Ломов, А. Н. Леонтьев, В. А. Кан Калик, Ш. А. Амонашвили);
- қарым-қатынас іс-әрекет белгісі ретінде және іс-әрекеттің әр түрінің қарым-қатынас жасауға қажетті мүмкіндіктері (Г. И. Шукина, Т. Е. Конникова);
- қарым-қатынастың баланың жеке тұлғасын қалыптастырудағы рөлі (Л. И. Новикова, А. Т. Куракин).

Отбасындағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас мәселесін В. С. Мухина мен Л. А. Венгер де ғылыми тұрғыдан зерттеді. Олар отбасында дұрыс ұйымдастырылған қарым-қатынас пен тәрбие үрдісі нәтижесінде мектеп жасына дейінгі бала өздігінен дербес түрлі әрекеттер (киім кию, жуыну, тамақтану т.б.) орындағандарымен, ата-ана тарапынан көрсетілген эмоционалды қарым-қатынасты өлі де болса аса қажет етеді деп тұжырымдайды.

В. С. Мухинаның айтуынша адамдар арасындағы қарым-қатынастар барысында балада әр түрлі тәртіп формалары қалыптасады. Бұл жерде бала үшін ең бастысы – ата-ана тарапынан ұйымдастырылған жағымды қатынас. Ата-ана сенімі мен махаббаты балада оптимизм, жақсы, үлгілі болуға деген тілекті қалыптастырады. Бала әр уақытта өзіне жасалған эмоционалды қолдауды қажет етеді [3].

Л. А. Венгер өз пайымдауын айтады. Баланың жан-жақты дамуына отбасының әсерін көрсете келіп, ол жердегі тәрбиелік ықпалдардың дұрыс ұйымдастырылмауы, қарым-қатынасқа қанағаттанбау, ұжымда өз орнын дұрыс сезінбеу, отбасындағы кикілжің жағдайлар, осылардың бәрі бала тәртібінде біраз қиындықтар тудырады деп қорытындыласа, ресейлік ғалым Б.Лихачев отбасы баланың жеке басына екі жақты:

бірішіден, отбасының материалды жағдайын сипаттайтын өзіндік өмір сүру дәстүрі арқылы, яғни, отбасы мүшелерінің материалдық және рухани қажеттіліктері мен әлеуметтік құндылықтары арқылы;

екіншіден, әлеуметтік және белгілі бір мақсатқа бағытталған әрекет арқылы әсер етеді. Бұл көбінесе отбасындағы негізгі көзқараспен тәрбие үрдісі қоғамның тәрбиелік мақсатына, идеологиялық, адамгершілік және эстетикалық

талаптарына қаншалықты сәйкес болуына байланысты жүзеге асырылады деп көрсетеді.

Қайсыбір тарихи кезеңде болмасын адамдардың жеке тұлға болу үрдісі белгілі қоғамда, белгілі ортада, белгілі отбасында орындалған. А. С. Макаренко, В. С. Сухомлинский, А. А. Аркин басқа да педагог-психологтар отбасы тәрбиесін қарастыра келе, оны тұлғаның жан-жақты дамуының негізі деп көрсетті. Көп жылдар бойы қараусыз қалған балалар тәрбиесімен айналысқан дарынды педагог А. С. Макаренко, жеке тұлға қалыптасуындағы отбасының алатын орнын ерекше екендігін тәжірибелік әрекетінде көрсетті. Отбасындағы ата-ананың өзіндік тәртібі – тәрбиедегі ең басты нәрсе дей келе, ата-ана баласын арнайы жүргізілген тәрбиелік ықпалдар барысында ғана емес, әр уақытта тәрбиелейді. Ата-ананың бала алдында шынайы беделі болуы тиіс. Себебі, отбасы тәрбиесінің басты шартына – ата-ананың шынайы беделі және дұрыс ұйымдастырылған күн тәртібі жатады деді.

Е. А. Аркин бала тәрбиесіндегі ата-ананың қарым-қатынасын қарастыра келе, тәрбиеде баламен шынайы қатынаста болу керек. Дұрыс тәрбие ата-анадан балаға деген махаббат сезімін ғана емес, сонымен қатар айтарлықтай мөлшердегі білім-іскерлікті қажет етеді. Ең бастысы-отбасында баламен дұрыс қарым-қатынас орната білу керек деп тұжырымдайды [4]. Ал А. Н. Леонтьев бала тәрбиесіндегі отбасы рөлін көрсете келе, бала-сәби, мектепке дейінгі шақта «бөгде» адамдардың ақыл - кеңестері, ескертулерін қабылдамайтынын айтады. 5–7 жаста бала үшін «мамам айтты», «папам көрсетті» деген түсініктер аса маңызды [5]. Бұл туралы А. С. Макаренко: бала алғашқы 5 жаста жағымды және жағымсыз мінез бітістерінің 80 % отбасындағы ата-ана, басқа да адамдардан үйренеді, – деген. Бұл тұрғыда Т. А. Маркова отбасы тәрбиесінің мазмұны мен тұрақтылығын бейнелейтін бірнеше факторларды көрсетеді:

1 Отбасы тәрбиесі эмоционалды терең әрі ашына (интимді)бейнемен ерекшеленеді. Отбасындағы «жылылық» – бақытты балалық шақтың бірден-бір шарты.

2 Отбасында ата-ана, ата-әже, басқа да мүшелерінің ұзақ уақытқа созылатын тәрбиесін алуға толық мүмкіндік бар.

3 Отбасы баланы алғашқы жылдардан бастап-ақ әр түрлі іс-әрекетке (тұрмыстық, еңбек, шығармашылық) итермелейді.

Соңғы кездері тіршілікке керек білімге баланы жастан даярлау керек деген пікір күшейді. Отбасы тәрбиесінің адам өміріндегі маңызын бізге дейінгі, көптеген ұлы ағартушылар, ғалымдар зерттеп, ол туралы құнды пікірлер айтқан.

Қазақ халқының ұлы ақыны А. Құнанбаев отбасындағы бала тәрбиесінде оның жас және психологиялық ерекшелігін ескере отыру керектігін түсіндіре талап етеді. Абай баланың ең бірінші, әрі ең негізгі тәрбиелеушісі – ата-анасы

болуы тиіс дей келе, бала алдымен ата-ана, екіншісі ұстазы, үшінші құрбыларына қарап өседі деген.

Абай педагогика, психология ғылымдарының өмірлік мәнін терең аңғарған, оның ғылыми жағының қажеттілігін түсінген ғұлама. Адамдардың тұрмыстағы, отбасындағы, қарым-қатынастардағы үйлесімін армандаған ақын жас ұрпақтың ұлттық ерекшеліктеріне айрықша зейін қойып, тәрбие арқылы олардың бойына жақсы қасиеттер дарытуға болатындығына шексіз сенді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта келе, баланы өмірге дайындауда отбасы тәрбиесіне үлкен жауапкершіліктің жүктелетінін көрсетеді. Отбасы – ең қымбатты және жақын адамдар өмір сүретін әлем. Өз отбасыңды жақсы көріп, қорғау қажет, туғандарың мен жақындарыңа көмектесу қажет. Әділдік пен бауырмашылдық, өзара түсінушілік, ата-анаға және туған туыстарға деген сүйіспеншілік пен сыйластық, Отанға және айналадағы қоршаған табиғатқа деген махаббат, адамдарға және еңбекке деген құрмет тағы сол сияқты қасиеттер баланың кішкентай кезінен отбасында, балабақша қабырғасында қаланады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Жарықбаев, Қ. Б.** Ұлттық психологияны оқыту – ұлтшылдық емес. – 2000.
- 2 **Нұрғалиев, Р. Н.** Философиялық сөздік. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 1996. – 526 с.
- 3 **Мухина, В. С.** Мектеп жасына дейінгі балалар психологиясы. – А.: Мектеп, 1986.
- 4 **Аркин, Е. А.** Ребенок в дошкольные годы. – М.: Просвещение, 1968.
- 5 **Леонтьев, А. Н.** Психологическое развитие ребёнка в дошкольном возрасте. – М., 1948.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

А. А. Жумадуллаева¹, У. Р. Рахмет², Б. Алякбар³

Отношения между дошкольниками в семье

^{1,2,3}Международный казахско-турецкий университет имени Х. А. Ясави, г. Туркестан, 161200, Республика Казахстан. Материал поступил в редакцию 26.11.18.

A. A. Zhumadillayeva¹, U. R. Rahmet², B. Aliakbar³**Relationships between preschool children in the family**^{1,2,3}A. Yesevi International Kazakh-Turkish University,
Turkistan, 161200, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

В статье рассматриваются отношения дошкольников в семье. Изучены работы зарубежных и отечественных исследователей.

Семья – это идея самого ребенка и других и является центром его социальной и духовной культуры. По словам ученых и психологов, как и рождение ребенка, его дошкольный возраст, рост, развитие и личность важны. Особенно важно развитие самосознания в дошкольном детстве, самооценке и отношении к окружающей среде. Именно на этом этапе очень важно влияние семейных отношений на личное развитие ребенка.

Коммуникация – это сложный процесс общения между людьми; познавательную или эмоциональную информацию, опыт, знания, навыки, которыми обмениваются два или более человека.

The article deals with the relationship of preschool children in the family. Studies of foreign and domestic researchers have been studied. The family is the idea of the child and others and is the center of his social and spiritual culture. According to scientists and psychologists, along with the birth of a child, his preschool age, growth, development and personality are important.

It is especially important to develop self-awareness in preschool childhood, self-esteem and attitude to the environment. It is at this stage that the influence of family relations on the child's personal development is very important.

Communication is a complex process of conversation between people; cognitive or emotional information, experience, knowledge, skills, which are exchanged between two or more people.

FTAMP 37.013.43

А. А. Жумадуллаева¹, Д. Абдурахимова²¹п.ғ.к., доцент, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., 161200, Республика Қазақстан;²магистрант, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., 161200, Республика Қазақстан

e-mail: 'juma033@mail.ru

БАЛАБАҚШАДА БАЛАЛАРДЫҢ ЭТНОСТЫҚ-МӘДЕНИ СӘЙКЕСТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Мақалада балабақшадағы балалардың этностық-мәдени сәйкестілігін қалыптастырудың маңызы туралы баяндалады.

Этникалық сәйкестілік нақты мағынасында этникалық сана-сезім, төл ерекшелік, белгілі бір топқа қатыстылықты, «басқалардан» өзгешелікті сезіну ретінде ұғынылады. Этникалық сәйкестілік жеке тұлғаға да, әлеуметтік топқа да қолданыла береді.

Баланың жеке басының қалыптасуындағы мектепке дейінгі кезең мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбие беру кезеңін қамтиды. Осы кезеңнің өзінде-ақ ата-аналардың, педагогтардың, тәрбиешілердің, психологтардың бірлескен күш-жігері арқылы баланың әлі айқындала қоймаған әлеуметтік сапаларын қалыптастыру мен дамытудағы тәрбиелік мүмкіндікті жұмылдыру үшін оның жеке басының, рухани және дене бітімінің даму ерекшеліктерін, этностық-мәдени сәйкестілігін қалыптастыру қажет.

Кілтті сөздер: адам, отбасы, бала, балабақша, бала тәрбиесі, тәлім-тәрбие, мәдениет, этностық мәдениет.

КІРІСПЕ

Халқымыз ежелден-ақ бала тәрбиесіне ерекше көңіл бөліп, олардың парасаты мол, мейірімді, ақылды, еңбекшіл болып өсуіне бағыт-бағдар беріп отырған. «Бала балқыған қорғасындай, қандай да қалыпта күйеу болады» делінген халықтың даналық сөздері де осыған байланысты туса керек. Тәуелсіз еліміздің еңсесін өркениетке жетелейтін ұрпақтың тәрбиесі бүгінгі күннің ең өзекті мәселелерінің біріне айналып отыр. «Ұрпақ тәрбиесі тал бесіктен басталады» – демекші заман ілгері жылжыған, ғылым дамыған сайын бала тәрбиесі күрсақта жатқаннан басталғандығы анықталып отыр. Ендеше үздіксіз

тәлім-тәрбие үдерісінің түп тамыры, өзегі мектепке дейінгі тәрбиеден бастау алатынына ешкімнің де таласы жоқ.

Мектепке дейінгі тәрбие мазмұнын түбегейлі жаңарту мәселесі біздерді озық ғылыми-зерттеулер мен тәжірибелерге, сонау 18-ғасырда өмір сүрген Ф. Фребель, М. Мантессори идеяларынан бастап, әлемдегі ең озық жапон тәжірибелеріне дейінгі аралықтағы еңбектеріне, В. С. Сухомлинскийдің «Қуаныш мектебі», А. С. Макаренконың қағидалары, Ш. Амонашвилидің іс-тәжірибелерінің, Балтық жағалауы ғалымдарының озық ой-пікірлерінің, өткен ғасырда жазықсыз құрбан болған А. Байтұрсынов, Х. Дулатов, М. Жұмабаев, Ж. Аймауытов сияқты қазақ зияларының педагогика-психология саласындағы еңбектеріне терең талдау жасауға жетелеген [1, 58 б.]. Сондай-ақ белгілі гуманист-педагог ғалымдар мен әдіскерлердің психо-педагогикалық ой-пікірлерін және мектепке дейінгі тәрбие жөнінде көп жылдан бері үздіксіз жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелеріне де терең үңілдік. Әсіресе қазақтың этнопедагогика мен этнопсихологиясын басшылыққа ала отырып, келешек «Ұрпақ басты ұстанып қандай болмақ?», «Тәлім-тәрбие беру ісін жаңартудың жолдары қандай?», ол қайдан бастау алмақ? – деген мәселе жайында бар сапалы ғұмырын ұрпақ болашағына арнап келе жатқан ғалымдар, мұғалімдер, тәрбиешілер өз үлестерін қоса отырып, жас ұрпаққа тәлім-тәрбие беру үшін жаңа бағдарламалар дайындады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Сонымен қатар елімізде қабылданған «Тіл туралы» заң, оны жүзеге асыру кездері, ана тіліміздің арнасын кеңейту, қажеттілігін арттыру мәселелері төңірінде ауқымды жұмыстар атқарылды. Оның айғағы қазақ балабақшаларының, мектептерінің санын өсіру, қала жағдайында аралас балабақша мен мектептердің қажетсіздігі дәлелденіп, қазақ тілді кадрлардың ғылыми-кәсіптік деңгейін көтеруге күш салынды.

Қазақстанда 80-жылдардың аяғы мен 90-жылдардың басында қазақ тілінде оқыту мен тәрбиелеуге арналған мектепке дейінгі ұйымдар ашыла бастады. Ұлттық балабақшалардың тәрбиеші-педагогтарына жаңа жағдайларға байланысты жаңа талаптар да ұсынылды [2, 77 б.].

Жоғары жеке бастық мәдениеті бар және өзіндік білім алу дағдысы мен іскерлігімен көрінетін мектепке дейінгі ұйымның тәрбиешісі мыналарды білу қажет:

- балабақшаның оқу-тәрбие процесіне ұлттық тәрбиенің негізгі заңдылықтарын, жолдарын, құралдарын, форма мен әдістерін бере алу;
- туған өлке тарихын, ауызекі шығармашылығын, өз халқы мен басқа халықтардың қолөнер кәсібін;

– балалардың халық шығармашылығының әр түрлі жанрларын қабылдау ерекшеліктері, салт-дәстүрлерге қатынасы, баланы мәдениетке, халық өнеріне, салт-дәстүрлеріне үйретудің дәстүрлі әдістемесін;

– ұлттық тәрбиенің қазіргі жағдайы мен даму тенденцияларын, инновациялық жетістіктерін;

– баланы қоршаған этностық-мәдени ортаның жағдайы мен деңгейін талдап оған қорытынды жасай алу;

– ұлттық дәстүрлердің сақталуын, дамуын;

– этностық-мәдени мәселелер бойынша ғылыми-педагогикалық, әдістемелік әдебиеттерді, жазбаша және ауызша сөйлеуді, ана тілін білу және басқа халықтардың тілдерін меңгеру;

– этностық-мәдени сәйкестілікті қалыптастыруда ата-аналарға көмек көрсету.

Мектепке дейінгі ұйымдарды педагог-тәрбиешілері жылдық перспективті жоспарды құрастырғанда балаларды қазақ халқының этностық-мәдени ерекшелігіне араластыруда «Елім-ай» республикалық бағдарламасымен жұмыс істеді (авторы профессор М. Х. Балтабаев). Онда келесі жұмыстар есепке алынады:

1 Балалардың қабылдауына жеңіл қазақтың салт-дәстүрлерімен таныстыру: «Наурыз», «Бесікке салу», «Шілдехана», «Тұсау кесу». Педагогтар балалармен жұмысты ұйымдастыра отырып отбасы тәрбиесінің тәжірибесін есепке ала отырып, сабақта өнер, көркем әдебиет, қазақ жазушылары мен ақындарының шығармаларын қолданады.

2 Балаларды ұлттық музыкалық инструменттермен таныстыру (домбыра, қобыз, тұяқ, шаңқобыз); оларда ойнауға үйрету, мерекелерде пайдалану.

3 Балаларды халықтың қолданбалы қолөнерімен таныстыру, моншақ, тиын және т.б. материалдарды пайдалана отырып бұйымдар жасау; ұлттық бұйымдарды қарау; альбомдар даярлау, көрпе, қоржын, кілем, алаша және т.б. жасау.

4 Балаларды үй жануарлары мен олардың төлдерімен таныстыру, еңбексүйгіштікке тәрбиелеу.

5 Қазақтың ұлттық ойыштарымен таныстыру («Көкпар», «Ақ сүйек», «Ақ сандық – көк сандық», «Сақина салу» және т.б.), ойындарды күнделікті өмірде, мерекелерде қолдану.

Басқа ұлтқа деген интернационалдық сезімді тәрбиелеу, олардың мәдениетін, тілін, өнерін, ойындарын білу, үйрену.

Балаларды ұлттық киімдермен, тұрмыстық заттармен, ұлттық ою-өрнектермен таныстыру; ойыншықтар дайындау, ата-аналар мен тәрбиешілермен бірлесіп отырып орындалған көрме ұйымдастыру.

Өз ата-анасына деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу, аты-жөнін, жұмыс орнын, жақын туыстарын білу, үлкендерді сыйлау, өз отбасының дәстүрлерін жақсы білу және т.б.

Педагог-тәрбиешілердің көмегімен қазақтардың тұрмысы мен мәдениетін бейнелейтін топтар ұлттық колоритте безендірілген: киізден кілемдер жасалған, сувенир ретінде сандық, бесік, қоржын, дастархан, көрпе, ағаштан ыдыс-аяқ жасалған. Тұрмыстық заттарды жасап қана қоймай, олардың атаулары мен не үшін пайдаланылатынын әңгімелейді, Мысалы, ересек топтарда «Киіз үй», «Ыдыс-аяқ», «Жиһаздар», «Аяқ киімдер», «Киімдер» атты тақырыптарда сабақ өткізіледі [3, 25 б.].

Халықтың ауызекі шығармашылығында, олардың салт-дәстүрлерінде тәрбие мәселелері айтылады. Наурыз мерекесінде көрсетілетін салт-дәстүрлердің үлкен тәрбиелік мәні бар: балалар «Теңге алу», «Көкпар», «Қазан» т.б. ұлттық ойындарды ойнайды, қазақ халық билерін билейді, қазақ ою-өрнектерін кинодан жарыстар өтеді, тұсау кесу рәсімімен танысады, әр түрлі шаралар өткізіледі.

Халық педагогикасын зерттеудің негізгі қайнар көзі - кітаптар және оны оқу. Педагогтар балаларға ертегілер оқып, оның мазмұнын айтып береді, мақал-мәтелдер жаттайды. Кітаптармен жұмыста әсіресе Ыбырай Алтынсариннің шығармалары оқылады: «Қара батыр», «Асан мен Үсен», «Жеміс ағашы» және т.б. Ересек топ балалары «Алдар Көсе», «Ер Төстік» халық ертегілерін инсценировкалайды.

Педагогтар бейнелеу өнері сабағында халықтың қолданбалы өнерімен таныстыруға ерекше көңіл бөледі. Қазақ ою-өрнектері туралы таныстырғанда педагогтар оның өнерге жататынын айту керек. Халық өз талантын, тәжірибесі мен талғамын кілем, көрпе, ыдыс-аяқ, киімдер, бұйымдар, жиһаздардағы ою-өрнектерге салғанын айту маңызды. Ою-өрнектер адам өміріне, тіршілігіне байланысты пайда болған, адамды қоршап тұрған заттар мен құбылыстар бейнесі көрініс табады: қошқар мүйіз, жапырақ, құс канат, ай, жұлдыз және т.б. Ою-өрнектердің түстерімен таныстырады, олардың түсі, бояуы дала табиғатының түсі екенін айтады.

Педагогтар бейнелеу өнерінің шығармаларымен таныстырғанда халық ән өнерін де ұмытпауы қажет. Халық әндерінде қазақ халқының көркем байлықтары жатыр. Қазақ әндерінде, билерінде адамның ішкі Пнн дүниесі жатыр. Халық әндері - тәрбиенің қайнар көздері. Көптеген әндер айтылғанда билер қолданылады. Балалар «Айгөлек», «Қамажай», «Жайдарман» билерін билейді. Ән сабақтарында балаларды ұлттық музыкалық аспаптармен таныстырады: домбыра, тұяқ, қобыз, сырнай және т.б.

Халық шығармашылығы, өнер еңбек тәрбиесімен өте тығыз байланысты. Еңбек тәрбиесі – халық педагогикасының негізі. Балабақша тәрбиешілері ересек

топ балаларымен көп балалы отбасының кездесуін ұйымдастырады. Көпбалалы отбасынан шыққан балалар өздерінің қолөнерін көрсетеді. Балабақшадағы еңбек тәрбиесін дамытуда педагог-тәрбиешілер қойшы, диқаншының ауыр еңбектері туралы айтады.

Педагогтар ұлттық мазмұндағы сюжетті-рөлдік ойындарға ерекше көңіл бөледі. Сюжетті ойындардағы балалардың мінез-құлқы адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Ойындарда қазақ халқының тұрмыс, тіршілігі көрсетіледі. Тәрбие процесінде ойындардың әр түрлері қолданылады: сюжетті-рөлді, дидактикалық, қимыл-қозғалыс. Мысалы, «Жайлауда» ойышында дидактикалық және қимыл-қозғалыс ойындары араласып келеді [4].

Қазақ халқының ұлттық ерекшеліктерін сипаттай отырып, отбасы тәрбиесінің міндеттері балабақшадағы тәрбие міндеттерімен шарттасып жататынын білу керек. «Әженің үйінде қонақта» сюжетті-рөлді ойыны қазақтардың қонақжайлылық дәстүрімен таныстырады, балалар өздері көрген отбасы дәстүрлерін айта алады. Тілді оқыту, үйретуге байланысты ғылыми-зерттеу жұмыстары жүргізілді. Қай ұлт болмасын тілді алдымен өзінің анна тілінде шығып, екінші тілді анна тілінің негізінде үйрету керектігі ғылыми тұрғыдан дәлелденді. Бұл мәселе де мектепке дейінгі тәрбие ісімен айналысатын ғалымдардың қосқан үлесі зор.

ҚОРЫТЫНДЫ

Мектеп жасына дейінгі балалардың мемлекеттік міндетті білім беру стандартының жобасында негізгі идеялар адам, отбасы, Отан болып табылады.

Адам – әлемдегі ең жоғары құндылық. Ол мүмкіндіктер мен қабілеттерге ис табиғаттың ажырамас бөлігі. Әр адам табиғатынан қайталанбас. Басқа адамдарға шыдамды болу керек.

Отбасы – ең қымбатты және жақын адамдар өмір сүретін әлем. Өз отбасынды жақсы көріп, қорғау қажет, туғандарың мен жақындарыңа көмектесу қажет.

Отан – адамның туып өмір сүріп жатқан елі. Отан – ол қала, көше, үй, отбасы, туыстар, достар, балабақша және т.б. Біздің Отанымыз – Қазақстан. Қазақстан – әлемдегі демократиялық мемлекеттердің бірі.

Бұл негізгі идеялар Қазақстанның мектепке дейінгі кезеңге қатысты ұлттық саясаты болып табылады.

Баланың жеке басының қалыптасуындағы мектепке дейінгі кезең мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбие беру кезеңін қамтиды. Осы кезеңнің өзінде-ақ ата-аналардың, педагогтардың, тәрбиешілердің, психологтардың бірлескен күш-жігері арқылы баланың әлі айқындала қоймаған әлеуметтік сапаларын қалыптастыру мен дамытудағы тәрбиелік мүмкіндікті жұмылдыру үшін оның

жеке басының, рухани және дене бітімінің даму ерекшеліктерін, этностық-мәдени сәйкестілігін қалыптастыру қажет.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Нысанбаев, А. Н., Тайжанов, А. Т.** Этнокультурные традиции в духовном наследии М. О. Ауэзова. – Алматы, 1997. – 176 с.
- 2 **Поршнев, Б. Ф.** Принципы социально-этнической психологии. – М., 1966. – 126 с.
- 3 **Маженова, Р. Б.** Тәрбиешілерге көмек. – Қарағанды, 2005. – 22 б.
- 4 **Маженова, Р. Б.** Мектепке дейінгілерге этностық-мәдени білім беру бағдарламасы. – Қарағанды, 2005. – 40 б.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

А. А. Жумадуллаева¹, Д. Абдурахимова²

Важность компетенции детской этностической культуры у детей

^{1,2}Международный казахско-турецкий университет имени Х. А. Ясави,
г. Туркестан, 161200, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 26.11.18.

А. А. Zhumadillayeva¹, D. Abdurahimova²

The importance of forming ethnic and cultural identity of children in the kindergarten

^{1,2}A. Yesevi International Kazakh-Turkish University,
Turkistan, 161200, Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18.

В статье рассматривается важность формирования этнической и культурной самобытности детей в детском саду.

Этническая идентичность в некотором смысле понимается как этническое сознание, личность, отношение к определенной группе, чувство «другого». Этническая идентичность относится как к отдельным, так и к социальным группам.

Дошкольный период в становлении личности ребенка охватывает период воспитания в дошкольных организациях. Уже на этом этапе с помощью совместных усилий родителей, педагогов, воспитателей, психологов, нужно формировать личностные особенности и особенности физического и духовного развития ребёнка, а так же

этно-культурную идентичность для мобилизации воспитательных возможностей формировать и развивать еще неопределенные личностные и социальные качества ребёнка.

The article deals with the importance of forming ethnic and cultural identity of children in the kindergarten.

Ethnic identity is a sense, understood as ethnic consciousness, personality, attitudes to a particular group, feeling of «other». Ethnic identity applies to both individual and social groups.

The preschool period in the development of the personality of the child covers the period of upbringing in preschool institutions. Already at this stage, with the help of joint efforts of parents, teachers, educators, psychologists, it is necessary to form the personal characteristics and features of the physical and spiritual development of the child, as well as ethno-cultural identity to mobilize educational opportunities to form and develop still uncertain personal and social qualities of the child.

ГРНТИ 14.35.07

С. К. Жумажанов

к.т.н., ст. преподаватель, кафедра «Эксплуатация электрооборудования»,
Казахский агротехнический университет имени С. Сейфуллина, г. Астана,
010011, Республика Казахстан
e-mail: zhumaser@mail.ru

**ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ
ПРИ ОБУЧЕНИИ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ**

Понимание ситуации, в том числе и в образовании, является залогом успеха при развитии общества и государства; что важно в переходный период через который проходит весь мир, здесь важно руководство подходами позволяющими вносить ясность и выстраивать цельную картину для выбора оптимального пути. Нет смысла придумывать новые, никому не известные подходы, для интерпретации текущей ситуации. Важно выделить сам момент и рассмотреть схожее время, когда была аналогичная ситуация и тренды имевшие место в этих моментах. В качестве наглядного примера прекрасно подходит принцип сформулированный Карлом фон Клаузевицем в его военных работах. Принципы его просты и что немаловажно четко отвечают на вопросы формулируемые специалистами в деле подготовки кадров в сфере электроэнергетики.

Ключевые слова: неопределенность, высшая школа, методы обучения, личностное и профессиональное развитие личности.

«Лучшая стратегия – всегда быть сильнейшим; сначала в общем, затем – в определяющих пунктах...»

Нет закона более высокого и более простого, чем необходимость концентрировать свои силы...»

Кратко первый принцип гласит: действуй с предельной концентрацией».

Карл фон Клаузевиц

ВВЕДЕНИЕ

Сегодня вся мировая система высшего образования переживает глубокий кризис [1–3]. Суть кризиса образования в выше приведенных источниках формулируется как определение соотношения развития личностных и

профессиональных качеств обучающегося для достижения оптимально сформулированной личности, способной поддерживать адекватность в современных условиях.

Надо отметить, что используется понятие «адекватности», а не активности в различных сферах деятельности, ибо на сегодня от индивидуума требуется четкое осознание моментов, когда требуется действие, и, когда необходимо «бездействие» или некая «инертность», особенно в случае необходимости осознания чего-либо, или четкого представления о чем-либо, что требует времени.

Общей характеристикой современного состояния в процессе образования является неопределенность во многих сферах, не позволяющая выбрать эффективные мероприятия по преодолению трудностей ситуации. Но, несмотря на это имеется сектор, который менее неизвестен – итоги обучения, компетенции которыми должен обладать обучающийся. Они в общем виде содержатся в [4] и даже более четко были описаны в [5].

Таким образом, видно, что итоговые результаты обучения являются более определенными во всей картине системы обучения в высшей школе. Но, несмотря на это, имеется сложность, связанная с формированием объема компетенций будущего специалиста и особенно учет временных рамок, выделяемое на их достижение [1, 2]. Идеализированный (формальный) подход формируемых компетенций, который имеет место сегодня в [4], сам является источником неопределенностей [1], не говоря уже о внешних условиях.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Современная платформа высшей школы не учитывает умственные характеристики обучающихся, такие как развитие памяти, внимания, быстрого чтения. Ибо без внедрения эффективных способов передачи и усвоения информации обучающимися все усилия, принимаемые в современных условиях – будут тщетными.

Также следует отметить слабую проработанность взаимосвязанности методов обучения и развития навыков (компетенций) у обучающихся. Нет четко принятых, устойчивых схем (шаблонов), а все отдано на откуп (волю) преподавателя, что также во многом вносит неопределенность, хотя ее можно было бы преодолеть, конечно эта группа вопросов решается, но тот факт, что эти мероприятия не структурированы – эффект минимален.

С некоторого времени внесено предложение выделения ВУЗов в отдельно функционирующий субъект (с выдачей диплома собственного образца) [6], это действие представляется весьма сомнительным, так как в этих условиях неизбежно возникновение «перекосов» в образовательных программах и объеме получаемых знаний, что неизбежно создает разрыв на региональном уровне

в Республике Казахстан, которая является государством с унитарной формой устройства государства.

ВЫВОДЫ

1 Необходимо переосмысление задач решаемых в сфере образования высшей школы в рамках неопределенности ситуации и выбор путей эффективного сбора информации для принятия решений.

2 Важно формировать интегральные подходы при организации образовательного процесса – отказ от категории «образование это услуга». В противном случае есть вероятность неминуемого социального разложения.

3 Необходимо четко проработать образовательные программы специальностей, руководствуясь критерием «максимальный отказ от формальных подходов», т.е. четко выделить отдельные задачи (развитие конкретных навыков и компетенций), определить временные рамки достижения каждого в отдельности.

4 Необходимо выработать базовые механизмы с обязательным освоением, направленные на развитие умственных способностей обучающихся, помогающих обработать большие объемы информации.

5 Для гарантированного достижения поставленных результатов обучения, требуется создание комплексных подходов применения способов и методов обучения с применением IT-технологий.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Дьяков, А. Ф., Платонов, В. В.** О компетентности и уровне подготовки бакалавров в области электроэнергетики и электротехники // Энергетик. – 2011. – № 11. – С. 2–9.

2 Обсуждение статьи Дьякова А. Ф., Платонова В. В. «О компетентности и уровне подготовки бакалавров в области электроэнергетики и электротехники» (Энергетик, № 11, 2011) // Энергетик. – 2012. – № 1. – С. 24–27.

3 **Темник, В. В.** Проблемы и перспективы подготовки кадров в негосударственном секторе профессионального образования // Энергетик. – 2008. – № 1. – С. 21–24.

4 Государственный общеобязательный стандарт высшего образования. Утвержден постановлением Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года № 1080.

5 Атлас новых профессий – Московская школа управления Сколково. – М., 2014. – 165 с.

6 <https://www.zakon.kz/4781197-kazhdyjj-kazakhstanrijj-vuz-teper.html>.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

С. Қ. Жұмажанов

Жоғары мектепте оқу кезінде құзыреттілікті қалыптастыру мәселелері

С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті,

Астана қ., 010011, Қазақстан Республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

S. K. Zhumazhanov

Problems of forming competencies in the high school training

S. Seifullin Kazak Agrotechnical University,

Astana, 010011, Republic of Kazakhstan.

Білім саласындағы жағдайды түсіну – қоғам мен мемлекеттің даму кезінде кепіл болатын шарт; бүкіл әлем өтіп жатқан ауыспалы кезінде қолданатын тәсілдер мен әдістер жағдайды түсінікті түрде болса тиімді жолды міндетті тапқызады. Қазіргі уақытта ағындық жағдайды сипаттайтын ешкім білмейтін жаңа тәсілдерді табу қажеті жоқ. Ең маңызды бұл жағдайды белгілеу және осыған ұқсас уақыт мерзімдерді табу және пайда болған трендтерді анықтау. Өте пайдалы жағдайға болған мысал Карл фон Клаузевиц өзінің әскері жұмыстарда беріген принципі. Оның принциптері қарапайым және біз үшін маңызды себебі мамандыр электр энергетика салада жұмыскерлерді дайындау мәселелері бойынша құрастырған сұрақтарға анық түрде жауап береді.

Understanding the situation, including in education, is the key to success in the development of society and the state; which is important in the transition period through which the whole world passes; it is important to guide the approaches that make it possible to introduce clarity and to build an integral picture for choosing the optimal path. There is no point in inventing new, unknown approaches for interpreting the current situation. It is important to single out the moment itself and consider a similar time when there was a similar situation and the trends that took place in these moments. As an illustrative example, the principle formulated by Carl von Clausewitz in his military works perfectly suits. Its principles are simple and it is important to clearly answer the questions formulated by experts in the matter of training personnel in the electric power industry.

**С. Ж. Ибадуллаева¹, А. М. Русанов², А. А. Нурғалиева³,
Н. С. Ауезова⁴**

¹б.ғ.д., профессор, Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, Қызылорда қ., 120000, Қазақстан Республикасы;

²б.ғ.д., профессор, Орынбор мемлекеттік университеті, Орынбор қ., 460018, Ресей Федерациясы;

³биология мамандығының докторанты, Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, Қызылорда қ., 120000, Қазақстан Республикасы;

⁴б.ғ.к., аға оқытушы, С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Астана қ., 010011, Қазақстан Республикасы
e-mail: 'salt_i@mail.ru

**БОЛАШАҚ БИОЛОГ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ӨЗ БЕТІНШЕ
БІЛІМ АЛУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ОҚИТУ
ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ДАМУ**

Білім беру мазмұнының жасауы, жеке тұлға, қоғам мен мемлекеттің қажеттілігінің өзгеруі педагогикалық білім беру жүйесіне, бүкіл өмір бойы білімін жетілдіруге дайын, әдіснама мен әдістеменің қажетті деңгейін меңгерген, инновациялық кәсіби қызметке қабілетті жаңа буын мұғалімдерді даярлаудан тұратын әлеуметтік талаптар қояда.

ЖОО мен мектептерге арналған Мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес қазіргі заманғы мұғалім-бұл өз пәнін жетік меңгерген, білім алушылардың іс-әрекетін ұйымдастырушы және түзетуші, әрбір білім алушыны оқыту процесіне тарта алатын кәсіби маман. Сонымен бірге жаңа заманғы мұғалім білім алушымен «жақын арадағы даму аймағында» жұмыс істеп, білім алушыға қолдау көрсетуі тиіс.

Кілтті сөздер: мотивация, оқытудың интербелсенді әдістері, бағалау.

КІРІСПЕ

Жаңа заманғы мұғалім оқытудың мақсаттарын жүзеге асыру үшін коммуникация құралдарымен жұмыс жасай алуы, ақпараттық-коммуникациялық

технологияны меңгеруі, яғни ақпараттық-коммуникациялар саласында құзыретті болуы керек [1].

Мұғалімнің кәсіби қызметін жүзеге асыру қолданыстағы көптүрлілік арасынан қажетті әдісті, педагогикалық технологияны, оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдарды, оқыту құралдарын өзбетінше тандай алуымен және қолдануымен тікелей байланысты. Ол үшін мұғалім ұсынылған педагогикалық технологияның теориялық негізін, оқу курсының мазмұнын, оның логикасы мен пәндік ұғымдар қалыптастырудың әдістерін, т.б. өзбетінше талдай алуы керек.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Білім беру жұмысымен бірге қазіргі заманғы мұғалім оқыту процесіне өзгерістер енгізу үшін тәжірибелік-эксперимент жұмысын ұйымдастырып, оны жүргізе алуы тиіс. Қазіргі заманғы мұғалім білім мен мәдениеттің жоғары деңгейін көрсетіп қана қоймай, өз бетінше өз білімін үнемі толықтырып, жетілдіріп отыруы, дербес шығармашылық, зерттеушілік және инновациялық қызметті жүзеге асыра алуы керек. Осылайша, дербестік қазіргі заманғы мұғалімнің негізгі кәсіби қасиеттерінің біріне айналуға [2].

Зерттеу жұмысының мақсат-міндеттеріне сәйкес, болашақ биолог мұғалімдерінің өз бетінше білім алу қабілеттерін интербелсенді оқыту технологиясы арқылы дамыту мүмкіндігін анықтау үшін 2015–2017 жылдары университеттің 5В011300 – «Биология» мамандығы бойынша оқитын 71 студент қатысқан тәжірибелік-эксперимент жұмысы ұйымдастырылды.

Тәжірибелік-эксперимент жұмысы үш кезенді қамтыды: анықтаушы кезен, қалыптастырушы кезен және қорытындылаушы кезен.

Тәжірибелік-эксперимент жұмысының анықтаушы кезенінің міндеттері мынадай болды:

- Білім алушылардың өз бетінше білім алуға ынтасын анықтау;
- Студенттердің өз бетінше білім алу қабілетінің деңгейін анықтау.

Алға қойылған міндеттерді шешу үшін сауалнама, әңгімелесу және тест әдістері қолданылды. Бұл әдістер студенттердің өзбетінше білім алудың маңызын сезінуі, өз бетінше білім алуға жеке жетістік ретінде қарауы, өзбетінше білім алу қабілетінің деңгейлері мен олардың мақсатқа сәйкестігін анықтауға мүмкіндік берді.

Педагогикалық-психологиялық әдебиеттерге жүргізілген талдау студенттердің өз бетінше білім алу қабілетінің компоненттерін (мотивациялық, іс-әрекеттік және бағалау компоненттері) анықтауға және соның негізінде осы процеспен байланысты критерийлерді анықтауға мүмкіндік берді. Бұл компоненттердің қалыптасқандығының негізгі көрсеткіші студент тұлғасының өз бетінше білім алудың жоғары деңгейіне көтерілуі болып табылады. Сонымен

қатар аталған критерийлерді барынша тиімді тексеруге мүмкіндік беретін әдістемелерді таңдап алдық (1-кесте)

Кесте 1 – Болашақ мұғалімдердің өз бетінше білім алу қабілетін дамыту компоненттері және критерийлері

Өз бетінше білім алу қабілеті компоненттері	Өз бетінше білім алу қабілеті деңгейінің критерийлері
Мотивациялық компонент: біртұтас эмоционалды-тұлғалық аппарат (өз білімін жетілдіруге деген іштей қажеттілік, жеке құндылықтары, эмоционалды-ерік жігері, жалпы ақыл-ой қабілеті).	Мотивациялық-құндылықтық критерий: өз бетінше білім алудың маңызы мен құндылығын сезіну, өз бетінше білім алуға деген оң көзқарас
Іс-әрекеттік компонент: ақпараттың негізгі көздерімен (библиографиялық жүйе, автоматтандырылған ақпараттық-іздеу құралдары, қосымша көздер) жұмыс жасай алу білігі мен дағдысы, көп ақпаратпен жұмыс жасай алу икемі, көп ақпараттың ішінен бастысын таба алуы.	Операциялық-практикалық критерий: ақпараттың түрлі көздерімен жұмыс жасай алу арқылы білім игеру икемі, өзін ұйымдастыру мен өзін реттеу.
Бағалау компоненті: өз бетінше білімін талдау мен баға беру, өз жетістіктерін бағалау.	Бағалау-бақылау критерийі: өз іс-әрекетін нақты бағалай алу

Студенттердің өз бетінше білім алу қабілетінің деңгейлерін жоғары, орташа, төменгі деңгейлер деп бөлдік.

Жоғары деңгей: студент өз бетінше білім алудың қажеттілігін терең түсінеді, сонымен бірге алдына мақсат қойып, оны кәсіби міндеттерді шешуде нақтылай алады және оны шешудің тиімді жолдарын анықтай алады; өз бетінше білім алу процесінде түрлі ақпарат көздерін тиімді пайдалана алады және өз бетінше білім алу процесін басқара алады.

Орташа деңгей: студент өз бетінше білім алуды жеке және кәсіби қызығушылықтарымен байланыстыра алады; өз бетінше білім алу процесінде түрлі ақпарат көздерін тиімді пайдалана алады және өз бетінше білім алу процесін ұйымдастыра алады, кей жағдайда оқытушы көмегіне сүйенеді.

Төменгі деңгей: өз бетінше білім алуға ынтасы төмен, оның қажеттілігін сезінбейді; өз бетінше ақпарат іздей алғанымен оны өңдеу тәсілдерін білмейді, оқытушының үнемі бақылауы мен көтермелеуін қажет етеді.

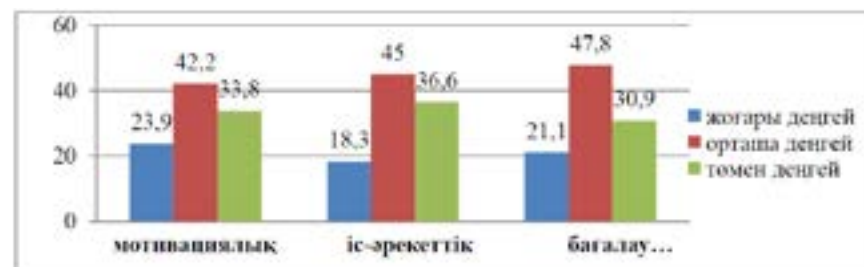
Сауалнама жауаптарын талдау сауалнамаға қатысқан 63 студент (88,7 %) өз бетінше жұмыс өз бетінше білім игеруге мүмкіндік береді деп есептейтіндігін көрсетті. «Сіз өз бетінше білім алуға көңіл бөлесіз ба?» деген сұраққа қатысушылардың 42-сі (59,1 %) оң жауап берген. Пәндер бойынша өзіндік жұмыстардың ұйымдастырылуын 43 студент (60,5 %) жақсы деңгейде деп бағаласа, 17 студент (23,9 %) қанағаттанарлық, 11 студент (15,4 %) өте

жақсы деп бағалайды екен. Өзіндік жұмыс орындау студенттердің білімді тереңдету және толықтыруға мүмкіндік береді деп 37 студент (52,6 %) және дербестік таныту мүмкіндігін 19 студент бағаласа (26,7 %), 15 студент (21,1 %) баға үшін оқитындықтарын жасырмады. Студенттердің өз бетілік жұмыстарының арасында 18 студентті (25,3 %) шығармалық тапсырмалар, 23 студентті (32,3 %) қосымша мәліметтермен жұмыс қызықтырады, ал рефераттар мен баяндамалар, презентациялар даярлауды 24 студент (33,8 %) таңдады, сонымен бірге қатысушылардың 8,4%-ы (6 студент) басқа пікірлер деп жауап беріп, оған ғылыми жұмыспен шұғылдануды жатқызған. Өзіндік жұмысты ұйымдастырудағы оқытушының рөлін бағалауда 20 білім алушы (28,1 %) СӨЖ орындау барысында кеңес беру деп есептесе, 39 студент (54,9 %) оқытушының рөлі жасалынған өзіндік жұмысты түзету, тексеру және бағалау деп, ал 12 студент (16,9%) тапсырманы түсіндіру деп есептейді. Осы жерде студенттердің өз бетінше білім алуын ұйымдастыруда оқытушының рөлі жоқ деген жауапты ешкім таңдаған жоқ. Студенттердің өз бетінше білім алуын ұйымдастыруда нені өзгерту керек деген сұраққа сауалнамаға қатысушылардың 18-і (25,3 %) шығармашылық тапсырмаларды көбейтіп, түрлендіру керек деп, 36 студент (50,7%) жеке тапсырмалардың санын көбейту деп, 5 студент (7 %) өзіндік жұмыстың көлемін азайту деп таңдаса, 12 студент (16,9 %) басқа жауап нұсқасын таңдап, оған өзіндік жұмысты ойын түрінде ұйымдастыру деп жауап берген.

Болашақ биолог мұғалімдердің өз бетінше білім алудағы іс-әрекет компонентін анықтау үшін студенттермен әңгімелесу жүргізілді. Оның қорытындысы бойынша білім алушылардың ақпаратпен өз бетінше жұмыс жасау деңгейі орташа деген қорытындыға келдік.

Студенттердің өз бетінше білім алу қабілетін бағалау компоненті Н. П. Лукашевичтің «Өз бетінше білім алу мен өзін-өзі дамыту қабілетін өзіндік бағалау» тестін қолдандық (қосымша 3). Тест нәтижесін талдау оған қатысқан студенттердің 15-сы (21,1 %) жоғары деңгейді, 34-і орташа деңгейді (47,8 %), 22-сі төменгі деңгейді (30,9 %) көрсетті.

Болашақ мұғалімдердің өз бетінше білім алу қабілетінің даму деңгейін анықтау эксперименті барысында алынған орташа сандық көрсеткіштер 1-суретте келтірілген.

Сурет 1 – Анықтау экспериментінің сандық көрсеткіштері

Тәжірибелік-эксперимент жұмысының анықтаушы кезеңіндегі студенттердің өз бетінше білім алу қабілеті деңгейлерінің сандық-сапалық көрсеткіштері келесідей қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

Мотивациялық компонент: студенттердің өз бетінше білім алуға ынтасы, мотиві негізінен жүйесіз, студент өз бетінше білім алудағы жеке қажеттілігін әлеуметтік қызығушылықтармен байланыстырмайды; өз бетінше білім алудың қажеттілігін толық сезіне қоймаған.

Іс-әрекеттік компонент: ақпарат көздерімен жұмыс жасау икемі жүйесіз; өз бетінше білім алу дағдысы толық қалыптаспаған.

Бағалау компоненті: өзін лайықты бағаламау, өзіндік білім алу дағдыларын талдау толық қалыптаспаған.

Алынған мәліметтер студенттердің өз бетінше білім игеру қабілетінің деңгейлері орташа екендігін көрсетеді. Біздің ойымызша студенттер өз бетілік жұмыстар ұйымдастыруда өздерінің мүмкіндіктерін нақты бағалай алмайды, өз бетінше білім алуға мүмкіндік беретін білім, білік, дағдыны толық игермеген. Бұл осы бағыттағы жұмысты жандандыру қажет екендігін көрсетеді.

Болашақ мұғалімдердің өз бетінше білім алуын интербелсенді оқыту арқылы дамыту үшін Биологияны оқыту әдістемесі пәнін оқыту процесінде оқытушы мен студент субъекті ретінде қарастырылады. Оқытушы студентпен бірлесіп жұмыс істеу барысында оның білім деңгейінің жоғарлауына, дара тұлға ретінде қалыптасуына мүмкіндік береді. Бұл ынтымақтастық негізінде кері байланыс орнап, белгілі бір оқу әрекетінің белсенді түрі жетіліп, оның нәтижесі бақылау мен өзіндік бақылау арқылы бекітіледі.

Болашақ мұғалімдердің Биологияны оқыту әдістемесі пәні бойынша өз бетінше білім алуын оқытушы мен студенттің бірлескен ынтымақтастығы негізінде қарастырдық, ол төмендегі компоненттерден тұрады:

Мазмұндық компонент Биологияны оқыту әдістемесі пәнінде өзіндік жұмысты ұйымдастыру мазмұнын анықтайды. Мұның негізгі мақсаты

студенттердің интербелсенді оқыту жүйесі жағдайында өзіндік жұмыстарын ұйымдастырудың әдістемелік жүйесін құру. Мазмұндық компонентте студенттерге берілетін өзіндік жұмыстардың көлемі, орындалу уақыты, орындалу жолы көрсетіледі.

Мазмұндық компонент бойынша ұйымдастырылатын өзіндік жұмыс негізінде студенттің тұлға ретінде қалыптасуына мүмкіндік туады. Мазмұндық компонентте ең алдымен студенттердің өзіндік жұмысының тақырыбы, жоспары, қолданатын әдіс түрі анықталып, құрылып, орындалу кестесі түзіледі. Өзіндік жұмыс кестесі студенттерге арналған оқу-әдістемелік кешен силлабуста беріледі.

Процессуальды-әрекеттік компонент оқытушының оқыту іс-әрекеті мен студенттің танымдық әрекетінің бірлесуінен тұрады. Оқытушының педагогикалық іс-әрекеті жоғары оқу орнының педагогикалық процесінде оқытуға, студенттің дара тұлға ретінде қалыптасуына, шығармашылық деңгейінің дамуына тиімді жағдай туғызуға бағытталады.

Оқытушы қатысуымен жүргізілетін СӨЖ кезінде түрлі белсенді әдістер қолданыла отырып, студенттердің өзіндік жұмыстары ұйымдастырылады.

Білімді бақылау, бағалаушы компонент. Кредиттік оқыту жүйесі жағдайында студенттердің өзіндік жұмысын орындаудың жеке траекториясы белгіленеді. Ол траекторияның жүзеге асуы рейтингті бақылау жүйесінің бағдарламалық қамтылуына, білімді бақылауға арналған тест тапсырмаларының жеткілікті мөлшерде жиынтығы болуына, электрондық оқытушы-тексеруші бағдарламалардың болуына және оқытушы тарапынан көмек пен бақылаудың ұйымдастырылуына тікелей байланысты.

Жоғарыдағы компоненттерді негізге ала отырып Биологияны оқыту әдістемесі пәнінің СОӨЖ және СӨЖ сабақтарын ұйымдастыру үшін интербелсенді оқыту технологиясына негізделген сабақтар әдістемесін құрастырдық. Алдымен мазмұндық компонентке сәйкес оқу-жұмыс бағдарламасы бойынша СОӨЖ тақырыптарын таңдап, оларды өткізудің әдістемесін таңдадық (2-кесте). Бұл жағдайда оқытушы тек үлестірмелі материалдар даярлап, негізгі ақпаратты білім алушылар өздері оқулықтардан, баспасөз материалдарынан, мектеп мұғалімдерінің тәжірибелерінен жинақтады. Оқытушы тек кеңес беруші, бағыттаушы және бағалаушы рөлінде болып, студенттер жаңа білімді өздері игерді.

Кесте 2 – Биологияны оқыту әдістемесі пәні бойынша СОӨЖ өткізу жоспары

№	СОӨЖ тақырыбы	Тапсырма	Өткізу әдісі
1	Орта мектепте биология пәнін оқыту	1 Орта білім стандарты, биология пәні бойынша оқу бағдарламалары 2 Орта мектептегі биологиялық циклдегі пәндер жүйесі	ми шабуылы
2	Биологияны оқыту әдістемесінің қысқаша даму тарихы	– Биологияны оқыту әдістемесінің пайда болуы – Мектеп жаратылыстануы және оның әдістемесінің басталуы – Мектеп жаратылыстануы әдістемесінің XIX ғасырда дамуы – Биологияны оқыту әдістемесінің XX ғасырда дамуы – БОӘ-нің Қазақстанда дамуы	топтық жұмыс
3	Биология пәнін оқыту барысында берілетін тәрбие	Мектептегі биология курсы және тәрбие Дүниетанымды қалыптас-тырушы тәрбие Адамгершілік тәрбиесі, эстетикалық тәрбие және биоэтика Экологиялық және патриоттық тәрбие Дене тәрбиесі, гигиена және салауаттылық	тренинг
4	Биолог ұстаз және тәрбиеші	Биология пәні мұғалімінің тұлғасы Ұстаздық құпия Алғашқы биология сабағы және оны өткізу	кейс стади
5	Биологияны оқыту әдістері	Жекелеген оқыту әдістері, оларға сипаттама Оқытудың сөздік әдісі, оның түрлері Оқытудың көрнекілік және практикалық әдістері Биологияны оқытудағы мультимедиялық әдістер	топтық жұмыс
6	Сабақ- оқытудың негізгі формасы	Биологияны оқыту формалары жүйелеріне сипаттама Биология сабақтарында оқу-тәрбие жұмыстарын ұйымдастыру түрлері Сабақтың типтері. Сабақтың құрылымы Мұғалімнің сабаққа дайындығы	топтық жұмыс
7	Қазіргі биология сабақтарына қойылатын талаптар	Сабаққа қойылатын жалпыдидактикалық және әдістемелік талаптар Сабақ талдау үлгілері және өзінің сабағын талдау	пікірталас
8	Дәстүрлі емес сабақтар өткізу методикасы	Іскерлік ойын сабақтары Конференция және баспасөз-конференция сабақтары Саяхат сабағы Жарыс сабақтар	рөлдік ойын

9	Дәстүрлі емес сабақтар өткізу методикасы	1 Спектакль және сот сабақтары 2 Аукцион сабақ 3 Сабақта ойын элементтерін қолдану	кейс стади
10	О қ ы т у д ы ң ж а ң а технологиялары	Сын тұрғысынан ойлау технологиясы. Оқытудың ақпараттық технологиясы	пікірталас
11	О қ ы т у д ы ң ж а ң а технологиялары	1 Жеке тұлғаға бағдарланған оқыту технологиясы 2 Ынтымақтастық технологиясы 3 Проблемалық оқыту техно-логиясы	топтық жұмыс
12	Биологиядан сабақтан және сыныптан тыс жұмыстар	1 Сабақтан тыс жұмыстар және оның маңызы 2 Сыныптан тыс жұмыстардың маңызы, формалары мен түрлері 3 Білім алушылардың үй тапсырмасы	жобалар әдісі
13	Биологиялық апталықтар мен кештер өткізу	1 Биологиялық апталық ұйымдастыру, маңызы, өткізілетін іс-шаралары 2 Биологиялық кештер ұйымдастыру	кейс стади

Процессуалды-әрекеттік компонентке сәйкес Биологияны оқыту әдістемесі пәні бойынша СОӨЖ өткізуде кейс стади, тренинг, топтық, жұмыс, пікірталас, рөлдік ойын, жобалар әдісі сияқты интербелсенді әдістер қолдануды көздесек, СӨЖ өткізуде жобалар әдісі мен жұпта оқыту әдісін таңдадық. Жұмыс оқу бағдарламасына сәйкес оқу семестрінде білім алушылар 1-аралық бақылауға дейін жұптық жұмыс әдісі бойынша, 2-аралық бақылауға дейін жобалар әдісін пайдалана отырып екі СӨЖ орындауы тиіс болды. СӨЖ тақырыбы мен орындалу мерзімі 8-кестеде көрсетілген. Бұл жұмыстар арқылы болашақ мұғалімдердің өз бетінше білім алу, сонымен қатар шығармашылық қабілетін дамыту көзделді. Ал білімді бақылап, бағалаушы компонентке сәйкес білім алушылардың өзіндік жұмысы ағымдық бақылау, аралық бақылау және қорытынды бақылау барысында тексерілді.

Қорытындылаушы эксперимент кезінде биологияны оқыту әдістемесі пәнін оқыту барысында студенттердің өз бетінше білім алу қабілетін интербелсенді оқыту технологиясын пайдалану арқылы дамыту жүйелі әрі сапалы білім негізінде, өзіндік жұмыстарды тиімді ұйымдастыру арқылы жүзеге асыруға болатындығы дәлелденді. Тәжірибелік-эксперимент барысында өз бетінше жұмысты интербелсенді оқыту технологиясын пайдалану арқылы ұйымдастырудың тиімділігін анықтайтын әдістемелік нұсқаулар құрылып, оны оқу процесіне енгізу жұмыстары жүргізілді.

Тәжірибелік-эксперимент жүргізілген топтар мен бақылау топтарының білім деңгейі және ондағы студенттер саны шамалас болды. Студенттерге берілген тапсырмалар әр түрлі деңгейде құрастырылумен ерекшеленді. Нәтижесінде студенттердің өзіндік және оқытушы қатысуымен жүргізілген өзіндік жұмыстары тиімді жолмен ұйымдастырылды.

Тәжірибелік-эксперимент жұмысының қорытындылаушы кезеңінде алынған эксперимент нәтижелерінің қорытындысы шығарылып, нәтижелері анықталды. Эксперимент барысында алынған мәліметтер талданып, жүйеленді.

Алынған нәтижелер Биологияны оқыту әдістемесі пәнінде өзіндік жұмыстарды интербелсенді оқыту технологиясын пайдалану арқылы ұйымдастыруды іс-тәжірибеге енгізу арқылы студенттер білімін тереңдетуде, олардың зияттылық және шығармашылық дамуын арттыруда негізгі мақсатқа лайық екендігін көрсетті.

Қорытындылаушы эксперимент кезінде биологияны оқыту әдістемесі пәнін оқыту барысында студенттердің өз бетінше білім алу қабілетін интербелсенді оқыту технологиясын пайдалану арқылы дамыту жүйелі әрі сапалы білім негізінде, өзіндік жұмыстарды тиімді ұйымдастыру арқылы жүзеге асыруға болатындығы дәлелденді. Тәжірибелік-эксперимент барысында өз бетінше жұмысты интербелсенді оқыту технологиясын пайдалану арқылы ұйымдастырудың тиімділігін анықтайтын әдістемелік нұсқаулар құрылып, оны оқу процесіне енгізу жұмыстары жүргізілді.

Тәжірибелік-эксперимент жүргізілген топтар мен бақылау топтарының білім деңгейі және ондағы студенттер саны шамалас болды. Студенттерге берілген тапсырмалар әр түрлі деңгейде құрастырылумен ерекшеленді. Нәтижесінде студенттердің өзіндік және оқытушы қатысуымен жүргізілген өзіндік жұмыстары тиімді жолмен ұйымдастырылды.

Тәжірибелік-эксперимент жұмысының қорытындылаушы кезеңінде алынған эксперимент нәтижелерінің қорытындысы шығарылып, нәтижелері анықталды. Эксперимент барысында алынған мәліметтер талданып, жүйеленді.

Алынған нәтижелер Биологияны оқыту әдістемесі пәнінде өзіндік жұмыстарды интербелсенді оқыту технологиясын пайдалану арқылы ұйымдастыруды іс-тәжірибеге енгізу арқылы студенттер білімін тереңдетуде, олардың зияттылық және шығармашылық дамуын арттыруда негізгі мақсатқа лайық екендігін көрсетті.

Болашақ биолог мұғалімдер Биологияны оқыту әдістемесі пәнін оқып аяқтағаннан кейін студенттер білімінің көрсеткіші анықталды.

Студенттердің оқытушымен бірлескен өзіндік жұмысы ғылыми жоба ретінде берілген «Биологиядан сабақтан және сыныптан тыс жұмыстар» атты сабақтың нәтижесі арқылы ал студенттердің өзіндік жұмысының деңгейі тест жұмыстары көмегімен анықталды. СОӨЖ-ын интербелсенді әдістермен ұйымдастыру тиімді екендігі дәлелденді.

Студенттердің өз бетінше білім алу қабілетін дамытуда интербелсенді оқыту технологиясын қолдану олардың дербестілігі мен білім деңгейінің СӨЖ және СОӨЖ арқылы жоғарылап, білім сапасының артуынан көрінді.

Студенттердің білім сапасы «Биологияны оқытудың ерекшелігі, тарихы», «Биологияны оқытудың әдістері, құралдары және технологиялары», «Биологиядан оқушылардың өзіндік жұмыстары мен биологияны оқытудың материалдық базасы» модульдеріне арналған ағымдық тест тапсырмалары арқылы анықталды. Бұл кезде тест тапсырмаларының әр түрлі формалары қолданылды (ашық тест, жабық тест, толықтырушы тест, балама тест, сәйкестендіру тесттері, т.б.). Сонымен бірге студенттердің пән бойынша аралық бақылау және қорытынды бақылау нәтижесі есепке алынды.

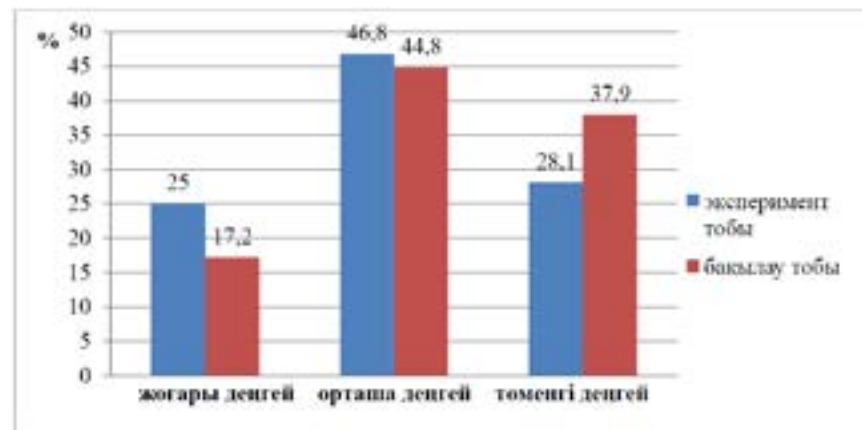
Студенттердің өз бетінше білім алу қабілетінің интербелсенді оқыту технологиясы арқылы даму деңгейін анықтау үшін Биологияны оқыту әдістемесі пәні бойынша ағымдық, аралық және қорытынды бақылау кезінде алған бағаларының орта арифметикалық шамасы шығарылды. Студенттердің білім сапасы үш деңгей бойынша: жоғары, орташа, төмен есепке алынды. Жоғары деңгей А- және А бағаларына тиесілі, орта деңгей В-, В және В+ бағаларына, ал төменгі деңгей Д, Д+С-, С және С+ бағаларына тең деп есептелді. Сонымен бірге эксперимент тобындағы білім сапасы бақылау тобы студенттерінің білім сапасымен салыстырылды. Эксперименттік топта оқытушы қатысуымен өткізілетін өзіндік жұмыстарды интербелсенді әдістер арқылы ұйымдастыру олардың дербестілік деңгейінің жоғарылауына әсер еткенін және білім сапасының бақылау топтарына қарағанда бір талай жоғары екенін байқадық. Студенттердің білім сапасы үш деңгей бойынша келесі критерийлерге сай анықталды:

- өзіндік жұмыстар арқылы білім, икемділік, дағдылардың қалыптасуы;
- білімді өз бетімен қабылдау іскерлігінің, дербестілігінің дамуы;
- дербестілік және іскерлік нәтижесінде білім сапасының артуы.

Эксперимент және бақылау топтарында өткізілген студенттердің білім сапасын тексеру жұмыстарының нәтижелері 3-кесте, 2-суретте келтірілді.

Кесте 3 – Өзіндік жұмыс тапсырмаларын орындау нәтижесіндегі студенттердің білім сапасы

Студенттер тобы	Студенттер саны, %		
	Жоғары деңгей	Орташа деңгей	Төменгі деңгей
Эксперимент тобы 32 студент	8 (25,0)	15 (46,8)	9 (28,1)
Бақылау тобы 29 студент	5 (17,2)	13 (44,8)	11 (37,9)

Сурет 2 – Өзіндік жұмыс орындаудағы білім деңгейін игерудің сапалық диаграммасы

Жүргізілген тәжірибелік-эксперимент жұмысын студенттердің өз бетінше білім алу қабілетін дамыту үшін интербелсенді оқыту технологиясын қолдану оң нәтиже берді деп қорытындылауға болады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Өз бетінше білім алу дегеніміз белгілі бір жеке тұлғалық немесе қоғамдық маңызды білім мақсаттарын: таным процесін, жалпы мәдени және кәсіби қажеттіліктерді қанағаттандыру мен біліктілікті жоғарылатуға бағытталған, арнайы ұйымдастырылған жүйелі танымдық әрекет. Өз бетінше білім алу бұл ақыл-ой және дүниеге көзқарасты өзіндік тәрбиелеу жүйесі, онымен ерік-жігер және рухани өзін-өзі жетілдіру қатар жүреді. Өз бетінше білім алудың соңғы нәтижесі дүниеге көзқарас көкжиегін кеңейтетін өзіндік білім, білікке ие болу [3, 4].

Өз бетінше білім алуға бірнеше принциптер тән: жалпыға ортақтық, үздіксіздік, мақсатқа бағытталғандық, интеграциялылық, жалпы және кәсіби мәдениеттің бірлігі, индивидуализация, өзара байланыс пен сабақтастық, қол жетімділік, ілгерілеу сипаты, компенсаторлық, төменгі сатыдан жоғары сатыға өтудегі перманенттілік, көпнұсқалылық [5].

Педагогикалық әдебиеттерде «өз бетінше білім алу» ұғымы екі түрғыдан түсіндіріледі. Кейбір зерттеушілер өз бетінше білім алуды жаңа білім, білік және дағды игеруге, сонымен бірге өзін өзі дамыту мен жетілдіруге бағытталған

процесс ретінде сипаттаса, екіншілері арнайы ұйымдастырылған өзіндік таным әрекеті деп түсіндіреді.

Өз бетінше білім алу ұғымына берілген көптеген анықтамалардың ішінен өз бетінше білім алудың қосымша ақпаратты өзбетімен іздестіру, білім игеру, даму сияқты маңызды белгілерін бөліп көрсетуге болады.

Өз бетінше білім алу педагогикалық ұғым ретінде «өз бетілік жұмыс» ұғымы негізінде дамыды. Өз бетінше білім алу мен өз бетілік жұмыстарға берілген анықтамалардың талдау олардың бір-бірімен өзара байланысты, тұлғаның күрделі әрекетінің түрлері екендігін көрсетеді. Бұл ұғымдардың бір-бірімен араласуы оларды жүзеге асырудың формасы, әдістері және құралдарын таңдауда шатасушылық туғызуы мүмкін. Біздің ойымызша өз бетілік жұмысты өз бетінше білім алудың құрамдас бөлігі ретінде қарастырған дұрыс. Себебі өз бетінше білім алу тек жоғары оқу орны қабырғасында жаңа білім алу, жаңа білім меңгеру және тереңдетуден тұратын өзіндік жұмыспен салыстырғанда, оқу орнын бітірген соң да жалғасатын, жас маманның білім алу жолы болып табылады.

Өзіндік жұмыс білім алушылардың қызығушылығы тұрғысынан өз бетінше білім алуға жалғаса алатын, тұлғаның белгілі бір білімдік мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған танымдық әрекеті.

Интербелсенді оқытудың басты мақсаты – білім алушыларды өз бетінше ой қорытып, жауап таба білуге үйрету, оқыту сапасын жоғарылату нәтижесінде студенттердің шығармашылық қабілетін және дербестігін жетілдіру; студенттер арасында еркін, ашық шығармашылық қарым-қатынас орнату; студентке білімді өз бетімен ізденуге бағыт-бағдар сілтеу; студентке қажетті білік-дағдыларды қалыптастыру [6].

Интербелсенді оқыту – бұл, ең алдымен білім алушы мен мұғалімнің қарым-қатынасы тікелей жүзеге асатын сұқбаттасып оқыту болып табылады. Интербелсенді оқыту – бұл танымдық әрекеттің арнаулы ұйымдастыру формасы.

Қорыта келгенде, студенттердің өз бетінше білім алуын ұйымдастырудың психологиялық негіздерін зерттеу мәселесіне әдеби шолу жасалды, болашақ мұғалімдердің өзбетінше білім алу қабілетін интербелсенді оқыту технологиясы арқылы дамытудың әдістемесі құрастырылды, құрастырылған әдістеменің тиімділігі эксперимент жолымен тексерілді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Иренов, Г. Н.** Потенциал политических знаний и активизация самостоятельной работы студентов / Г. Н. Иренов // НИР ПГУ. – Павлодар, 2007. – С. 160.

2 **Каримов, А. Н.** Педагогикалық қызмет және педагогикалық шеберлік негіздері: оқу құралы. – Алматы: Қазақ Университеті, 2010. – 225 б.

3 **Сматова, К. Б.** Студенттердің өзіндік тапсырмалар жүйесін орындаудың педагогикалық-психологиялық ерекшеліктері // ҚазҰПУ Хабаршысы, «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2013. – № 2(38). – 17–20 б.

4 **Тарасова, Т. С.** Самообразование взрослого человека: цель или средство // Материалы II Международной научной конференции «Инновационные педагогические технологии» – Казань: Бук, 2015. – С. 222–225.

5 **Баньковская, Н. И.** Исследование мотивационных характеристик самообразования студентов // Известия тульского государственного университета. – 2010. – № 2. – С. 282–293.

6 **Кутня, И. А.** Диагностика уровня самообразовательной деятельности студентов при изучении химии // Сибирский педагогический журнал. – 2011. – № 8. – С. 210–216.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

S. Zh. Ibadullayeva¹, A. M. Rusanov², A. A. Nurgaliyeva³, N. S. Auezova⁴

Использование интерактивных технологий в процессе развития самостоятельных навыков обучения будущего учителя биологии

^{1,3}Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата,
г. Кызылорда, 120000, Республика Казахстан;

²Оренбургский государственный университет,
г. Оренбург, 460018, Российская Федерация;

⁴Казахский агротехнический университет имени С.Сейфуллина,
г. Астана, 010011, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

S. Zh. Ibadullayeva¹, A. M. Rusanov², A. A. Nurgaliyeva³, N. S. Auezova⁴

Utilizing interactive technologies in the development of independent learning skills of the future biology teacher

^{1,3}The Korkyt Ata Kyzylorda State University,
Kyzylorda, 120000, Republic of Kazakhstan;

²Orenburg State University,
Orenburg, 460018, Russian Federation;

⁴S. Seifullin Kazakh AgroTechnical University,
Astana, 010011, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

Инновационное обучение процесс и результат такой учебной и образовательной деятельности, которая стимулирует внесение инновационных изменений в существующую культуру, социальную среду. Такой тип обучения (и образования), помимо поддержания существующих традиций, стимулирует активный отклик на возникающие, как перед отдельным человеком, так и перед обществом, проблемные ситуации.

Педагог XXI века поставлен в сложные условия современного нравственного кризиса, с одной стороны; развитием новых технологий, внедряемых в учебный процесс, с другой стороны. На преподавателе лежит высокая ответственность за умение в век компьютерных технологий максимально интересно преподнести знания, грамотно с осторожностью научить пользоваться новыми технологиями, чтобы не потерять учеников в информационной, компьютерной, виртуальной реальности.

Innovative training process and result of such educational activity, which stimulates entering of innovative changes into the existing culture, social environment. Such type of training (and education) besides maintaining of the existing traditions, stimulates an active response on the problem situations arising both before a certain person and before society.

The teacher of XXI century is in difficult conditions of modern moral crisis, on the one hand; development of the new technologies introduced in educational process, on the other hand. The teacher is highly responsible for the ability to present knowledge the most interestingly, in a century of computer technologies; is competent to carefully teach to use new technologies in order to not to lose pupils in information, computer and virtual reality.

ГРНТИ 14.35.01

А. А. Кабдырова

докторант PhD, Институт педагогики и психологии, кафедра «Специального образования», Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан
e-mail: ainuwak@mail.ru

**ВОЗМОЖНОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ
КАК РЕЗУЛЬТАТ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ
ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВУЗА К РЕАЛИЗАЦИИ
ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

В статье рассматривается возможность использования метода педагогического моделирования в подготовке преподавателей вуза к реализации инклюзивного образования, приведены определения, непосредственно связанные с изучением понятия «педагогическое моделирование».

Ключевые слова: инклюзивное образование, модель, моделирование, профессиональная готовность.

ВВЕДЕНИЕ

Новые ориентации профессионального образования требуют не просто изменения тех или иных компонентов образовательного процесса и образовательной деятельности, а комплексной системной модернизации образовательного пространства, системообразующим фактором которого является жизненный цикл обучения профессии, интегрированный в основную профессиональную образовательную программу. Перед вузом стоит очень сложная задача – реализация инклюзивного профессионального образования. Для этого необходимо, чтобы профессиональное сообщество высших учебных заведений страны, было готово к изменениям в этой сфере.

Одной из приоритетных задач в реализации инклюзии является необходимость обеспечения образовательного процесса высококвалифицированными, профессионально подготовленными преподавателями. И, такая инклюзивная готовность преподавателя вуза может стать основой формирования нового профессионально-педагогического мышления, с другой стороны – формирования креативной, толерантной, сопереживающей, коммуникабельной личности.

Во «Всемирном докладе об инвалидности», говорилось, что «...решающее значение в развитии инклюзивного образования играет специальная подготовка педагога» [1].

Проблемы профессиональной подготовки преподавателей вуза к реализации инклюзивного образования являлись предметом исследования как отечественных (З. А. Мовкебаева, А. Т. Исақова, Г. Зақаева, А. Байтурсынова [2]), так и зарубежных (И. В. Задорин, В. И. Михалюк, Е. Ю. Колесникова, Е. М. Новикова, А. С. Федоров, С. В. Алехина, В. В. Хитрюк, Ferguson D. L., G. Meyer, L. Jeanchild, L. Juniper, A. Galkiene [3–7] и др.) ученых.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Для формирования готовности преподавателей вуза к реализации инклюзивного образования и определения готовности мы в своем исследовании использовали метод моделирования. При построении модели формирования готовности преподавателей вуза к реализации инклюзивного образования, мы опирались на некоторые теоретические основы моделирования.

Научное обоснование указанного метода дано в трудах В. Г. Афанасьева, В. А. Веникова, Б. А. Глинского, И. Б. Новик, В. А. Штофф и др. [8–11].

Как отмечает В. Г. Афанасьев: «Моделирование предполагает наличие четких методологических и теоретических предпосылок. Исходной основой моделирования является материальное единство мира, закономерностей его развития, согласно которым качественно различным системам присущи аналогичные, особенно структурные и функциональные закономерности, законы организации» [8]. Исходя из этого, представление о модели есть нечто переменное, зависящее от цели исследования (постановки задачи), опыта, знаний ученого и выбора объекта (уровня сложности изучаемой системы). При этом целью исследования может быть, как построение научной теории, так и экспериментальная проверка какой-либо гипотезы или разработка практического метода в предметной области знания.

В. А. Штофф рассматривает данное понятие с двух сторон. С одной – под моделью понимают мысленно или практически созданную структуру, воспроизводящую ту или иную часть действительности в упрощенной (схематизированной или идеализированной) и наглядной форме. Однако всегда модель в этом смысле выступает как некоторая идеализация, упрощение действительности. В то же время модель, как составной элемент научной картины мира, содержит и момент фактизации, будучи продуктом творческого воображения, причем этот элемент фактизации в той или иной степени всегда должен быть ограничен фактами, наблюдениями, измерениями. С другой стороны, по мнению В. А. Штоффа, модель – это средство отображения части

явления с помощью другой, более хорошо изученной, легче понимаемой, более привычной [11].

Вопросы моделирования в педагогических исследованиях освещаются в работах С. И. Архангельского, А. Ф. Зотова, Ю. А. Конаржевского, Н. В. Кузьминой, Г. В. Суходольского и др.

Анализ понятия моделирования Г. В. Суходольский определяет «как процесс создания иерархии моделей, в которой некоторая реально существующая система моделируется в различных аспектах и различными средствами» при этом основным понятием моделирования считает модель [12].

Обобщая в методологическом плане новые методы современной науки, пришедшие из естественных наук, модель как средство познания и важная гносеологическая категория заняла серьезное место в психолого-педагогической науке. Концептуальные идеи о модельном подходе к изучению действительности, теоретическое представление о моделях и методах моделирования в педагогике даны учеными: Ю. К. Бабанским, В. П. Беспалько, А. А. Братко, Т. А. Ильиной, Л. Б. Ительсоном, Н. В. Кузьминой, А. Н. Леонтьевыми др. [13–19].

Моделирование позволяет синтезировать имеющиеся знания об объекте, выявить важные для исследования неизученные стороны.

1 Психолого-педагогические объекты отличаются от объектов другой природы необычайной сложностью. Отдельные изучаемые явления (например, психические процессы) не выступают перед исследователем в явном виде, а носят скрытый или опосредованный характер.

2 Моделирование рассматривается как высшая и особая форма наглядности. Оно помогает систематизировать знания об изучаемом явлении или процессе, предсказать пути описания и познания, намечает структуру связей между компонентами, открывает возможность для более глубокого проникновения в суть явления, для управления им, для выявления путей улучшения характеристик изучаемых явлений и процессов. Психологическая функция модели, таким образом, состоит в том, что она служит как бы внешней опорой внутренних действий.

3 Моделирование – универсальный метод исследования. Он может применяться как на теоретическом уровне исследования для построения теории или освоения, так и на эмпирическом путем организации эксперимента. Помимо этого, уникальность метода состоит в том, что позволяет переносить выявленные теоретические положения в практику и наоборот, подмеченные практические факты включать в существующую теорию, обеспечивая таким образом устойчивую органическую связь теории с практикой. Поэтому метод моделирования нельзя с уверенностью отнести ни к теоретическим, ни к эмпирическим методам исследования.

Принципы моделирования как метода научного исследования.

1 Наглядности – очевидная выразительность модели: конструктивная, знаковая, символическая, изобразительная, функциональная.

2 Определенности – четкое выделение существенных сторон объекта изучения и несущественных.

3 Объективности – независимость исследовательских выводов от личных убеждений исследователя.

В моделях, относящихся к педагогическим наукам, представляется фрагмент определенной природной или социальной реальности, продукта человеческой культуры. При этом функциональные модели отображают педагогические явления, например, модель вуза как системы управления, и педагогические процессы, например, модель деятельности тьютора студенческой группы. Структурные модели чаще представлены моделями личности как ориентирами для целей образования – модель преподавателя, модель студента и др. Модель личности при этом понимается как диагностическое описание со всей возможной полнотой всех существенных для жизнедеятельности в современном мире сторон, свойств и качеств личности. Например, термин «модель преподавателя» именно в этом плане и следует понимать. Модель преподавателя – это мысленный образ оригинала идеального профессионала, включающий квалификационные характеристики и профессиограмму. Очевидно, что модель преподавателя включает не все его качества, а только существенные. Это эталон, который вполне уместно использовать в характеристике преподавателя, целесообразно применять в научном исследовании педагогической профессии, однако для конкретной практической деятельности его использование, очевидно, имеет ограничения.

Итак, для того чтобы показать интересующий нас процесс в динамике, нами была построена и обоснована модель формирования готовности преподавателя вуза. Создание модели необходимо для определения целей и задач каждого этапа подготовки специалистов, подбора адекватных и оптимальных средств достижения, как тактических целей, каждого этапа, так и общей стратегической цели исследования. Процесс формирования готовности преподавателя вуза к реализации инклюзивного образования имеет свойственные только ему цели, содержание, формы, методы и базируется на определенной методологической системе.

Одной из наиболее существенных характеристик любого научного исследования выступает совокупность идей, положений, теорий и подходов, которые автор выбирает в качестве методологических оснований своего научного поиска. Это совершенно правомерно, так как именно в этих характеристиках виден тот теоретический каркас, «призма», сквозь которую и с позиций

которой понимается сущность изучаемого, моделируются представления о ней, осуществляется поиск механизмов, средств и условий совершенствования, эффективного развития.

На исходном положении разработанной модели, ставится цель формирования данной готовности, где понятие «формирование готовности преподавателя вуза к реализации инклюзивного образования» нами определяется как перманентный процесс становления и дальнейшего развития готовности преподавателя вуза к реализации инклюзивного образования, требующий соблюдения определенных этапов и условий.

Основой, для построения разработанной нами модели служит теория системного подхода к изучению личности и деятельности индивидуализации, личностно-ориентированного подхода; культурологический подход; компетентностный подход; аксиологический подход.

Целью модели является формирование готовности преподавателя вуза к реализации инклюзивного образования.

В нашем исследовании методологической основой формирования готовности преподавателя вуза к реализации инклюзивного образования послужили следующие теории:

– теория системного подхода к изучению личности и деятельности (Л. С. Выготский, П. Я. Гальперин, А. Н. Леонтьев, С. Л. Рубинштейн, Б. Ф. Ломов, В. А. Сластенин, П. Г. Щедровицкий, К. М. Дурай-Новакова, Л. А. Кандыбович, А. А. Деркач, С. Н. Толстой и др.);

– теория установки (Л. Ланге, Д. Н. Узнадзе, С. Л. Рубинштейн, Ж. Б. Байсеитова и др.);

Основными подходами в исследовании послужили:

– индивидуализации, личностно-ориентированного подхода (А. Г. Асмолов, Е. В. Бондаревская, Л. Н. Митина, А. Г. Громцева, В. В. Серикова, Е. Э. Смирнова и др.);

– культурологический подход (Е. Б. Бондаревская, О. С. Газман, Б. Т. Лихачёв, Н. Е. Щуркова, J. Corbett);

– компетентностный подход (В. А. Козырев, Е. В. Пискунова, Н. Ф. Радионова, А. П. Тряпицына, Н. В. Чекалева, И. А. Зимняя, А. К. Маркова, Л. Н. Митина, и др.);

– аксиологический подход (И. Ф. Исаев, С. И. Маслов, Т. А. Маслова, В. А. Сластенин, Л. А. Шипилина, Е. И. Шиянов и др.).

Принципами формирования готовности являются: научность, доступность, связь теории с практикой, сотрудничества, педагогического оптимизма.

Как мы уже отмечали к видам готовности относятся: психологическая готовность, которая выражает направленность субъекта на определенную

активность, отражая его деятельное отношение к тем или иным сторонам действительности и к самому себе.

Профессиональная готовность – наличие установки и потребности преподавателя в осуществлении инклюзивного образования, специальных знаний, умений и навыков его реализации.

Для раскрытия процесса готовности определены три компонента модели формирования:

- мотивационно-личностный,
- содержательный,
- операционально-деятельностный.

Так, мотивационно-личностный компонент – непосредственное выражение установки в профессиональном поведении (последовательное поведение по отношению к субъектам инклюзивного образования), готовность к проявлению психологических качеств. Природа отношений зависит от восприятия и понимания другого человека, а восприятие другого человека регулируют деловые и ценностные ориентации. Как мы уже указывали, мотив является побудителем к деятельности, что дает нам основание полагать, что от уровня мотивации к реализации инклюзивного образования, зависит качество деятельности. При этом формирование мотивов к реализации инклюзивного образования будет рассматриваться как процесс интериоризации целей инклюзивного образования, ценностей профессиональной деятельности.

Мотивационно-личностный компонент характеризуется осознанием ценности инклюзивного образования. И, мы полагаем, что показателями данного компонента являются:

- 1 осознание ценности каждого человека;
- 2 осознание социальной значимости инклюзивного образования;
- 3 желания содействовать наиболее полноценному раскрытию потенциала человека с особыми образовательными потребностями;
- 4 умение коммуницировать;
- 5 желание обучать студентов с особыми образовательными потребностями.

Преподаватель вуза, признавая идею инклюзивного образования, выражает свое субъективное отношение, отражающее гуманное развитие современного общества по отношению к лицам с ограниченными возможностями. Как отмечали эксперты, самое главное в инклюзивном образовании – это признание человека как ценность, вне зависимости от их физических и других возможностей. Лишь приняв инклюзивное образование как ценность, преподаватель может быть готовым к саморазвитию для реализации инклюзивного образования, т.к. у него закладывается установка, что как член гуманного, демократического общества,

признающий ценность каждого его члена, деятельность должна отражать данное отношение.

При неразрывном и последовательном развитии рассмотренных показателей, мы можем рассчитывать на формирование мотивационно-личностного компонента, т.е. психологической готовности преподавателя вуза к реализации инклюзивного образования.

Следующий компонент структурно-содержательной модели формирования готовности преподавателя вуза к реализации инклюзивного образования - содержательный.

Признавая студента как ценность, преподаватель осознает о необходимости в саморазвитии для реализации инклюзивного образования. Основными показателями данного компонента являются:

- педагогическая децентрация;
- знания нормативно-правовых основ инклюзивного образования;
- знание особенностей построения процесса обучения в условиях инклюзивного образования;

Следующий компонент – операционально-деятельностный. Данный компонент отражает практические навыки преподавателя в педагогической работе в реализации инклюзивного образования. Показатели операционально-деятельностного компонента:

- аналитические умения;
- проктивочные умения;
- конструктивные умения;
- организаторские умения.

Главным ориентиром в деятельности преподавателя вуза в реализации инклюзивного образования должно стать: ориентирование не на результат обучения или выполнения требований стандарта, а на самого студента как на ценность. Тогда между людьми не будет деления на группы, по каким-либо критериям.

В модели определены условия для формирования готовности преподавателя вуза в реализации инклюзивного образования. На мотивационно-личностном компоненте это:

- тренинги на развитие коммуникативных качеств;
- обучение профессорско-преподавательский состав вопросам определения психологического портрета студентов;
- в зависимости от нозологии и телесных нарушений и др.;
- тренинги на мотивацию к успеху.

В процессе профессиональной деятельности в целях формирования готовности преподавателей вуза к реализации инклюзивного образования, считаем разумным применение следующих форм:

– на содержательном компоненте – обучение профессорско-преподавательского состава по выбору правильных стратегий работы со студентами с особыми образовательными потребностями, создание условий для максимального развития студентов, это могут быть обучающие семинары, индивидуальные консультации.

– на операционально-деятельностном компоненте, мы выделили – консультирование, обсуждение результатов. А, для обучения профессорско-преподавательского состава по созданию соответствующих условий для обучения студентов с особыми образовательными потребностями – обучающие семинары, индивидуальные консультации.

В формировании готовности преподавателя вуза к реализации инклюзивного образования выделяем три уровня подготовки. Первый уровень теоретический, второй – методический, и третий – практико-исследовательский.

ВЫВОДЫ

Как видно из вышеизложенного, формирование готовности преподавателей вуза к реализации инклюзивного образования - это длительный процесс, требующий системного рассмотрения компонентов и уровней подготовки.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Всемирный доклад об инвалидности. / Всемирная организация здравоохранения. – 2011. – 28 с.

2 **Искакова, А. Т., Мовкебаева, З. А., Айтбаева, А. Б., Байтурсынова, А. А.** Основы инклюзивного образования : учебное пособие. – Алматы : L-Pride, 2013. – 280 с.

3 **Задорин, И. В., Михалюк, В. И., Колесникова, Е. Ю., Новикова, Е. М., Федоров, А. С.** Социальные условия, проблемы и ограничения внедрения инклюзивного образования в практику учреждений г. Москвы : отчет о НИР МГППУ. – 2010.

4 **Алехина, С. В.** Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании / С. В. Алехина, М. А. Алексеева, Е. Л. Агафонова // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 1. – С. 83–92.

5 **Хитрюк, В. В.** Педагогическая система формирования инклюзивной готовности педагогов / В. В. Хитрюк // Вестник Православного Свято-

Тихоновского государственного университета. Серия 4. Педагогика. Психология. – 2015. – № 2 (37). – С. 14–23.

6 **Ferguson, D. L., Meyer, C., Jeanchild, L., Juniper, L. and Zingo, J.** Figuring out what to do with the grownups : How teachers make inclusion «work» for students with disabilities // Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps. – 1992. – № 17(218). – P. 226.

7 **Galkienė, A.** Pedagoginė sąveika integruoto ugdymo sąlygomis. – Šiauliai : Šiaulių universitetas, 2003. – 169 p.

8 **Афанасьев, В. Г.** О системном подходе к воспитанию / В. Г. Афанасьев // Советская педагогика. – 1991. – № 2. – С. 77–81.

9 **Веников, В. А.** Моделирование в науке и технике. / В кн. Наука и человечество. – М. : Знание, 1966.

10 **Глинский, Б. А.** Природа и познавательные функции научного моделирования. / В кн. Основные принципы и методы научного познания. – М., 1970.

11 **Штофф, В. А.** Моделирование и философия. – 1966. – С. 304.

12 **Суходольский, Г. В.** Структурно-алгоритмический анализ и синтез деятельности. – Л. : ЛГУ, 1976. – 120 с.

13 **Бабанский, Ю. К.** Модель // Философская энциклопедия. – Т. 3. – М., 1964.

14 **Беспалько, В. П.** Слагаемые педагогической технологии. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.

15 **Братко, А. А.** Кибернетика в гуманитарных науках. – М., 1973.

16 **Ильина, Т. А.** Педагогика : Курс лекций. [Для пед. ин-тов] / Т. А. Ильина. – М. : Просвещение, 1984. – 495 с.

17 **Ительсон, Л. Б.** Лекции по общей психологии : Учебное пособие. – М. : ООО «Издательство АСТ» : Мн. : Харвест, 2002. – 896 с.

18 **Кузьмина, Н. В.** Роль моделирования в процессе познания // Некоторые закономерности научного познания. – Нсб., 1964.

19 **Леонтьев, А. Н.** Избранные психологические произведения: в 2 т / А. Н. Леонтьев. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 1. – 392 с.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

А. А. Кабдырова

ЖОО оқытушыларының инклюзивтік білім беруге дайындығын қалыптастыру нәтижесі ретінде педагогикалық үлгі жасау мүмкіндігі

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,

Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы;

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

А. А. Kabdyrova

The possibility of pedagogical modeling as the result of the formation of readiness of university teachers to implementation of inclusive education

Abay Kazakh National Pedagogical University,

Almaty, 050010, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

Мақалада ЖОО-ның оқытушыларын инклюзивтік білім беруді іске асыруға дайындауда педагогикалық үлгі жасау әдісін пайдалану мүмкіндігі қарастырылған, «педагогикалық үлгі жасау» түсінігін үйренумен тікелей байланысты анықтамалар берілген.

The article considers the possibility of using the method of pedagogical modeling in the training of university teachers for the implementation of inclusive education, definitions are directly related to the study of the concept of «pedagogical modeling».

FTAMP 14.35.07

Э. И. Калиева

п.ғ.к., доцент, «Педагогика және психология» кафедрасы, Педагогика факультеті, Ш. Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау қ., 130000, Қазақстан Республикасы
e-mail: elmira.kaliyeva@gmail.com

ЖОО-ДА БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Аталмыш мақалада белсенді оқыту стратегияларының мәні мен оларды жоғары оқу орнында қолданудың маңыздылығы қарастырылған. Болашақ педагогтарды даярлау барысында осы оқыту стратегияларын қолдану мүмкіндіктерінің мысалдары беріледі. Олар: пікір дәлелі кестесі, өзара оқыту, «Әткеншек» брейн-сторминг, АВС брейн-сторминг, проблема-шешім, түрлі жазба бағандары, эссе (деректік, синтездік, аргументтік). Мұнда әр стратегияны жүзеге асыру әдістемесі сипатталған.

Осылайша, білім алушылардың кірістірілетін іс-әрекеті олардан педагогикалық ұғымдарды, тұжырымдар мен теорияларды ойлантып-толғану, оларды өмір мен практикамен, жеке әсері және субъективті тәжірибесімен салыстыру, сыни талдау, бағалау әрекетін талап етеді.

Белсенді оқыту стратегияларының студенттердің білім алуағы субъектік позициясын, өзіндік танымдық белсенділігін арттыруда, ізденімпаздық, кәсіби келешегіндегі белсенділік, жауапкершілік, бастамашылық сияқты қабілеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Кілтті сөздер: білім беру кеңістігі, белсенді оқыту стратегиясы, субъектік позиция, өзіндік танымдық белсенділік.

КІРІСПЕ

Әлемдік жоғары білім беру кеңістігінде оқытудың интеллектуалды дамыту идеясы басшылыққа алынады. Оның мәні – студенттердің танымдық қабілеттерін жетілдіру және когнитивті деңгейден сыни-шығармашылық деңгейге сапалы өту үрдісі деп түсіндіріледі. Бұл идеяны жүзеге асырудың маңызды жолдарының бірі жоғары оқу орнындағы оқыту үрдісінде белсенді оқыту стратегияларын кеңінен пайдалану.

Оқу, жалпы тұлғалық дамыту, оны кәсіби даярлау мақсаттарына жетудегі жетекші фактор ретіндегі оқытудағы жеке тұлғаның белсенділігі мәселесі білім берудің маңызды элементтерін түбегейлі ұғынуды талап етеді. Осыған орай, оқытуды белсендірудің стратегиялық бағыты ретінде берілетін ақпараттың көлемін және бақылау шараларын күшейтіп, арттыру емес, керісінше оқудың саналылығын қамтамасыз ететін дидактикалық, психологиялық шарттарын жасау, мұнда оқушыны белсенділіктің интеллектуалдық ғана емес, сонымен бірге тұлғалық және әлеуметтік деңгейде кірістіру болып табылады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Белсенді оқыту стратегиялары (БОС) білім алушылардың ойлауын дамытып, олардың бұрынғы алған білімдері мен жаңа түрлі дерек көздерінен, оқытушыдан, оқулықтан және басқа студенттерден алған білімдерімен астастырыла жүзеге асады [1, 132 б.].

Дайын білім беруге негізделген «дәстүрлі» стиль арқылы алынған білім білім алушылардың жинақтаған өзге білімдерімен тиімді сіңісе алмайды, сондықтан механикалық есте сақтау, үстірт білім алу жағдайлары орын алады. Дәстүрлі оқытудан алынған механикалық түрде есте сақталған мәліметтерді емтихан кездерінде ұтымды пайдалануға болады, бірақ мән-мағынасы терең меңгерілмей, жай ғана жатталғандықтан, тақырыпты оқыту аяқталған соң немесе емтихан біткен соң керексіз болып қалады және білім алушы оны өмірде тиімді пайдалана алмайды. Жаңа оқыту стратегиялары мақсаты – білім алушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімдерін сабақтан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету [2].

Бұл стратегиялар студенттердің оқыған тақырып бойынша білімдерін өз деңгейінде көрсетіп, кейбір болжамдар бойынша күмәнді ойларын білдіре алатындай, пікір-көзқарастарын нақтылап, жаңа ұғым-түсініктерін өрістетуге мүмкіндік береді. Мұнда келесідей мақсаттар жүзеге асады: студентті оқыта отырып, ой еркіндігін, белсенділігін, ізденімпаздығын қалыптастыру, өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру.

Белсенді оқыту стратегиялары білім алушылардың іс-әрекетінде субъективтік қарым-қатынас, дербес білім алу, кәсіби келешегіндегі белсенділік, жауапкершілік, бастамашылық сияқты қабілеттердің көрінуіне, оқу үлгерімінің артуына, олардың оқу-танымдық дағдыларын дамытуға септігін тигізеді [3].

Болашақ педагогтарды даярлау барысында осы оқыту стратегияларының кейбіреулерін қолдану мүмкіндіктерін қарастырайық.

Пікір дәлелі кестесі (Санта және Дэйли, 1985 ж.). Пікір дәлелі кестесі екі баған негізінде құрылады. Мұнда студентке әлдеқандай бір мәселенің мазмұнына қатысты өз пікірін айтуға мүмкіндік беріледі. Дегенмен, бұл пікір

оқылған материалға қатысты идеялар, фактілер және ұғымдар негізінде (немесе студент жүргізген зерттеулер негізінде) айтылады.

Қолданылуы: пікір дәлел диаграммасы үшін екі баған әзірленеді. Оң жақтағы баған «пікір» болып, ал сол жақтағы баған «дәлел» болып аталады. Оқытушымен ұсынылған немесе студенттердің өздерінің тұжырымдаған пікірі сол жақтағы бағанға орналастырылады, ал қарсы бағанға осы пікірге қатысты әр түрлі ақпарат көздерінен алынатын ой-шешімдер тізбектеліп жазылады. Кейін студенттер осы пікір дәлелі диаграммасын (алдын-ала жазба ретінде) эссе, мақала жазуда немесе сабақтағы талқылауға әзірленуде пайдалана алады.

Кесте 1 – Пікір дәлелі кестесі

Пікір дәлелі	
Пікір	Дәлел
Оқушы оқу үдерісіне белсенді қатысқанда ғана материалды терең меңгереді	Жаңа тақырыпты оқыту адамның нені білетіні және түсінетінімен байланысты болуы. Оқыту оқушының бастапқы білімі мен дағдыларын назарға алып, оларды өрістетуді мақсат еткенде мәнді болуы. Осы байланыстарды дамытып, нығайту үшін проблемаларды шешу үдерісін толыққанды қатыстыру қажет. Оқушыларға болжам жасауға, өз ойын құруға, оны қорғауға және сынақтан өткізуге уақыт беру. Оқушылардың бір-бірін оқытуына мүмкіндік беру

Өзара оқыту. Палинскар және Браун (1984, 1986 жж.) ұсынған өзара оқыту стратегиясы белгілі бір дәрежеде төрт түсіну деңгейіне негізделеді:

- қорытындылау;
- сұрастыру;
- нақтылау;
- болжамдау.

Өзара оқыту сәтті жүзеге асуы үшін студенттер аталмыш төрт деңгейді қолдана білуі тиіс.

Қолданылуы:

- 1 Студенттерді төрт топқа бөлу.
- 2 Топтың әр мүшесіне бір жазба картаны тарату.
 - а) қорытындылаушы;
 - ә) сұрақ қоюшы;
 - б) нақтылаушы;
 - в) болжаушы

3 Оларды талқылау рөліне жақсы дайындалу үшін мәтінде қажетті таңдаулардың астын сызу немесе ескерту-жазбалар сияқты конспектілеу жолдарын пайдалануға итермелеу.

4 Қорытындылаушы мәтіндегі негізгі идеяны тұжырымдайды.

5 Сұрақ қоюшы мыналарға қатысты сұрақтарды іріктеп, қояды: түсініксіз бөлшектерге, ойландыратын ақпараттарға, басқа ұғымдармен байланысына, мотивтерге және т.б.

6 Нақтылаушы шиеленіскен мәселелерге (бөлшек), қойылған сұрақтарға жауап беруге тырысады.

7 Болжаушы мәселенің болашақтағы дамуы туралы болжам, ойларын ұсынады.

Осылайша, студенттер рөлдерімен алмасып, стратегияның дағдыларына үйренеді.

ABC Брейн-сторминг. Студенттер жаңа тақырыпты меңгеру барысында алдымен олардың осы жөнінде негізгі білімдерін жандандыру қажет. Ол үшін студенттер тақырыппен байланысты алфавиттің әр әріпінен тұратын сөздер мен фразалар келтіреді.

ABC Брейн-сторминг парағына алфавиттің барлық әріптері жоғарыдан төменге қарай тізбектеліп жазылады. Әр әріпке тақырыпқа байланысты сөз немесе фразаны жазу талап етіледі. Бірақ тақырып ауқымды болғаны жөн, сонда оларда барынша көп терминдерді қамту мүмкіндігі болар еді. Мысалы, оқыту үрдісі тақырыбы өтілгенде студенттер ақпарат, әдебиет, білім, вариативті, генезис, дағды, іскерлік және басқа да қатысты сөздерді атап шығады. Бұны жұптық және топтық жұмыста қолдану тиімді болады.

Тақырып

А _____ Ә _____ Б _____ В _____ Г _____	Д _____ Е _____ Ж _____ З _____ И _____ ...
---	--

Тақырып бойынша реферме:

Сурет 1

«Әткеншек» брейн-сторминг

Бұл ұжымдық талқылаудың тиімді әдісі болып табылады, барлық қатысушылардың өз пікірлерін еркін білдіру негізінде жүзеге асады. Тақырыпты менгергенде студенттердің оны түсіну деңгейін тексеру немесе негізгі білімдерін жандандыру мақсатында қолданылады. Ол үшін студенттерді 3 немесе 4 топқа бөлуден бастау керек. Әр топқа брейн-сторминг парағы таратылып, әр қайсысына әр түрлі тақырыпша берілген. Бір студент белгілі бір түсті маркермен жазушы рөлінде болып, қысқа уақыттың ішінде (30 секунд) тақырыпқа қатысты ойларын жазып, келесі топқа тапсырады. Ал басқа топқа тізімді күрделілеу пікірлер, идеялармен толықтыру үшін көбірек уақыт беріледі (45 секунд), себебі алдыңғы топ азғантай уақыттың ішінде оңай идеяларды айтып жеткізуі мүмкін. Осылайша барлық топтар берілген парақтарды толықтырып шығады. Соңында әр топ берілген идеялардың ең тиімдісін таңдап, презентациялайды, өз таңдауын негіздейді.

Проблема-Шешім

Бұл шиеленіскен мәселелерді бірлесіп шешуге арналған стратегия. Проблема-шешім стратегиясы жазбаша бағанның негізінде жүзеге асады. Бұл студенттерге шешім қабылдау үшін маңызды төрт бағытқа назар аударуларына көмектеседі: проблеманы анықтау, осы проблеманың салдары мен нәтижесін, себептерін анықтау және шешімдер ұсыну.

Проблеманың әр түрлі компоненттері жазба баған негізіндегі форматты пайдалана отырып, визуалды ұйымдастырылады. Студентер оның орналасуын және функциясын тез түсіне алады. Олар алдымен проблеманы анықтайды, кейін проблеманың әсері мен салдарын атайды. Осыдан соң студенттер проблеманың кез-келген мүмкін себептері туралы ойлап, оның шешімін табады.

Кесте 2

Сұрақ	Жауап
Бұл қандай проблема?	
Салдары қандай?	
Себептері қандай?	
Шешімі қандай?	

Жазба бағаны

Жазба бағананың Cornell жазба жүйесімен ұқсастығы болып, онда ақпарат типіне қарай топтастырылып, бағаналарға орналастырылады. Көбінесе екі бағанадан тұратын жазба жұмысы қолданылады, бірақ бағаналар саны ақпарат бағытына және мақсатына қарай өзгеруі мүмкін. Бағана форматының түрлі нұсқалары болуы мүмкін. Сол жақ бағанада тақырыпшалар мен негізгі идеялар

орналасса, оң жағында әрқайсысының түсініктемелері мен мәліметтері беріледі. Ал мәселенің себеп-салдары қарастырылса, онда сол жағында себебі және оң жағында салдары көрсетіледі. Сондай-ақ, сол жақ бағанасында ұғым берілсе, онда оң жақ бағанада осы ұғымның анықтамасы, мысалдары мен көзқарастар орналасады. Бұл тәсіл студенттерге өте ыңғайлы, себебі ақпарат анық, нақты және визуалды ыңғайлы түрде беріледі.

Кесте 3 – Екі бағаналы нұсқа

Фактілер	Пікірлер
Тақырып атауы, негізгі идея және т.б.	
Тақырыпша атаулары, сұрақтар, және т.б.	Түсініктемелер, жауаптар, толықтырулар, анықтамалар, әзірлемелер және т.б.

Кесте 4 – Үш бағаналы нұсқасы

Сұрақ	Мәтін бойынша түсініктемелер	Талқылау, пікірталас, видео материалдар
тақырып	түсіндірмелер	мәліметтер
себеп	тиімділігі	түсіндірме
зандылық	жетістіктері	кемшіліктері
түйінді сөз	түсініктеме	көрнекіліктер (кесте, сурет т.б.)

Эссе. Деректі эссе. Бұл эсседе көкейкесті мәселе бойынша «сыртқы көздерге» сүйене отырып, адамдардың, газет, журналдар, кітаптар, интернет, мемлекеттік құжаттар, брошюралар, дискілер, бейнекассеталар, тиісті веб-сайттардан зерттеу мәліметтері, пікірлер негізге алынады. Мысалы, неге нашақорлыққа немесе басқа да зиянды әдеттерге тыйым салынуы/салынбауы тиіс себептерін талқылай отырып эссе жазу. Эссені жазу барысында ойшыл, талдағыш және бағалағыш авторлық позицияны (рефлексивті) ұстану қажет. Бұл жұмыс эссенің басқа түрлеріне қарағанда көлемдірек болады және автор бірнеше мәлімет көздеріне сүйенетін болады. Мұндағы мақсат түрлі дерек көздері мен дәйексөздерін пайдаланып, кітапхана қорындағы көптеген мақалаларды қолдану.

Синтездік эссе. Мәліметтер әдебиет көздерінен, зертханалық деректерден, немесе кестелер мен графиктерден синтездеу (систематикалық салыстыру, жіктеу, бөлу, талдау) жолымен алынып, кескін арқылы беріледі. Студент өз мақсатын тұжырымдап, қызығушылығы мен түсіндірмелерін дамытуы қажет.

Синтездік эссе құрылымы:

Кіріспе (әдетте бір параграфтан тұрады)

1 Синтездің негізгі тақырыбын жалпылайтын бір тұжырымнан тұрады.

2 Синтезделуі тиіс мәтін қарастырылады:

– Әрбір дерек көзінің атауын анықтау;

– Авторды көрсету;

– Авторлар және жалпыланатын мәтіндер немесе мәтіндер жазылатын жалпы тақырып туралы лайықты анықтама, мәліметті беруге болады.

Синтездік эссенің негізгі бөлігі. Мұнда тақырыптың негізгі ойы, пікірі, ұқсастығы немесе аспектісі көрсетілуі тиіс. Талаптар:

1 Оқырманға тақырып туралы мәлімет беретін сөйлемнен немесе фразадан бастау;

2 Бір емес, одан көп дерек көздерінен алынған мәліметті қамту;

3 Кіріспе фраза мен цитаталарды пайдалана отырып қай материал қандай дерек көзінен алынғанын көрсету.

4 Жазба жұмысын барынша ақпараттық ететін әр түрлі тәсілдердің ұқсастығын және айырмашылығын көрсету.

Қорытынды. Негізге алынған маңызды ойды және оны жалпы мақаламен байланыстыратын жолдарын оқырманның есіне қайта түсіру. Және осы жазба жұмысында талқылай алмаған қосымша зерттеуді немесе ескертуді ұсынуға болады. Кейбір жағдайларда материалдың интерпретациясын немесе позициясын (негізгі ой) да ұсынған абзал.

Аргументтік эссе. Аргументтік эссе – даулы мәселе туралы ұсынылатын тұжырымды қолдайтын немесе оған қарсы кейбір пікірді талқылайтын эссе болып табылады, яғни PRO (қолдау) немесе CON (қарсы) пікірлері. Тиімді аргументтік эсседе, аудиторияны автордың пікірімен келісуге шақыратын элементтер болуы тиіс. Эссе жоспарлау барысында, екінші жақты адастыру үшін, сендірерлік дәлелдерді қарастыру маңызды болып табылады.

Аргументтік эссе құрылымы. Эссенің тиісті құрылымын ұстану табыстың негізгі белгілерінің бірі болып табылады. Ұсынылған эссе құрылымын ұстану, эссені кіріспеден қорытындыға дейін қатесіз дұрыс анықтап жазудың жалғыз ғана жолы болып табылады.

Аргументтік эссе түрлі сызба бойынша жазылады, солардың қарапайым түрі келесідей болады.

Осылайша, білім алушылардың кірістірілетін іс-әрекеті олардан педагогикалық ұғымдарды, тұжырымдар мен теорияларды ойланып-толғану, оларды өмір мен практикамен, жеке әсері және субъективті тәжірибесімен салыстыру, сыни талдау, бағалау әрекетін талап етеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Сонымен, студенттердің білім алуға субъектік позициясын, өзіндік танымдық белсенділігін арттыруда интеллектуалды дамытудың оқыту стратегиялары үлкен рөл атқарады.

Білім берудегі өзгерістерге байланысты белсенді оқыту стратегиялары кездейсоқтық деңгейден жүйеліге ауысуы тиіс. Белсенді оқыту стратегиясының артықшылығы – олар білім алушының санасын ғана емес, сезімін, эмоциясын, ерікті қасиеттерін де қатыстыруға, сонымен қатар материалды тиімдірек меңгеруге, пәнге қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Кларин, М. В.** Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры, дискуссии. Анализ зарубежного опыта. – Рига : НПЦ «Эксперимент», 1995. – 176 б.

2 **Мирсеитова, С.** Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде. – Қарағанды : Жолдақ Е. В. ЖК, 2011. – 201 б

3 Strategies for Reading Comprehension. [Электронды ресурc]. – <http://www.readingquest.org/strat/home.html>.

Э. И. Калиева

Активные стратегии обучения в Вузе

Факультет Педагогики,
Каспийский государственный университет технологий
и инжиниринга имени Ш. Есенова,
г. Актау, 130000, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 26.11.18.

E. I. Kaliyeva

The active training strategies in the university

S. Yesenov Caspian State University of Technologies and Engineering,
Aktau, 130000, Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18.

В настоящей статье рассматривается сущность понятия активной стратегии обучения и важность его использования в высшем учебном заведении. Также приведены примеры возможного использования активных стратегий обучения в процессе подготовки будущих педагогов. Такие как, тезис-доказательство, взаимообучение, ABC брейн-сторминг, «Карусель» брейн-сторминг проблема-решение, разные записывающие столбцы, эссе. Также рассмотрена техника использования обучающих стратегий.

Таким образом, студенты включаются в деятельность, где требуется размышления над педагогическими понятиями, концепциями, теориями, сопоставление их с жизнью, практикой, с собственными впечатлениями и субъектным опытом, критический анализ, оценочная деятельность.

Активные стратегии обучения играют важную роль в формировании у студентов субъективной позиции и самостоятельной познавательной активности, а также таких качеств, как исследовательской, ответственность, активность в профессиональном будущем, инициативность.

In the present article the essence of a concept of active training strategy and importance of its use in a higher educational institution is considered. Examples of the possible use of active training strategy in the course of training of future teachers have been provided. Such as, a thesisproof, mutual training, ABC Brainstorming, Carousel Brainstorming,

a solution-problem, various writing-down columns, essay. Technology of use of the training strategy has also been considered.

Thus students join in activity, where in comparison to life, practice, to their own impressions and subject experience, the critical analysis, estimated activity reflections over pedagogical concepts and theories is required.

The active training strategies play a significant role in formation of a subjective position of students and independent cognitive activity and also such qualities as researching, responsibility, activity in professional future, leadership.

SRSTI 378.1

D. M. Kalmanova¹, Sh. O. Mendaliyeva²

¹Candidate of Pedagogical Sciences, senior lecturer, Faculty of Physics and Technical Sciences, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan;

²senior lecturer, Faculty of Transport and Construction, S. Yesenov Caspian State University of Technologies and Engineering, Aktau, 130000, Republic of Kazakhstan

e-mail: ¹dinara_kalmanova@mail.ru; ²shinar_78@mail.ru

THE USING OF TECHNOLOGY DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING FOR FORMATION OF THINKING ACTIVITY OF STUDENTS

This article reflects some results of the experience of introducing new pedagogical approaches, tested during the course of training of trainers under the program of additional vocational education for graduate students of higher educational institutions, which train teachers, developed on the basis of the level programs for upgrading the qualifications of pedagogical staff of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: new pedagogical approaches, critical thinking, thinking activity, strategy, method.

INTRODUCTION

In our rapidly changing time, which is associated with the rapid growth of information, a rapid increase in the amount of human knowledge.

But from the point of view of mastering logical laws, the process of thinking proceeds, as a rule, spontaneously. Therefore, the productivity of the thinking activity of students, unfortunately, remains far behind their capabilities and does not fully meet the challenges of modern learning.

MAIN PART

The thought process begins when a problem or problem arises that does not have a ready-made solution. If there is a desire to understand something, to sort it out, then here it is also thinking about thinking.

In this regard, I realized that it was time to change the approach to learning, in the center of which there should be no educator, and the learner and only the competent use of various teaching methods will create conditions that will motivate learners themselves to acquire knowledge.

One of such methods that will allow to achieve positive results in the formation of thinking activity is the technology of development of critical thinking.

Critical thinking can be thought of as thinking about thinking, it involves the ability to put new, meaningful questions and develop different supporting arguments. One of the directions of the technology of development of critical thinking is the Bloom taxonomy, which assumes that our thinking activity passes through six stages – knowledge, understanding, application, analysis, synthesis and evaluation. It should be borne in mind that the development of critical thinking begins with a high level of thinking, that is, with the analysis of the information they have received.

It was very difficult for me to effectively implement this approach in my practice, because I did not fully understand how to develop critical thinking and learn whether students have learned to think critically, that is, how to evaluate the effectiveness or inefficiency of implementing a particular strategy. In my understanding, in any lesson, students think critically, because there is a comprehension of new material, its analysis and evaluation. Therefore, for me to plan in the medium-term plan of studies this approach was not problematic. The problem was to choose effective strategies for the development of critical thinking.

First of all, in front of me was the question: «How to develop critical thinking among students?» Having read all the educational literature on critical thinking, for myself I made such a conclusion: to develop thinking means to develop the ability to think and singled out several criteria for the development of critical thinking:

- for a start, I thought that you need to teach students to think logically. They must learn to base each of their ideas or thoughts;
- one of the definitions of critical thinking is a saying about not taking everything for granted, that is, doubting everything. For me, this definition was the next criterion for the development of critical thinking. That is, as a teacher I had to teach them to

question any thought or statement. Of course, in exact sciences, where there are laws and hypotheses, it is difficult to do, but as we know even the impossible is possible.

– and, of course, the main criterion was that the students did not make hasty conclusions, but could work with information, analyze and logically substantiate all the material and take deliberate decisions.

I did not know how to assess and recognize the development of critical thinking among students and therefore was looking for methods and methods of work that would improve the thinking abilities of students and allow them to think more productively. It is thanks to the ability of a person to think that difficult tasks are solved, discoveries are made, inventions appear.

It should be noted that after the series of classes I realized that at each lesson there is a development of critical thinking among students, as their teaching to my discipline is strictly in accordance with the Bloom taxonomy, that is, they analyze the knowledge, synthesize and evaluate it my studies. Then they give out the result of their reflections in the form of any educational product, be it presentation, booklets, essays, tasks and much more.

In my opinion, the technology of developing critical thinking has taught students to think, acquire knowledge, ask questions, analyze, discuss, evaluate the results of their thought processes, question what they see and hear. But on the other hand, the development of critical thinking is a hard work that requires patience and perseverance, both from the teacher and from the students and I can not in any way affirm that the lessons I have conducted in one semester have contributed to the development of critical thinking, but not development.

In the lesson on «Electrostatics» held in the MECH-15-2 groups, GEMD-15-2, after the «question-and-answer» training event, during which my students were asked «subtle» questions – for knowledge and understanding and «thick» questions – on analysis, synthesis and evaluation, I suggested that students themselves ask questions to each other on this topic. While formulating questions of low level of problems, students did not arise, but they did not succeed in solving high-level problems, despite the fact that they were allowed to use educational material, abstracts and Internet resources. I pursued the goal of a more in-depth study of the topic, since it is known that without knowing the educational material it is impossible to construct and ask a question. But this approach was not as effective as I expected and I did not reach this point in my goal.

Having defended my advantages and disadvantages in carrying out this lesson, I am in my lesson on the topic «Magnetic field», the objectives of which were:

- to promote the assimilation of the concepts of «magnetic field», «magnet», «magnetic induction», the rule of the borer;
- to contribute to the development of skills in the application of the rule of the borer to determine the direction of the lines of magnetic induction;

– continue work on the formation of skills to analyze and generalize knowledge about the magnetic field and its characteristics.

– to generalize knowledge about magnetic and electric fields.

To differentiate the material I've covered, I applied the «ring» method. I posed the problematic question of «presenting the differences between the electric and magnetic fields.» This situation was problematic because the characteristics of these fields were given in the classes, but we did not conduct a comparative analysis, that is, the students had to conduct research to identify the features of these fields in order to present this work. It should be noted that this work was offered to students in groups. Three groups were formed, each of which in the course of the discussion had to conduct a comparative analysis of the fields, highlight the features of each field and at the end of this task, joining together in one large group, they had to summarize and present the differences between the fields. Based on the results of this work, I concluded that the strategy was effective, since the students carried out a comparative analysis on all points of the presentation, the work was successful.

Along with this technique, I applied the method of pedagogical observation, which assumes that the teacher himself participates in the process, which is monitored, while continuing to observe. I watched the students how they know how to reflect their activities and the activities of their classmates, because in a class based on critical thinking technology, reflection works at all stages of the learning process. The process of reflection develops the following qualities of students:

- readiness for planning;
- monitoring your own actions;
- search for compromise solutions;
- readiness to correct their mistakes;
- perseverance in achieving the goal.

The next lesson is «The phenomenon of electromagnetic induction. Maxwell's equations» I continued the development of critical thinking among students and at the stage of studying new material I used the INSERT strategy (reading with notations). The students were to note the following points: I knew this (familiar information), I did not know this (new information), it surprised me (the moments that cause students to disagree with this material) and would like to know more (moments that cause questions). All these points I suggested to put in the table. After that, to consolidate the material, we discussed this table and identified the key points of the topic. That is, the technique I planned worked on the principle: «Tell me – I'll forget, show me – I'll remember, involve me – I'll understand».

Analyzing the results of this strategy, I concluded that it was successful, because the students analyzed information, the results of which were provided in the form of a table. The students revealed the essence of the phenomenon of electromagnetic

induction; learned and could explain the Lenz rule, learned how to use it to determine the direction of the induction current, understood the law of electromagnetic induction; have learned how to calculate the EMF (Electromotive force) induction.

CONCLUSION

The results of my practice on the technology of development of critical thinking, although still insignificant, show that the application of the approach to the development of critical thinking:

- 1) develops mental activity;
- 2) forms the ability to speak out reasonably, ask questions, make logical deductions;
- 3) promotes better memorization of the studied material;
- 4) activate the activities of students in the lesson;
- 5) develops cognitive activity.

Summing up my work, I realized that the research activity of students is important in teaching, that is, it is important to give knowledge not in ready form, but to teach students to extract them. The formation of critical thinking gives impetus to active thinking activity, which means the ability to self-education and self-improvement, the ability to solve life problems, mastering creative skills.

REFERENCES

- 1 A guide for the coach. First edition. – Astana : NIS, 2015.
- 2 A guide for the student. First edition. – Astana : NIS, 2015.

Material received on 26.11.18.

Д. М. Калманова¹, Ш. О. Мендалиева²

Сыни ойлау технологиясын пайдаланып студенттердің психикалық қызметінің қалыптастыру

¹Физика-техника факультеті,
Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы;

²Көлік және құрылыс факультеті,
Ш. Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар
және инжиниринг университеті,
Ақтау қ., 130000, Қазақстан Республикасы.
Материал 26.11.18 баспаға түсті.

Д. М. Калманова¹, Ш. О. Мендалиева²

Использование технологии развития критического мышления для формирования мыслительной деятельности студентов

¹Физико-технический факультет,
Евразийский Национальный Университет имени Л. Н. Гумилева,
г. Астана, 010000, Республика Казахстан;

²Факультет транспорта и строительства,
Каспийский государственный университет технологий
и инжиниринга имени Ш. Есенова,
г. Актау, 130000, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 26.11.18.

Бұл мақалада Қазақстан Республикасы педагог кадрларының біліктілігін арттырудың деңгейлі бағдарламасы негізінде әзірленген педагог кадрларды даярлайтын жоғары оқу орындарының бітіруші курс студенттеріне қосымша білім беру бағдарламасы бойынша тренерлерді оқыту курсынан өту барысында апробациядан өткен жаңа педагогикалық тәсілдемелерді енгізудің кейбір нәтижелері көрсетілген.

В данной статье отражены некоторые результаты опыта внедрения новых педагогических подходов, апробированных в ходе прохождения курсов обучения тренеров по Программе дополнительного профессионального образования студентов выпускных курсов высших учебных заведений, осуществляющих подготовку педагогических кадров, разработанной на основе уровневых программ повышения квалификации педагогических кадров Республики Казахстан.

ГРНТИ 14.35.07

А. А. Кудышева¹, А. К. Темиргалинова²

¹к.п.н., профессор, зав. кафедрой «Психология и педагогика»,
Гуманитарно-педагогический факультет, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан;

²докторант, кафедра «Психология и педагогика»,
Гуманитарно-педагогический факультет, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан
e-mail: ²Assolalieparusa@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПОЛИЭТНИЧЕСКОЙ СРЕДЕ ВУЗА

В данной статье рассмотрены особенности развития личности студентов в полиэтнической среде ВУЗа. Показаны формирование навыков и умений организации умственной деятельности, а также как складывается этнокультурная компетентность студентов. Под этнокультурным воспитанием студентов в полиэтнической образовательной среде мы понимаем систему взаимосвязанных компонентов, необходимых для создания в учреждении высшего профессионального образования организованного и целенаправленного процесса воспитания студента в духе культуры мира, взаимопонимания, межэтнического согласия и прав человека. Полиэтническая образовательная среда – это часть образовательной среды какого-либо учебного учреждения, представляющая собой совокупность условий, влияющих на формирование личности, готовой к эффективному межэтническому взаимодействию, сохраняющей свою этническую идентичность и стремящейся к пониманию других этнокультур, уважающей иноэтнические общности, умеющей жить в мире и согласии с представителями разных национальностей.

Ключевые слова: студенты, развитие личности, взаимодействие культур, народы мира, полиэтническая среда, этнокультурная компетентность, этнос.

ВВЕДЕНИЕ

Сфера высшего образования является одним из главных социальных институтов общества, оказывающих целенаправленное воздействие на процесс социализации личности, её профессиональной адаптации и становления.

Полиэтническая образовательная среда – это часть образовательной среды какого-либо учебного учреждения, представляющая собой совокупность условий, влияющих на формирование личности, готовой к эффективному межкультурному взаимодействию, сохраняющей свою этническую идентичность и стремящейся к пониманию других этнокультур, уважающей иноэтнические общности, умеющей жить в мире и согласии с представителями разных национальностей.

Термин «студент» латинского происхождения, в переводе на русский язык означает усердно работающий, занимающийся – учащийся высшего, в некоторых странах и среднего учебного заведения [1].

При активизации поликультурной среды ВУЗа важно рассмотреть межкультурные тренинги (Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин), целью которых является формирование межкультурной компетенции, то есть общих лингвистических, социальных и психических способностей и умений, дающих возможность осознать принадлежать к группе людей определенной культуры и успешно общаться с ними [2].

Педагогический аспект проблемы толерантности рассматривается в следующих направлениях формирование отношения обучающихся к толерантности как к общественно значимой ценности (Н. А. Асташова, А. М. Байбаков, М. С. Мириманова, В. В. Глебкин, П. В. Степанов, Г. Г. Абдулкаримов, В. Н. Гуров, О. Б. Скрябина.). Нами рассмотрены различные методики формирования толерантности в высшей школе, например, В. П. Комарова, О. В. Исаевой, Н. А. Гамовой, Л.Ф. Гайсиной, которые формирование толерантности в учебном процессе проводят через изменение содержания образования и подкрепление в общеобразовательных дисциплинах толерантных проявлений.

Исследователь Е. В. Рыбак утверждает, что процесс формирования толерантности у студентов высших учебных заведений предполагает необходимость перестановки акцентов в содержании учебного материала [3].

Формирование толерантности во внеучебной, факультативной деятельности описано в работе П. Ф. Комогорова [4]. Оно опирается на различные тренинговые формы, идеалы гуманизма и принципы диалоговой культуры.

Интересно исследование В. А. Фокина по формированию толерантности у студентов в организации социальных проектов. По его мнению, данный метод

в последнее время стал эффективным условием формирования социально значимых качеств, в том числе и толерантности [5].

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Под этнокультурным воспитанием мы понимаем целенаправленное взаимодействие поколений, направленное на межкультурную интеграцию и способствующее уяснению общего и особенного в традициях рядом живущих народов, в результате которого происходит формирование этнокультурной направленности личности. Сегодня задача этнокультурного воспитания должна пронизывать деятельность всех социальных институтов, и в первую очередь тех, кто оказывает непосредственное воздействие на формирование личности.

Поликультурное образование на основе толерантности дает возможность глубже изучить и осознать многообразие народов, населяющих мир, ориентировать студентов – будущих специалистов на ценности культуры, диалога, миропонимания. Как писал М. М. Бахтин, только через диалог с другой культурой можно достигнуть определенного уровня самопознания, так как при диалогической встрече двух культур, каждая сохраняет свое единство и открытую целостность, одновременно обогащая другую. Очевидно, что в условиях многокультурного мира и полиэтнического казахстанского общества поликультурное образование становится неотъемлемой частью педагогической культуры преподавателя. Оно включает в себя культурологические, этноисторические знания, умение выделять и вносить в содержание общего образования идеи, отражающие культурное многообразие мира, а также умение организовать педагогический процесс как диалог носителей различных культур во времени и пространстве.

В качестве целей педагогики толерантности выступают передача знаний о толерантности через обучение; формирование умений и навыков толерантного взаимодействия с другими; формирование толерантности в качестве одной из важнейших ценностей в системе ценностей самого обучаемого (через воспитание путем развития потребности и способности к выбору), и на этой основе, мотивов толерантного поведения и установки на толерантность. Последняя представляет собой настроенность индивида на определенный тип поведения и состоит в его эмоционально-волевой готовности к равноправному диалогу с другим человеком, к целостному восприятию другого с сознанием и принятием его отличительных характеристик как проявления его индивидуальности и неповторимости.

Студенческий возраст, максимально благоприятен для обучения и профессиональной подготовки. Если человеку еще в юности или в студенческие годы помочь в формировании собственной личности, ее

направленности, в поиске своего стиля жизни, учитывающего все плюсы и минусы его индивидуальности, то он сможет в будущем влиять на собственную судьбу.

Стоит так же отметить, что время студенчества – это период наиболее активного развития нравственных и эстетических чувств, становление и стабилизации характера и овладение полным комплексом социальных ролей взрослого человека. Проблема особенностей развития личности студентов в полиэтнической среде ВУЗа актуальна, так как воспитание студентов в духе мира и согласия в многокультурном мире – это будущее не только одной страны, но и мира в целом, поскольку культурное многообразие выступает основной характеристикой современного глобализирующегося мира в целом. Данная работа отличается новизной так как рассматривается проблема диалога культур на стыке педагогики и культурологии.

Анализ теоретических работ, посвященных проблеме поликультурного образования (Н. В. Барышников, В. А. Власов, К. Ж. Кожамметова, В. В. Макаев, З. А. Малькова, Ж. Ж. Наурызбай, Л. Л. Супрунова, П. В. Сысоев и другие), позволил выделить основные образовательно-воспитательные направления в поликультурной среде ВУЗа:

- формирование у будущих специалистов представлений о многообразии различных типов культур (расового, этнического, социального, гендерного, религиозного);
- формирование умений общаться и сотрудничать с представителями разных национальностей, рас, вероисповеданий, социальных групп;
- создание условий для интеграции в культуру других народов;
- воспитание позитивного отношения к культурным различиям, понимание равенства культур;
- воспитание в духе мира, терпимости, гуманного общения, то есть формирование гуманистического мировоззрения;

В логике поликультурного образования целесообразно знакомить студентов с собственной историей, художественным искусством, традициями в контексте культурного развития Казахстана и мира. Это позволяет более четко определить роль и место родной культуры в общецивилизационном процессе, не допустить самоизоляции этноса, обеспечить единое культурное и образовательное пространство и, в конечном итоге, способствует расширению социальной мобильности личности. Включение в учебные планы курсов литературы, культуры, истории, искусства народов региона помогает понять взаимовлияние, взаимопроникновение и взаимообогащение культурно-исторического опыта различных этнонациональных общностей, выявить его общечеловеческий потенциал [6].

Такое направление в реализации поликультурного образования позволяет ориентироваться педагогам на всестороннее овладение студентами культурой своего собственного народа, как непереносимое условие интеграции в иные культуры; обучение студентов прав человека и миролюбия; формирование представлений о многообразии культур в Казахстане и мире; воспитание положительного отношения к культурным различиям, способствующим прогрессу человечества; создание условий для интеграции в культуры других народов; формирование умений и навыков эффективного взаимодействия с представителями различных культур; воспитание в духе мира, терпимости, гуманного межнационального общения. Каждый студент, находясь в рамках образовательного процесса ВУЗа, так или иначе, контактирует с представителями различных этносов. Полиэтническая среда ВУЗа – это трамплин в большую и долгую многокультурную жизнь, которая будет наполнена обществом различного этнокультурного многообразия.

Одной из особенностей развития личности студента является то, что это возраст, который хорошо впитывает в себя все навыки и знания. А также в этом возрасте хорошо формируется этнокультурная компетентность студентов. Общаясь со сверстниками своего возраста, относящимися к различным культурам мира студент, незаметно для него, усваивает манеру поведения и общения в многокультурном обществе. Так как в студенческом возрасте узы дружбы между студентами крепки, то в данном случае имеет место говорить и о толерантности, то есть о терпимости к другим национальностям. Студент, общаясь со сверстниками, не обращает внимания на национальности друзей по группе, потоку. Он смотрит на личные качества человека, ценит в нем дружбу, общительность. Студентов объединяет учеба по отраслям наук и решение поставленных задач в учебе. Факт поступления в институт укрепляет веру молодого человека в собственные силы и способности, порождает надежду на полноценную и интересную жизнь.

Высшее образование оказывает огромное влияние на психику человека, развитие его личности. За время обучения в институте, при наличии благоприятных условий у студентов происходит развитие всех уровней психики. Они определяют направленность ума человека, то есть формируют склад мышления, который характеризует профессиональную направленность личности. Для успешного обучения в институте необходим довольно высокий уровень общего интеллектуального развития, в частности восприимчивости, представления, памяти, мышления, внимания, эрудированности, широты познавательных интересов, уровня владения определенным кругом логических операций и так далее. Для успешного овладения гуманитарными профессиями в вузе человек должен обладать ярко выраженным вербальным типом интеллекта.

Гуманитарии должны характеризоваться широтой познавательных интересов, эрудированностью, хорошо владеть языком, иметь богатый словарный запас, уметь правильно его использовать, точно соотносить конкретные и абстрактные понятия и иметь в целом высокоразвитое абстрактное мышление. Специалисты гуманитарного профиля постоянно живут, образно выражаясь, «в мире слов», в то время как специалисты технического и естественного профиля относительно чаще обращаются к предметному и конкретному миру вещей.

ВЫВОДЫ

Необходимым условием успешной деятельности студента является освоение новых для него особенностей учебы в вузе. На протяжении начальных курсов складывается студенческий коллектив, формируются навыки и умения рациональной организации умственной деятельности, а также складывается этнокультурная компетентность, которая позволяет студенту бесконфликтного общения со сверстниками других национальностей, осознается призвание к избранной профессии, вырабатывается оптимальный режим труда, досуга и быта, устанавливается система работы по самообразованию и самовоспитанию профессионально значимых качеств личности.

Существует социальная адаптация студентов в институте, которая делится на:

а) профессиональную адаптацию, под которой понимается приспособление к характеру, содержанию, условиям и организации учебного процесса, выработка навыков самостоятельности в учебной и научной работе;

б) социально-психологическую адаптацию - приспособление индивида к группе, взаимоотношения с различными национальностями группы, выработка собственного стиля поведения.

Таким образом, успешность обучения студентов зависит не только от многих факторов, среди которых является его интеллектуальное развитие, как показатель умственной деятельности, но и от важнейшего фактора, которым является этнокультурная компетентность студентов в полиэтнической среде ВУЗа.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Википедия. Студент. – 2017. [Электронный ресурс]. – URL: – <https://ru.wikipedia.org/wiki>. (дата обращения 19.01.2018.)

2 Садохин, А. П. Межкультурная коммуникация : Учеб. пособие для вузов по дисциплине «Культурология». – М. : Альфа-М : Инфра-М, 2006. – 286 с.

3 Рыбак, Е. В. Формирование толерантности у студентов высших учебных заведений : Автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 2004. – 24 с.

4 Комогоров, П. Ф. Формирование толерантности в межличностных отношениях студентов высшего учебного заведения : Автореф. дис. . канд. психол. наук. – Курган, 2000. – 23 с.

5 Фокин, Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе : Методология, цели и содержание, творчество : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Академия, 2002. – С. 218–225.

6 Давыдов, Ю. С., Лазарев, Б. Б., Супрунова, Л. Л. Цивилизация и поликультурное образование // Известия Академии педагогических и социальных наук. – Вып. 4. Социокультурное пространство современного образования. – М. – Воронеж, 2000. – С. 28–31.

7 Бахтин, М. М. Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.

8 Терборн, Г. «Мультикультурные общества» / Терборн Г. // Социологическое обозрение. – Т. 1. – № 1. – 2001. – Переводы // [Электронный ресурс]. – URL:http://img0.liveinternet.ru/images/attach/b/0/3556/3556637_01tra1.pdf (дата обращения 19.01.2018).

9 Мамонова, В. А. «Мультикультурализм: разнообразие и множество» / Мамонова В. А. // Журнальный клуб Интелрос Credo New. – № 2. – 2007 // [Электронный ресурс]. – URL:http://www.intelros.ru/2007/07/06/vamamonova_multikulturalizm_raznoobrazie_i_mnozhestvo.html (дата обращения 19.01.2018).

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

А. А. Кудышева¹, А. К. Темиргалинова²

Жоғарғы оқу орнының полиэтникалық ортасында студенттер тұлғасының даму ерекшеліктері

^{1,2}Гуманитарлық-педагогикалық факультеті,
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.
Материал 26.11.18 баспаға түсті.

A. A. Kudysheva¹, A. K. Temirgalinova²

Peculiarities of development of the personality of students in the polyethnic environment of the higher education

^{1,2}Faculty of Humanities and Education,
S. Toraighyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, The Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18.

Аталмыш мақалада ЖОО-ның полиэтникалық ортасындағы студент тұлғаларының даму ерекшеліктері қарастырылады. Ақыл-ой қызметін ұйымдастыруға дағдылар мен икемдердің қалыптасуы көрсетілген, сондай-ақ студенттердің этномәдени құзыреттіліктерінің қалыптасуы қарастырылған. Студенттердің полиэтникалық білім беру ортасындағы этномәдени тәрбиесі мақсатты түрде әлемдер мәдениетін өзара түсіну, этникааралық келісім мен адам құқығының шеңберінде жүзеге асады. Полиэтникалық білім беру ортасы – келісім мен бейбітшілікте өмір сүре алатын, өзге этномәдени өкілдерін түсіне алатын, өзінің этникалық бірегейлігін сақтай алатын, тұлғаның қалыптасуына әсер ететін талаптар жиынтығына ие кез келген оқу мекемесінің білім беру ортасының бір бөлігі.

This article considers the features of students' development in a multi-ethnic environment of the university. It demonstrates the formation of skills and abilities of the organization of mental activity, as well as the ethno-cultural competence of students. Under the ethno-cultural education of students in a multi-ethnic educational environment, we understand the system of interrelated components necessary for the creation of higher education, an organized and purposeful process of educating a student in the spirit of a culture of peace, mutual understanding, interethnic harmony and human rights. The polyethnic educational environment is a part of the educational environment, which is a set of conditions that affect the formation of a person who is ready for effective interethnic interaction, preserving its ethnic identity and seeking to understand other ethno-cultures that respect the hetero-ethnic community, who can live in peace and accord with the representatives of different nationalities.

FTAMP 15.81.29

А. Х. Кукубаева¹, А. К. Канапина², Н. С. Бердыбекова³

¹псих.ғ.д., профессор, Гуманитарлық-педагогикалық факультеті, А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы;

²оқытушы, магистрант, Гуманитарлық-педагогикалық факультеті, А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы;

³оқытушы, магистрант, Гуманитарлық-педагогикалық факультеті, А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы

e-mail: ¹kukubaeva_2011@mail.ru; ²k_alin_9191@mail.ru;

³nurgul.berdibekova@mail.ru

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА КӘСІБИ БАҒДАР БЕРУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Мақалада оқушылардың жеке қасиеттерін дамытудағы мектептің ролі көрсетілген. Қазіргі таңда мемлекеттің басты проблемаларының бірі – бұл білім, сол білімді сапалы меңгеру үшін мектеп кезеңінен бастап кәсіптік бағдар жұмыстарының жүргізілуі, яғни жоғары сынып оқушылардың кәсіптік бағдары. Мектеп бітіруші оқушылардың мамандық таңдауы олардың басты мәселесі туралы жазылған. Кәсіптік бағдар беру жалпы білім беру үдерісімен тығыз байланысты екендігі атап өтіледі. Кәсіптік бағдар мағынасы – оқушының ерекшеліктерін ашу және осы ерекшеліктерді қандай жұмыстарда қолдануға болатыны туралы. Мамандыққа бағыт беру – жоғары сынып оқушыларының тілегін, денсаулық жағдайын, жеке басының ерекшеліктерін, сонымен қатар, қоғамға қажеттілігін ескере отырып, оқушыларға мамандық таңдауға көмек көрсету. Психологиялық қызмет балаларды мамандыққа баулу және кәсіби бағдар беру жұмысын балалар мектеп табалдырығын аттаған күннен бастап жүйелі түрде жүргізілуі туралы. Жоғарғы сынып оқушыларының кәсіби жұмысында мұғалімнің негізгі қызметтері, кәсіби жұмыс жүргізу формалары мен әдістері қарастырылады.

Кілтті сөздер: Оқушылардың кәсіптік бағдары, кәсіптік тәрбие, мамандыққа қызығу, мамандықты таңдау барысында психологиялық көмек.

КІРІСПЕ

Оқушыларға кәсіби бағдар беру және болашақ мамандығын анықтап алуға ықпал жасау мектеп алдында тұрған міндеттердің бірі. Сондықтан психология мен педагогикада осы мәселеге үлкен көңіл аударады. Әр мектептің оқушыларды мамандыққа баулу және кәсіби бағдар беру жұмысының жоспары құрылып, оны жүзеге асыруға психологтың қосатын үлесі мол болуға тиіс.

Балаларға мамандық таңдату оңай жұмыс емес. Бұл проблеманы зерттеушілер баланы жас кезінен болашақ мамандығын саналы түрде анықтауға ата-аналар, психологтар мен педагогтар өз үлестерін қосу керек екенін атап көрсеткен.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазақстанның экономикалық жағдайы, оның қаншалықты нарық жағдайына бейімделуіне білікті жұмысшы мамандарына деген сұранысты қанағаттандыру мәселесіне тікелей байланысты. Қазақстан елінің ресурстық байлығын игеретін білікті жұмысшыларды дайындау қажеттілігі туындайды. Олай болса, білікті жұмысшыларды дайындау кәсіптік білім беретін оқу орындарында жүзеге асырылады. Блонский П. П. кәсіптік білім беретін оқу орындарының білім алушыларына кәсіптік білім беруді меңгерудің алғашқы кезеңі кәсіптік педагогика курсы оқып-үйренуден бастады [1].

Кәсіптік бағдар мағынасы – оқушының ерекшеліктерін ашу және осы ерекшеліктерді қандай жұмыстарда қолдануға болатынын түсіндіру. Бірақта мектепте мұнымен ғана шектелуге болмайды, тұлғаның қасиеттері қандайда бір жұмыс қоятын, белгілі бір талаптармен сай келеді. Мектеп оқушыларды еңбекке даярлайды; политехникалық білім береді, кәсіптік қызығулықтары мен икемділіктерді құрайды және дамытады, жұмысшыларға құрметпен қарауға тәрбиелейді, мамандықты саналы таңдауға оқытып үйретеді.

Кәсіптік бағдар мектеп жұмысының жеке дара саласы бола алмайды. Ол бүкіл оқу-тәрбие жұмысымен тығыз байланысты. Жасөспірім, жастар жалпы және политехникалық дайындықты меңгерсе ғана, олар мамандықты саналы таңдауына болады.

Мектептегі кәсіптік бағдар бойынша педагогтардың негізгі функциялары;

- оқушы тұлғаны қалыптастыру және дамытуды, оқып үйрену (соның ішінде қызығулары, икемділіктерін, мінезін, тұлғаның моральдық сапасын және бағытын);
- икемділіктерді қалыптастыру және дамыту туралы әңгімелесу, белгілі бір кәсіпке (мамандыққа) қарама қайшылықтар туралы түсіндіру;
- практика кезінде әрбір оқушы өздерінің кәсіптік қызығулары және икемділіктерін тексеруге жағдай жасау;

– оқушыларды республикадағы, аудандағы, қаладағы негізгі жұмыс түрлері мен таныстыру;

– әрбір кәсіптің ауыл шаруашылығы және мәдениеті, кез келген кәсіпті құрметтеуді, оқушыларды аудан, қала, республиканың еңбек сіңірген адамдарымен таныстыру;

– белгілі бір кәсіп және мамандық қоятын білім, іскерлік, дағдыны сипаттау, ауыл шаруашылығы жұмыс үшін қандай ақыл ой, күш-жігерлік тапсырмаларды және икемділіктер қажет екенін анықтау;

– таңдаған кәсібін және жұмыс барысында алда кездесетін қиындықтарды игеру мүмкіндіктерін көрсету;

– еңбек жағдайы және сипаты, қоғамдық өзара қарым-қатынастар, қызығулықтар және жұмысшылар жалақысы туралы ақпарат беріп отыру;

– қазіргі кезде жаңа техника мен технологияның енуіне байланысты әр кәсіптің еңбек жағдайы, сипаты өзгерулерімен таныстыру;

– оқушыларды мамандық таңдауға сұрақтар бойынша консультациялар беру;

– бітірушілерді мектеп бітіргеннен соң да оқу және жұмыс нәтижелері ақпаратын талдау және талқылау;

Кәсіптік бағдарды іске асыра отырып, төмендегілерді есепке алу керек:

– кәсіптік бағдар барлық оқушыларға қажет және ол тұлғаның жан-жақты дамуына жағдай жасауы керек;

– кәсіптік бағдар барлық оқу-тәрбие жұмыстарының интегралдық бөлімі болып табылады, сондықтан мектептің барлық оқу және тәрбие бағдарламасында мектептегі және мектептен тыс жұмыстарда басты орын алуы қажет.

– кәсіптік бағдар жұмыстарын бастауыш сыныптардан баланы мектепте тәрбиелеу және дамытудан оқудың алғашқы жылдарынан, бастап жүргізу;

– тұлғаның қасиетіндегі негізгі объективті критерийлері оқушылардың іс-әрекетінің айқын жағдайларындағы көрсеткіші (оқушыны жұмыста тексеру нәтижесі), яғни оқушылардың қасиетінің сабақтарда, мектеп шеберханаларындағы сабақтарда, оқу тәжірибе бөлімдерінде, пән көркемдік және техникалық үйірмелерде және қосымша курстарда, өндірістік тәжірибеде қоғамдық және қоғамдық пайдалы еңбектерде көрінуі;

– оқушы тұлғаны дамытудағы негізгі жағдай оның айқын жағдайлардағы іс-әрекеті болып табылады;

– мамандықты еркін әрі саналы таңдау үшін, болашақ буынның ауыл шаруашылығы және мәдениеті, негізгі салаларының, түрлі кәсіптер және ауыл шаруашылық кадрларға сұранысын, түрлі мамандықтарды игеру мүмкіндіктері туралы негізгі жалпы политехникалық және білім өрісін кеңейту;

– барлық оқу-тәрбие үрдіс кезінде кәсіптік қызығулықтарды икемділіктерді, мотивтерді оқушылар ойын сонымен қатар мамандық таңдау мотивтерін басқаруды тәрбиелеуді қалыптастыруға және дамытуға аса көңіл бөлу қажет;

– кәсіптік консультация, ұзақ жүйелік және оқу барысы кезінде оқушыны тәрбие және өнімді еңбек жан-жақты болғанда ғана іске асады;

– кәсіптік бағдардың іс әрекетінің, оның нәтижесін тексеру және бағалау, мектептің, отбасының және қоғамның нақты жоспарын талап етеді;

– кәсіптік бағдарды ғылыми басқару үшін кәсіптік бағдар қызметінің болуы керек [2–3].

Жеке тұлғаның әлеуметтік пісіп жетілуінің мәнді көрсеткіші, мағыналы құрылуы болып табылады. Әлеуметтік пісіп-жетілген тұлғалардың басты белгісі-мақсатқа байланысты өзін анықтау, құндылықтарды топтау, ұжымдық, қоғамдық талаптарын ескеріп, қалыптастыру, өз мүмкіндіктері мен қабілеттерін индивидуалды сапаларын ортанын шартын ескере отырып, өзін табу және соларды тарату үшін белсенді сапалы іс-әрекетті жүзеге асыру болып табылады.

Сөйтіп, индивидте өзіне тән қайталанбайтын қасиеттер қалыптасып, персонификация процесі өтеді. Еліктеуден кейінгі идентификация және конформдылық тұлғаның дамуындағы елеулі өзгерістердің бірі болып табылады. Оқу іс-әрекетіндегі қарым-қатынаспен сипатталады. Бұл үрдіс оқушыларда өзін қоршаған және өзінің сапаларына бағдарлану қабілеті қалыптасады. Оқушылар өзінің мінез-құлқын қоғамда, ұжымда қабылданған өнегелік нормаларға бағындыру қажет екенін саналы түсініп, сол мүмкіндіктерін меңгереді. Яғни, қарым-қатынаста қоғамдық пайдалы және оқу іс-әрекетінде өзіндік сана-сезімнің негізгі аспектілері қалыптасады. Басқаша айтса, өзіндік бағалау бірінші кезекте басқалардың ойында мен қандаймын, оларға қаншалықты ұқсаймын деген сұрақтарға жауап табуына бағытталады.

Мамандық таңдау – жауапты да күрделі іс-әрекет. Кәсіп пен мамандық ұғымдарын қамтитын түрлі қызмет салалары өте көп. Тек кәсіптік техникалық оқу жүйесінің өзінде ғана 1500-ден асатын кәсіптің түрі бар екен. Ал, жалпы қоғамдағы мамандықтың қазіргі кезде 30 мыңнан асады екен. Сол үшінде мектепті бітірген жастардың алдында қаншама кәсіптің ішінен өзіне қажетті біреуін таңдау міндеті тұр. Бір адамның бірнеше кәсіппен айналысуға білімі, қабілеті болғанымен соның ішінде біреуіне ғана ынтасы ерекше болады.

Оқушылардың мамандық әлемінде адаспауы үшін оларға көмек беру керек. Ол үшін мынандай мәселелерге ерекше көңіл бөлу керек.

1 Оқушының таңдаған мамандығы еңбек нарығында сұранысқа ие ме? Сол аймаққа (өңір бойынша) қажетті мамандықтарды айту, мамандығының болашағы туралы, ол алдағы уақытта керек пе, жоқ па.

2 Мамандықтың адамға қоятын талаптары, яғни еңбекке даярланғының (жан-жақты; медициналық және т.б.) болуы. Профессиограммаларды білу қажет.

3 Мамандыққа оқыта отырып сол адамның қабілеттілігін білу. Мамандық таңдауда сынып жетекшісінің, пән мұғалімдерінің, ата-аналардың атқарар рөлі ерекше. Сынып жетекшісі мамандық таңдауда әр-түрлі әдістерді қолдануына болады. Соның ішінде сауалнама сұрақтар беру, жеке әңгімелер өткізу және т.б.

Кәсіптік бағдар беру - көп салалы әрі қиын үрдіс. Кәсіптік-техникалық мектептерде ол жас жұмысшы маман дайындап, оларды өндірісте кездесетін қиындықтарды жеңе білуге үйретуге бағытталған. Шын мәнінде, бұл – мектеп бастау алатын әлеуметтік кәсіптік бейімделу, кәсіптік тәрбие. Оның тиімділігі кәсіптік мектептегі оқу-тәрбие үрдісі өндіріске қаншалықты жақын екендігіне байланысты. Бұл мәселені шешу табандылықты, тиімді жұмыс әдістері мен түрлерін қолдануды қажет етеді.

Кәсіптік бағдар беруде әрбір оқушының психофизиологиялық жеке қасиеттері, мамандық таңдаудағы басты себептері назардан тыс қалмауы керек. Жаңадан оқуға қабылданған оқушылар туралы мәліметтерді ескере отырып, өндірістік оқу шеберлері мен топ жетекшілері өз жұмыстарын жоспарлауы қажет [4].

Кәсіптік мектептің инженерлік-педагогикалық мамандары болашақ оқушыларын орта мектепте оқып жүрген кезінде-ақ танысып, бақылап, зерттей бастайды. Бұл кәсіптік мектепте кездейсоқ адамдар қабылдануының алдын алуды, оқушының қалаған мамандығына психофизиологиялық тұрғыдан сай келуін қамтамасыз етеді. Топтар жасақталғаннан кейін өндірістік оқу шеберлері мен топ жетекшілерінің алдына оқушыларды зерттеу мен бақылау жұмысын жалғастыру міндеті қойылады, оның басты мақсаты қалаған мамандыққа деген оқушының қызығуын бекіту. Оқушының зерттеу жұмысының екі кезеңін анықтауға болады; алдын-ала танысу және күнделікті сабақ пен сабақтан тыс шараларға қатысуын зерттеу. Алдын-ала танысу жасөспірімнің сауалдамасын зерттеу және сол оқыған мектеп оқушыларымен, мұғалімдерімен, ата-анасымен әңгімелесуден басталады. Көп жағдайда алынған мәліметтер біржақты немесе толық болмайды (мысалы, оқушы басқа жерден келген болса).

Оқушылардың кәсіптік мектепке дейін байқалмаған қасиеттері мен қабілетінің кейде алғашқы пікірге қарама-қарсы ашылуы жайлы көптеген мысалдар келтіруге болады. Сондықтан, өндірістік оқу шебері мен топ жетекшісі толық мәліметтерді күнделікті зерттеу, оқушы өміріне ықпал ете отырып араласу (сабақтан тыс шаралар, үйірме жұмыстарына қатысу) арқылы ала алады.

Оқушы мінездемесін зерттеу арқылы алынған мәліметтер салыстыруға, сараптауға негізделуі керек. Бұл кезде, ең бастысы, үнемі қайталанып отыратын әдістен кездейсоқтылықты ажырата отырып, жинақталған мәліметтерді

біріктіру керек. Тәуелсіз мінездемені тұлғаның түрлі шараларға қатысуын білу, әңгімелесу және сауалнама алу арықлы ұйымдастырады. Әңгімелесу жоспарлы түрде, белгілі бір бағытта өтуі керек. Оның тиімді болуы ұстаздың педагогикалық тәжірибесіне байланысты, әңгіме тек жеке емес, топпен өтілуі де мүмкін. Топпен әңгіме өткізуге дайындық кезінде оның мақсатын, ауқымын, орнын белгілеп алған жөн. Оқушылар қоюы мүмкін сұрақтарға талдау жасау қажет. Әңгімелесу барысында алынған мәліметтер шара өтілген соң жазылуы керек.

Сауалнама кешенді ақпарат алу мақсатында қолданылады. Сұрақ өте көп болмауы, жинақы оның қойылуы шарт. Жауаптар сараптаудан өтіп, алынған мәліметтер басқа да жұмыс түрлері негізінде алынған мәліметтермен салыстырылады.

Оқушы зерттеу үшін зертханалық және табиғи эксперимент қолданылады. Арнайы ұйымдастырылған жағдайға өтетін табиғи эксперимент тұлғаны зерттеу барысында алынған мәліметтердің дұрыстығын тексеру үшін пайдаланылады. Кәсіптік оқыту жағдайында өткізілетін табиғи эксперимент берілген есептерді шешу түрінде өткізілуі мүмкін. Мысалы, станокта жұмыс істеп тұрған оқушыға ауызша тапсырма беріледі; «Бір ақау шықты, сен не істейсің?». Кәсіби бағдар беру мақсатында ақпарат және ЭЕМ қолдануға болады.

Оқушыны зерттеуде әр-түрлі әдістер қолданылса, мәліметтер жан-жақты және толық болады. Жинақталған мәліметтерді толық сараптаудан өткізіп, өндіріс шеберлері мен топ жетекшілері оқу-тәрбие жұмысына қажет деген өзгертулер жасайды, оларды жүзеге асырады. Осымен тұлғаны зерттеу тоқтатылмайды, ол оқушы кәсіптік мектепте оқып жүрген уақыт бойы жалғасып отырады [5–6].

Өндіріс шебері мен топ жетекшісінің басты міндеттерінің бірі – оқушылардың денсаулығы мен табиғи өсуіне қамқорлық жасау. Таңдаған мамандық оқушының психофизиологиялық ерекшеліктеріне сай болғанда ғана жұмысшы мамандығына оқыту мен өндірістегі еңбек жасөспірім денсаулығына оң ықпал етеді. Шебер мен топ жетекшілерінің кәсіптік мектептегі медицина қызметкерлерімен өзара байланысының мәні зор. Дәрігер оқушылардың денсаулығы мен дамуындағы ерекшеліктерін жүйелі түрде бақылап, дер кезінде болашақ мамандық иесіне ақыл-кеңес беріп отыруы тиіс. Медицина қызметкері жүйелі бақылау мәліметтері негізінде оқушыларды кейбір қажетті емдеу жолдары туралы ата-анасымен, мұғалімдермен алдын-ала жүргізуінің де мәні бар.

Өмірде кездесіп жататындай, кейде оқушы өзінің денсаулығына сай келмейтін мамандықты менгеруге әрекеттенеді. Медицина қызметкері мен

педагогтың бірлескен қызметі арқылы жас жанның қалаған мамандығы бойынша білім алуына көмек, яғни ұқсас мамандыққа ауысу мүмкіндігі жасалуы тиіс.

Соңғы жылдардағы зерттеулер мен практика анықтағандай болашақ мамандардың кәсіптік білімді өз дәрежесінде менгеруінің негізі педагогтардың ұжымдық ізденісіне, жаңашылдығына байланысты. Ізденіс нәтижесінде оқу-тәрбие жұмысындағы тиімді әдіс тәсілдерді пайдаланудың да мәні ерекше [7].

Оқушыларға кәсіби бағдар берудің негізгі формалары: оқу лекциялары, саяхаттар, пәндік сабақтар және техникалық үйірмелер, кәсіптік бағдар әдебиеттері, кино және сахналық қойылымдар, курстар, оқу өндірістік практикасы, конференциялар, олимпиадалар, тақырыптық кештер, диспуттар, әр-түрлі маман иелерімен, оқушылардың ата-анасымен мектеп түлектерімен кездесулер, қоғамдық пайдалы еңбек, әр түрлі жиындар, кәсіптік бағдар кабинеті немесе бұрышы. Осыған байланысты оны мына сызба арқылы көрсетуге болады:

Кәсіптік бағдар әдістері әр-түрлі. Оқушының (жеке тұлғаны) зерттеу мақсатында педагогикалық бақылауды, іс әрекет қорытындысын (талдауларын) оның оқу биографиясындағы нәтижесін, анкеталық, интервью алу, әңгімелесу, социометрия, психоло-педагогикалық және лабораториялық эксперименттер, психологиялық тестілерді қолданылады. Кәсіптік ақпаратта әңгіме, демонстрациялау, лабораториялық және практикалық тапсырмалар, кітаппен жұмыс.

Кәсіптік консультация ұзақ жүйелік бақылау және түрлі оқып үйрену әдістермен жүргізілген бақылау көмегімен анықталған және нақтыланған, сонымен қатар консультация кезінде психологиялық және лабораториялық эксперимент, медициналық және түрлі әдіс көмегімен тұлғаның мінездік қасиеттерін есепке алады.

Кәсіптік бағдар беру әдістерінің сан қырлы салаларын екі топқа бөліп Дубровина И. В. көрсетті:

- а) оқу процесіндегі іс-әрекет – кәсіпорындағы өндірістік практика;
- б) сабақтан тыс жұмыстар барысы.

Ұжымдық әдіспен топ, ұжым болып жұмыс істеу жақсы жетістіктерге жеткізеді. Кәсіптік мектептің оқу жоспарының кешеніне қоғамдық, жаратылыстану, математика, кәсіптік-техникалық білім салалары енгізіледі. Бұл салаларыда кәсіптік бағдар берудің мақсат міндеттері айқындалады. Оқушылардың үздіксіз білім алу жүйесінде әлеуметтік кәсіптік тәрбие беру ісі оң нәтижелерін көрсетуде. Сондай-ақ жоғарыда атап көрсетілген жүйені мектептерде ғана емес, кәсіптік мектептерде де іс жүзіне асыру мүмкіндігі мол [8].

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындыға келе, мамандықтар бойынша ағарту жұмысын жүргізу және кәсіби бағдар беру жұмысының мәні өте терең. Өйткені әр мектеп бітіруші өзінің болашақ мамандығын жекелік психофизиологиялық ерекшеліктеріне сай анықтағанда ғана олар мамандық қызметінде табысты болады. Сондықтан мектеп психологиялық қызметінің міндеттерінің бірі – балаларға мамандыққа баулып оларды кәсіби бағдарлау болып табылады.

Психологиялық қызмет балаларды мамандыққа баулу және кәсіби бағдар беру жұмысын балалар мектеп табалдырығын аттаған күннен бастап жүйелі түрде жүргізу қажет.

Атақты ұстаз Ахмет Байтұрсынов: «Басқадан кем болмас үшін біз білімді, һәм күшті болуымыз керек. Білімді болуға оқу керек. Бай болуға кәсіп керек», – деп ұлы өсиет қалдырғаны белгілі. Сондықтан әр оқушыға өз орнын табуға ұстаз ісімен нақтылы көмек көрсетсек [9].

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Блонский, П. П.** «Педагогика негіздері» // Жарықбаев К. Б. Жалпы психология. – Алматы : Білім, 2004. – 273 б.
- 2 **Климов, Е. А.** Психология профессионального самоопределения : учеб. пособие. – 5-е изд., 2016. – 304 с.
- 3 **Пряжникова, Е. Ю., Пряжников, Н. С.** Профориентация: учеб. пособие : 6-е изд. – 496 с.
- 4 Преподавание психологии в школе. 3–11 классы. / 2-е изд., /Под ред. И. В. Дубровиной». – 2007. – 800 с.
- 5 **Чистяков, Н. Н.** Еңбек пәнінің мұғаліміне оқушылардың кәсіптік бағдары туралы [Текст] / Н. Н. Чистяков, Т. А. Буянова, Н. Э. Касаткина. – Алматы : Мектеп, 2005. – 175 б.
- 6 Мамандыққа кіріспе / ред. басқ. Л. И. Рувинский. – Алматы : Ана тілі, 1991. – 208 с.
- 7 **Пряжников, Н. С.** Профессиональное самоопределение : Теория и практика : учеб. пособие. – 2016. – 320 с.
- 8 **Бурганова, Р.** Психология профессионализма. – М. : Просвещение, 2006. – 85 с.
- 9 **Байтұрсынов, А.** Алты томдық шығармалар жинағы. – Т. 4. – Алматы : «Ел-шежіре», 2013. – 384 б.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

А. Х. Кукубаева¹, А. К. Канатина², Н. С. Бердыбекова³

Психологические основы профессиональной ориентации старшекласников

^{1,2,3}Гуманитарно-педагогический факультет,
Кокшетауский университет имени А. Мырзахметова,
г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 26.11.18.

А. Н. Kukubayeva¹, А. К. Kanapina², N. S. Berdibekova³

Psychological bases of vocational guidance of high school students

^{1,2,3}Faculty of Humanities and Education,
A. Myrzakhmetov Kokshetau University,
Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18.

В статье указана роль школы в развитии личностных качеств учащихся. Отмечается, что профориентация тесно связана с учебно-воспитательным процессом в целом. Рассмотрены основные функции педагога в профессиональной деятельности, формы и методы проведения профессиональной работы среди старшекласников.

The article shows the role of the school in the development of the personal qualities of students. It is noted that vocational guidance is closely related to the teaching and learning process in general. The main functions of the teacher in professional activity, forms and methods of conducting professional work among high school students are considered.

ГРНТИ 14.01

З. К. Кульшарипова¹, Ж. Б. Исабеков², М. К. Сирлибаев³

¹к.п.н., доцент, Факультет педагогики и спорта, Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан;

²ст. преподаватель, Энергетический факультет, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан;

³магистр ФКиС, преподаватель, кафедра «Физической культуры», Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан
e-mail: 'Kulsharipovazk@mail.ru

ИНДИВИД КАК СУБЪЕКТ И ОБЪЕКТ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

В статье рассматривается категория «зрелая личность» и «социальный и психологический статус личности» как явление психологического и социального кризиса личности. Так же в статье констатируется факт, что психологическое и социальное взаимодействие имеет определенные стороны. Объективная сторона взаимодействия, как известно, имеет социальные связи, независимые от отдельной личности, но опосредующие и контролирующее содержание и характер его психологического взаимодействия. Субъективная же сторона взаимодействия является сознательным отношением индивида к себе в первую очередь. И тогда идеалом отношений для личности становится психологическая и социальная зрелость. В исследованиях предполагается, что взаимодействие внешнего объективного и внутреннего субъективного в условиях нравственно-смысловой и культурной сферы определяет духовное взросление индивида.

Ключевые слова: социальный статус зрелости, психологический статус зрелости, рефлексивный выход, кризис личности, генеративное мышление.

ВВЕДЕНИЕ

Категория «социальный статус» и «психологический статус» – явления разные, но хотя и связанные между собой. Социальная зрелость это признание

социальных прав, обязанностей и ответственности. Другая категория «психологического статуса зрелости» – определяет положение субъекта в системе межличностных отношений: истинная выраженность личности, признание собственного психологического [1].

Тем не менее, глубинный смысл обретения личностной состоятельности по большому счёту идентичен смыслу разумного взросления. Разумное взросление необходимо понимать в двух смыслах: изменение сознания, взросление смыслов личностной сферы бытия и сущности и идентичности с мировой сферой через речевое высказывание значения личностного понимания и языкового выражения смысла мирового события. Взаимодействие внешнего объективного (мирового) и внутреннего субъективного (личностного) определяется духовным взрослением индивида. Речь идет о неопределенности в нравственно-смысловой и культурно-лингвистической сфере, духовного взросления [2].

С нашей точки зрения, проявление основных лейтмотивов кризиса личностной и мировой сферы связано с кризисом психологической и социальной событийности личности, обладающего значительным познавательным потенциалом.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

В настоящее время ученых занимает изучение кризисных периодов развития личности и их переходных этапов, обусловленных критической ситуацией [3]. Очевидно, что критическая ситуация - это взаимодействие сил психологического и социального и некоторые исследования констатируют возникновение необходимости уточнения ответов на вопросы:

1) столкновение психологического и социального провоцирует «изнутри» критическую ситуацию личности; 2) есть ли возможность локализовать силы столкновения; 3) какова точка чувствительности критической ситуации.

При рассмотрении данного вопроса критической ситуации развития для большинства теоретиков характерен психосоциальный подход, но нами предлагается рассмотреть проблемы с точки зрения событийно-временного или биографического подходов (Р. А. Ахмеров, А. А. Кроник, А. Д. Тимофеев).

В этих подходах психологическая (временная) перспектива – это когнитивная способность индивида предвидеть будущее, прогнозировать его, представлять себя в будущем. Личностная (пространственная) перспектива – полная готовность к настоящему. При наличии того и другого открывается духовная (пространственно-временная) перспектива.

Ученые считают, что обладатель такой перспективы способен предвидеть образ будущего, видеть траекторию перспективы, иметь социально-

психологический опыт – ресурсный потенциал [2]. Духовная перспектива представляет навык действие в настоящем, прошлом и будущем.

И так, исходя и выше изложенного, можно констатировать, что психологическое и социальное взаимодействие имеет объективную и субъективную стороны [4, 5]. Объективная сторона взаимодействия – это социальные связи, независимые от отдельной личности, но опосредующие и контролируемые содержанием и характером его взаимодействия. Субъективная сторона взаимодействия – это сознательное отношение индивида к себе в первую очередь, основанное на взаимных ожиданиях (ожиданиях) соответствующего поведения.

Значит, межличностные отношения социального и психологического представляют собой непосредственные связи и опосредованные отношения между индивидом и его особенной индивидуальностью, складывающиеся в конкретных пространственно-временных условиях.

И в этой связи возникает проблема совместимости, сплоченности и их соподчинённости. Считается, что такая совместимость представляет собой проявление слаженности категорий психологического и социального в действиях индивида. Этот процесс совместимости определяется так же взаимодействием личностных особенностей, характера, мотивов поведения с понятием свойства личности: эмоциональные установки, внушаемость и динамическая направленность психофизиологических реакций.

В критической ситуации взаимонаправленность двух основных категориальных процессов «изнутри» «вовне», так же «извне» «вовнутрь» ведет к синхронности психомоторных реакций, вниманию, мышлению, речи и создает условия для нормативных действий индивида. Проявление духовной зрелости и ее активности и есть состояние социального комфорта, равновесия, психологического ощущения социальной удовлетворенности индивида.

В этом случае, многие теоретики рассматривают возможность темпоритмического развития индивида. Для определения отношений социального и психологического так же используются два показателя:

- смысловые ожидания (эксектации), которые характеризуют удовлетворенность идейно-социального образа;
- ценностно-психологические требования, которые выдвигаются индивидом в процессе интеграции с этими ценностями.

Сторонники событийно-временного подхода рассматривают кризис социального и психологического с позиции личностного через наиболее общие черты этих явлений:

– наличие сложного, как правило, системного внутриличностного, конфликтного состояния, при котором у индивида возникают противоречия между его ценностями, мотивами, целями.

– наличие затруднений в выборе своих действий, в расстановке конфликтующих между собой ценностей и мотивов деятельности.

Основным моментом разрешения психологического и социального считается наличие специфики рефлексивного процесса [4]. С позиций рефлексивно-регулятивной деятельности (А. В. Карпов, О. Н. Саковская) личностный кризис регулируется за счет восприятия жизненных ситуаций как предмета реализации жизненно важных целей. Кризис заставляет индивида совершить «рефлексивный выход», встать над своей жизнедеятельностью и тогда такая формула помогает актуализировать генеративное мышление самоактуализирующегося типа. Что приводит к высокому уровню личностной самоорганизации и функциональности?

Высший уровень самоорганизации психологического и социального выдает импульс для генерации образа мышления и готовности к использованию потенциала основных факторов или мета форм организации интерактивности. Это такие факторы имеют некую нейро-психологическую и лингва -духовную основу.

В таблице 1 рассмотрим эти факторы и средства организации мета-форм интерактивности генеративного мышления. Приведенные ниже в таблице 1 средства организации восприятия и взаимодействия личности самоактуализирующегося типа в комплексе дают надёжную и достоверную основу для качественного ориентирования и поведения индивида в кризисных ситуациях психологизации и социализации.

Надо отметить, что система мета форм самоорганизации индивида отражает уровень талантливости и гениальности и создаёт полные условия для самоактуализации посредством безусловной приоритетности генеративного мышления.

Таблица 1 – Факторы и средства организации мета форм генеративного мышления

	Факторы	Средства
1	Нейробиологические	Система трансовой саморегуляции и соответствующий стиль трансового доступа к аналогиям мышления; трансовая субкультура личности
2	Психологические	Система медитативного взаимодействия с объектами и символами, важными для субъекта (молитва, энергетические и духовные практики) как управление личными состояниями и личным пространством

3.	Социо-лингвистические	Система рационального мышления (логика и модели логического анализа); модели системного рационального анализа кризисных ситуаций
4.	Нравственно-духовные	Система положительного смыслового значения когнитивных единиц как форма отношения к парадоксальности бытия, противоречивости и неконгруэнтности контекста кризисных ситуаций.

Генеративное мышление как продукт современного понимания ориентируется на целостное и системное представление развитие личности - с особенными признаками и свойствами, которые вырабатывают индивидуальный потенциал личности.

Для краткости изложения сущности генеративного мышления необходимо и достаточно представить процесс генеративного мышления (Таб. 2)

Таблица 2 – Процесс генеративного мышления

1	Типы пространство-временного мышления	фактор обобщенной силы или обобщенный потенциал
2	Количественные параметры измерений потенциала речевых единиц	фактор интенсивности объявляется - интенсификация
3	Объема потока языковой информации	фактора экстенсивности сокращенно именуется экстенсорами

Обобщая вышесказанное, можно говорить о том, что проблематика кризиса психологического и социального в отечественной психологии является неоднозначной и многоплановой. Таким образом, определяется возможность для продолжения исследования в таком направлении, как «Стратегия преодоления личностного кризиса», где индивид как субъект и объект социально-психологического взаимодействия. Преодоление индивидом личностного кризиса приводит к изменению средовой проблемной ситуации в положительную сторону. В психологическом словаре ситуация (от франц. situation - положение, обстановка) толкуется как система внешних по отношению к субъекту условий, побуждающих и опосредствующих его психологическую готовность и социальную активность. Реализация требований ситуации создает предпосылки к ее преобразованию или преодолению. Объективация [6] неизвестного в проблемной ситуации осуществляется в форме вопроса, заданного самому себе и являющегося начальным звеном генерации мыслительного взаимодействия субъекта с объектом.

В ходе такого взаимодействия происходит поиск новых знаний относительно предмета, способа или условия действия и продуктивного развитие

самого субъекта. Преобразование кризисной ситуации в серию решаемых задач, разрешаемых проблем является, что и является актом генеративного мышления.

Однако этим не исчерпывается определения индивида как субъекта и объекта. Можно выделить следующие признаки и свойства индивида в позиции субъекта и в позиции объекта, что существенно объясняет реальность взаимодействия психологического и социального и это выражается в трех основных видах действий (Таб.3).

Таблица 3 – Основные виды действий индивида как субъекта и объекта

1	Субъект проявляет свободную активность	инициатива в спонтанных, самостоятельных начинаниях, предложениях и т.д.
		принятие решений, в частности выборе наиболее приемлемых из ряда альтернатив
		самореализация самостоятельных действиях по воплощению в жизнь своих решений и намерений
2	Объект проявляет ограниченную пассивность	не воспринимает новое, если оно противоречит сложившимся формам поведения или устоявшимся представлениям
		не способен измениться по отношению к некоторой проблемной ситуации, его поведение стереотипно
		сохраняет субъектность и способен меняться, но остается как бы парализованным, неподвижным или ходящим по заколдованному кругу
		старается освободиться от навязчивых страх (фобиях): когда человек старается преодолеть страх, страх усиливается.

ВЫВОДЫ

При интеграции субъективного и объективного, идет правдоподобное определение индивидом собственного жизненного опыта, размышлений, идеалов. Перечисленные выше качества субъекта представляют собой полную систему, выпадение одного из качеств ведет к серьезным нарушениям, даже к нарушению субъектности, а наличие всех качеств достаточно для ее полноценного существования. Напрашивается вывод о том, что идеалом для личности становится психологическая и социальная зрелость. Генеративность как позиция психологического и социального предполагает включение индивидом личностного системного свойства в собственную жизнедеятельность.

СПИСОК ИСПОЛЬЗУЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Бардиер, Г. Л. Социальная психология толерантности. [Электронный ресурс]. – Автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра психол. наук. – – СПб :

СПб. гос. ун-т. 2007. – 45 с. / <http://vak.ed.gov.ru/> (2009). Сайт Высшей аттестационной комиссии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vak.ed.gov.ru>, свободный. – Загл. с экрана.

2 Психологический словарь «ПЛАНЕЯ». [Электронный ресурс]. – http://www.pbi.ru/dic/c/ c_75.htm

3 **Веккер, Л. М.** Психика и реальность : единая теория психических процессов. – М. : Издательство «Смысл», 1998.

4 **Карпов, А. В.** Психология менеджмента. – М. : Гардарики, 2003.

5 Психологические основания выбора стратегий саморазвития в профессии [Электронный ресурс]: автореф. дисс. на соискание уч.ст. д-ра психологических наук, М., 2009. – 48 с. Сайт Высшей аттестационной комиссии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vak.ed.gov.ru>, свободный. – Загл. с экрана.

6 **Сапогова, Е. Е.** К проблеме объективации человека : философско-психологические аспекты // Известия Тульского государственного университета. – Тула, 2010. – Сер. «Психология». – Вып. 1. – С. 221–236.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

З. К. Кулшарипова¹, Ж. Б. Исабеков², М. К. Сирлибаев³

Индивид субъект ретінде және әлеуметтік-психологиялық өзара әсерлесу нысаны

^{1,3}Педагогика және спорт факультеті,
Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ., 140002, Қазақстан Республикасы;

²Энергетика факультеті,
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар, 140008, Қазақстан Республикасы

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

Z. K. Kulsharipova¹, Zh. B. Issabekov², M. K. Sirlibaev³

Individuals as subjects and objects of social and psychological interaction

^{1,3}Faculty of Pedagogy and Sports,
Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, 140002, Republic of Kazakhstan;

²Faculty of Energy Engineering,
S. Toraihyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.

Мақалада тұлғаның психологиялық және әлеуметтік құбылысы ретінде «ересек тұлға» және «тұлғаның әлеуметтік және психологиялық статусы» категориясы қарастырылады. Сонымен қатар, мақалада психологиялық және әлеуметтік өзара іс-қимылдың белгілі бір аспектілері бар екендігі айтылады. Өзара әрекеттесудің объективті жағы, біз білетіміздей, жеке адамнан тәуелсіз әлеуметтік қатынастарға ие, бірақ оның психологиялық өзара әрекеттесуінің мазмұны мен табиғатын бақылап, бақылап отырады. Өзара қарым-қатынастың субъективті жағы – адамның өзіне деген саналы көзқарасы. Содан кейін жеке адамның қарым-қатынасы – психологиялық және әлеуметтік жетілу. Зертеулерде сыртқы объективті және ішкі субъективті мінез-сипаттың және мәдени шеңберінде және тұлғаның рухани есеюін аңықталады.

The article considers the category of «Mature personality» and «Social and psychological status of the personality» as the phenomenon of psychological and social identity crisis. The article also stated the fact that the psychological and social interaction has certain side. The objective of the interaction is known to have social connections that are independent of the individual, but of mediating and controlling the contents and the nature of psychological interaction. The subjective side of the interaction is the conscious relation of the individual to himself in the first place. And then the ideal of relations for the individual becomes psychological and social maturity. In studies, it is assumed that the interaction of the external objective and internal subjective in a moral-semantic and cultural spheres, defines the spiritual maturity of the individual.

З. К. Кульшарипова¹, Б. А. Матаев², Б. Б. Исабекова³

¹к.п.н., доцент, Факультет педагогики и спорта, Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан;

²магистр психологии, ст. преподаватель, Факультет педагогики и спорта, Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан;

³доктор PhD, доцент, Факультет математики и естествознания, Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан
e-mail: ¹Kulsharipovazk@mail.ru; ²asbizh@mail.ru

СИСТЕМА МЕНЕДЖМЕНТА: УСТАНОВКИ И РИСКИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОММУНИКАЦИЙ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЁННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье раскрыты факторы определения эффективности системы коммуникации посредством субъектно-субъектного взаимодействия в конкретных учебных ситуациях и условиях организации деятельности.

Основной проблемой коммуникантов является выбор типа организационных инструментов стиля общения, как отношения между социальными и индивидуальными позициями в профессиональной деятельности. И действительно есть профессиональные риски в управлении процессами коммуникации.

Для этого необходимо рассмотреть понятие стандартная «психологическая компетентность», которая рассматривается как двоякая детерминированная система управления. Стандартная детерминированная модель может исследовать функциональную взаимосвязь между факторами процесса коммуникации (случай и связь) и показателями эффективности педагогической деятельности. Успешность выработки индивидуального стиля определяет успешность профессионального становления субъектов коммуникации, его удовлетворенность трудом, рост его мастерства, объективность результатов его деятельности.

Ключевые слова: психологический профиль, педагогический стиль, типы коммуникации, интегральная индивидуальность.

ВВЕДЕНИЕ

Педагогическая деятельность, как и любая другая деятельность, характеризуется определенным управлением профессиональными рисками. Эти риски, вероятно, будут признаком дефектного стиля педагогической коммуникации с точки зрения принципов академического общения. Ощущение чувства риска в диалоговом общении обеспечивает взаимную удовлетворенность и сохранения психологического комфорта во взаимодействии субъектов учебной деятельности [1].

Важнейшим фактором в теоретических терминах определения эффективности системы связи являются типы коммуникации, которые имеют до десяти индивидуальных стилей общения: сотруднический, конфронтационный, сглаживающий, компромиссный, стиль конкуренции и избегания, подавления и защиты [2]. Существенно, что все в эти типы стилей общения и создавали психологический профиль педагогического стиля поведения с соответствующими психо-эмоциональными ощущениями [3].

Психологический портрет характеризуется тем, что описывает функциональный уровень коммуникации посредством субъектно-субъектного взаимодействия в конкретных учебных ситуациях и условия организации управленческой деятельности.

Характер общения показывает предметно-профессиональную компетентность педагога, но сегодня в связи с обновлением содержания образования и личных качеств важна психологическая компетентность [4].

В этом случае психологическая компетентность в общении, по мнению В. А. Кан Кали, понимается как индивидуально-типологические особенности и квалифицированный уровень социально-психологического взаимодействия.

Это связано с самой деятельностью и индивидуальными психологическими характеристиками субъектов процесса коммуникации. С психологической точки зрения стиль педагогического общения представляет типологические особенности способов реализации отношений сотрудничества и качества взаимодействия как стабильной системы управления образовательными процессами [5].

Теория интегральной индивидуальности В. С. Мерлина открывает новую перспективу для понимания индивидуальной сферы личности в предметной деятельности с некоторыми ее психологическими характеристиками и свойствами, связанные с определенными иерархическими позициями и различными принципами коммуникации.

Свойства каждой личности преобразуются в шаблоны – стандарты в иерархической структуре, которые отражают универсальность взаимодействия

между позициями коммуникантов и формируют определенные функционально – структурные отношений [6].

Основная проблема психологии личности является выбор типа организационных инструментов стиля общения, как отношения между социальными и индивидуальными позициями в профессиональной деятельности.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Установление индивидуальных стилей преподавания и психологических отношений процесса коммуникации означает готовность преподавателя к конкретным действиям, непосредственно связанным с профессиональными потребностями.

В целом, под интегральной индивидуальностью понимается необходимость обратить внимание на свойства нервной системы и свойства человеческого темперамента и здоровья, поскольку эти факторы особенно важны в процессе общения,

Структурно-функциональное образование человека как нормы поведения характеризуется понятием «психологическая установка».

При использовании термина «психологическая установка» часто имеют в виду «ожидание не простое, и неосознанное ожидание с совокупностью побуждений» и с набором мотивов, которые вызывают активность или бездействие индивида, т.е. система факторов детерминирующих поведение.

Любая форма «психологической установки» как типа коммуникационного поведения по следующим причинам может быть связана с внутренними психологическими характеристиками субъекта коммуникационного поведения (мотивация, потребности, намерения, желания, интересы) и внешними условия или обстоятельствами профессиональной деятельности.

Внешние и внутренние причины коммуникативных отношений могут актуализироваться под влиянием конкретной учебной ситуации, поскольку коммуникационные потребности приводят к изменению восприятия субъекта самой коммуникативной ситуации.

Поэтому стандартная психологическая компетентность рассматривается как двоякая детерминированная система управления. Стандартная детерминированная модель может исследовать функциональную взаимосвязь между факторами процесса коммуникации (случай и связь) и показателями эффективности педагогической деятельности.

Предметно-профессиональная компетентность как внешние условия учебной ситуации и психологическая установка как внутренние следует рассматривать как результат постоянного взаимодействия психологических свойств индивида.

Таким образом, профессиональная компетентность - циклический процесс непрерывного взаимного влияния и трансформации психологических свойств, в котором субъекты действия взаимно восполняют процесс коммуникации.

Результатом процесса коммуникации является выбор положительных поведенческих альтернатив, которые представляют взаимосвязь психологических свойств личности педагога и его деятельность.

Если мы рассмотрим концепцию «психологической установки», то необходимо определить индикаторы степени психологической готовности и параметры уровня профессиональной работоспособности. И для этого ученые определили структурные компоненты образовательной среды и стиля общения как культуры преподавания и учения.

На сегодня сравнительный анализ показал реальную роль психологической установки и стилей общения в профессиональной деятельности специалиста.

Необходимо уточнить, что «психологическая установка» как научный термин имеет глубокий смысл для профессионального самоопределения.

Необходимо уточнить, что «психологическая установка» как научный термин имеет значение для профессионального самоопределения.

Известно, что педагог как носитель установок в большей мере представляется, абсолютно положительным, и поэтому он в большей степени устойчив и реально не поддается изменению. Косность установок преподавателя усиливается с воздействиями социального характера. Социальные последствия приводят к стагнации процесс коммуникации.

Исследователи выделяют два типа доминирующих установок по отношению друг другу субъектов процесса: позитивная и негативная.

Наличие отрицательной установки может быть идентифицировано с помощью следующих отрицательных характеристик (табл.1).

Таблица 1 – Типы отрицательных установок

№	Типы отрицательных установок	Содержание
1	Установка – 1	преподаватель дает «плохому» студенту меньше времени на ответ, чем «хорошему»;
2	Установка – 2	не использует наводящие вопросы и подсказки;
3	Установка – 3	при неверном ответе спешит переадресовать вопрос другому студенту или отвечает сам;
4	Установка – 4	чаще порицает и меньше поощряет; не реагирует на удачное действие студента и не замечает его успехов; иногда вообще не работает с ним на занятии.

Позитивная установка приводит к положительным чувствам с признаками достоинства, к опыту подъема, но не к развитию негативных перспектив. Основа позитивной установки - высокая внутренняя осмысленность и убежденность, что все идет по правилам проявления позитивного влияния (Таб. 2).

Таблица 2 – Формы проявления позитивной установки

№	Формы	Проявления позитивной установки
1	Позитив	результат, следствие позитивной установки
2	Доверие и доброжелательность	отношение к людям с позитивным предубеждением
3	Позитивное мировосприятие	восприятие мира через позитивную установку
4	Позитивная мотивация	желание действовать на основе интереса, уверенности в себе и дружественного отношения к окружающим, готовность сотрудничать

Следует учитывать, что все эти проявления позитивных установок коммуникационных процессов не обеспечивают гарантии положительного изменения отношений в педагогических ситуациях. Соответственно, наличие положительных тенденций можно судить по типологизации положительных направлений установок (табл. 3).

Таблица 3 – Типы положительных направлений установок

№	Типы положительных установок	Содержание
1	Установка – 1	преподаватель дольше ждет ответа на вопрос;
2	Установка – 2	при затруднении задает наводящие вопросы, поощряет улыбкой, взглядом;
3	Установка – 3	при неверном ответе не спешит с оценкой, а старается подкорректировать его;
4	Установка – 4	чаще обращается к студенту взглядом в ходе занятия и т. п.

Позитивные установки можно применять в разных педагогических ситуациях. В учебном процессе или на воспитательных мероприятиях. Но для повышения качества успешности надо знать некие требования и следовать следующим рекомендациям (Таб. 4).

Таблица 4 – Формы рекомендаций

№	Формы рекомендаций	Содержание в разных педагогических ситуациях
1	Используйте одно – два убеждения	не нужно сразу браться за множества установок, надо сконцентрироваться на 1 или 2 установок
2	Читайте много формул – установок	оказывает позитивное влияние
3	Применяйте позитивные установки в хорошем настроении	применяйте позитивные установки в хорошем настроении
4	Позитивные эмоции помогают увеличить силу формул самовнушения	способ порадовать себя и окружающих

Так же можно применять позитивные установки перед контрольными работами и тестами. Практика применения позитивных установок регулирует процесс позитивной мыслительной деятельности у студентов с возможными желаемыми результатами. В настоящее время классические стили общения преподавателей как опыт сотрудничества со студентами – важный фактор психологической перегрузки педагогических взаимодействий и отношений.

Однако преподаватель всегда имеет возможность осмыслить и проанализировать собственную рефлексивную деятельность при передаче знаний. Для этого он уделял пристальное внимание тому, что какой педагогический смысл несут стили коммуникации и как использовать их во время учебного процесса.

Педагогическое общение и его стили обусловлены различными функциональными и социально-ролевыми позициями самих субъектов коммуникации. От того, как используются стилевые особенности общения, зависит качество образовательных процессов.

Они отражают, однако, что у учителя всегда есть способность постигать и анализировать деятельность в передаче знаний.

Несколько иной аспект позволяет ученым описать особенности стилей общения. Авторы идентифицируют такие понятия, как «стиль взаимодействия» и «стиль межличностных отношений». Межличностные отношения - отношения, развивающиеся между субъектами учебного процесса. Они так же могут сопровождаться эмоциями и определяют внутреннее состояние субъектов коммуникации.

В классификации видов педагогического общения используются в качестве переменных величин две движущие силы развития личности, которые предполагают: уровень психологической активности и уровень социального интереса.

Общение, как правило, имеет психологический признак как неотъемлемую часть обратной коммуникативной связи, которая влияет на контроль учебного процесса и изменяет не только общие взгляды, но и улучшает отношение к будущей деятельности.

Социальный интерес общения определяется по трем базовым признакам: направленности, интенсивности и продуктивности. Каждый из этих признаков показывает уровень и степень проявления в разнообразных социально-психологических показателях.

Для прогнозирования эффективности общения необходимо использовать комплексную методику, включающего и анализ результатов её активности. Это анкетирование, наблюдение, экспертная оценка стилей преподавания.

Совокупность ценностных ориентаций преподавателя и студентов составляют единство чувств и ощущений этих ценностных ориентаций. Субъекты, обладающие этим единством коммуникации, смогут показать высокий уровень межличностного сотрудничества и чувство собственного достоинства в общей деятельности.

На сегодняшний день компактно организованный процесс общения предоставляет субъектами учебного процесса реальный психологический контакт. Коммуникация так же является речевым инструментом, который влияет на систему социально-психологического взаимодействия.

Педагог и воспитуемый ведут обмен информацией с помощью коммуникативных средств.

Кроме обычных функций, специфика педагогического общения в том, что она имеет еще и организаторскую функцию, которая выступает как средство решения учебных задач.

В число наиболее трудных задач перед преподавателями входит организация результативного общения, предполагающая наличие высокого уровня развития коммуникативных компетенций.

Важную задачу играет стиль общения. Научные исследования еще раз доказывают, что «плохие» студенты в четыре раза меньше обращаются к преподавателю, чем «хорошие».

Студенты чувствуют необъективность и переживают этот факт, что имеет сильное влияние на них, определяя программу их дальнейшего развития.

Типы стилей общения можно рассматривать как основу положительной совместной учебно-познавательной деятельности и рождает совместный новый поиск.

Известно, что каждый из них осуществляет общение общетипичными для него средствами и способами.

По пониманию основ педагогических стилей общения, неотложной задачей на сегодня является поиск концептуальных оснований для соединения всего многообразия выделенных в настоящее время стилевых проявлений личности в целостную структуру. Механизмами преднамеренного влияния являются убеждение, внушение, подражание (Таб. 5).

Таблица 5 – Механизмами преднамеренного влияния

№	Типы влияния	Содержание
1	Убеждение	метод формирования сознательных потребностей, которые мотивируют человека действовать в соответствии с принятым в обществе. Он культивирует в данной социальной группе ценности и нормы жизни, логическую систему доказательства, которая требует сознательного отношения к ней того, кто ее получает
		система логических доказательств, требующая осознанного отношения к ней того, кто ее воспринимает
2	Внушение	некритическое принятие и предполагаемый отказ от вдохновения сознательно контролируют поток поступающей информации.
		происходить через мотивационную, познавательную и эмоциональную сферы личности, активизируя их
3	Подражание	идентификацию (уподобление) и обобщение
		заимствуются лишь общие идеи

Педагогическое общение представляет собой одну из форм педагогического взаимодействия преподавателей и студентов.

Самой распространенной проблемой является создание условий для гармоничного развития личности, подготовки будущих специалистов для работы и других форм участия в жизни студенческого сообщества.

Организация личностно-развивающей среды и управление разнообразными видами деятельности есть проблема правильного выбора позиции и определенной стратегии межличностного взаимодействия по подражанию (Таб. 6).

Таблица 6 – Межличностные взаимодействия по подражанию

№	Межличностные взаимодействия	Имитация
1	Доминирование.	Стремление обладать, распоряжаться, получать неограниченное одностороннее преимущество
2	Манипуляция	Остается тенденция игнорировать его интересы и намерения, но стремление к достижению собственного успеха происходит с учетом впечатлений

3	Соперничество	Методы воздействия основаны на контракте, который служит средством объединения и средствами давления; основано на маскирующих эффектах, конкуренция позволяет признать соперника, но цели еще скрываются
4	Партнерство	Метод воздействия основаны на договоре, который служит в качестве средства объединения и средств оказания давления
5	Содружество	Желание объединиться в совместном предприятии для достижения аналогичных или идентичных целей

Таким образом, коммуникативные стили педагога проявляются, прежде всего, как набор определенных действий, умений и навыков, соответствующих психологической направленности личности. Тем самым мы переходим от рассмотрения вопросов о предпосылках межличностной коммуникации к описанию собственно коммуникативных действий, ее составляющих.

Традиционно выделяются три основных стили педагогического общения: авторитарный, либеральный и демократический (Табл. 7).

Таблица 7 – Классификация стилей педагогического общения

№	Стили общения	Содержание
1	Авторитарный стиль	характерен функционально-деловой подход к студенту, когда преподаватель исходит из усредненного представления о студенте и абстрактных требований к нему в своих оценках он стереотипен и субъективен. Часто недооценивает положительное значение таких качеств, как самостоятельность, инициативность, предпочитает характеризовать своих студентов как недисциплинированных, ленивых, безответственных Стиль педагогического диалога можно решить с помощью авторитарного стиля (особенно на ранних этапах формирования групп)
2	Либеральный стиль	общения характеризуется попустительством, фамильярностью и анархией педагогическая практика убедительно свидетельствует, что это наиболее вредный для дела и разрушительный стиль порождает неопределенность ожиданий, вызывает у них напряженность и тревогу
3	Демократический стиль	учитывать индивидуальные особенности, личный опыт, специфику потребностей и возможностей эффективно решать педагогические задачи позволяет ставить задачи без негативных установок,

Даже когда есть явное доминирование одного из стилей общения в разных педагогических ситуациях по отношению к студентам, то тогда они могут

отображаться разными элементами стилей. И этот факт является ключом к большим возможностям для работы над стилем как эффективному способу общения.

Оптимальный индивидуальный стиль - это такой стиль, который позволяет максимально полно использовать сильные стороны преподавателя и, по возможности, компенсировать слабые стороны его темперамента, характера, способностей и личности в целом.

Успешность выработки индивидуального стиля определяет успешность профессионального становления преподавателя, его удовлетворенность трудом, рост его мастерства, объективность результатов его деятельности.

В педагогической науке выделяют два вида взаимодействия педагога и обучающегося: субъектно-объектные и субъектно-субъектные (Таб. 8).

Таблица 8 – Классификация видов взаимодействия

№	Виды взаимодействия	Содержание
1	Субъектно-объектные отношения	учитель выступает в качестве субъекта, а ученик – объектом педагогической деятельности
1.1	Педагога как субъект педагогической деятельности	целеполагание, деятельность, педагогическая идентичность, самооценку и уровень стремления и т. д.
1.2	Объект педагогического процесса	студент выступает как исполнитель требований и задач, поставленных педагогом. студент накапливает опыт приобретения знаний, овладевает системой, упорядоченностью действий.
2	Субъектно-субъектные отношения	требуется проявление инициативы, ограничение самостоятельности формирует чаще негативные стороны личности
2.1	Укрепление субъектной позиции могут стать его личностными качествами.	содействуют развитию у студентов способности к сотрудничеству, инициативности, творческого начала, умения конструктивно решать конфликты
2.2	Субъектно-субъектном взаимодействии	«видит» своих воспитанников весьма односторонне, в основном с точки зрения соответствия/несоответствия нормам поведения и правилам организуемой деятельности

В реальной жизни преподаватель не может исключать методы авторитарного стиля общения. Исследования показали, что они достаточно эффективны, особенно при работе с отдельными учениками с относительно низким уровнем интеллекта.

Но даже в этих случаях преподаватель должен в основном сосредоточиться на демократическом стиле общения, диалога и сотрудничества, поскольку этот

стиль общения позволяет максимально эффективно использовать стратегии взаимодействия между студентами и преподавателями.

Стратегический стиль и профессиональная установка коммуникации основаны на теоретических подходах к основным направлениям обучения

Педагогическая стратегия профессионального стиля коммуникации реализуется в умениях методологического характера. Это проникновения в сущность явления процесса преподавания и учения, узнавание его реального смысла, определение явных и скрытых причин. Педагогическая стратегия обеспечивает успех прямых и косвенных отношений со студентами в процессе обучения, устанавливает коммуникационный смысл теории и принципов выбора средств педагогического взаимодействия.

ВЫВОДЫ

В заключение можно сказать, что в отношении установок педагогической деятельности и стиля общения существуют разграничения типов стилей вместе с их содержанием.

Применительно к педагогике и психологии это высказывание придает гуманистический смысл стратегическим направлениям образовательного процесса, как видов профессиональной деятельности педагогов, непосредственно связанных с личностным началом, стилем общения, и с психологическими установками.

Стратегия профессиональной коммуникации с педагогическими установками общения предстает как необходимость и возможность проявления себя в профессии педагога.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Трошин, Д. М.** Методологические проблемы современной науки [Текст]. / Д. М. Трошин. – М. : Высшая школа, 1966. – 75 с.

2 **Краевский, В. В.** Общие основы педагогики : учеб. для студ. выс. пед. учеб. заведений [Текст] / В. В. Краевский. – М. : Изд. центр «Академия», 2001. – 256 с.

3 **Новиков, А. М.** Методология научного исследования [Текст] / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М. : Либроком, 2014. – 280 с. – ISBN 978-5-397-00849-5. – С. 204.

4 **Кульшарипова, З. К.** Глобальное будущее – главный вызов на пути к «новому» образованию [Текст] / З. К. Кульшарипова, Ж. О. Жилбаев, Л. С. Сырымбетова, Б. Д. Каирбекова // Вестник Карагандинского университета, серия Педагогика -2017. – № 4 (88). – С. 82–89.

5 **Кульшарипова, З. К.** Generative education and its functional relevance in higher education [Текст] / З. К. Кульшарипова, А. Б. Жантлесова А. Б., Б. Б. Исабеков // «Вестник ПГУ», серия Педагогическая. – 2016. – № 4. – С.147–152.

6 **Кульшарипова, З. К.** Подготовка студентов в условиях диверсификации высшего педагогического образования [Текст] / З. К. Кульшарипова, А. Б. Жантлесова А. Б., Б. Б. Исабекова // Фундаментальные исследования. – 2015. – № 2. – С. 1300–1304.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

З. К. Кульшарипова¹, Б. А. Матаев², Б. Б. Исабекова³

Менеджмент жүйесі: жанартылған білім беру жағдайында педагогикалық қарым-қатынастар мен тәуекелдер

^{1,2}Педагогика және спорт факультеті,
Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ., 140002, Қазақстан Республикасы;
³Жаратылыстану және математика факультеті,
Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ., 140002, Қазақстан Республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

Z. K. Kulsharipova¹, B. A. Mataev², B. B. Issabekova³

Management system: attitudes and risks of pedagogical communications in the conditions of renewed education

^{1,2}Faculty of Pedagogy and Sports,
Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, 140002, Republic of Kazakhstan
³Faculty of Mathematics and Natural Sciences,
Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, 140002, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

Мақалада коммуникациялық жүйенің тиімділігін анықтайтын нақты жағдайлардағы пәндік өзара іс-қимыл және іс-шараларды ұйымдастыру шарттары арқылы анықтайтын факторлар анықталған.

Клиенттердің негізгі проблемасы – коммуникативтік стильдің ұйымдастырушылық құралдарының түрін таңдау, яғни кәсіби

қызметтегі әлеуметтік және жеке ұстанымдар арасындағы байланыс. Және шын мәнінде коммуникациялық процестерді басқаруда кәсіби тәуекелдер бар.

Ол үшін дуальді детерминистік басқару жүйесі ретінде қарастырылатын стандартты «психологиялық құзыреттілік» тұжырымдамасын қарастыру қажет. Стандартты детерминистік үлгі байланыс процесінің факторлары (іс және байланыс) және педагогикалық қызметтің тиімділігінің көрсеткіштері арасындағы функционалдық қатынасты зерттей алады. Жеке стильді дамытудың табыстылығы коммуникация субъектілерінің кәсіби дамуының табыстылығын, жұмысқа қанағаттануын, оның шеберлігінің өсуін, оның қызметінің нәтижелерінің объективтілігін анықтайды.

The article reveals the facts of organizing activities. The main problem of communicants is the choice of the type of organizations. And indeed there are professional risks in the management of communication processes.

For this, it is necessary to consider the concept of standard «psychological competence», which is considered as a dual deterministic control system. A standard deterministic model can investigate the functional relationship between the factors of the process of communication. The success of developing an individual style determines the success of the professional development of the subjects of communication, their satisfaction with work, the growth of their skill, the objectivity of the results of their activities.

ГРНТИ 14.29.01

З. А. Моекбаева

д.п.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан
e-mail: zmovkebaewa@mail.ru

ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ ВУЗОВ ПО ВНЕДРЕНИЮ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена исследованию опыта высших учебных заведений ведущих зарубежных стран по организации обучения студентов с особыми образовательными потребностями и инвалидов. Проанализированы существующие в европейских и восточных странах модели инклюзивной практики, основные формы и методы психолого-педагогической поддержки студентов с особыми образовательными потребностями в процессе получения ими высшего образования. Определен ряд основных тенденций организации эффективного обучения студентов с особыми образовательными потребностями и инвалидов в ВУЗе.

Ключевые слова: инклюзивное образование, особые образовательные потребности, специальные условия, зарубежный опыт.

ВВЕДЕНИЕ

Современная система образования все больше концентрирует в себе функции социализации личности, в том числе молодежи с особыми образовательными потребностями. Сегодня остро ощущается потребность в том, чтобы помочь людям с инвалидностью полноценно включиться в жизнь общества, что предполагает реализацию права на образование, совершенствование и создание специальных образовательных структур и адаптированных технологий обучения.

Для того, чтобы обеспечить реализацию прав людей с особыми образовательными потребностями в разных сферах жизнедеятельности человека, была разработана Международная Конвенция ООН о правах инвалидов, ратифицированной Республикой Казахстан 20 февраля 2015 года [1]. В статье 24 данной Конвенции отдельно выделяется право инвалидов на образование: «В целях реализации этого права без дискриминации и на основе равенства возможностей государства-участники обеспечивают инклюзивное образование на всех уровнях и обучение в течение всей жизни...» [1]. Особое внимание в Конвенции уделяется проблеме обеспечения возможности получения людьми

с инвалидностью высшего образования, как важного условия их успешного трудоустройства и эффективной самореализации. Так, согласно Конвенции о правах инвалидов, «Государства-участники обеспечивают инвалидам доступ к общему высшему образованию, профессиональному обучению, образованию для взрослых и обучению в течение всей жизни без дискриминации и наравне с другими. С этой целью государства-участники обеспечивают, чтобы для инвалидов обеспечивалось разумное приспособление» [1].

В статье 24 в п. 5 наиболее полно раскрывается содержание права людей на высшее образование, которое включает в себя индивидуальный подход к человеку с инвалидностью в процессе получения им образования в учебных заведениях. Данный подход заключается в предоставлении разумных приспособлений для обучения человека с проблемами психофизического развития в системе инклюзивного образования, что позволяет людям с инвалидностью получать полноценное и качественное профессиональное образование в вузе, в одной группе со здоровыми сверстниками.

Анализируя международное законодательство в области права людей с особыми образовательными потребностями на высшее образование, можно выделить всемирную законодательную основу, регламентирующую:

- 1 Основные права инвалидов (в том числе и на получение образования).
- 2 Право людей с инвалидностью на обучение в обычных школах.
- 3 Право инвалидов на обеспечение специальных условий в образовании.
- 4 Право людей с инвалидностью на качественное и развивающее образование.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

В соответствии с Государственной программой развития образования и науки Республики Казахстан на 2016–2019 годы предусмотрены конкретные мероприятия по внедрению инклюзивного образования в высших учебных заведениях. Так, согласно Государственной программе, доля вузов, создавших равные условия и безбарьерный доступ для обучения студентов с особыми образовательными потребностями, в 2015 году фактически составляло 12 %, в 2017 – 25 %. К 2020 году доля вузов, создавших равные условия и безбарьерный доступ для студентов данной категории, составит 100 % [2].

В контексте исследования важно проанализировать наличие подразделений, обеспечивающих получение качественного высшего образования инвалидами в вузах США и стран Европейского союза. Сравнительный анализ практического опыта высших учебных заведений США и европейских странах позволяет выделить пять основных типов структурных подразделений вузов по работе со студентами с инвалидностью, а именно [3]:

- 1 Научно-исследовательские,
- 2 Учебно-реабилитационные,
- 3 Учебно-методические,
- 4 Учебно-интеграционные,
- 5 Комплексные.

Рассмотрим их подробнее.

Научно-исследовательские центры. Отличительными параметрами научно-исследовательских центров являются: проведение научных исследований по проблемам инвалидности; апробация разработанных технологий в условиях вуза; написание диссертаций; организация работы с преподавателями и сотрудниками-инвалидами и апробация различных технологий, адаптированных для данной категории; издание журналов, научных статей, монографий; сотрудничество с кафедрами реабилитации, медицины, здоровья, психологии; разработка международных научных проектов, грантов.

Учебно-реабилитационные центры. Деятельность учебно-реабилитационных структурных подразделений направлена на: создание реабилитационной базы; организацию медицинской поддержки; разработку рекомендаций по организации учебного процесса; психологическое консультирование; разработку индивидуальной программы реабилитации; сотрудничество с местными и региональными центрами и службами реабилитации.

Учебно-методические подразделения. Для них характерны: методическая помощь педагогам и сотрудникам, занимающимся образованием инвалидов; организация и проведение учебных курсов; унификация документов и ведение документооборота; разработка методических рекомендаций для преподавателей и сотрудников по работе с разными категориями студентов-инвалидов; подготовка преподавателей на учебно-методических семинарах, тренингах к обучению студентов с особыми образовательными потребностями.

Характерными направлениями деятельности учебно-интеграционных служб являются: организация деятельности на основе действующих законов; наличие внутривузовских программ интеграции инвалидов; обязательное оценивание уровня интеграции студентов с особыми образовательными потребностями в образовательную среду; отсутствие медико-реабилитационных программ; обязательное учебное репетиторство – тьюторство; организация мобильности студентов с инвалидностью в ходе программ обмена между вузами; интеграция в сферу занятости (практика на предприятиях, трудоустройство); помощь в адаптации к различным видам спорта.

К специфике комплексных служб и центров относится комбинирование различных видов деятельности: социально-педагогической, научной и

методической, информационно-просветительской и координационной, а также медико-реабилитационной.

Общими факторами для всех типов центров и служб поддержки и сопровождения студентов с ограниченными возможностями являются:

- наличие финансовой помощи;
- организация дополнительных видов помощи;
- использование альтернативных технологий поддержки;
- предоставление информации в доступных форматах (шрифтом Брайля, электронный текст, широкоформатный текст, аудио, видеоматериалы);
- доступные и безбарьерные условия для сдачи экзаменов;
- организация работы специалистов поддержки и сопровождения: тьюторов, менторов, коучей, личных помощников, волонтеров-студентов старших курсов.

Содержательный анализ деятельности подразделений вузов, работающих с лицами с инвалидностью показал, что *научно-исследовательские центры* характерны для Швеции, Бельгии, Германии, учебно-реабилитационные – Бельгии, Великобритании, США, учебно-методические – для России, учебно-интеграционные – Испании, Италии, и комплексные представлены в Украине, России. Ярким примером внедрения в университетах научно-исследовательских центров по изучению проблем инвалидов являются Швеция, Бельгия и Германия. Таким образом, каждое высшее учебное заведение в ведущих зарубежных странах имеет свою службу или центр поддержки студентов с ограниченными возможностями, что является отличительной особенностью от вузов РК.

Поскольку до настоящего времени в Республике Казахстан проблемным моментом остается доступность обучения студентов с особыми потребностями, возникает необходимость рассмотрения систем высшего образования за рубежом (США, Бельгия, Великобритания, Германия, Испания, Италия, Швеция), а также особенностей организации профессиональной подготовки молодых людей в высших учебных заведениях.

Соединенные Штаты Америки имеют достаточно длительную практику обучения в высших учебных заведениях студентов с ограниченными возможностями. В каждом вузе США число студентов-инвалидов составляет примерно 1 % от общего числа студентов. Так, например, в университетах и колледжах США действует около 155 образовательных программ, которыми охвачено свыше 12 тыс. глухих.

США обеспечивает бесплатное образование для инвалидов согласно Закону «Об образовании лиц с отклонениями в развитии и здоровье» (1997). Американским высшим учебным заведениям выгодно иметь студентов-инвалидов, т.к. государством выделяются средства на организацию поддержки и сопровождения студентов данной категории. Студенты с особыми

образовательными потребностями имеют право подавать заявки на стипендии в различные фонды, организации, центры.

Организационная структура университетов, ответственная за создание специальных условий для инвалидов, состоит из постоянных и временных сотрудников. Распределение обязанностей между постоянными специалистами осуществляется преимущественно двумя способами:

1 каждый специалист занимается определенной категорией вопросов;

2 каждый специалист отвечает за определенную категорию студентов-инвалидов. Этот способ применяется, когда в вузе обучается большое число студентов-инвалидов (более 1000 человек). К категории «временные сотрудники» относят сурдопереводчиков, чтецов, писцов, ассистентов и т. д. Они работают в течение учебного года и увольняются после летней сессии. Их число и состав зависят от того, какие студенты-инвалиды обслуживаются в текущем учебном году и какие специальные условия необходимо создавать. Работа со студентами-инвалидами базируется на принципе добровольности, в соответствии с которым обучающийся не обязан сообщать сотрудникам вуза о наличии у него инвалидности. Студент также может в любое время как попросить о создании для него специальных условий, так и отказаться от них [4].

Канада. В Канаде существует несколько программ поддержки студентов с ограниченными возможностями развития. Специальные программы «Needs» и «At-Risk Students» оказывают различные услуги, необходимые студенту-инвалиду, реализуют необходимые специальные программы учебного плана, осуществляют консультирование, а также предоставляют ресурсы для поддержки студенческих семей. Программа обучения студентов с нарушениями зрения предлагает *адаптированные учебные планы, предоставляет специальные материалы, осуществляет консультирование.* Так, существует программа, которая предоставляет тьютора для студенческих команд, работающих со студентами с дефектом слуха, оказывает помощь в использовании американского языка жестов. Есть программы, предоставляющие финансирование для обеспечения трудотерапии, физиотерапии, логопедической помощи, а также оказывающие помощь при необходимости транспортировки маломобильных студентов для выполнения медицинских назначений [5].

Страны Европейского экономического союза. Евросоюз стал первой межправительственной организацией, подписавшей договор по правам человека и взявшей на себя его связывающие обязательства после официального присоединения к Международной Конвенции о правах инвалидов 23 декабря 2010 года. Это означает, что все страны – члены ЕС обязаны привести свои законы и систему высшего образования в соответствие со стандартами Евросоюза.

Вопросами высшего инклюзивного образования в странах Евросоюза занимается Европейское агентство по развитию в области особых образовательных потребностей (European Agency for Development in Special Needs Education). Им инициирован проект «RAISING ACHIEVEMENT FOR ALL LEARNERS, Quality in Inclusive» [6], цель которого – поиск способов улучшения качества образования студентов-инвалидов, повышение их жизненных компетенции и социальной активности.

Следует подчеркнуть, что гарантом успешной социальной адаптации студентов-инвалидов может стать тесное сотрудничество в сферах образования, здравоохранения и социального обеспечения. Так, к примеру, в Словакии университеты являются местами, где должны исполняться законы о недискриминации и должен применяться принцип равного отношения. Акт № 131/2002 о высшем образовании гарантирует всем абитуриентам и студентам равное отношение при обучении и выполнении всех прав, предусмотренных в Акте. Дискриминация в странах Евросоюза по причине инвалидности строго запрещена.

В рассматриваемых странах существуют различные классификации инвалидности. Так, Швеция выделяется пять видов инвалидности: нарушения зрения; нарушения слуха; нарушения опорно-двигательного аппарата; психические расстройства и трудности в обучении. В Германии определены четыре вида инвалидности: ограниченные физические возможности, психические расстройства, умственная отсталость, объединение нескольких видов заболеваний. Спецификой итальянского определения видов инвалидности является полное отсутствие классификации. В понятие «инвалидность» входит наличие у человека различных нарушений более чем 66 %. Это устанавливают органы здравоохранения.

Такой подход характерен и для Испании – инвалидом считается лицо с ограниченными возможностями более чем 33 %. Таким образом, отличительной особенностью типологии инвалидности в европейских странах является отсутствие групп инвалидности (как в Казахстане), наличие большого количества видов и типов инвалидов. Также характерным является обязательное выделение такого вида как инвалиды с трудностями в обучении (дислексия, дискалькулия, дисфазия). Немаловажным фактором доступности высшего образования является оплата образовательных услуг. Она регулируется законодательством зарубежных стран, в которых существенным принципом является то, что ни для одной из категории студентов нет бесплатного обучения – есть компенсация его. Выплачиваются пособия, стипендии, предоставляются гранты, оформляются кредиты. Финансируются эти затраты организациями, фондами, центрами, службами, органами местного самоуправления. Студенты,

обращаясь в вузовскую службу, получают информацию о том, в каких фондах, организациях просить финансовую помощь, или же самостоятельно ищут источник финансирования.

Kumai. В Китае уделяется большое внимание специальному образованию инвалидов. Правительство приняло законы, которые дают возможность людям с ограниченными возможностями развития поступать в ВУЗы. Сейчас таких заведений около 1655, в них насчитывается около трехсот шестидесяти тысяч обучающихся. Существуют также специальные и обычные курсы для инвалидов, в целом там обучаются более четырех тысяч учащихся. Кроме того, у людей-инвалидов есть возможность поступить и в обычный ВУЗ. Таких абитуриентов сейчас около трех тысяч.

В КНР в 1996 был принят закон о профессиональном образовании. Его в основном получают в профессиональных вузах, техникумах, профтехучилищах, технических курсах для взрослых. В последнее время правительство уделяет особое внимание такому обучению, в целях урегулирования экономической структуры и развитию урбанизации. КНР испытывает недостаток в квалифицированных кадрах в таких отраслях, как современное производство, бытовое обслуживание, сельская рабочая сила. Для решения этой проблемы в бедных поселениях страны были созданы пункты профессионального образования, их насчитывается около двухсот.

Япония является одной из ведущих стран в сфере внедрения инклюзивного образования на всех этапах обучения, начиная с начальной школы и заканчивая высшим и средним специальным образованием. В сфере образования для людей с ограниченными способностями Япония в краткие сроки прошла путь от дискриминации инвалидов и полного устранения их из жизни общины до создания максимально благоприятных условий жизни.

В Японии на протяжении длительного времени оказывается помощь студентам-инвалидам в высших учебных заведениях. В вузах обучаются студенты с различными видами инвалидности – колясочники с заболеваниями опорно-двигательной системы, лица с особенностями развития, люди с заболеваниями внутренних органов и пр., и потребности каждого такого студента уникальны. Ратификация Конвенции ООН о правах инвалидов 20 января 2014 года обязывает Японию предоставлять сурдопереводчиков и титры, озвучивать материалы и переводить их на азбуку Брайля в целях обеспечения разумного содействия в соответствии с индивидуальными потребностями.

Для координации действий по распространению инклюзивного обучения в Японии был создан Национальный центр поддержки инвалидов, Японская организация поддержки студентов и др. На текущий момент можно говорить

о несомненном успехе Японии, достигнутом в области получения высшего образования людьми с ограниченными возможностями.

Россия. В современной высшей школе России практика инклюзивного образования как массовая только начинает складываться. Тем не менее можно назвать значительное число вузов, не просто накопивших опыт обучения студентов с нарушениями различного типа, но разрабатывающих собственную модель инклюзивной практики. В целом, стоит отметить, что в настоящее время в российской практике высшего и послевузовского образования сформировались четыре основные формы обучения студентов с особыми образовательными потребностями и инвалидов в ВУЗе:

- специальные отделения в вузах;
- специальные вузы для лиц с ограниченными возможностями и инвалидов;
- центры подготовки инвалидов для поступления в вуз;
- центры психолого-педагогического сопровождения студентов с ограниченными возможностями и инвалидов.

Таким образом, анализ зарубежного опыта показал существенные отличия от отечественного в сфере организации доступности обучения для студентов с инвалидностью, а именно: введение должности координатора (ответственного) на факультете (институте) по работе со студентами-инвалидами; наличие в вузе специалистов, сопровождающих студентов с особыми образовательными потребностями в учебно-воспитательном процессе (менторы, тьюторы, коачи, ассистенты поддержки); развитие программ международных обменов студентами-инвалидами.

ВЫВОДЫ

Проводя анализ опыта некоторых зарубежных стран по организации обучения студентов с особыми образовательными потребностями и инвалидов, можно выделить ряд основных тенденций:

- 1 Наличие антидискриминационного законодательства.
- 2 На законодательном уровне особо закреплены права людей с особыми образовательными потребностями на поступление в высшие учебные заведения людей с инвалидностью.
- 3 Наличие разных форм поддержке обучающихся с инвалидностью.
- 4 Наличие финансовой поддержки, причем ей уделяют большое внимание многие европейские государства.
- 5 Создание специальных структур в университетах, которые занимаются вопросами студентов с инвалидностью.

К примеру, в функции Офиса по инвалидности могут входить следующие:

- помощь в регистрационных процедурах;

- проведение оценки потребностей;
- подача заявлений на так называемую стипендию по инвалидности;
- наличие ассистивных техники и мебели для использования студентами;
- предоставление информации и помощи в сфере академического планирования;
- налаживание связей между факультетом и студентами с инвалидностью;
- консультации со специалистами школ, центров реабилитации, советниками университетов, родителями и потенциальными студентами в отношении сервисов университета для людей с инвалидностью.

Следует отметить, что вышеуказанные отличительные особенности для отечественных вузов являются перспективным направлением в обеспечении качественного высшего образования для лиц с инвалидностью.

Исследование выполнено в рамках проекта «Организационно-педагогические условия обеспечения доступности высшего образования людям с инвалидностью».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Международная Конвенция ООН о правах инвалидов, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 13 декабря 2006 года.
- 2 Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016–2019 годы. – Астана, Указ Президента Республики Казахстан от 1 марта 2016 года № 205.
- 3 Международный научный журнал «Инновационная наука». – № 7–8. – 2016. – ISSN 2410-6070.
- 4 **Жаворонков, Р. Н.** Технология высшего инклюзивного образования инвалидов, применяемая в Соединенных Штатах Америки. – [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.vash-psiolog.info/psih/20317-texnologiya-vysshego-inklyuzivnogoobrazovaniya-invalidov-primenyaemaya-v-soedinennyx-shtatax-ameriki.html/>
- 5 **Гончарова, В. Г., Диденко, Л. А.** Индивидуально ориентированные образовательные программы как средство повышения качества профессионального образования лиц с ограниченными возможностями здоровья // Специальное образование. – 2013. – № 3. – С. 32–41.
- 6 European Agency for Development in Special Needs Education. Raising achievement for all learners – Quality in Inclusive Education. – Brussels, 2012. – 40 p. – [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.european-agency.org/agency-projects/ra4al>

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

З. А. Мовкебаева

Инклюзивті білім беруді кірістіру бойынша шетел жоғары оқу орындарының тәжірибесі

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы.
Материал 26.11.18 баспаға түсті.

Z. A. Movkebayeva

The experience of foreign universities in the implementation of inclusive education

Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, 050010, Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18.

Мақала мүгедек және ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттердің білім алуларын ұйымдастыру бойынша шет ел мемлекеттерінің жетекші жоғары оқу орындарының тәжірибесін зерттеуге бағытталған. Жоғары білімді алу барысында ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттерді психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі формалары мен әдістері, еуропа және шығыс елдеріндегі жүріп жатқан инклюзивті білім беру модельдері талданды. Мүгедектердің және ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттердің жоғары оқу орнында тиімді оқытуын ұйымдастырудың бірқатар негізгі бағыттары анықталды.

The article is devoted to the study of the experience of higher educational institutions of leading foreign countries in organizing the education of students with special educational needs and disabled people. The existing models of inclusive practice, basic forms and methods of psychological and pedagogical support of students with special educational needs in the process of obtaining higher education are analyzed in European and Eastern countries. A number of main trends in the organization of effective teaching of students with special educational needs and disabled people in the university are identified.

FTAMP 27.01.45

А. М. Мубаракоев¹, Ж. С. Еркишева²

¹п.ғ.д., профессор, Ақпараттық технологиялық факультет,
Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.,
010000, Қазақстан Республикасы;

²докторант, Жаратылыстану факультеті, Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., 161200,

Қазақстан Республикасы

e-mail: ¹akan-mubarak@mail.ru; ²jazira78@mail.ru

МАТЕМАТИКАНЫ БЕЙІНДІК ОҚЫТУДА ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТЕУЛЕР НЕГІЗІНІҢ МАЗМҰНЫН ЖОБАЛАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Қазіргі қоғамдағы адами капитал – ол жаңғыру негізі. Ол үшін оқушыларға қажетті функционалдық сауаттылық пен сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дарыту шарты ретінде математика ғылымдарын оқыту сапасын күшейту талабы қойылып отыр. Осы тұрғыдан, әрбір білім алушының экономикалық-қаржылық сауаттылығы мен мәдениетін жетілдіру мақсатында жалпы білім беру процестеріне қаржылық есептеу элементтерін енгізу өзекті мәселе. Мақалада жоғары сынып оқушыларын математика пәні бойынша бейіндік оқытуда қаржылық есептеулердің кіріспе курсының мазмұнын жобалау бойынша қажетті ойлар айтылған. Қойылған мақсаттарға қол жеткізу мүмкіндіктерін анықтау аясында, жобалау арқылы жалпы білім берудің жоғарғы сынып оқушылары үшін қаржылық есептеулердің кіріспе курсының мазмұнын жобалау моделінің мәні қарастырылады және оған бейінді оқытуды іске асырудың ерекшелігі беріледі.

Кілтті сөздер: жобалау, амалдар, бейіндік мектеп, қаржылық есептеулер, мазмұн, принциптер, қаржылық қатынастар.

КІРІСПЕ

Педагогикалық жүйелерді, процестер немесе жағдайларды жобалау – күрделі көп сатылы қызмет. Ол белгілі бір заңдарға бағынады және өзінің ұйымдастыру логикасы бар. Қаржылық есептеулердің кіріспе курсының көп деңгейлі мазмұнын жобалау кезінде, келесі үш кезенді бөліп алу мақсатқа лайық: дайындық, құрылым, бағалау. Дайындық сатысында болашақ жобаның

жалпылама бейнесі қалыптасады. Осыған байланысты, мақсатқа жету үшін нақты бір амалдар анықталады. Құрылымдау кезеңінде келесі іс-шаралар анықталады: курстың көп деңгейлі мазмұнын қиындық деңгейін арттыру арқылы құрылымдау; қаржылық есептеулердің кіріспе курсының көп деңгейлі мазмұнын жүзеге асыру жағдайында оқытуды есептер технология негізінде ұйымдастыру. Мазмұнды жобалаудың соңғы кезеңі бағалау кезеңінде жүреді және жалпы білім берудің жоғары сатысында қаржы математикасының кіріспе курсының көп деңгейлі мазмұнын жобалау процесін талдау, сараптау және түзетумен байланысты рефлексиялық іс-әрекетпен сипатталады. Сонымен бірге, бейіндік оқыту жағдайында, қаржылық есептеулердің кіріспе курсының көп деңгейлі мазмұнын жобалау моделін іске асырудың ерекшелігін атап өту маңызды.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында адами капитал – ол жаңғыру негізі делінген. Ал, білім берудің жаңа сапасына қол жеткізу үшін барлық жастағы азаматтарды қамтитын білім беру ісінде өзіміздің озық жүйемізді құруды жеделдету қажет деп айтылған. Білім беру бағдарламаларының негізгі басымдығы өзгерістерге үнемі бейім болу және жаңа білімді меңгеру қабілетін дамыту болуға тиіс. Ол үшін білім берудің барлық деңгейінде, жастарды жаңа технологиялық қалыпқа дайындаудың маңызды шарты ретінде математика ғылымын оқыту сапасын күшейту керек. Оқытудың мазмұндылығы заманауи техникалық тұрғыдан қолдау көрсету арқылы үйлесімді түрде заманауи оқу бағдарламаларымен толықтырылуға тиіс. Ал бұлар оқушыларға қажетті функционалдық сауаттылық пен сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дарытады [1].

Қазіргі заманғы білім беру саласындағы жобалау мәселелеріне қатысты [2, 3] және т.б. зерттеулерде педагогикалық жүйелерді, процестер немесе жағдайлар жобалау – күрделі көп сатылы қызмет әрекет екенін ерекше атап өткен. Оны кім жүзеге асырса да, ол қандай педагогикалық өнімге арналғанына қарамастан, бұл қызмет белгілі бір заңдарға бағынады және өзінің ұйымдастыру логикасы бар.

Педагогикалық жобалау технологиясын сипаттау кезінде жобалау сатыларының санын және дәйектілігін анықтаудың әртүрлі тәсілдерін кездестіруге болады. Атап айтқанда, келесі алты кезеңді ажыратуға болады: тұжырымдаманы әзірлеу, мақсаттың диагностикалық ұсыну, жеке түйіндерге әкелетін әрекеттердің құрамы мен жағдайларын анықтау; педагогикалық жағдайдың жиынтық сипатын қалыптастыру; процестің динамикалық құрылымы; педагогикалық құралдарды таңдау; мұғалімнің мінез-құлқы нұсқаларын болжау; нәтижелерді диагностикалау [2]. Сонымен қатар, төрт

кезеңді де анықтауға болады екен: алдын ала жобалау, жобаны жүзеге асыру, рефлексиялық, кейінгі жоба [4]. Оның ішінде жобалық қызметтің материалдық, технологиялық, құрылымдық және ұйымдастырушылық негіздерін құрайтын рәсімдер айқындалады.

Ұсынылған тәсілдерді теориялық талдау және жобалық қызметті көрсететін жалпы логиканы, сондай-ақ проблематика мен мақсаттарды бағыттау шеңберінде жүргізілген жұмысымыздың нәтижелерін ескере отырып, біз келесі қорытындыға келдік: қаржылық есептеулердің кіріспе курсының көп деңгейлі мазмұнын жобалау кезінде, келесі үш кезеңді бөліп алу мақсатқа лайық: дайындық, құрылым, бағалау.

Дайындық сатысында болашақ жобаның жалпылама бейнесі қалыптасады. Осыған байланысты, мақсатқа жету үшін нақты бір амалдар анықталады. Осы зерттеудің аясында келесі іс-әрекеттер анықталды: әр түрлі бейіндегі оқушылардың қаржылық есептеулерге қатысты артықшылықтарын зерттеу; қаржылық есептеулерге байланысты есептердің мазмұнын таңдау принциптерін анықтау.

Қаржылық есептеулердің кіріспе курсының мазмұнын таңдау, еліміздің ағымдағы қаржылық-экономикалық жағдайын талдау және синтездеу арқылы ескере отырып жүзеге асырылу керек, әрине бұл жерде, түрлі бейіндегі оқушылардың қаржылық есептеулердің саласына қатысты мүдделері мен қажеттіліктеріне назар аудару қажет. Мәселені шешу және мақсат қою процедурасы аясында оқушылардың мүдделері мен қажеттіліктері анықталғанымен, нақты шындық қаржылық қатынастар саласы үнемі өзгерістерге ұшырайтынын көрсетеді, сондықтан да курс мазмұнын мерзімді түрде өзекті, маңызды мәселелермен, оқушылардың қызығушылығын тудыратын сұрақтармен мезгіл-мезгіл жаңартып отыру қажет.

Сонымен қатар, курстың мазмұнын таңдаған кезде математиканың базалық курсына оның қосымшаларын қосу талаптарын анықтайтын нақты қағидағарды да ескеру керек, оқу курстарының мазмұнын құрастыру талаптарын орнататын, жалпы қағидаларды да ескеру керектігін айта кеткен жөн. Материалдарды тиісті дидактикалық көздерден зерделеп жүйелеу оқу курсының мазмұнын таңдау үшін келесі принциптер дібелгілеуге мүмкіндік берді:

- ғылыми негізделген материалдарды пайдалануды қамтамасыз ету;
 - әр жаңа білімнің бұрынғыға негізделетіндей етіп, мазмұнды құрастырудың дәйектілігі;
 - мектептегі білім беру мазмұнының жалпы жүйесіне сай келетін мәселелерді қайта қарауды талап ететін жүйелілік принципі және т.б.
- Оқу курстарының мазмұнын іріктеу принциптеріне біз келесі принципті – оқушылардың қызығушылығын ескеру принципін қосамыз.

Курстың мазмұнын іріктеудің, келесілерге сәйкес келетін, жалпы талаптары да орындалуы тиіс: оқушылардың жас ерекшеліктері; жалпы білім беру мекемесінің материалдық-техникалық базасының мүмкіндіктері; берілген курсты оқып-үйренуге бөлінген уақыт.

Жоғарғы сынып оқушыларын қаржы есептерін шығаруға қажет білім, дағдылар мен іскерліктерді қалыптастыруда жетекші рөл атқаратын, оқу міндеттерінің базалық жүйесі жинақталу қажет. Басқаша айтқанда, білім жүйесінің жобаланатын курсқа негіз болатын инварианты анықталу керек.

Білім жүйесінің инвариантын Н. Ф. Талызина бойынша таңдау әр оқу курсының мазмұнын оңтайлы таңдаудың маңызды шарты болып табылады: оның негізінде «осы жүйені құрайтын барлық дербес құбылыстарды осы инвариантқа көрінісі ретінде қарастыру» [5, 75 б.] керек. Оқу курсы мазмұнының теориялық негізінің инвариантасын бөліп алу педагогикалық теория мен тәжірибеде кеңінен қолданысқа ие болды. Ұсынылған идеяны, келешекте көптеген педагогтардың дамыту және жетілдіруге байланысты әрекеттері осыған неізделген болды.

Атап айтқанда, кәсіптік білім берудің инварианттық теориялық негізін бейіндік қабықшалармен толықтыруға болады [6, 6 б.]. Бұл тәсілдің мәні іргелі идеялар, заңдар және ережелер (инварианттар) жүйесі негізінде әртүрлі бейіндік бағыттарға сәйкес келетін, нақты мәселелерді қамтитын «бейіндік қабықшаларды» құру болып табылады.

Бұл тұрғыда, жалпы математикалық білімнің қолданбалы бағытын нығайтуға бағытталған курстарды дамытуда осы идеяларды нақтылап қойдық. Бұл үшін, ең алдымен, математика саласының қосымшалары мен ондағы есептерді шешуге қажетті мектеп математикасының бағдарламасынан тыс шықпайтын білімді бөлу және анықтау қажет болды. Одан соң, нақты немесе нақты кәсіптік қызметте болатын нақты процестерді сипаттайтын теориялық материал бөлінеді. Осылайша таңдалған негізгі теориялық білім математикалық курстың теориялық негізіне жатады және оның мазмұндық бөлігінің инвариантты құрамдас бөлігі болып табылады. Таңдалған теориялық негізге сүйене отырып, қолданбалы бағыттағы материалдар жинақталады, олар вариативті болуы да мүмкін, яғни, оқытудың қажеттілігіне және қарастырылып отырған ғылыми немесе кәсіби саланың ағымдағы үрдістеріне байланысты олар өзгеруі, нақтылануы және толықтырылуы мүмкін.

Осы бағыттағы жұмыстың нәтижесінде, қаржы есептеулерінің кіріспе курсының тиісті теориялық материалы әзірленуі керек және әрбір күрделілік деңгейіне арналған тақырыптық жоспарлау жасау қажет. Сол тақырыптық жоспардың негізінде жобаланған курс есептерінің негізгі жүйесінің жинақталуы

жүзеге асырылады. Ол үшін қаржылық есептеулерге арналған есептер мазмұнын іріктеу принциптерін анықтау қажет.

Орта білім беру мектебінде оқушыларды математика пәнін бейіндік жағдайында оқытудың психологиялық-педагогикалық негіздерін, сондай-ақ мектеп математикасы курсының қаржы есептеулері саласындағы қолданбалы бағыттарын жүзеге асыруда анықталған мүмкіндіктерді ескере отырып, курс есептерінің мазмұнын іріктеуде назарға алынуы тиіс келесі қағидалардың тізімін ұсынайық:

Байланыстыру бағыттылығы принципі. Бұл принцип математика және онымен сыбайлас пәндер бойынша білімдердің кіріктірілуі және оларды ескеру, сондай-ақ қаржы есептеулері курсының мазмұнын жинақтағанда олардың қайталануын болдырмауға негізделген.

Тәжірибе-сұраныс бағыттылығы принципі. Белгілі бір практикалық дағдыларды қалыптастыруға бағытталған есептерді, сондай-ақ оларды қалай, қандай жағдайларда қолдануға болатынын түсінетінін ескере отырып құрастыру.

Жеке бағдар принципі. Әрбір оқушыны өзінің тәуелсіз қызметі арқылы дамытуды көздейді.

Ақпараттық технологиялар бағыттылық принципі. Қаржылық есептерді айырысу элементтерін жүргізу талаптары бар есептерді шешуде ақпараттық технологиялар құралдарын жүйелі түрде пайдалану қажеттілігімен байланысты.

Көптеген ғылыми-әдістемелік әдебиеттерде математиканы оқытуда ақпараттық технологияларды қолданудың түрлі аспектілері (Е. В. Данильчук [7], С. В. Кочеткова [8], А. М. Мубаракوف [9] және т.б.) қарастырылған. Айта кетсек, олар бір жағынан, ақпараттық технологияларды оқудағы және тәжірибелік тапсырмалардың (есептердің) шешімін белгілі бір бағдарламалық жасақтама пакеттерінің көмегімен табуға арналған техникалық құрал ретінде қарастырады, екінші жағынан оқу және ғылыми-зерттеу жұмыстарына жағдай жасайтын құрал ретінде қарастырады.

Құрылымдау кезеңінде келесі іс-шаралар анықталады: курстың көп деңгейлі мазмұнын қиындық деңгейін арттыру арқылы құрылымдау; қаржылық есептеулердің кіріспе курсының көп деңгейлі мазмұнын жүзеге асыру жағдайында оқытуды есептер технология негізінде ұйымдастыру. Басқаша айтқанда, жалпы білім берудің жоғары сатысында қаржылық есептеулердің кіріспе курсының көп деңгейлі мазмұнын жүзеге асыру жағдайында математиканы бейіндік оқыту әдістемесі анықталады.

Қаржылық есептеулердің кіріспе курсының көп деңгейлі мазмұнын жобалаудың соңғы кезеңі бағалау кезеңінде жүреді және жалпы білім берудің жоғары сатысында қаржы математикасының кіріспе курсының көп деңгейлі

мазмұнын жобалау процесін талдау, сараптау және түзетумен байланысты рефлексиялық іс-әрекетпен сипатталады.

Бейіндік оқыту жағдайында, қаржылық есептеулердің кіріспе курсының көп деңгейлі мазмұнын жобалау моделін іске асырудың ерекшелігін атап өтелік.

Қаржылық есептеулердің кіріспе курсының мақсаты түрлі бейіндік жағдайында математиканың қаржы қатынастар саласындағы қолданбалы мәні туралы оқушылардың түсініктерін тереңдету және кеңейту, сонымен бірге, факультативтік, элективті немесе арнайы курстарының аясында сол курстың көп деңгейлі мазмұнын А, В, С қиындық деңгейін арттыру арқылы саралап жүзеге асыру барысында алған білімдерін қолдану іскерліктерін қалыптастыру.

Осыған орай, орта мектепте математиканы бейінді оқыту жағдайында қаржылық есептеулердің кіріспе курсының көп деңгейлі мазмұнын жобалаудың моделін жүзеге асыру үшін, оның әдіснамалық негізі ретінде, жеке-қызметтік тәсілді ұсындық. Ал, бұл тәсіл мазмұндық компонентте баламалы принцип бойынша бейнелене отырып, оқушыларға қаржылық есептеулерінің кіріспе курсын оқу деңгейлерін, тіпті кейбір жағдайда, оқыту мазмұны, әдістері мен ұйымдастыру формаларын таңдау құқығын бере отырып, жекешелендіру тәсілін іске асыруға ықпал етеді.

Қаржылық есептеулердің кіріспе курсын оқу деңгейлерін таңдауда, бір де бір теориялық материал оқушылардың жеке-дара мақсаттарына (өмірлік, кәсіби, теориялық) қатысты қаралатын болады деп болжанады.

Осылайша, бейіндік жағдайда қаржылық есептеулердің кіріспе курсының көп деңгейлі мазмұнын жүзеге асырудың моделінің өзіне тән ерекшелігі көрініс табады: осы курсты егеру барысында оқушылар өмірлік жағдайларда қолдану үшін алған білімдеріне деген көзқарастарын өзгерте алады, тіпті оқушыларға келешекте өздігінен білім алу мүмкіндігін беретін С қабатына да көтеріле алады.

Қаржылық есептеулердің кіріспе курсының ерекшелігі – ол дайындық деңгейіне және оның таңдаған бейіндік бағытына қарамастан кез келген оқушының оны меңгеру мүмкіндігі. Сонымен бірге, оқушылардың осы курстың игерудің қандай да бір деңгейін таңдау мүмкіндігінің ерекшелігін де атап өту керек. Айталық, осы курсты оқу жылының басталуына дейін, әлі анықтамаған оқушылар үшін бірінші жартыжылдықтың кез келген мезгілінде оны бастауға шын мүмкіндігі табылады. Бұл үшін, олар ауыспалы деңгейлердің тек біреуімен ғана анықталса жеткілікті, ал оны оқушы не дербес, не болмаса кеңесшінің көмегімен жүзеге асыруға мүмкіндігі бар. Осылайша осы курсты оқуға байланысты жеке білім беру траекториясын икемді құруға мүмкіндік пайда болады, ал бұл жоғары сынып оқушыларын бейіндік оқытуға ұйымдастыру талаптарына толық сай екендігін көрсетеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Сонымен, қойылған мақсаттарға қол жеткізу мүмкіндіктерін анықтау аясында, дайындық кезеңін, жобалау және бағалау қадамдарын құрылымдық жобалау арқылы жалпы білім берудің жоғарғы сынып оқушылары үшін қаржылық есептеулердің кіріспе курсының көпдеңгейлі мазмұнын жобалаудың кезеңдік моделінің мәні және орта мектеп оқушыларын қаржылық есептеулерге бейінді оқытуды іске асырудың ерекшелігі ашылды.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. – 2018 жылғы 10 қаңтар.

2 **Сериков, В. В.** Личностный подход в образовании : концепция и технологии [Текст] : монография / В. В. Сериков. – Волгоград : Перемена, 1994. – 150 с.

3 **Смыковская, Т. К.** Теоретико-методологические основы проектирования методической системы учителя математики и информатики [Текст] : автореф. дис.... д-ра пед. наук / Т. К. Смыковская. – М., 2000. – 34 с.

4 **Колесникова, И. А.** Педагогическое проектирование [Текст] : учеб. Пособие для высш. учеб. заведений / И. А. Колесникова, М. П. Горчакова-Сибирская; под ред. И. А. Колесниковой. – М. : Изд. центр «Академия», 2005. – 288 с.

5 **Тальзина, Н. Ф.** Совершенствование обучения в высшей школе [Текст] / Н. Ф. Тальзина // Советская педагогика. – 1973. – № 7. – С. 71–82.

6 **Архипова, А. И.** Конструирование профильных курсов математики с применением новых технологий обучения [Текст] / А. И. Архипова, С. П. Грушевский, А. В. Карманова. – Краснодар : Кубанский гос. ун-т, 2004. – 62 с.

7 **Данильчук, Е. В.** Теория и практика формирования информационной культуры будущего педагога [Текст] : монография / Е. В. Данильчук. – М., Волгоград : Перемена, 2002. – 229 с.

8 **Кочеткова, С. В.** Внедрение системы компьютерной математики Mathematica в процессе школьного профильного обучения математике [Текст] / С. В. Кочеткова // Проблемы теории и практики обучения математике : сборник научных работ, представленных на международную научную конференцию «59 Герценовские чтения». – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2006. – С. 255–261.

9 Мубараков, А. М., Атаев, Б. К. Мультимедиялық оқытудың когнитивтік теориялық қағидалары және оның математикада қолданылуы // Materials of the II International scientific-practical conference «Integration of the scientific community to the global challenges of our time» – Osaka, Japan, 2017, March 7–9. – Vol. III. – С. 217–222.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

A. M. Mubarakov¹, Zh. S. Erkishева²

Особенности проектирования содержания основ финансовых вычислений в профильном обучении математике

¹Факультет информационных технологий,
Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,
г. Астана, 010000, Республика Казахстан;

²Факультет естествознания,
Международный Казахско-Турецкий университет имени Х. А. Ясави,
г. Туркестан, 161200, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 26.11.18.

A. V. Mubarakov¹, Zh. S. Erkishева²

Features of the design of the financial calculation basics content in profile training in mathematics

¹Faculty of Information Technology,
L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, 010000, Republic of Kazakhstan;

²Faculty of Natural Sciences,
K. A. Yesevi International Kazakh-Turkish University,
Turkestan, 161200, Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18.

Человеческий капитал в современном обществе является основой модернизации. Одним из условий решения этой сложной задачи является улучшение качества преподавания математических наук как условие развития способности учащихся по приобретению необходимой функциональной грамотности и навыков критического мышления. С этой точки зрения внедрение элементов финансовых вычислений в общеобразовательные школы для улучшения экономической и финансовой грамотности и культуры каждого обучающегося является актуальной задачей. В статье излагаются

идеи, необходимые для проектирования содержания вводного курса финансовых вычислений в условиях профильного обучения математике учащихся старшего звена общеобразовательных учреждений образования. В контексте выявления возможностей достижения поставленных целей рассматривается значение модели проектирования содержания вводного курса финансовых вычислений, а также особенность реализации указанных вопросов при профильном обучении математике.

Human capital in modern society is the basis of modernization. One of the conditions for solving this complex problem is to improve the quality of the teaching of mathematical sciences as a condition for developing students' ability to acquire the necessary functional literacy and critical thinking skills. From this point of view, the introduction of elements of financial computing in general education schools to improve the economic and financial literacy and culture of each student is an urgent task. The article outlines the ideas necessary for the design of the content of the introductory course of financial calculation in the context of profile training for mathematicians at the senior level of general education institutions. In the context of identifying opportunities to achieve these goals, the importance of the design model for the content of the introductory course of financial calculation is considered, as well as the peculiarity of the implementation of these issues in profile training in mathematics.

ГРНТИ 28.23.15

А. З. Муслимова¹, Д. Ж. Алиппаева², К. С. Мауленов³

¹к.п.н., Факультет информационных технологий, Костанайский государственный университет имени А. Байтурсынова, г. Костанай, 110000, Республика Казахстан;

²преподаватель, Факультет информационных технологий, Костанайский государственный университет имени А. Байтурсынова, г. Костанай, 110000, Республика Казахстан;

³магистрант, Костанайский государственный университет имени А. Байтурсынова, г. Костанай, 110000, Республика Казахстан
e-mail: ¹muslimova_agima@mail.ru; ²alippaewi@mail.ru; ³k_maulenov@inbox.ru

ВОЗМОЖНОСТИ ЭКСПРЕСС МЕТОДА ЭКСТРАКЦИИ ПРИЗНАКОВ, ОСНОВАННОГО НА ИДЕЕ РАЗРЕЖЕННОГО ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ПУТЕМ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ СЛУЧАЙНЫХ ТОЧЕК

В статье представлен экспресс метод по экстракции признаков из цифровых изображений лиц, основанного на идее разреженного представления изображений, случайном распределении координат точек, как альтернатива более сложным стандартным методам экстракции признаков из изображений. Представлен сравнительный анализ подходов, показаны достоинства и недостатки метода, а также результаты реализации данного подхода. Описан процесс сохранения признаков лица в базу данных. Представлен макет программы на этапе регистрации эталонных изображений и процесс распознавания согласно предложенному методу. Статья раскрывает ряд интересных аспектов: при использовании минимального количества вычислительных ресурсов за счет константного числа точек, и отсутствия каких-либо вычислений на этапе экстракции признаков, метод за счет своей простоты имеет высокую степень быстройдействия, и эффективности.

Ключевые слова: разреженное представление, пространство признаков, система распознавания, вычислительная сложность.

ВВЕДЕНИЕ

Проблема, представления изображения вектором признаков существенно меньшего, размера чем исходное, для уменьшения количества вычислительных операций, является одной из самых актуальных проблем, при создании систем

распознавания лиц. Так как известно, что если исключить из процедур, реализуемых в системах распознавания, подготовку базы эталонов, то основные вычислительные (временные) затраты будут связаны с классификацией исходных образов. В этом случае вычислительная сложность решения задач распознавания в системе распознавания в пересчете на один образ в каждом классе базы данных зависит от значения параметра размерности пространства признаков.

К примеру, на входе простой системы задано цифровое изображение, единственный (или наибольший) объект которого – лицо человека. Если размер исходного изображения составляет $M \times N$ пикселей, то при использовании яркостных признаков для представления лица размерность DIM (*Dimension*) вектора признаков составит MN ($DIM = MN$). Например, для $M = 112$ и $N = 92$, $DIM = 10304$, соответственно при сравнении двух изображений между собой (пиксель по пикселю) потребует вычислительных затрат, пропорциональных MN . В соответствии со стандартами на исходные данные изображений лиц, исходное изображение может иметь размеры в 4–5 раз большие (например, $M > 500$ и $N > 400$), что будет соответствовать $DIM > 200000$, и это для одного изображения. Что является существенной проблемой, для дальнейшей работы системы распознавания. Но как известно изображение может быть представлено вектором признаков значительно меньшим чем исходное (MN размера), на основе различных методов сжатия, преобразования и редукции исходного пространства признаков. В большинстве случаев это методы: DCT (Discrete Cosine Transform), DFT (Discrete Fourier Transform), DWT (Discrete Wavelet Transform), PCA (Principal Component Analysis), NDDA (Nodal based Discontinuous Deformation Analysis) [4, 5, 6]. Анализ сложностей данных методов, а также анализ систем распознавания основанных на данных методах показывает, что сложность вычисления в вышеперечисленных методах сжатия и преобразования изображений является достаточно высокой, из-за сложного математического аппарата алгоритмов [3]. Ко всему прочему, даже в этих методах выделенные признаки являются не 100 % информативными, и в них тоже есть части не несущие никакой информации.

Наряду с данными методами сжатия и преобразования изображений существуют более простой метод, не требующий больших вычислительных ресурсов, и этапов какой-либо сложной предобработки, основанный на селекции признаков, путем случайного выбора координат на изображении и его дальнейшего распознавания по яркостным значениям этих точек (пикселей), описанных в книге [1], в основе которого лежит идея, впервые представленная в работе [7]. По своей природе данный подход близок к методу разреженного

представления изображении, но отличается своей простотой реализации, и быстродействием работы.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Описание метода, основанного на случайной генерации точек.

Суть работы экстрактора признаков, заключается в выборе «случайным образом» отдельных пикселей исходного изображения и перевода в вектор яркостных признаков (с числом признаков от 200 до 400). Сама процедура основана на генераторе P ($P \ll MM$) равномерно распределенных случайных чисел (с параметрами $0,1$), которые перемасштабируются до значений, соответствующих размерам исходного изображения с округлением до целого, не выходящим за значения M и N . Полученные таким образом случайные числа определяют координаты P пикселей на исходном изображении, значения яркости которых будут определять совокупность признаков, представляющих исходное изображение. Далее этот «случайный» порядок выбора координат сохраняется и применяется ко всем исходным изображениям, как на этапе создания эталонов, так и на этапе распознавания новых изображений лиц [1].

Макет программы на этапе регистрации эталонных изображений представлен на рисунке 1.

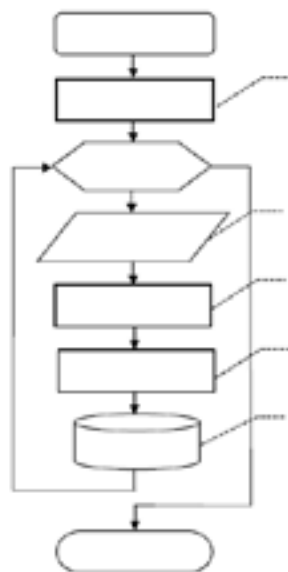

Рисунок 1 – Регистрация эталонов

Процесс сохранения признаков лица в базу данных происходит следующим образом:

- 1 Линейно конгруэнтным методом генерируются случайные координаты, для их нанесения на изображение с лицом
- 2 В цикле, предоставляется эталонное изображение.
- 3 На поступившее изображение с лицом, наносятся точки со сгенерированными координатами.
- 4 Извлекаются яркостные значения признаков и записываются в вектор признаков.
- 5 Получившийся вектор признаков записывается в базу с эталонами.
- 6 Процесс повторяется для всех эталонных изображений, до завершения цикла.

Распознавание

Процесс распознавания согласно предложенному методу происходит следующим образом, рисунок 2.

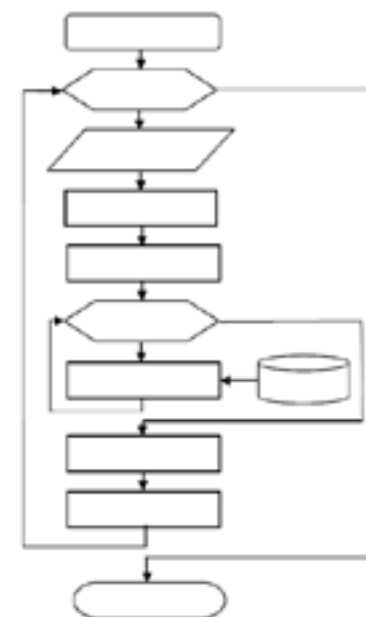

Рисунок 2 – Процесс распознавания

В цикле на вход программы представляется очередное изображение, на этот раз тестовое. Затем на это изображение наносятся аналогично как в блоке

регистрации ранее сгенерированные координаты случайных точек. Извлекаются признаки, яркостные значения пикселей. После чего снова открывается цикл, где классификатор, на основе Евклидова расстояния производит поиск наиболее близкого изображения из базы эталонов, путем нахождения минимальной дистанции между вновь извлеченными признаками из тестового изображения и признаками, находящимися в базе эталонов (ранее записанные в блоке регистрации). На следующем шаге выводится результат распознавания, и общий процент распознанных лиц (найденные изображения лиц, деленные на общее число). Данный процесс повторяется до полного завершения цикла.

Сложность вычисления экстракции признаков в данном методе выполняется за константное число операции $O(n)$, где n количество точек (от 200 до 400), для сравнения сложность вычисления методами DCT (Discrete Cosine Transform) или DWT (Discrete Wavelet Transform) описанных в статье [3], составляет $O(d*\log(d))$, где d – количество пикселей ($d=MN$ – размер изображения), равное по стандарту, как минимум $M = 112$ и $N = 92$, но может быть и больше. Но даже для $M = 112$ и $N = 92$, пространство признаков $d=10304$, что несоизмеримо больше.

Таблица 1 – Алгоритмическая сложность вычисления систем распознавания на основе DCT (DWT) и метода Random. COM – классификатор (компаратор) евклидова расстояния, N – число изображений в базе, d – количество пикселей (MN – размер) для метода DCT (DWT), n – количество пикселей (200–400) для метода Random.

Метод	Сложность вычисления
DCT + COM	$O(Nd*\log(d))$ $O(d*\log(d)+Nd)$
Random	$O(N*n)$ $O(n+Nd)$

Реализация алгоритма

Алгоритм реализован на языке пакета Matlab. В качестве экспериментальной базы была взята база ORL, содержащая 400 фронтальных изображений 40 человек, с небольшими изменениями освещения, масштаба, пространственных поворотов, положения и различными эмоциями. Все изображения в базе полутоновые, с 256 градациями яркости. Размер каждого изображения – 92x112 пикселей.

При реализации данных методов точность распознавания составила для DCT 61 %, а для метода Random 68 %, рисунки 3, 4. Отметим что условия реализации для обоих методов совершенно одинаковые. Использовалось

одинаковое количество эталонных и тестовых изображений, одинаковые компараторы. Системы отличаются только методом экстракции признаков.

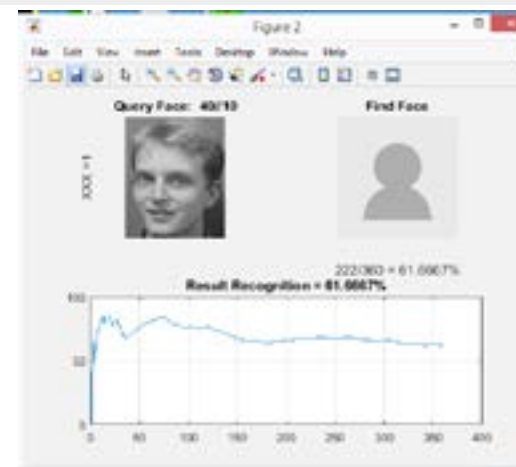
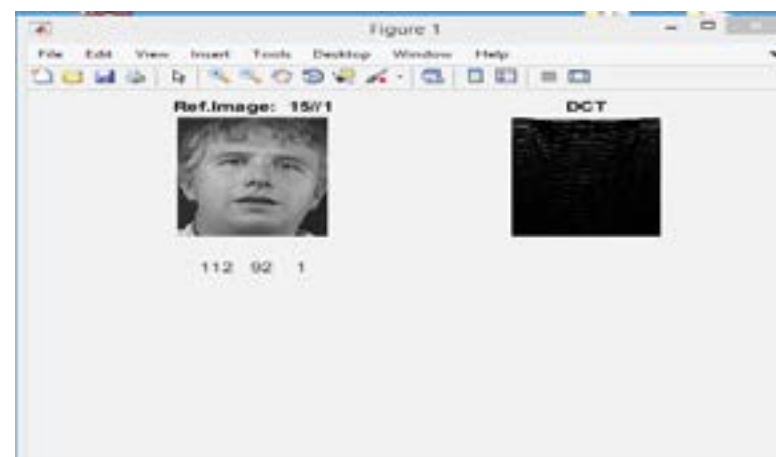

Рисунок 3 – Метод «DCT» с 1 эталоном: слева, блок регистрации, формирование вектора из спектральных компонент, справа, результат распознавания, (61,7 %)

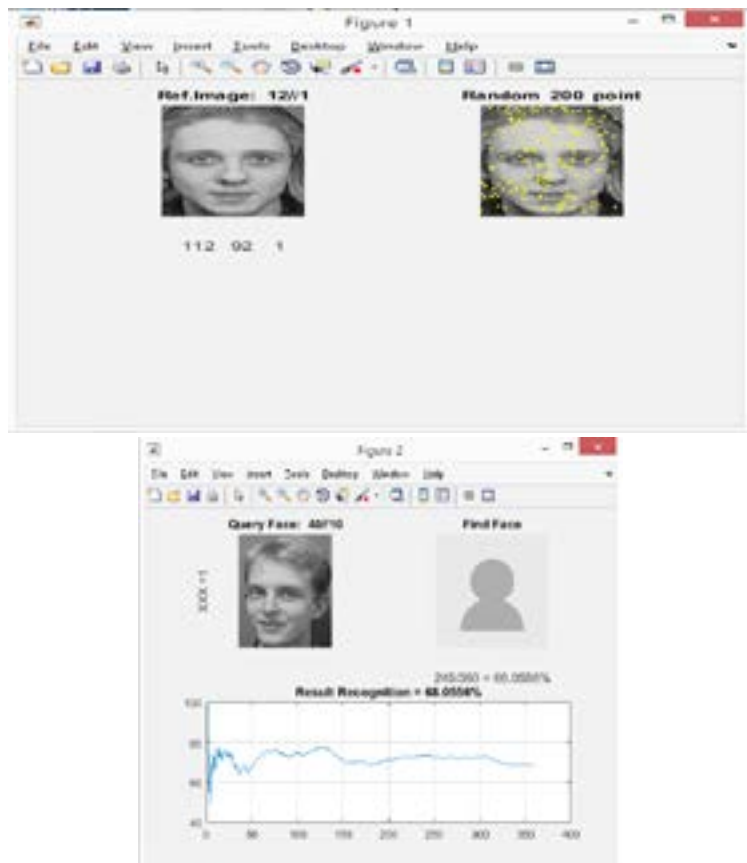

Рисунок 4 – Метод «Random» с 1 эталоном: слева, блок регистрации, нанесение случайных точек на лицо (эталон), справа результат распознавания (68 %)

Таким образом результаты говорят сами за себя. Метод основанный на случайных точках имеет ряд преимуществ. При использовании минимального количества вычислительных ресурсов за счет константного числа точек, и отсутствия каких-либо вычислений на этапе экстракции признаков, метод за счет своей простоты имеет высокую степень быстродействия, и эффективности. Учитывая изменяющуюся тенденцию современных систем распознавания, достоинства данного метода позволяют применять этот метод не только для систем со стандартной структурой распознавания решающей в основном задачи

контроля доступа, но и для систем с кардинально обратной структурой, для решения более глобальных задач, поиска в большом потоке данных [2].

ВЫВОДЫ

Таким образом все основные достоинства подхода, основанного на случайных точках можно представить следующим образом:

взаимная корреляция между всеми парами векторов признаков одного класса показывает не ниже 0.9. Этот факт свидетельствует о возможности использования данного подхода для представления лиц в задачах распознавания при некоторых, относительно небольших, изменениях ракурса лиц по оси «Y», а также при изменениях ракурса лиц по оси «X» и «Z» [1].

При случайной генерации координат точек (пиксели), располагаются таким образом, что только их малая часть попадает на градиентные области лица как глаза, рот, брови и т.д., что также создаёт предпосылку лучшего распознавания при поворотах, наклонах и сдвигов головы. Пиксели всегда сохраняют исходное значение яркости, что так же не мало важно, при дальнейшей обработке изображения. Сгенерированные координаты точек, легко перемасштабируются до любых размеров изображения (значении M и N), что также является важным фактором в практике распознавания. И самая главная особенность данного подхода — это простая реализация, и возможность широкого использования в задачах распознавания при ограниченных ресурсах (памяти и быстродействия) используемых технических средств. Необходимо так же отметить что число выбираемых пикселей, и эталонов являются изменяющимися параметрами, непосредственно влияющими на точность распознавания, также как и сама генерация и распределение точек. Этот факт создает предпосылку для модификации алгоритма работы данной системы распознавания и дальнейших исследований в данном направлении.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Кухарев, Г. А., Каменская, Е. И., Матвеев, Ю. Н., Щеголева, Н. Л. Методы обработки и распознавания изображений лиц в задачах биометрии. – СПб. : Политехника, 2013. – 388 с. : ил. – ISBN 978-5-7325-1028-7. – С. 183–273.
- 2 Кухарев, Г. А. Поиск изображений лиц в больших базах данных // Мир измерений, 2009. – № 4(98). – С. 22–30.
- 3 Жарлыкасов, Б., Мауленов, К. Методы экстракции признаков из изображения для задач поиска и распознавания лиц. // Новые информационные технологии в образовании. – Екатеринбург, 2018, 26 февраля – 3 марта.

4 **Surya Kant Tyagi and Pritee Khanna.** Face Recognition Using Discrete Cosine Transform and Nearest Neighbor Discriminant Analysis. // International Journal of Engineering and Technology. – Vol. 4. – No. 3. – 2012. – P. 311–314

5. **Debaraj, Rana, Sunita Dalai, Bhawna, Sujata Minz, N. Prasanna, Tapasri Tapasmitha Sahu.** Comparative Analysis of Face Recognition using DCT, DWT and PCA for Rotated faces. // International Journal of Scientific Research Engineering & Technology (IJSRET). – ISSN 2278 – 0882. – Volume 3. – Issue 5. – August 2014. – P. 101–104.

6 **Chao-Hsing Hsu, Zhen Guo, Kang Yen.** Comparison of Image Approximation Methods : Fourier Transform, Cosine Transform, Wavelets Packet and Karhunen-Loeve Transform. // WSEAS IMCCAS-ISA-SOSM and MEM-MCP. – Cancun, Mexico. – May 12-16. – 2002. – P. 21.

7 **David, J. Beymer.** Face Recognition Under Varying Pose. // IEEE Proceedings of Int. Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR'94). – Seattle, Washington, USA, 1994. – P.756–761.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

A. Z. Muslimova¹, D. Zh. Alipayeva², K. S. Maulenov³

Кездейсоқ нүктелерді үлестіру жолымен сөйілту ұсынысқа негізделген экстракция белгілерінің экспресс әдісінің мүмкіндіктері

^{1,2,3}Ақпараттық технологиялар факультеті,

А. Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті,
Қостанай қ., 110000, Қазақстан Республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

A. Z. Muslimova¹, D. Zh. Alipayeva², K. S. Maulenov³

Possibilities of express recognition method based on random distribution of points

^{1,2,3}Faculty of Information Technologies,

A. Baytursynov Kostanay State University,
Kostanay, 110000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

Мақалада сирек бейнені ұсыну идеясына негізделген жеке тұлғалардың сандық бейнесінің ерекшеліктерін алудың нақты әдісі, нүктелердің координаттарын кездейсоқ үлестіру, бейнелерден ерекшеліктерді алудың аса күрделі стандартты әдістеріне балама ретінде қарастырылды. Әдістің салыстырмалы талдауы ұсынылған,

әдістердің артықшылықтары мен кемшіліктері, сондай-ақ осы тәсілді іске асырудың нәтижелері көрсетілген. Дерекқорда адамның сипаттамаларын сақтау процесі сипатталған. Бағдарламаның үлгісі ұсынылған әдіске сәйкес эталондық бейнелерді тіркеу және тану процесі кезеңінде ұсынылады. мақала бірнеше қызықты қырларын ашады: ұнай тұрақты саны, және оның салдарынан қарапайым әдісін белгілерін есептеу үшін кез келген экстракциялау сатысында болмауына байланысты есептеу ресурстарын ең төменгі мөлшерін пайдаланып, ол жылдамдығы мен тиімділігін жоғары дәрежесі бар.

The article describes the express method for recognizing a person's image based on a random distribution of points, as an alternative to standard methods based on more sophisticated approaches of sparse representation of an image. A comparative analysis of the approaches is presented, the merits and drawbacks of the method are shown, as well as the results of implementing this approach. The process of storing the characteristics of a person in a database is described. The model of the program is presented at the stage of registration of reference images and the recognition process according to the proposed method. The article reveals a number of interesting aspects: when using the minimum number of computational resources due to the constant number of points, and the absence of any calculation at the stage of extraction of features, the method due to its simplicity has a high degree of speed and efficiency.

А. З. Муслимова¹, С. Б. Берік², К. С. Мауленов³

¹к.п.н., Факультет информационных технологий, Костанайский государственный университет имени А. Байтурсынова, г. Костанай, 110000, Республика Казахстан;

²преподаватель, Факультет информационных технологий, Костанайский государственный университет имени А. Байтурсынова, г. Костанай, 110000, Республика Казахстан;

³магистрант, Костанайский государственный университет имени А. Байтурсынова, г. Костанай, 110000, Республика Казахстан
e-mail: ²Dida0000@mail.ru

БЕТТІ ТАҢУ МЕН ІЗДЕУ ҮШІН СУРЕТТІҢ СИРЕК КӨРСЕТІЛУІНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ АНАЛИЗ

Мақалада беттің таңуы мен іздеу үшін суреттің сирек көрсету арқылы және түрлендіру әдісіне салыстырмалы анализ жүзеге асырылды. Дискреттік косинус түрлендіруі(DCT), Тез Фурье түрлендіруі (FFT), Дискреттік вейвлет-түрлендіру (DWT), Карунен-Лоэв түрлендіруі (KLT), Жақын көрші нүктелердің талдауы (Nearest Neighbor Discriminant Analysis, NNDA)әдістерітолықтай қарастырылды. DCT векторлық кеңістіктің DFT гомоморфизмі және олардың айырмашылығы – Фурьенің күрделі сандармен, нақты сандармен косинус түрлендірумен жұмыс істейтіндігінде болып табылады. Алгоритм DWT сонымен қатар ол DCT-ға жақын түрлендіру түрі болып табылады. DCT-да блокқа бөлгеннен үлкен коэффициентте қысылған қалпына келтірілетін суреттің сапасы төмендетіледі. Сол себептен суретті қысу арқылы дискреттік вейвлет-түрлендіру шамамен қызықты, ол толық суретке қолдану тиімді және оларда блоктік бөлудің артефактісі қатыспайды.

Кілтті сөздер: сирек көрініс, таңу жүйесі, есептеу қиындықтары, түрлендіру.

КІРІСПЕ

Қазіргі таңда трансшекаралық бақылау орнатуға және қылмыстың әртүрлі түрлерімен күресу мақсатында тұлғаны таңу жүйелері түрлі құқық қорғау органдары мен күзет мекемелеріне үлкен қызығушылық тудырады. Өйткені тұлғаларды таңу жүйесі, сондай-ақ сөзді таңу жүйелері жанама

байқау жүйелеріне жатады, яғни объектіні қашықтықта, тікелей өзара әрекеттесусіз сәйкестендіру және бақылау мүмкіндігі бар.

Егер көпшілік таңу (сәйкестендіру) жүйелердің стандартты схемасын қарастыратын болсақ, онда біз өзіміз тапқымыз келетін бастапқы суретке (тұлғаға) ие боламыз, содан кейін ол жүйенің енгізуіне жіберіледі, деректер базасында бар суреттер арасында салыстырмалы түрінде ізделінеді. Бастапқы суреттен экстрактордың көмегімен суреттегі сипаттамалар шығарылады, қажетті сипаттамалар деректер базасындағы бар сипаттамалармен салыстырылады және нәтижесінде ең қолайлы сурет көрсетіледі (1 суретпен сәйкес).

Сурет 1 – Таңу (сәйкестендіру) жүйелердің стандартты құрылымы

Бірақ бүгінгі күнде заманауи таңу әдістерінің тенденциясы өзгеріліп жатыр. Деректер базасында тек қана бір немесе бірнеше суреттер орналасады, ал жүйенің кірісіне суреттер ағыны жібіріледі, айта кетсек, суреттің қайнар көзі әртүрлі құрылғылар болуы мүмкін және деректер базасындағы суреттермен салыстырылады (2 суретте көрсетілген). Бұл жерде сөз тіркесі тікелей таңу туралы емес, жеке тұлғаларды іздестіру туралы (деректер ағынында) айтылып жатыр.

Сурет 2 – Заманауи таңу әдістерінің тенденциясына сай жеке тұлғаларды іздестіру жүйелердің құрылымы

Осындай адамдардың бетін іздеу жүйелердің ең негізгі критериясы жылдамдық, нақты уақыт режимінде жұмыс істей алатыны, яғни деректер ағынында іздеу болып табылады.

Нақты тұлғалардың іздеу жүйелері негізгі мәселелері өте үлкен кеңістіктің жұмысымен байланысты. Осы себепті, мәселе бастапқы ерекшеліктер кеңістігін кішірек, сирек көріністе азайту немесе көрсету болып табылады.

Мысалы, қарапайым жүйенің енгізілуінде сандық сурет орнатылған, жалғыз (немесе ең ірі) объектісі адамның беті болып табылады. Айта кетейік, бұл талап биометрияда қолдану міндеттеріне қатаң сәйкес болуы тиіс [1]. Бастапқы суреттің өлшемі $M \times N$ пиксел болса, онда жарықтық таңбаларын қолданғанда вектордың өлшемі – MN ($DIM = MN$) болады. Мысалы, $M = 112$ және $N = 92$ үшін, $DIM = 10304$ сәйкес, бастапқы сурет 4-5 есе үлкен болуы мүмкін $DIM > 200000$ -ға ол тек қана бір суретке сәйкес келеді [2].

Осы жағдайға қарай және жүйенің өте үлкен деректер қорымен (және олардың құрамындағы жылдам өзгерістердің) жұмыс істеуін ескере отырып, алдына қойылған, нақты уақытта іздеу / тану міндеттерді шешу туралы айту мүмкін емес.

Логикаға орай, жаңа міндет пайда болады, ол MN өлшемінен қарағанда айтарлықтай кішірек сипаттамалардың векторын табу. Бұл проблеманы сығымдау мен сирек көрініс әдістері арқылы шешуге болады [3].

Сығымдау әдістеріне көптеген жұмыстар арналған, олардың көбісі келесі әдістерінде және олардың біріктіруінде негізделген:

- Негізгі компонент әдісі (Principal Component Analysis, PCA);
- Дискреттік косинус түрлендіруі (Discrete Cosine Transform, DCT);
- Ең жақын көршілес нүктелерді талдау (Nearest Neighbor Discriminant Analysis, NNDA);
- Дискреттік Вейвлет түрлендіруі (Discrete Wavelet Transform, DWT);
- Фурье түрлендіруі (Fourier Transform).

Осы әдістерді толықтай қарастырайық.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Дискреттік косинус түрлендіруі (DCT)

Дискретті косинустүрлендіру – ортогоналды түрлендірулердің бірі, сигнал өңдеу аймағында, дыбыстық сигналдарды, суреттерді қысу, сондай-ақ спектральды ақпарат ұсыну үшін өте маңызды.

Негізгі тәсілдің идеясы олардың дискретті түрлендірулер коэффициенттерімен (трансформаторлармен) деректерді ұсыну кезі болып табылады. Дискреттік косинус түрлендіруі Фурье түрлендірумен өте тығыз

байланысты, бірақ Фурье түрленуіне қарағанда ол нақты сандарды ғана пайдаланады.

Суреттің пикселдері тек бір ғана емес, екі бағытта корреляция болады. Сондықтан суретті қысу әдістері екі өлшемді DCT пайдаланады, келесі формулада көруге болады:

$$G_{ij} = \frac{1}{\sqrt{2n}} C_i C_j \sum_{x=0}^{n-1} \sum_{y=0}^{n-1} p_{xy} \cos\left(\frac{(2y+1)j\pi}{2n}\right) \cos\left(\frac{(2x+1)i\pi}{2n}\right)$$

$$0 \leq i, j \leq n - 1$$

1 Суретпикселдер p_{xy} өлшемді блоктарына бөлінеді және әрбір пиксельдер блогы үшін коэффициентін табу үшін G_{ij} тендеуді қолданады. Егерақпараттың ішінара жоғалуы рұқсат етілсе, онда коэффициенттер квантталады [4].

Дискреттік косинус түрлендіруі дискреттік Фурье түрлендіруімен тығыз байланысты және оның векторлық кеңістігінің гомоморфизмі болып табылады [5].

Тез Фурье түрлендіруі (FFT)

Тез Фурье түрлендіруі (FFT) – дискреттік Фурье түрлендіруі (DFT) тез есептеу алгоритмі болып табылады. Ең көп таралған Кули-Тьюки алгоритмі FFT алгоритм Кулибин, Н, онда DFT N_1 және N_2 шағын өлшемдерінен DFT сомасын білдіреді. Жалпы дискреттік Фурье түрлендіруі келесі формулады көрсетілген:

$$X_k = \frac{1}{N} \sum_{n=0}^{N-1} x_n e^{-\frac{2\pi i}{N} kn}$$

Кули-Тьюки түрлендіруі алгоритмін қолданған кезде, 2 негізін ала отырып, және 2 бөлікті сома арқылы DFT білдіреді: $m=2n$ жұп индекстелген мен $m=2n+1$ тақ индекстелген сома. Нәтижесінде E_n (англ., even – жұп) сияқты $DFT x_{2m}$ жұп индексі белгілеу ретінде және O_n (англ., odd – тақ) сияқты $DFT x_{2m+1}$ тақ индексі ретінде, $0 \leq m \leq \frac{N}{2}$ шығады:

$$X_m = E_m + e^{-\frac{2\pi i}{N} m} O_m$$

$$X_{m+\frac{N}{2}} = E_m - e^{-\frac{2\pi i}{N} m} O_m$$

Берілген жазба 2 негізінде FFT есептеу үшін Кули-тьюки алгоритмі болып табылады.

DCT және FFT әдістерінде артық ақпарат болу мүмкін, себебі бұл әдістерде суреттер блокқа бөлінеді және олардың арасында корреляция туындайды. Бұл тәсіл блоктаудың артықшылығын төмендетеді және түрлендірудің фрагментациясы, рекурсивтік блогтік кодтауына рұқсат етеді. Сонымен қатар DWT дискреттік вейвлет-түрлендіру мен оның әртүрлі түрлері танымал болып келеді.

Дискреттік вейвлет-түрлендіру (DWT)

DWT DCT-ға жақын түрлендірудің түрі болады, бірақ оның артықшылығы, стационарлық емес сигнал аз мөлшерде вейвлет-коэффициенттерінде локализацияланады. Ол стационарлық емес сигналдардың толық емес деректерін жақсы қалпына келтіруіне және FFT мен DCT-да кездесетін проблемаларды шешуіне әкеліп соғады.

Кіріс сигналдары үшін қарапайым ДВП, $2n$ санының массивін көрсетеді, вейвлет-түрлендіру 2 элементпен топтайды және олардан сомасы мен айырмашылығын қалыптастырады [5].

Карунен-Лоэв түрлендіруі (KLT)

Карунен-Лоэв түрлендіруі сонымен қатар косинус-түрлендіруіне үлкен салыстырмалы жақындығы бар. Барлық қалған түрлендірудің түріне қарағанда, түрлендірудің тұрақты базисі болатын, KLT түрлендіруінде бірнеше векторлар үшін ең тиімді базис есептелінеді.

KLT үшін базистік векторлар бастапқы сурет пикселдері көмегімен есептелінеді, яғни олар бастапқы мәліметпен байланысты. Тұрақты қысу әдісінде осы векторлар декодермен қолданылатын қысылған файлда жазылады. Бәріне, берілген векторларды тез есептеу әдісі белгісіз. Барлық осы факторлар нақсыз бағдарлама тек қана теориялық KLT әдісін істейді [6].

Жақын көрші нүктелердің талдауы (Nearest Neighbor Discriminant Analysis, NNDA)

Ең жақын көршіні табу міндеті осы метрикалық кеңістікті анықтайтын, белгілі бір жақындық функциясына сәйкес метрикалық кеңістіктегі элементтерге берілген элементтер жиынтығын табу. Қолданбадағы алгоритмге байланысты, алгоритмнің күрделілігі әр түрлі болуы мүмкін. Бөлу кеңістігі үшін ең таралған алгоритмдер – Ворони диаграммалары және ағаш құрылымына негізделген әртүрлі алгоритмдер болып табылады [7].

Ворон диаграммасы соңғы S нүкте жиынтығы жазықтықта осындай тегіс бөлуін көрсетеді, басқа элементтің жиынтығына қарағанда, S жиынтық элементтерінің біріне жақын, онда әрбір аймақ осы бөлуде жиынтық нүктелерін құрайды [8].

ҚОРЫТЫНДЫ

Көбісе салыстырылған әдістер, атап айтқанда DCT, FFT және DWT бұл ортогоналдық деректерді түрлендіру, олар тек бір ғана тәсілді алады. Мысалға DCT шын мәнінде, векторлық кеңістіктің DFT гомоморфизмі және олардың айырмашылығы – Фурьенің күрделі сандармен, нақты сандармен косинус түрлендірумен жұмыс істейтіндігіде. Алгоритм DWT сонымен қатар ол DCT-ға жақын түрлендіру түрі болып табылады. DCT-да блокқа бөлгеннен үлкен коэффициентте қысылған қалпына келтірілетін суреттің сапасы төмендетіледі. Сол себептен суретті қысу арқылы дискреттік вейвлет-түрлендіру шамамен қызықты, ол толық суретке қолдану тиімді және оларда блоктік бөлудің артефактісі қатыспайды. Сонымен қатар косинус-түрлендіру Карунен-Лоэва түрлендірумен үлкен салыстырмалық жақындығы бар.

Жақын көрші нүктелердің талдау әдісі (NNDA) басқаларына қарағанда ерекше болып табылады. Бірақ NNDA есептеу күрделілігі іс-жүзінде жоғарыда аталған тәсілдерге қарағанда көп.

Ақпараттың үлкен көлемі кезінде, жарамды іздеу қатесі мен есептеу күрделілігі үшін шешуі алгоритмнің берілген талаптарды қанағаттандыру тиіс.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Кухарев, Г. А., Каменская, Е. И., Матвеев, Ю. Н., Щеголева, Н.Л.** Методы обработки и распознавания изображений лиц в задачах биометрии. – СПб. : Политехника, 2013. – 388 с. : ил.

2 **Кухарев, Г. А.** Поиск изображений лиц в больших базах данных // МИР ИЗМЕРЕНИЙ 4/2009.

3 **Ремнева, Е. А.** Исторические аспекты биометрии // МИР ИЗМЕРЕНИЙ 3/2009.

4 **Щеголева, Н. Л., Кухарев, Г. А.** Простой алгоритм классификации линейно неразделимых данных // Естественные и технические науки. – № 1. – 2012. – С. 358–364.

5 Лекции по цифровой обработке изображений. Научная библиотека. – [Электронный ресурс]. – http://sernam.ru/lect_d.php.

6 **Surya Kant Tyagi and Pritee Khanna.** Face Recognition Using Discrete Cosine Transform and Nearest Neighbor Discriminant Analysis. // International Journal of Engineering and Technology. – Vol. 4. – No. 3. – 2012. – P. 311–314.

7 **Debaraj Rana, Sunita Dalai, Bhawna, Sujata Minz, N. Prasanna, Tapasri Tapasmita Sahu.** Comparative Analysis of Face Recognition using DCT, DWT and PCA for Rotated faces. // International Journal of Scientific Research Engineering & Technology (IJSRET). – ISSN 2278 – 0882. – Vol. 3. – Issue 5. – August 2014.

8 **Chao-Hsing Hsu, Zhen Guo, Kang Yen.** Comparison of Image Approximation Methods : Fourier Transform, Cosine Transform, Wavelets Packet and Karhunen-Loeve Transform. Department of Electrical Engineering Florida International University 10555 W. Flagler St. Miami Fl 33174.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

A. З. Муслимова¹, С. Б. Берік², К. С. Мауленов³

Сравнительный анализ методов разреженного представления изображений для задач поиска и распознавания лиц

^{1,2,3}Факультет информационных технологий,

Костанайский государственный университет имени А. Байтурсынова,

г. Костанай, 110000, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

A. Z. Muslimova¹, S. B. Berik², K. S. Maulenov³

Comparative analysis of the methods of sparse representation of the image for the tasks of searching and recognizing faces

^{1,2,3}Faculty of Information Technologies,

A. Baytursynov Kostanay State University,

Kostanay, 110000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

В статье проведен сравнительный анализ методов разреженного представления и преобразования изображений, для поиска и распознавания лиц. Рассмотрены методы: Дискретное косинус преобразование (DCT), Быстрое преобразование (FFT), Дискретное Вейвлет-преобразование (DWT), Преобразование Карунена-Лоэва (KLT), Анализ ближайших соседних точек (Nearest Neighbor Discriminant Analysis, NNDA). ДКП является гомоморфизмом векторного пространства DFT, и их отличие в том что Фурье работает с более общими комплексными числами, косинусное преобразование с действительными числами. Алгоритм ДВП так же как уже отмечалось выше является очень близким видом преобразования к ДКП, конечно здесь необходимо отметить что из за разбиения на блоки у ДКП снижается качество восстанавливаемого изображения при больших коэффициентах сжатия. По этой причине, сжатие изображения посредством дискретного вейвлет-преобразования является более интересным, так как оно может

быть эффективно применено к целым изображениям и при этом в них не будут присутствовать артефакты блочного разбиения.

In the article, a comparative analysis of the methods of sparse representation and transformation of the image, for the search and recognition of faces is carried out. Methods are considered: Discrete Cosine Conversion (DCT), Fast Conversion (FFT), Discrete Wavelet Transform (DWT), Karunen-Loew (KLT), Nearest Neighbor Discriminant Analysis (NNDA). DCT is a homomorphism of the vector space DFT, and their difference is that Fourier works with more general complex numbers, cosine transform with real numbers. Algortm fiberboard, as already noted above, is a very close type of transformation to DCT, of course, here it should be noted that because of the partitioning into blocks in DCT, the quality of the reconstructed image decreases with large compression ratios. For this reason, the compression of an image by means of a discrete wavelet transform is more interesting, since it can be effectively applied to whole images and they do not have artifacts of block decomposition.

ГРНТИ 14. 07

А. Е. Ниязова

к.п.н., ассоц. профессор, Филологический факультет, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана, 010000, Республика Казахстан
e-mail: naigul73@mail.ru

ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ И КОММУНИКАТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Статья посвящена рассмотрению актуальных педагогических технологий, которые используются на сегодняшний день в практике преподавания иностранных языков в мире. Автор обращается к определению термина технология, исследует статьи ученых-методистов, вышедшие в цитируемых мировых научных журналах. Наибольшее внимание ученых привлекли личностно-ориентированные и коммуникативные технологии преподавания. Поскольку данные технологии позволяют активизировать учащихся, стимулировать их интерес к изучению иностранных языков. В статье рассматриваются различные примеры ученых, таких как: Л. Бернман и М. Вегнбай, Д. Кодши и Г. Равид, П. Ладфорд и Л. Тервин, А. Макетва, М. Намсрай, Йан Ху, также их точки зрения, разработки и вклад в мировую практику. Автор рассматривая различные работы по теме «личностно-ориентированные и коммуникативные технологии в преподавании иностранных языков» приходит к выводу, что благодаря этим технологиям у студентов формируется интегративные умения речевой деятельности, компетентностные умения, умения использовать аутентичные языковые единицы и другие личностные развития.

Ключевые слова: личностно-ориентированные технологии, коммуникативные технологии, педагогическая технология.

Статья издается в рамках проекта «Формирование профессиональной мультилингвальной личности нового типа в условиях полиязычного образования РК» по грантовому финансированию МОН РК на 2018-2020 годы.

ВВЕДЕНИЕ

Мы обращаемся к рассмотрению современных педагогических технологий, получивших признание в мире. Но, прежде, считаем необходимым раскрыть понятие педагогическая технология.

По определению ученых педагогическая технология:

– это совокупность средств и методов воспроизведения теоретически обоснованных процессов обучения и воспитания, позволяющие успешно реализовать поставленные образовательные цели [1, с. 192].

– это совокупность психолого-педагогических установок, определяющих специальную компоновку форм, методов, способов, приемов обучения, воспитательных средств; технология есть организационно-методический инструментальный педагогического процесса [2, с. 464].

Опираясь на данные определения, мы рассматриваем представленные современные педагогические технологии как совокупность рационально сочетаемых современных методов, способов, форм и средств обучения, развиваемых в русле того или иного подхода к иноязычному обучению.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

В условиях, когда иноязычное образование в мире претерпевает интенсивную модернизацию, большое значение имеет развитие **личностно-ориентированных технологий**.

Основная цель мировых образовательных программ заключается в обеспечении отношения к учащемуся как к главной ценности. Образование также направлено на развитие индивидуальности учащихся, обеспечение личностного суверенитета, культивирование способностей к самоконтролю и самостоятельному выбору. Эта тенденция позволит выявить талант каждого учащегося, установить более тесную связь между учащимся и учителем с позиции личностно-ориентированной парадигмы образования.

Ученые **Л. Бернман (Bergman L.)** и **М. Вегнбай (Wängby M.)** в статье «Person-oriented approach: a short theoretical and practical guide» рассматривают историю возникновения личностно-ориентированного подхода [3, с. 15].

Начиная с XIX-го века, возникает новый тип психологии, основывающийся на методах исследования, разработанных в рамках естественных наук, в которых проводились эмпирические исследования, эксперименты, количественная оценка. «Переменная» стала центральной концептуальной и аналитической единицей, позволяющей разложить реальность различных размеров, структурировать и детально изучить психологические явления. Эта переменнорегулируемая парадигма исследования привела к взрыву знаний в области психологии. В течение последних нескольких десятилетий теоретические

основы взаимодействия окрепли в психологии, согласно которым индивид рассматривается как динамическая система переплетенных компонентов. Современный личностно-ориентированный подход возник на базе этих теорий о взаимодействии и был впервые описан Джеком Блоком. При таком подходе индивид рассматривается как организованное целое с взаимодействующими элементами, а также работающий вместе с другими окружающими его элементами, функционирующими также в динамическом процессе. Этими элементами являются: поведение, биологические факторы, факторы окружающей среды и многое другое. Идеи личностно-ориентированного подхода послужили основой для развития современных личностно-ориентированных технологий обучения.

Современные личностно-ориентированные педагогические технологии включают набор педагогических действий, основанных на индивидуальных качествах учителя и направленных на создание культурологически устойчивого преподавания и обеспечение освоения учащимися знаний путем взаимообмена восприятиями, освоения способов учения и личностного саморазвития. Основой для становления личностно-ориентированных технологий, стала концентрация на трех составляющих: комплексе действий, индивидуальности, процессе.

В большинстве работ европейские ученые обращают внимание на методы изучения индивидуального развития и методы изучения комплекса информации о человеке и коллективе как неделимых целых. Постулаты личностно-ориентированных исследований представлены следующим образом:

– Развитие – это целостный сложный процесс, многоуровневый, частично индивидуально-специфический.

– В процессе развития должны быть согласованность, структура и системное функционирование на различных уровнях.

– Процесс развития включает организованные и функционирующие структуры как образцы действующих факторов.

– Личностно-ориентированные модели возникают и производятся внутри одной индивидуальности и между индивидуальностями. Важным является сосредоточенность учителя, как на индивидуальных образцах, так и на взаимодействии индивидуальностей.

Личностно-ориентированное образование можно характеризовать как систему педагогических действий, отражающих индивидуальность учителя.

Основными принципами являются:

– личностно-ориентированная коммуникация, поддерживаемая на уровне постоянного контроля освоения иностранного языка каждым учащимся в академической группе;

– коллективной взаимной коммуникации, в режимах «учитель – учащийся» и «учащийся – учащийся» с целью обеспечения вовлеченности в общение всей группы;

– ситуативности и ролевой организации;

– вербальности общения, когда имеет место коммуникативная база во всем классе;

– функциональности;

– новизны.

На сегодняшний день популярным явлением в исследованиях европейских ученых стала обращенность к технологиям диагностирования индивидуальных психологических свойств личности учащихся с целью наиболее рационального применения личностно-ориентированного подхода к учащимся и осуществления более качественного обучения.

Д. Кодиш (Codish D.) и **Г. Равид (Ravid G.)** в работе «Personality based educational gamification for extroverts and introverts» делятся опытом применения игровых технологии геймификации (gamification) с целью создания личностно-ориентированного обучения для учащихся интровертов и экстравертов [4, с. 88].

Ученые утверждают, что результативность процессов восприятия и сохранения учебной информации у подобных психотипов полностью зависят от технологии работы учителя. Обратная связь в учебном процессе устанавливалась за счет: баллов, наград, сравнительных механик обратной связи, такие как прогресс, которые были использованы для исследования. Результаты показали, что игровые технологии увеличивают объем воспринимаемой учебной информации и повышают игривость учащихся. Игровые элементы включают игровую механику и динамику. Игровые механики определяются как конструкторы правил и петли обратной связи, предназначенные для создания приятной игры. Они являются строительными блоками, которые могут быть применены отдельно, а также вплетены в любой другой контекст. Динамика не может быть запрограммирована, но использование правильных механизмов может повысить шансы возникновения нужной динамики. Типичные динамики, которые были обнаружены в играх: ограничения, эмоции, описательные действия, прогрессии и отношения.

Серьезное различие существует между игрой личностно-ориентированного обучения и геймификацией. Игры ориентированного обучения имеют образовательную цель. Эти игры могут дополнять фронтальное обучение. Суть геймификационной технологии в том, что она существует в контексте неигровой ситуации и применяется с целью обеспечения сосредоточения учащихся на чем-то более интересном и сложном для решения. Цель геймификации в образовательном контексте – повысить мотивацию учащихся к посещению

занятий, обеспечить их загруженность учебным материалом и участие в онлайн-дискуссиях.

П. Ладфорд (Ludford P.) и **Л. Тервинн (Terveen L.)** в статье «Does an individual's Myers-Briggs type indicator preference influence task-oriented technology use?» обращаются к исследованию проблемы диагностирования при помощи технологии «Myers-Briggs type indicator» особенностей индивидуального восприятия и предпочтения личности с разными психологическими характеристиками к обучающим действиям учителя [5, с. 623].

Эта технология диагностирования осуществляется посредством компьютера. Так, при применении в обучении иностранным языкам проектной технологии, осуществлялась диагностика следующих психологических явлений у учащихся: экстравертность – интровертность, чувства – интуиция, думание – прочувствование, осуждение восприятие. Индикатор Майерс-Бриггс позволил измерить индивидуальные предпочтения учащихся на уровне перечисленных психологических явлений и объяснить некоторые различия в поведении человека в учебе.

В наше время **коммуникативные технологии** продолжают широко применяться в зарубежной практике обучения иностранным языкам. Подтверждение этому мы находим в научных методических статьях ученых из разных стран.

В практику европейской школы стала часто внедряться технология «challenge-based learning» – преодоления вызовов, возникающих в учебном процессе. Разработчики ссылаются на важные причины: изменения в процессе получения информации человеком XXI века, и тем фактом, что образование не направлено на обеспечение учащегося способностями, необходимыми ему в реальной жизни.

Эта технология была рекомендована компанией Apple в 2008 году. Технология направлена на формирование интересов учащегося в овладении практическими умениями и развитии ключевых компетенций, таких как междисциплинарная работа, принятие решений, развитое общение, этика и лидерство. Выигрышной стороной технологии является глубокое осмысление учащимся учебного материала, вовлеченность в процессы определения проблемы и принятия решения, развитие исследовательских умений, установление взаимодействия сотрудничества с людьми, связь между тем, что изучается на занятиях и приобретает из окружающей среды.

Подобный подход получил широкое применение в различных сферах жизнедеятельности человека и в иноязычном образовании. Применение данной технологии в коммуникативном обучении включает следующие положения:

– Обнаружение вызовов и сложностей, возникающих в коммуникативном обучении, поиск путей решения и преодоления данных вызовов. К ним можно

отнести недопонимание преподавателем ряда требований коммуникативного обучения, таких как: отсутствие повышенного внимания к усвоению лингвистических форм; отсутствие необходимости исправлять допущенные учащимися грамматические, лексические и фонетические ошибки; обучение преимущественно говорению и аудированию.

– Применение в учебном процессе экспериментально проверенных эффективных приемов, принципов, консультаций, предложений [6, с. 235].

– Подготовка и презентация программ коммуникативного обучения [7, с. 175].

– Рассмотрение перспектив внедрения коммуникативного обучения и развитие интегрированного подхода, предполагающего обязательное формирование грамматической, социолингвистической и дикурсивной компетенций.

– Определение исследовательских направлений в коммуникативном обучении, таких как: а) рассмотрение коммуникативного обучения как основного метода; б) учет концепта «язык – культура в движении»; в) учет учебного времени и контроля [7, с. 180].

Основными принципами коммуникативного обучения, принятыми зарубежными учеными, являются: значимость личности учащегося; контролируемая практика; фокус на формах организации обучения; использование языковых формул; языковое воздействие; фокус на взаимодействии.

Основными языковыми и коммуникативными умениями, формируемыми у учащихся, являются:

- интегративные умения во всех четырех видах речевой деятельности;
- компетентностные умения;
- умения передать значение семантических реалий языка;
- умения использовать аутентичные языковые единицы;
- скорость высказываний с учетом корректного употребления языковых и речевых единиц языка;
- умения поддерживать коммуникативное взаимодействие;
- активность, выражаемую в употреблении большого количества единиц языка;
- личностное развитие

О практике применения технологии преодоления вызовов в обучении говорится в современных научно-методических статьях ученых из разных стран.

В статье африканского методиста **А. Макетва (Muketwa A.)** «The challenges of using the Communicative Approach CA in the teaching of English as a Second Language ESL in Zimbabwe» внимание обращено к исследованию природы

коммуникативного подхода и его применимости в обучении английскому языку учащихся в Зимбабве [8, с. 10].

Автор ставит целью идентифицировать и обсудить главные вызовы, ассоциируемые с использованием данного метода в обучении иностранному языку. Коммуникативный подход в Африке имеет статус импортированной технологии. Этот подход был насажден вместе с необходимостью преподавания английского языка как второго иностранного в локальном контексте. Этот факт, как отмечает автор, неизбежно привел к адаптации данного подхода и развитию его локальных версий. Автор ставит задачу найти пути эффективного применения коммуникативного обучения. В эксперименте, описываемом автором, приняли участие учителя, издатели учебного материала, экзаменаторы и представители министерства образования.

Методист **М. Намсрай (Namsrai M.)** «The Communicative Approach in Mongolia» сообщает, что в Монголии английский язык в качестве обязательной дисциплины обучения в средних школах и университетах стал рассматриваться в конце 90-х годов [9, с. 16]. Это было время, когда Монголия начала принимать решительные транзитные реформы в направлении развития свободной рыночной экономики и демократии во всех сферах социальной жизни. С тех пор страна открыла двери расширению отношений с внешним миром. Международные организации начали активно осуществлять проекты различного содержания для ускорения процесса принятия реформ и преодоления препятствий, с которыми на тот момент столкнулась целая страна. В статье говорится о большом желании государства внедрить в практику преподавания иностранный язык. Целью обучения становится обеспечение развития способностей студентов к применению коммуникативных навыков в англоязычной среде. Среди успешных способов обучения рассматривается технология преодоления вызовов, развиваемая на базе коммуникативного подхода.

Методист **Йан Ху (Yang Xu)** «Theories Analyzing Communicative Approach in China's EFL Classes» сообщает, что коммуникативный подход широко применяется по всему миру и Китай не стал исключением [10, с. 38].

Одним из вызовов, возникающих перед практиками, является то, что уже в течение большого количества времени этот метод никак не может проявить себя во всей красе именно в Китае. Автор анализирует сдерживающие факторы, к которым относит также преподавательские привычки, систему проведения экзаменов, уровень образованности учителя и размер класса. Однако вместе с этим изучение иностранного языка все больше и больше становится обыденной привычкой китайской молодежи. Соответственно, все больше и больше школ и языковых центров используют возможность внедрять различные методики обучения иностранному языку с целью расширения образовательных услуг.

Это побуждает центры и учебные заведения искать и находить все новые и интересные методики преподавания английского языка для широкой аудитории читателей. Одним из них стал коммуникативный метод, который способствует подготовке учащихся к иноязычному общению. Автор отмечает, что методические положения коммуникативного метода гласят о том, что знание языковых структур не является приоритетом в обучении и не является гарантией успешного применения языка в общении.

ВЫВОДЫ

Таким образом, за счет нового опыта и разработок методистов различных стран личностно-ориентированное и коммуникативное обучения получают новый виток в развитии и совершенствовании. В мире появляются новые и новые методические идеи, позволяющие совершенствовать эти методики преподавания иностранных языков с учетом различных современных условий, вызовов и средств. В этих условиях, индивидуализированный опыт и подход методистов воплощается в технологиях преподавания.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Беспалько, В. П.** Слагаемые педагогические технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
- 2 **Лихачев, Б. Г.** Педагогика / Б. Г. Лихачев. – М., 1992. – 464 с.
- 3 **Bergman, L., Wangby, M.** The person-oriented approach : a short theoretical and practical guide // Eesti Haridusteaduste Ajakiri. – № 2(1) – 2014. – P. 15.
- 4 **Codish, D. and Ravid, G.** Personality based gamification – educational gamification for extroverts and introverts // European Journal of Personality. – 6(3). – 86–96.
- 5 **Ludford, P. and Terveen, L.** Does an Individual's Myers-Briggs Type Indicator Preference Influence Task-Oriented Technology Use? // In Human-computer interaction INTERACT '03, 623–630. Mathias G. W. Rauterberg, Marino Menozzi, and Janet Wesson, eds. – Amsterdam : IOS Press. [Electronic resource]. – http://www-users.cs.umn.edu/~ludford/MBTI_Interact.pdf.
- 6 **Dörnyei, Z.** Individual differences: Interplay of learner characteristics and learning environment. Language Learning 59:Suppl. 1. – (2009b). – P. 230–248.
- 7 **Shawer, Saad F.** Teaching and Teacher Education : An International Journal of Research and Studies. – Feb 2010. – P. 173–184.
- 8 **Muketwa, A.** The challenges of using the communicative approach CA in the teaching of English as a second language ESL in Zimbabwe // African Education Review. – № 10. – 2013. – P. 10.

9 **Namsrai, M.** The Communicative approach in Mongolia //Asian Englishes. – 2014. – P. 16.

10 **Yang Xu** Theories Analyzing Communicative Approach in China's EFL Classes //English language teaching. – № 3. – 2010. – P. 35–47.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

A. E. Niyazova

Жеке-бағытталған және коммуникативтік технологиялар

Филология факультеті,

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті,

Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

A. E. Niyazova

Personal-oriented and communicative technologies

Philological Faculty,

L. N. Gumilyov Eurasian National University,

Astana, 010000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

Мақала бүгінгі таңда шетел пәнін оқыту барысында қолданатын өзекті педагогикалық технологиялар тақырыбына арналған. Автор технология терминін қарастыра отырып, оған нақты анықтамасын беріге тырысады, сонымен қатар, әлемдік журналдарда ғалымдардың мақалаларын мақалаларын зерттеп, өз ойын жазады. Зерттеу барысында, автор бір тұжырымға келеді, зерттелген мақалалар бойынша көптеген ғалымдар тұлғалық-бағдарланған және коммуникативтік оқыту технологияларын өзгеше көңіл бөлетініне көз жеткізеді. Себебі, бұл оқыту технологиясы, студенттердің пәнге деген қызығушылығын жандандыруға және ынтандыруға мүмкіндік береді. Мақалада мысал ретінде түрлі ғалымдардың жұмыстары қарастырылған. Олар: Л. Бернман және М. Вегнбай Д. Кодии және Равид П. Ладфорд және Л. Тервин, А. Макетва, М. Намсрай, Ян Ху, сонымен қоса, олардың көзқарастары мен зерттелген жұмыстары, әлемдік тәжірибеге қосқан үлестері жазылған. Автор тұлғалық-бағдарланған және коммуникативтік оқыту тақырыбына арналған түрлі мақалаларды зерттей отырып, оның көптеген жағымды жақтарын белгілейді. Олар: студенттерде ықпалдастық сөйлеу

әрекеті қалыптасады, құзыреттілік біліктілігі қалыптасады, тұлғалық тілдік бірдіктерді қолдану және басқа да тұлғалық даму процесстері.

The article is devoted to the consideration of actual pedagogical technologies that are used in the practice of teaching foreign languages in the world today. The author refers definition of the term technology, explores the articles of scientists-methodologists, published in the cited world scientific journals. The greatest attention of scientists was attracted by personality-oriented and communicative technologies of teaching. Because these technologies enable students to become more active, they are encouraged to learn foreign languages. The article discusses various examples of scientists such as: L. Berman and M. Vagnby, Codes D. and G. Ravid, P. Ledford and L. Terveen, A. Maketa, M. Namsrai, Yang Hu, also their point of view, development and contribution to the world of practice. The author examines various works on the topic «personality-oriented and communicative technologies in teaching foreign languages» and concludes that thanks to these technologies students have integrative skills of speech activity, competence skills, the ability to use authentic language units and other personal development.

А. К. Нурғалиева¹, Ж. Б. Чилдебаев², А. М. Утешкалиева³

¹PhD докторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы;

²п.ғ.д., профессор, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы;

³п.ғ.к., аға оқытушы, Инновациялық білім беру факультеті, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті, Атырау қ., 060011, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹arailum2010@mail.ru; ²aigul_bekbol@mail.ru

«БИОЛОГИЯ» ПӘНІН ОҚИТУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ҰСТАНЫМДАРЫ

Мақалада биологиялық білім беруді жетілдірудің дидактикалық негіздері баяндалған. Авторлар биологиялық білімнің тәрбиелік құндылығы арқылы оқушылардың жан-жақты дамуын қамтамасыз ету жолдарын ұсынды. Қазіргі уақытта еліміздегі білім беру саласына Елбасымыз тарапынан басты назар аударылып келеді.

Дидактиканың объектісі – бұл білім беру, оқыту, үйрету. Ал білім беру дегеніміз-белгілі бағытта, ұйымдастырылған түрде оқушымен мұғалім арасындағы алдына қойған мақсаттарға жету, нәтижесінде оқушы білім мен қаруланып, іскерлігін, шеберлігін дамытуға, жеке тұлға ретінде қалыптасуға мүмкіндік алады.

Оның басты мақсаты оқыту әдістемесіне байланысты, оқушыларға білім берудегі біртұтастықты қамтамасыз ету, мазмұнын, әдіс-тәсілдерін таңдай білуге көмектесуі тиіс. Тиянақты білім беруді және игеруді қамтамасыз ету жайлы көптеген ғалым педагогтар мен өз тәжірибелерді қортындылай отырып, теориялық және тәжірибеге негізделу заңдылықтарымен бекітілгендігін айтамыз.

Кілтті сөздер: биологиялық білім, дидактикалық, әдістеме, әдіснама, тәжірибе.

КІРІСПЕ

Дидактикалық ұстанымдар уақыт талабына сай өзгеріп отырады. Мәселен: И. Гербардтың дидактикасы дәстүрлі оқыту түрінде болса, Коменскийдің дидактикасы ертедегі догматикалық жүйе элементтерінен тұрды. Ал, қазіргі

бағдарламалық немесе компьютерлік оқытулар бұрынғы жүйелер негізіне сүйенеді.

Қазіргі таңда, яғни ХХІ ғасырдағы ең басты өзекті мәселе мектеп оқушыларына білім беруде биологиялық процестердің маңызын үйретудің жаңа үрдістерін күрт жоғарылату деп қарастыру керек. Әрбір мұғалім күнітүні осы проблемаларды шешу барысында ізденісте болады. Оқушылардың интеллектуалды потенциалын күшейтуді, қалай іске асыруды және қазіргі өркениетке, мәдениетке сай, білім беруге жұмылдыру, т.б мәселелерге жауап беруге борышты. Биологиялық білім беруді жетілдіру дамыту үшін ең бастылары оның міндетін, мақсатын анықтай отырып, тіршілік жайлы ілімнің құрылымын қалыптастыра, оның жеке-жеке салаларын айқындай отырып, ғылыми тұрғыдан білім беру жүйесінің біртұтастығын қалыптастыру болып табылады. Жасөспірімге дүниетану көзқарасын қалыптастыру барысында оның теориясын, методологиясын, формасы мен әдістерінің арасындағы байланыстарды ашып көрсете білу ең басты мақсат.

Биологиялық білім – өсіп келе жатқан ұрпаққа тіршілікті, өмірді аса үлкен, зор құндылық деп түсінуді қалыптастырады. Биологиялық білімнің тәрбиелік құндылығы оқушылардың жан-жақты дамуын қамтамасыз етуінде. Жеке тұлғаның жан-жақты қалыптасуына тірі табиғат туралы білімдер үлкен үлес қосады. Ал, биологиялық білім – биосфераны қорғау адамзаттың тіршілік етуі ғана емес, бүкіл тіршіліктің сақталуы және дамуы үшін аса қажет жағдай екенін сезінуге әсерін тигізеді [1].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті - ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау керек» – деп атап көрсетілген. Сонымен қатар Елбасымыз Н. Ә. Назарбаевтың «Қазақстанның өлемдегі бәсекеге қабілетті 30 елдің қатарына кіру стратегиясы» Жолдауында «Білім беру реформасы – Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдарының бірі» деп атап көрсетуі педагогикалық үрдістің сапасын үнемі арттырып отыруды талап ететіндігін көрсетеді. Демек, заман талабына сай бәсекеге қабілетті жас ұрпақты тәрбиелеуде, оқушыларға қажетті білімді меңгерудің тиімді жолдарын, әдіс-тәсілдерін талмай іздеу – әрбір ұстаздың міндеті.

Биология пәнінің басты міндеттерінің бірі – оқушыларға материалистік көзқарас, дұрыс мәнді ғылыми дүниетаным қалыптастыру. Өйткені, пәннің мазмұны тіршіліктің пайда болуы, дамуы және мәні заңдары негізінде берік

моральды, өмірдің мәні мен мақсатын дұрыс түсінетін, әртүрлі жат қылықтар мен әрекеттерге жол бермейтін ұрпақ тәрбиелеу [2].

Оқушылардың дүниетанымын ғылыми негізде жаңартылған мазмұнда қалыптастыруда мектептегі биологиялық білімнің маңызы зор.

Мұғалімдердің қазіргі кездегі басты мақсаты түрлі әдіс-тәсілдер арқылы сабақ өтіп оқушыларға алған білімдерін өмірде қолдана алатындай тәрбиелеуіміз керек. Қазіргі уақытта еліміздегі білім беру саласына Елбасымыз тарапынан басты назар аударылып, жан-жақты жағдай жасалынууда. Жарқын болашақтың кілті болып табылатын өскелең ұрпақтың білім деңгейі заманауи талаптарға жауап берсе, тәуелсіз еліміздің тұғыры мықты болмақ.

Жас ұрпаққа биологиялық білім беруді үйрету дегеніміз – жер бетіндегі тірі ағзалардың тіршілігін, өмірдің қыр-сырын түсіндірудегі ең басты бағалы міндет деп қарау. Олар:

– биологияны зерттеу, оқып-біліп, табиғаттағы болатын процестерді түсінуге және биосфераны сақтау, адамзат баласының дамуының басты шарты деп түсінуі керек;

– табиғатпен тепе-тең құқылы қарым қатынас, адам мен биосфера арасындағы коэволюция міндетті түрде болатын процесс. Осы тұрғыдан қарайтын болсақ биология жаратылыстану ғылымы ішіндегі ең бірінші көшбастары деп айтуға болады.

Әдіснамалық негізсіз биологияны жеке пән ретінде, басқа білім салаларымен байланыссыз қалыптастыруға болмайды. Оқу-тәрбие беру процесінде пәннің мақсатын, мазмұнын дұрыс құруда және қолайлы тиімді формаларымен әдіс тәсілдерін үйретуде басты көмекті әдіснамадан іздеу, былайша айтқанда әдіснамалық тұрғыдан түсіндіру керек. Әдістеменің басты мақсаты – әдіснаманың көмегімен теориялық қағидаларды, заңдылықтарды практика жүзінде іске асырудың инновациялық әдістерін қолдана білу.

Егер оның қалыптасу тарихына жалпылама мектеп қабырғасында білім беру оның ішінде жеке биология пәнінен білім беру әдіснаманың көмегімен қалыптасты. Оның бірінші негізін қалаушы – Ф. Бэкон болды [1]. Оның идеяларының ең маңыздылары мынадай бес сатыдан тұрады:

– ең басты білім көзі-тәжірибе. Барлық білімнің қалыптасуы тәжірибеге негізделінген;

– тәжірибедегі пайдалы жағы немесе тәжірибенің нәтижесіз болуында маңызды;

– тәжірибе жүзіндегі айтылған фактілерге тұжырым жасай отырып, заңдылықтарын жекеден жалпыға қарай анықтауға бағыт береді;

– тану, білу, танымдылық барысындағы болатын, оның себептеріне салдарына көңіл бөлу;

– күрделі танымды қарапайым түрге айналдыру болып табылады.

Осы аталған ережелердің барлығы да бір-бірімен тығыз байланысты, бір-біріне себепші, бір-бірін толықтырушы деп қарастырады.

Ф. Бэкон философиясының негізгі қағидаларын дидактика саласына қолданған, дидактиканың басты негізін қалаушы. Я. А. Коменский [2]. Бұл ғалымның басты идеясы – «Дүниенің құрылымы» түсіну үшін көптеген ғылымдардың ішінен оның ең басты бөлігін сұрыптай, тандай ала білуі.

Мәселен, танымдылықты қалыптастыруды адамның сезім мүшелері арқылы қабылдап, оның байланыс себептерін айқындай отырып, тәртіпке, табиғи қалыпқа келтіру: басқаша айтқанда, белгіліден-белгісізге, жақыннан-алысқа, жекеден-жалпыға, жеңілден-ауырға, нақтыдан-дерексіз түсінік (абстракция) және т.б.

Дүниетаным дегеніміз не? Бұл адаммен дүние ғаламы арасындағы көзқарасын біртіндеп қалыптастыратын жалпы жүйе. «Дүниетаным» жеке тұлғаның тіршілік бағдары, оның идеалы, сенім қызығушылығы құндылығымен анықталады. Ең ақырында адамдардың мінез-құлқының даму бағытына себепші болады.

А. Швейцердің айтуы бойынша тіршіліксіз дүние таным жоғарғы сезімталдықта болатын патологиялық бұзылыстың басталуы.

Дүниетанымның теориялық ядросы- философия. Философиялық таным төрт проблеманы қарастырады. Материя туралы ілім, таным туралы ілім, құндылық жайлы ілім, практика туралы ілім. Философияның барлық аспектері дүниетанымдылықтың негізі ретінде бір-бірімен өзара байланыста және бір-бірімен толықтырушы.

Дүниетанымдық бағытта биологиядан білім берудің басты талаптары мыналар:

– бір кезеңнен екінші кезеңге көтерілу барысында биологиялық шынайылықты терең үйрете отырып биология пәнінің көзқарасындағы біртұтастыққа үйрету;

– басты теориялармен концепциялардың мазмұндағы құбылыстарды белгілі бір деңгейде суреттеп әдіснамалық тұрғыдан түсіндіру.

Дидактиканың әдістемеден айырмашылығы неде? Білім берудегі рөлі қандай? Шын мәнінде біріншіден дидактикада, әдістемеден педагогика ғылымына жатады. Екінші жағынан, қарайтын болсақ, олардың білім беруде атқаратын қызметі әртүрлі болып келеді.

Дидактика – педагогиканың құрылымның бір бөлігі, білім берудегі заңдар мен заңдылықтарды, қағидасын (принципін) мақсатын, мазмұнын, формасын әдіс тәсілдерін зерттеуші педагогиканың бір саласы [3, 4].

Дидактиканың объектісі – бұл білім беру, оқыту, үйрету. Ал білім беру дегеніміз-белгілі бағытта, ұйымдастырылған түрде оқушымен оқытушының арасындағы алдарына қойған мақсаттарына жету, нәтижесінде оқушы білім мен қаруланып, іскерлігін, шеберлігін дамытуға, жеке тұлға ретінде қалыптасуға мүмкіндік алады.

Дидактиканың басты мақсаты-оқыту әдістемесіне байланысты, оқушыларға білім берудегі біртұтастықты қамтамасыз ету, сонымен қатар мазмұнын, әдіс-тәсілдерін тандай білуге көмектесу. Бірақ әдістемені дидактиканың бір «қосымша» түрі деп қарастыруға болмайды. Әрбір әдістеменің өзіне тән мазмұны, мақсаты бар. Әдістеде оқу үрдісін басқаруда, оқушылардың ойлау қабілеттілігін дамытуды басқаруда өзінің заңдылықтары бар [5].

Дидактиканың тағыда бір артықшылығы білім беру бағытын алдын-ала болжау арқылы жаңа әдістерді, білім стандартын, жаңа оқу материалдарын, бақылау және бағалау жүйелерін енгізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар «жеке дидактика» деген түрі бар. Оның басты қызметі жеке пәндердің оқыту әдістерін үйрету, оқушыларды жеке-жеке категорияға бөліп оқыту (мәселен, бастауыш мектепке сабақ беру әдісі орта мектеп оқушылары және жоғары мектеп дидактикасы және т.б.

Басқаша айтқанда, әрбір сабақ беру әдіс-тәсілдерінің өзіне тән оқу нысаны, пәні, белгілі категориялы оқушыларға бөліп оқыту (құлағы мүкіс адамдарға мәтіннің мазмұнын түсіндіру, дарынды балаларға жалпы білім беру). Білім беру тәрбиелеудегі алдына қойылған міндеттер мен мақсаттарды іске асыру үшін оның құрылымы және мазмұнын анықтап, оқытудың әдістері мен тәсілдерін дұрыс пайдалана отырып оқу-тәрбие жұмысының қолдану, ұйымдастыру процесіне аса көңіл бөлген жөн. Білім беру принциптері мектеп қабырғасындағы жасалған практикалық жұмыс тәжірибелері мен оның тарихи дамуындағы теориялық негіздерге сүйене отырып, іске асырылады.

Биологиядан сабақ беруде негізгі дидактикалық ұстанымдарды пайдалана отырып көптеген методист-биологтар – Б. Е. Райков, К. П. Ягодовский, П. И. Боровицкий, Н. М. Верзилин, Н. А. Рыков және т.б. өз тәжірибелерін ортаға салды.

Қазақстанда дидактика мен жеке пән әдістемесінің негізін салушылар Ы. Алтынсарин., А. Байтұрсынов. Ал. Ж. Аймауытов «Тәрбиеге жетекші» деген еңбегінде баланы оқытудың ережелерін, заңдарын баяндайтын, оқытудың дұрыс жүйесін тауып, педагогика бөлімі «дидактика» деп, дидактикаға қазақ тілінде тұңғыш ғылыми анықтама берген. Кейін оқыту теориясымен айналысқан педагог ғалымдар (Қ. Жұбанов., Т. Тәжібаев., Р. Лемберг., Н. Көшекбаев) әлемдік дидактиканың заңдары мен ұстанымдарын отандық оқу-ағарту ісіне қатысты тұжырымдап, тәжірибеге енгізген.

Ал, Қазақстандық педагог – ғалымдардан дидактикалық ұстанымдарды биологияны оқытуда зерттеген Т. Мұсақұлов, К. Жүнісова, Қ. Аймағамбетова, Н. Торманов, А. Абылқасымов, Н. Нурахметов, Ш. Таубаева және т.б. дидактиканың теориялық әдіснамасын ұсынды [6].

Биологиядан сабақ беруде жалпы методологиялық, диалектикалық материалистік ұстанымдарды басшылыққа алуды қажет болатындығында көрсетті. Осы айтылған принцип оқушылардың білімі тәрбиелігінің ең жоғарғы деңгейіне жету үшін, білім берудің тәрбиелі әдістемелері формаларын қолдана отырып, оқу-тәрбие жұмыстарының барлық компоненттерінің арасындағы өзара байланыстар жүйесін пайдалануға мүмкіндік береді. Осы айтылған үш фактор білім беру тәрбиелеу-дамыту бір-біріне үйлесімді әсер ете отырып, біртұтас дидактикалық ұстаным құрайды.

Сондықтан да биологияны оқытудың ең маңызды жағы білімнің тәрбиелік дамытушылық жақтарын күшейту керек. Ал оқушылардың білімнің сапасын бағалаған уақытта, оның біліміне баға берумен қатар, оның көзқарасының қалыптасуының тұрақтылығына, практика жүзінде күнделікті өмірде қолдана білу жақтарына да баға беру керек.

Дидактикалық ұстанымдарға тоқтап кетсек, ғылымилық және жүйелілік ұстаным – бұл ұстанымдар оқушыға биология ғылымының басты-басты ғылым негіздерінен білім жүйесінің қалыптасуын қамтамасыз етеді. Әрине ғылыми фактілерді қалыптастыру жолы ұзақ және күрделі. Ал оған жету үшін көптеген талас-тартыс, ғылымға қарсы көзқарастар болуы мүмкін. Әсіресе, кейбір діни көзқарастар. Оқушы осы фактілерді игере отырып, теориялық білімдерін практика жүзінде қолдану жолдарын қалыптастырады.

Ғылымилық ұстанымдар фактілерді, теорияларды, түсініктерді, заңдылықтарды, ғылымдағы нақтылығы дәлелделінген жақтарын толық игеруге мүмкіндік береді.

Ерте уақыттан беру пайдаланып келе жатқан оқыту ұстанымдарының бірі көрнекілік болып саналады. Бұл ұстанымның заңды түрде дәлелденуі тек соңғы кездерде ғана қолданып бастады. Осы ұстанымның басты негізіне мынадай заңдылықтар жатады: адам баласының сезім мүшелері сырттан келген тітіркенуді әртүрлі қабылдайды. Көптеген адамдарда ең сезгіш мүше көз болып есептеледі. Себебі рецепторға келіп түсінген тітіркену орталық жүйке жүйесіне жүйке «каналдары» арқылы әртүрлі жылдамдықпен қозғалады. Олар:

– егер сабақ беруде көрнекті құралдар табиғи түрде көрсетілсе, басқа әдіске қарағанда, оқушы есіне оңай, тез және ұзақ уақыт есте қалатындығын байқалтады;

– балалардың есіне жақсы сақталатындар және ойлау қабілеттілігін дамытатындар заттың пішіні, түсі, дауысы т.б.

Сондықтан көрнекілік ұстанымын оқыту арқылы нақтылы бейнелерді қабылдау арқылы оның ұзақ есте қалу жақтарына мүмкіндік береді. Көрнекілік ұстанымды пайдалану арқылы оқыту материалдарын фактілерін, мысалдар және бейнелер арқылы толықтыратын, қабілеті болса оқушының санасына оңай және тез жетеді. Көрнекілік принципін оқу құралы ретінде пайдаланудың ең басты дидактикалық мәні, ол оқушыларға тәрбиелік жағын дамытуды қалыптастырады. Әсіресе, ықыласпен тындау, бақылау, ойлау мәдениетінің дамуы, шығармашылық қабілеттілігі және білімге деген қызығушылығы.

Оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай көрнекті құралдардың табиғи түрінен кескіндер арқылы қолдануды ығыстыра бастайды. Осы кезде ұстаздың ең басты міндеті-символды көрнекті құралдар мен табиғи құралдың арасында ешқандай айырмашылық болмауын қадағалау. Көрнектілік ұстаным оқушыларға өте күшті әсер етуші құрал болып табылады.

Тиянақты білім беруді және игеруді қамтамасыз ету жайлы көптеген ғалым педагогтар мен тәжірбиелі ұстаздар өз тәжірибелерін қорытындылай отырып, теориялық және тәжірибеге негізделу заңдылықтарымен бекітілгендігін айта кету керек.

Білімді меңгеру және оқушының танымын дамыту деген бір-бірімен байланысты оқу процесінің екі жағы деп айтуға болады. Оқу материалын тиянақты игеру тек объективті факторларға байланысты емес, кейбір субъективті факторларда тәуелді. Оқушының пәнге деген көзқарасы, ұстаз бен қарым-қатынас т.б.

Сондықтан оқу материалын тиянақты игеріп білім алу деген өте күрделі процесс. Соңғы кездері осы бағытта жүргізілген зерттеулер кейбір нәтижелерді көрсетіп жатыр. Мысалы, кей кездерде еріксіз жағдайларда есте қалған фактілер, ерікті кезде есте қалған фактілерге қарағанда артығырақ болып саналады. Осындай фактілер оқу практикасына аздап өзгерістер енгізуге себеп болады, өйткені дәстүр бойынша оқу процесінде есте сақтау еруін түрде жүргізілуі керек деген ережелер болады.

Қазіргі оқыту процесінде есте қалдыруға қарағанда ойлау қабілеттілігі ең басты орын алу керек.

Сондықтан да оқушыларды кейбір материалдарды жаттап алудан гөрі оның орнына әртүрлі анықтауыш сөздіктерді қолдануды ұсынған жөн. Оқу материалының түсіндіру ретінде көңіл бөле отырып, бір-бірімен логикалық байланысты қалыптастырғанда ғана материалды игеру тиянақты болады. Ғылыми жолмен анықталған фактілерге сүйенсе, оны өз бетімен қайталай отырып, білімін тиянақтаған жөн. Қайталау және бекіту арқылы тек есте сақтау белсенділігін арттырып қоймай, оқушының ойлау, сезімдік жақтарында жоғарлатуға болады. Тиянақты білім беру үшін көңіл-күй көтеріңкілігі мен

мазмұндаумен бірге, көрнекті құралдарды, техникалық оқу құралдарын, дидактикалық ойындар, оқулық материалдарды талқылау, проблемалы ізденіс оқыту әдістерін қолданған жөн.

Білім беру процесіндегі түсініктілікті ұстаным «Мазмұндау» ертеден келе жатқан оқыту тәжірибесінің талабынан туындалып, оқушылардың жас ерекшелік даму үрдісіне және олардың даму деңгейлеріне байланысты болатындығы жалпыға мәлім. Түсініктілік ұстанымы негізіне Tesarus заңдылығы жатады. Адамға түсінікті материалдар оның тезаурусына сәйкес болу керек деген. Латын тілінен шыққан tesarus деген сөзді «қор, байлық, қазына» деп қазақшаға аударуға болады. Сондықтан осы терминдерді дидактикалық принципке қолданатын болсақ, оның мәнін адам бойында жинақталған білімі-іскерлігі, шеберлігі және ойлау қабілеттігі деп түсіндіруге болады.

Білім берудің түсініктілігі оқушының жас ерекшеліктерімен оның жеке басының ерекшеліктерімен анықталады. Сонымен қатар бұл ұстаным оқу процесін ұйымдастыру, мұғалімнің сабақ өткізу әдістері мен тәсілдеріне де байланысты деп айтуға келеді.

Білім берудің түсініктілігі жайлы және оны практика жүзінде іске асыруын өз кезінде Я. А. Коменский: «жеңілден қиынға, белгіліден белгісізге, қарапайымнан күрделі түріне қарай түсіндіру», – деп айтқан болатын.

Ал, қазіргі кездегі оқу процесіндегі теориялар мен практикаларға үңілсек бұл ұстанымдар кең түрде қолдану ережелерін ашып береді.

Оқу процесінің түсініктілігі оқытушы мен оқушының жұмыс істеу қабілеттілігіне де байланысты. Оқушының жұмыс істеу қабілеттілігін шынықтыра, дамыта отырып, оның ойлау қабілеттілігінің ұзақтығын және қарқындылығын арттыра отырып, қандайда бір болмасын кедергілерді жеңуге болады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Білімді игерудегі ең басты ұстанымның бірі теория мен практиканы бірлестікте байланыстыруда классикалық философия және қазіргі геносеология ең басты рөлі болып есептеледі. Бәрімізге де белгілі білім берудің сапасы, тиімділігі тек практика жүзінде дәлелденуінде. Білімнің өмірмен теориялық практикамен байланысты білім берудің мазмұнына, оқу тәрбие процесін ұйымдастыруға, қолданылған оқыту әдістері мен формаларына және саяси дайындыққа және оқушылардың жас ерекшеліктеріне де байланысты.

Осы ұстанымдар практика жүзінде іске асыру көптеген шығармашылық ережелерді сақтағанда ғана іске асырылады. Сондықтан әрбір ұстаздың басты міндеті терең түрде, барлық уақытта сеніммен теориямен практиканың арасындағы диалектикалық байланыстарды аша отырып үйрету керек.

Бұл жөнінде жаратылыстану ғылымында көптеген мысалдар мен дәлелдер бар. Мектептің өндіріспен байланысын өмірде пайдалану керек. Мысалы, өндіріске және қоғамдық пайдалы жұмыстар жүргізу оқушыларды ұйымдастыру арқылы да дәлелдеуге болады. Егер оқу-тәрбие жұмысында ой қызметін практикалық қызметпен ұштастырса, оқушылардың білімі 70–75 %-ға дейін артады.

Келешек ұрпаққа заманауи білім мен саналы тәрбие берудегі, мақсат бәсекелестікке қабілетті тұлға ретінде қалыптастыратын, болашақтың бүгінгі күннен де жарқын және нұрлы болуына қызмет ететін, адамзат өмірінің алға жетелейтін бір бөлшегідеп қарастыру. Білім көзін болашақтың кілтін саналы да сапалы білім алған белсенділігі жоғары күзінетті, бәсекеге төтеп беретін жастар ғана аша алады. Бүгінгі оқушы ертеңгі дамыған басты тұлға. Сондықтан, білімді ұрпақ тәрбиелеуде мұғалімдердің сіңіретін еңбегі ұшан теңіз. Әлем елдерінің оның ішінде Қазақстан мұғалімдерінің ең басты проблемалары оқушыларды қалай және нені оқыту керек деген басты мәселе болып тұр. Сол үшін білім беруді дамытуда өркендеген мемлекеттердің тәжірибелерін алып сол мемлекеттердің қатарына ену басты мақсатымыз болып тұр.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Әлиева, Б.** Оқыту стратегиялары. // Биология және салауаттық негізі. – 2006. – № 3 (21). – Б. 39–42.

2 **Мырзабаев, А. Б.** Биологияны оқыту әдістемесі : Оқу құралы. – Қарағанды : ЖШС «САНАТ-Полиграфия» баспасы, 2006. – 344 б.

3 **Мырзабаев, А. Б.** Оқушылар шығармашылығын дамыту (биология, экология, валеологияны оқыту мысалында). – Қарағанды : Санат, 2002.

4 **Верзилин, Н. М., Корсунская, В. М.** Общая методика преподавания биологии. – М. : «Просвещение», 1987.

5 **Байбородова, Л. В., Лаптева, Т. В.** Методика обучения биологии. – М. : «ВЛАДОС», 2003.

6 **Торманов, Н. Т.** Биологияны оқытудың инновациялық тәсілдері. – Алматы, 2014.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

А. К. Нургалиева¹, Ж. Б. Чилдебаев², А. М. Утешкалиева³

Дидактические принципы изучения предмета «Биологии»

^{1,2}Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, 050010, Республика Казахстан;

³Атырауский государственный университет имени Х. Досмухамедова,
г. Атырау, 060011, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

А. К. Nurgalieva¹, Zh. B. Childebaev², A. M. Uteskalieva³

Didactic principles of studying the subject «Biology»

^{1,2}Abay Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, 050010, Republic of Kazakhstan;

³H. Dosmukhamedov Atyrau State University,
Atyrau, 060011, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

В статье излагаются дидактические основы совершенствования биологического образования. Авторы предлагают пути обеспечения полноценного развития учащихся посредством образовательной ценности биологического образования. В настоящее время внимание Главы государства к образованию в нашей стране подчеркивается.

Дидактический объект – это образование и обучение. И образование означает достижение хорошо поставленных целей между учеником и учителем, в результате чего студент имеет возможность приобретать знания и навыки, развивать свои навыки, развивать свое мастерство и становится индивидуумом.

Его основная цель – помочь учащимся научиться интегрироваться в образование, контент и методы, в зависимости от методологии обучения. Многие ученые пришли к выводу, что теоретические и практические законы основаны на утверждении и обучении точного образования и развития.

In the article, the didactic basis for improving biological education is presented. The authors suggest ways to ensure the full development of students through the educational value of biological education. At present, the attention of the Head of State to education in our country is underlined.

Didactic object is education and training. And education means achieving well-defined goals between the student and the teacher, as a result of which

the student has the opportunity to acquire knowledge and skills, develop his skills and become an individual.

Its main goal is to help students learn to integrate into education, content and methods, depending on the teaching methodology. Many scientists came to the conclusion that theoretical and practical laws are based on the approval and training of accurate education and development.

SRSTI 14.35.07

S. A. Nurgallyeva¹, G. M. Tulekova², E. Ganiyeva³

¹Candidate of Pedagogic Sciences, assistant professor, Department of «Teacher education and management», East-Kazakhstan State University, Ust-Kamenogorsk, 070004, Republic of Kazakhstan;

²PhD, associate professor, Department of «Psychology and Pedagogy», S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan;

³master of education, lecturer (assistant), Department of «Psychology and Pedagogy», S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan

e-mail: ¹sanianur@mail.ru; ²cessen@mail.ru; ³elmira_1992@mail.ru

IMPROVEMENT OF TEACHERS' INTERCULTURAL COMPETENCE OF NON-LINGUISTIC HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

In this work, the existing ideas of improving the scientific intercultural competence of teachers of non-linguistic higher education institutions are analyzed. The concept of scientific intercultural competence of a teacher of non-linguistic universities is presented. A model for integrating approaches to the formation of a new component of professional competence, reflecting the teachers' readiness of non-linguistic universities to scientific intercultural communication in English, is proposed.

The novelty of the ideas considered in the article is to define the concept of scientific intercultural competence of the university teacher and to justify its importance for professional competence. This becomes possible with the integration of various scientific approaches to the construction of a model for the formation of the competence of scientific intercultural communication of higher educational institutions' teachers through a system of additional professional education.

The main tasks are the definition of basic concepts and demonstration of practical solutions obtained in the study aimed at increasing the scientific and intellectual attractiveness of university teachers.

Keywords: intercultural communication, pedagogical means of communication, psychological and pedagogical conditions for the formation of intercultural communication, the integration model of scientific intercultural communication, scientific intercultural competence.

INTRODUCTION

The process of globalization assumes that any teacher of a higher education institution should have the skills of both oral speaking in another language in their professional field and have the skills to perform effective written communication in a foreign language. Since it is the de facto language that is the international language of business, science and modern technologies, the decision to stage a gradual transition to English in the education system (in high school and universities) seems reasonable and timely.

The concept of «scientific intercultural communication» does not contain a double meaning and has a fairly wide interpretation and a volumetric meaning that is embedded in the structure of the professional competence of higher education teacher.

However, it is important to take into account the actual capabilities of the education system at the present time. The level of English language proficiency of the majority of students also does not allow them to study subjects taught exclusively in this language.

Literature analysis on the research topic showed that the concept of «intercultural communication» began to develop in our country in the context of training personnel for intercultural communication [1; 2; 3; 4]. In this connection, special attention was paid to the foreign language as the main source of knowledge and as an instrument for constructing a composition dialogue among intercultural space. There were new scientific researches in which the formation features of the intercultural communications' bases were accented. For example, N. I. Almazova in her thesis work, considering the cognitive aspects of the intercultural competence formation in a non-linguistic high school, singled out the peculiarities of the preparation of teaching staff for a foreign language in terms of cross-cultural and didactic aspects [5, p. 214, 227–229].

MAIN PART

A peculiarity of the approaches to the formation of the intercultural communication competence in the system of additional education is disclosed in the work of I. A. Golovanov [6, p. 11–12], who saw the possibility of adapting teachers of higher education to intercultural interaction. L.V. Glukhova mentions in his thesis work the development of electronic means of communication, allowing to form queries in English to find the necessary professionally relevant information [7].

At the present time, the requirements to the higher education institution staff have been intensified to disseminate its own scientific information, providing information needs of scientists and specialists, while partially replacing the traditional forms of scientific communication [8-9], developing tools for electronic intercultural scientific communications, and, forming university model of global scientific e-communication

[10]. This process today justifies the actual need for improving the knowledge of the applied use of a foreign language as a basic component of effective scientific intercultural communication.

The analysis of the latest research and publications on the aspects of the studied problem showed that the issues of improving the component of teachers' professional competence of non-linguistic specialties of higher educational institutions are paramount for the development of our country and can be solved within the system of in-house training [11-20]. For example, L. P. Merkulova in her thesis work points out that for the formation of specialists' intercultural competence in the university technical profile be a specially developed model, co-authored with I. A. Kireeva and T. S. Yakushevoy, which describes the components of formation and criteria for assessing the level of the intercultural competence formation as a result of new knowledge of English [21, p.72–77].

Nevertheless, at present there is no concept of the scientific intercultural competence of the teacher and the mechanism of its criteria evaluation in the system of general professional competence of the higher education teacher. For example, I. L. Pluzhnik distinguishes in his work the motivational, cognitive and functional criteria [22], while, for example, Z. V. Vozgova prefers to evaluate only intercultural knowledge, intercultural skills and intercultural relations [23].

The scientific intercultural communication is understood as the base for the indicators of the scientific activity of the teacher in a foreign language, reflecting oral and written, formal and informal, personal and impersonal activities, measured by the totality of scientific works in the professional sphere [24].

Scientific communications always reflect the specific nature of scientific communication among professionals in various fields, allowing them to exchange experiences and acquire new knowledge.

Conceptual ideas for the formation of scientific intercultural competence can be reflected in the following scientific provisions (Table 1). They are based on CLIL-technology widely used in the European education system.

Table 1 – Principles of CLIL technology and the stages of its implementation in the formation’s process of scientific intercultural communication

Principles	Stages	Peculiarities	Expected result
The principle of teamwork and collegial responsibility of the academic staff	Step I. Understanding the general version of CLIL for this institution. Step II. Fundamentalization, which allows to identify the main questions of the ideal CLIL occupation and determine the motivating factor of interaction	This principle should be implemented already at the first stage of the implementation of CLIL-technology. This stage unites all those who are interested in implementing CLIL-technology in the education process	Teachers should understand that an effective CLIL-lesson is the result of sharing knowledge, experience, methodological skills in the framework of cooperation of at least three parties: the trainee, the subject teacher and the language teacher
The principle of systematic methodological analysis of education material and its implementation in education activities	Step II. Content analysis stage. Step III. The stage of building the CLIL model	Each CLIL participant needs to determine the type of CLIL suitable for different contexts	Construction of a model corresponding to the given education institution and contingent
Principle of planning education activity	Step IV. Forming a planning map for CLIL	A template is based on four structural components of CLIL-technology - 4C, which must be present in the structure of the lesson: content, cognition, culture, communication	Dosed distribution of content information
Principle of collective activity. Collaborative material preparation for the CLIL lesson	Step V. Transformation of the map-plan into working materials, assignments, resources	A series of lessons is being developed to form the key elements in the basic CLIL environment. Analysis of the language triptych series of lessons	An updated CLIL-thesaurus is being formed, aimed at the formation and development of high-level skills (HOTS), creativity and language progression

The principle of system control and regulation of the education process	Step VI. Monitoring and evaluation of CLIL in action	The attestation-evaluation material is being developed to achieve the levels of formation of LOTS and HOTS	An analysis of the achieved level allows you to make corrective actions in the education process and the psychological and pedagogical conditions for its implementation
Principle of development	Step VII. Formation of communities requiring vocational guidance	Training for teaching in a foreign language in a non-linguistic institution	Continuous in-service training at in-university and international conferences and seminars

In addition, the main advantages of the CLIL methodology can be attributed to a higher level of motivation among learners (language learning becomes more focused, as the language is used to solve specific communicative tasks), the «inclusive» nature of this technique (accessibility of training for people with different initial level of English , which sharply distinguishes CLIL from the so-called «immersion» technique, which requires a high level of language proficiency already at the start of training), as well as the natural overcoming of the so-called «psychological barriers», gaining confidence in the use of a foreign language.

Pedagogical conditions constitute an integrated education environment in which the pedagogical process of training teachers (not linguists) for international scientific communication is carried out, developed, and improved [25].

Intercultural approach is a modern paradigm of foreign language education in higher institution. For effective communication with foreign-speaking partners, it is necessary not only to have a good command of a foreign language, but also to know the ethno-cultural specificity of the representatives of these communities, due to their origin and belonging to a certain linguistic society. Awareness and consideration of the differences not only of linguistic systems but also of cultures with such interaction promotes an adequate perception of communication in the intercultural context and an adequate interpretation of the behavior of other cultures representatives.

Thanks to the study of the problems of intercultural communication in the framework of the intercultural approach, it becomes possible to introduce different features of intercultural communication in the field of students’ attention, not only through special courses in their native language in the spectrum of humanitarian disciplines, but also in the process of teaching a foreign language within the framework of the «foreign language» discipline, for what is required to review and strengthen the traditional communicative-oriented model of training, identify organizational and methodological conditions that facilitate the implementation of the target installation of the projected methodological training system.

CONCLUSIONS

According to the established point of view, intercultural communication, unlike ordinary communication, is characterized by the belonging of communicants to different cultures. Cultural differences in models of communication and behavior, values and beliefs cause the probability of errors in the perception of a message and in the understanding of a communication partner, what is called communicative failure. They are related both to the personality factor (world outlook, values, etc.), the culture to which the interlocutor belongs (the image of the perception of the world, the communication model, etc.), and the language of communication.

Thus, cultural differences lead to a special type of communication, called intercultural communication, in which communicants from different cultures use special linguistic and socio-cultural knowledge and discursive strategies. The term intercultural foreign language communication in the paradigm under investigation is interpreted as a complex phenomenon relating to cases where communicants are individuals belonging to different linguistic societies and speaking the same language that is not native to one or both partners. Competence in this type of communication encompasses a wider range of skills, abilities, and personal qualities necessary to overcome the inevitably emerging barriers to communication than the cross-cultural communication takes place between the bearers of one culture, characterized by interpersonal communication, or intercultural communication between representatives of different cultures, but in their native language.

REFERENCES

- 1 **Hall, E. T.** Hidden Differences : Studies in International Communication. – Grunder & Jahr, 1983. – С. P. 24.
- 2 **Judith, N. Martin.** Revisiting intercultural communication competence: Where to go from here // International Journal of Intercultural Relations. – Vol. 48. – September 2015. – P. 6–8.
- 3 **Brent, D. Ruben.** Intercultural communication competence in retrospect: Who would have guessed? // International Journal of Intercultural Relations, Volume 48, September 2015. – P. 22–23.
- 4 **Daniel, J. Kealey.** Some strenghtsand weaknesses of 25 years of Research on Intercultural Communication Competence : Personal Refections // International Journal of Intercultural Relations. – Vol. 48. – September 2015. – P. 14–16.
- 5 **Алмазова, Н. И.** Когнитивные аспекты формирования межкультурной компетентности при обучении иностранному языку в неязыковом вузе : дис...-дра пед. наук : 13.00.02 / Н. И. Алмазова. – СПб., 2003. – 446 с.

6 **Голованова, И. А.** Некоторые аспекты содержания обучения иностранному языку в системе дополнительного профессионального образования / И. А. Голованова / Сб. науч. тр. МЛГУ. – М., 1998. – вып. 440. – с. 5–13.

7 **Глухова, Л. В.** Технология компьютерной подготовки специалистов экономического профиля в колледже /Л.В. Глухова. авторф. дис. на соискание ученой степени к.п.н. – Тольятти, 1998. – 22 с.

10 **Якушева, Т. С.** Проблема формирования научной межкультурной коммуникации в высшей школе / Т. С. Якушева // Управление инновациями в современной науке: сборник статей Международной научно - практической конференции (8 мая 2016 г, г. Магнитогорск). В 2 ч. Ч.2 – Уфа : МЦИИ ОМЕГА САЙНС, 2016. – С. 169–173.

11 **Третьяк, И. Г.** Профессионально-педагогическая компетентность педагога // Самарский научный вестник. 2014. № 4 (9). С. 130–132.

12 **Гудалина, Т. А.** Содержательная характеристика социально-профессиональной компетентности педагогов специализированных учреждений // Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2014. – № 4. – С. 46–49.

13 **Кондаурова, И. К., Гусева, М. А.** Формирование у будущих педагогов-математиков умений и навыков педагога-исследователя в контексте развития профессиональной биографии // Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2014. – № 4. – С. 69–72.

14 **Семенов, С. А., Парфенова, Т. А.** Формирование социально-психологической компетентности будущих педагогов в современном образовательно-воспитательном пространстве вуза // Самарский научный вестник. 2013. – № 1 (2). – С. 35–37.

15 **Коваль, В. А.** Проблема формирования профессиональной компетентности будущих учителей-филологов в научной среде // Азимут научных исследований : педагогика и психология. – 2013. – № 4. – С. 20–23.

16 **Коваль, В. А.** Периодизация становления профессиональной компетентности будущих учителей-филологов (ретроспективный анализ) // Балтийский гуманитарный журнал. – 2013. – № 3. – С. 15–18.

17 **Власенко, С. В., Батырбаева, Н. К.** Самостоятельная работа педагогов в период повышения квалификации как основное условие профессионального развития // Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2015. – № 2 (11). – С. 17–21.

18 **Архипова, И. В.** К вопросу о развитии учебно-профессионального сознания будущих педагогов // Самарский научный вестник. – 2014. – № 1(6). – С. 17–20.

19 **Малышевский, О. В.** Актуальные проблемы профессиональной подготовки инженеров-педагогов // Азимут научных исследований : педагогика и психология. – 2013. – № 4. – С. 28–30.

20 **Добрыдень, А. В.** Культура общения как составляющая профессионального мастерства педагога // Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2013. – № 2. – С. 11–14.

21 **Меркулова, Л. Н.** Формирование межкультурной компетентности специалистов технического профиля в системе дополнительного профессионального образования : монография / Л. П. Меркулова, И. А. Киреева, Т. С. Якушева. – Самара : Изд-во СГАУ, 2015. – 176 с.

22 **Плужник, И. Л.** Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки : автореф. дис... д-ра пед.наук 13.00.01 / И. Л. Плужник. – Тюмень, 2003. – 46 с.

23 **Возгова, З. В.** Формирование межкультурной компетенции в процессе работы над международными телекоммуникационными проектами : дис... канд. пед. наук / З. В. Возгова. – Челябинск, 2003. – 194 с.

24 **Якушева, Т. С.** Некоторые аспекты совершенствования научной межкультурной коммуникации педагогов неязыковых специальностей вуза [Текст] / Т. С. Якушева // Вектор науки Тольяттинского государственного университета.– 2015. – № 4(23). – С. 209–215.

25 **Гудкова, С. А., Буренкова, Д. Ю.** Инструменты практической реализации CLIL-технологии в вузе // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия : Педагогика, психология. – 2015. – № 4 (23). [Электронный ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/instrumenty-prakticheskoy-realizatsii-clil-tehnologii-v-vuze> (дата обращения: 20.05.2018).

Material received on 26.11.18.

С. А. Нурғалиева¹, Г. М. Тулекова², Э. С. Ганиева³

Тілдік емес жоғары оқу орындарында ұстаздардың мәдениетаралық құзыреттіліктерін жетілдіру

¹С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Оскемен қ., 070004, Қазақстан Республикасы;

^{2,3}С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

С. А. Нурғалиева¹, Г. М. Тулекова², Э. С. Ганиева³

Совершенствование межкультурной компетенции педагогов неязыковых вузов

¹Восточно-Казахстанский государственный университет имени С. Аманжолова,

г. Усть-Каменогорск, 070004, Республика Казахстан;

^{2,3}Павлодарский государственный университет имени С. Торайғырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

Бұл жұмыста тілдік емес жоғары оқу орындарында ұстаздардың ғылыми мәдениетаралық құзыреттіліктерін жетілдіру жолдарының идеялары талқыланады. Тілдік емес жоғары оқу орындарындағы ұстаздардың ғылыми мәдениетаралық құзыреттілік ұғымдары ұсынылған. Тілдік емес жоғары оқу орындарында ұстаздардың ғылыми мәдениетаралық қарым-қатынасқа ағылшын тілінде дайындықтары белгіленген, кәсіби құзыреттіліктің жаңа кешендерін қалыптастыру жолдарының интеграциялық моделі ұясынылған.

Бұл мақаланың жаңалығы жоғары оқу орнындағы ғылыми мәдениетаралық құзыреттілікті ғылыми қалыптастыру жолдарының ойларымен және кәсіби құзыреттіліктегі оның маңыздылығы мен негіздемесі болып табылады. Қосымша кәсіби білім беру жүйесі арқылы жоғары оқу орындарының ұстаздарының ғылыми мәдениетаралық қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастыру моделін құрастырудағы түрлі ғылыми жолдарды интеграциялау арқылы мүмкін. Жоғары оқу орнының ұстаздарының интеллектуалды және ғылыми тартымдылығын жоғарлатуға бағытталған, тәжірибелік шешімдерді зерттеу жолында алған нәтижелерді ұсуну және негізі міндеті ретінде базалық ұғымдарды анықтау болып табылады.

В настоящей работе анализируются существующие идеи по совершенствованию научной межкультурной компетенции педагогов неязыковых вузов. Представлено понятие научной межкультурной компетенции преподавателя неязыковых вузов. Предложена модель интеграции подходов к формированию новой компоненты профессиональной компетентности, отражающей готовность педагогов неязыковых вузов к научной межкультурной коммуникации на английском языке.

Новизна рассматриваемых в статье идей заключается в определении понятия научная межкультурная компетенция преподавателя вуза и в обосновании ее значимости для профессиональной компетентности. Это становится возможным при интеграции различных научных подходов к построению модели формирования компетенции научной межкультурной коммуникации преподавателей высших учебных заведений через систему дополнительного профессионального образования.

Основными задачами является определение базовых понятий и демонстрация полученных при исследовании практических решений, направленных на повышение научной и интеллектуальной привлекательности преподавателей вуза.

SRSTI 14.35.07

Zh. D. Nurzhanova¹, S. S. Temirkhan²

¹Candidate of Pedagogical Sciences, Faculty of Philology, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan;

²undergraduate student, Faculty of Philology, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan,
e-mail: ¹znur73@mail.ru; ²sagdat7-7@mail.ru

ICT COMPETENCE IN MODERN EDUCATION

This article defines the notion of ICT competence as one of the key competencies of modern person, which manifests itself primarily in the fluency of students of information technology to meet emerging challenges in education and professional activity. Moreover, article shows the necessity of forming an integrated ICT competence of students. We investigate the most relevant and available modern methods of formation of ICT competence in the educational process.

The purpose of this study is to analyse what is happening at schools regarding the integration and use of information and communication technologies (ICT) and to examine teachers' perceptions about what teaching and learning processes can be improved through the use of ICT. A multiple-case-study research methodology was applied. From a previous exploratory research, four different types of schools were determined. Data show there is a widespread view that ICT in teaching favours several teaching and learning processes. In particular, it shows that the contribution of ICT to the improvement of teaching and learning processes is higher in the schools that have integrated ICT as an innovation factor.

Keywords: competence, ICT competence, formation, methods, informational technology, information culture, educational process.

INTRODUCTION

The process of informatization of modern society determines the need for a new model of education system based on the use of modern information and communication technologies (ICT). The widespread use of ICT in the educational activity is due to the following factors:

- the application of these technologies in education provides accelerated transfer of knowledge and experience of humanity as from generation to generation, and from one person to another;

- modern ICTs allow the person to actively and successfully adapt to the environment and the ongoing socio-economic phenomena, increasing the level of training and education, so that the person is able to acquire the required knowledge, both now and in the future post-industrial society;

- an effective and intensive introduction of ICT in the educational process is a significant factor in the development of modern high school, corresponding to the process of reforming the traditional education system and the requirements of the information society [1].

MAIN PART

The ability to navigate in a particular situation in life and the ability to quickly solve professional tasks determined by the degree of excellence that directly depends on the level of knowledge of information technology and technical means.

Information technology dealt with the four positions: as an automation tool, object of study, a way of learning and communication tool that can be claimed by the educational sphere. Good knowledge of information technology at the level of information culture, which includes the ability to formulate information needs to carry out its search, evaluate, and use effectively, is a prerequisite for the preparation of highly qualified specialists. Effective use of the widest range of options to be implemented on the basis of information technologies is closely linked with the formation of the ICT competence of students of high school.

Competence - a new unit of measurement of human education, which arose due to the fact that the knowledge and skills will not allow us to show, to measure the level of quality of education. Competence is a category belonging to the sphere of relations between knowledge and practical human activity [2]. It can be estimated in a situation turn into a real life activity.

ICT competence is one of the key competences of a modern person, which manifests itself primarily in the activity of the solution of various problems with the computer involvement, telecommunications, the Internet, etc. Under the ICT competence implies fluency of students in digital technology, communication tools and networks to provide an access to information, its management, its integration and evaluation to achieve the objectives in educational and professional activities [3].

It should be noted that the formation of ICT competence of high school students should take place not only in the study of objects of the information unit, but also throughout the educational activity. Moreover, some authors believe that this process should cover all stages of continuous education [4]. In this case the main problem is to develop knowledge and skills in this area in accordance with modern requirements of the information society, the predominant part of the information which is presented in electronic form.

Formation of ICT competence in secondary education should be based on the use of personal computers, multimedia technology and applications products. The most relevant and accessible methods of formation of ICT competence, in our opinion, are the computer testing, computer simulation games, online ranking system of assessment, the use of electronic textbooks and multimedia resources in the classroom [5].

The increasingly widespread use in the educational process of secondary education is computer testing as an effective way to test the knowledge. Minimizing the time spent in obtaining reliable results is important and indisputable advantage of it. Computer testing virtually eliminates the subjective influence of the teacher not only to control the process, but also on its result. In addition, the level of impartiality, speed and completeness of diagnosis is superior to all other kinds of knowledge control.

The main functions of computer-based testing are:

- 1) Identification of the knowledge and skills of students;
- 2) Motivation of students to active on mastering educational material activities.

Educational testing function can be reinforced by additional stimulus measures such as the use of the test tips and leading questions, the joint discussion of the test results, the availability of the indicative list of questions for self-training, etc.;

- 3) Timely elimination of gaps in knowledge. The desire for self-development and self-improvement related to the frequency and inevitability of test control, organizes, directs and disciplines the educational activity of the student;

- 4) Improvement of the ICT competence of students.

One of the most accessible methods of formation of the ICT competence of students, in my opinion, is the use of the learning process a variety of electronic textbooks, which are widely represented in the electronic libraries of technical, scientific and artistic literature, sold in shops and available free of charge in a variety of sites. Also, teachers can use their own developed electronic books, which should be freely available for students.

The use of electronic textbooks gives a number of advantages, which include the timely updating of information; availability of educational arrays and reduces the number of paper-based. With proper use of e-textbook can be a powerful tool in the development of the majority of subjects.

Considering the methods of formation of the ICT competence of students, the basic attention should be paid to the use of multimedia in teaching in secondary education. Qualities such as interactivity, flexibility and visual synthesis of various types of educational information, the ability to take into account the individual characteristics of students, and increase their motivation to make the media especially effective and efficient in education. The undeniable advantage of digital media as compared to other means of data presentation is interactivity.

Multimedia can be widely used to improve the quality of education both in individual subject areas, and in the disciplines that combine multiple domains. In addition, multimedia products are used to develop creative skills and the formation of critical thinking.

Multimedia tools allow simultaneous use of multiple channels of perception of students in the learning process that facilitates the integration of information delivered in several different senses, and modeling of complex phenomena and processes. It should also be noted that the multimedia tools make it possible to present data visually abstract due to the dynamics of the processes, and to develop cognitive structures and treatment of students, considering educational information in socio-economic and historical context.

CONCLUSION

Thus, using the above methods in the teaching practice of the whole complex of training courses at the school will promote active development of ICT competence of students.

REFERENCES

1 **Hutorskoj, A. V.** Ključevye kompetencii. Tehnologija konstruirvanija [Key competencies. Construction technologies]. // Narodnoe obrazovanie. – 2003. – № 5. – P. 71–77.

2 **Jakovlev, A. I.** Informacionno-kommunikacionnye tehnologii v obrazovanii [Information and communications technologies in education]. // Informacionnoe obshhestvo. [Electronic resource]. – <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/bce6d4452de1cad0c3256c4d005253d0>

3 **Polujektov, A. V.** Formirovanie IKT-kompetentnosti studentov special'nosti «Informatika» [Organization of ICT-competence of computer science discipline students]. // Informacionnokommunikacionnye tehnologii v pedagogicheskom obrazovanii. [Electronic resource]. – <http://journal.kuzspa.ru/article/17/>.

4 **Bazhanova, S. V., Gluhova, T. V.** Formirovanie IKT-kompetentnosti studentov v sisteme obrazovanija [Organization of ICT-competence of students in education system]. // Formirovanie professional'nyh kompetencij sredstvami IKT : mezhvuzovskij sbornik nauchno-metodicheskikh trudov. – Saransk, 2010. – P. 19–22.

5 **Anikina, N. V., Ivanova, I. A., Gordina, S. V.** Informacionnaja kul'tura lichnosti kak integral'ny pokazatel' urovnja razvitija individa v sisteme nepreryvnogo obrazovanija [Information personal culture as integral development level index for subject in continuing education]. // Integracija obrazovanija. – 2012. – № 4. – P. 108–113.

Material received on 26.11.18.

Ж. Д. Нуржанова¹, С. С. Темирхан²

Заманауи білім беруде АКТ қолданудағы қажетті құзыреттілік

^{1,2}Филология факультеті,

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті,

Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

Ж. Д. Нуржанова¹, С. С. Темирхан²

Компетентность использования ИКТ в современном образовании

^{1,2}Филологический факультет

Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,

г. Астана, 010000, Республика Казакстан.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

Бұл мақалада білім беру және кәсіптік қызметінде туындайтын проблемаларды шешу үшін ақпараттық технологияларды студенттердің еркін меңгеруін зерттеу ең алдымен көрінеді. Қазіргі заманғы адамның, негізгі құзыреттерінің бірі ретінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құзыреті ұғымын анықтайды. Сонымен қатар, мақалада студенттердің кешенді АКТ-құзыреттілігін қалыптастырудың қажеттілігін көрсетеді. Біз білім беру үрдісінде АКТ құзыреттілігін қалыптастыру ең өзекті және қолжетімді қазіргі заманғы әдістерін зерттеуге тоқталдық.

Зерттеудің мақсаты – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (ИКТ) интеграциялау және пайдалану туралы мектептерде не болып жатқанын және мұғалімдердің АКТ-ны пайдалану арқылы қандай оқу-әдістемелік үрдістерді жетілдіре алатындығы туралы ақпаратты зерделеу. Бірнеше жағдаяттар енгізілген кейс-стади зерттеу әдісі қолданылды. Алдыңғы зерттеу жұмыстарынан төрт түрлі мектеп анықталды. Деректер бойынша АКТ-ны оқытуда бірнеше оқу-әдістемелік үрдістердің пайда болуы кеңінен таралған. Атап айтқанда, бұл АКТ-ны инновациялық фактор ретінде интеграцияланған мектептерде оқыту мен оқу үдерістерін жетілдіруге қосқан үлесі жоғары екенін көрсетеді.

В данной статье понятие компетенции в области ИКТ рассматривается как одна из ключевых компетенций современного человека, которая проявляется прежде всего в гибкости студентов по использованию информационных технологий для решения возникающих

задач в сфере образования и профессиональной деятельности. Кроме того, в статье показана необходимость формирования интегрированной компетенции студентов в области ИКТ. Мы исследуем наиболее актуальные и доступные современные методы формирования компетентности ИКТ в образовательном процессе.

Целью данного исследования является анализ того, что происходит в школах по вопросам интеграции и использования ИКТ, а также для изучения восприятия учителями того, какие учебные процессы могут быть улучшены за счет использования ИКТ. Был применен метод кейсов с использованием нескольких ситуаций. Из предыдущего исследования были определены четыре разных типа школ. Данные показывают, что ИКТ в обучении благоприятствует нескольким процессам обучения. В частности, это показывает, что вклад ИКТ в совершенствование процессов преподавания и обучения выше в школах, которые интегрировали ИКТ в качестве инновационного фактора.

ГРНТИ 14.37.27

А. З. Нуржумбаева¹, Е. И. Бурдина²

¹докторант PhD, Гуманитарно-педагогический факультет, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан;

²д.п.н., профессор, Гуманитарно-педагогический факультет, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан

e-mail: ¹aimasja@inbox.ru; ²e.i.burdina@mail.ru

СОДЕРЖАНИЕ И ОРГАНИЗАЦИЯ ОПЫТНО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО ФОРМИРОВАНИЮ ГОТОВНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ К ПРЕПОДАВАНИЮ ПРЕДМЕТОВ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК (ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ХИМИЯ, БИОЛОГИЯ) НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ В РАМКАХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

В данной статье рассматривается проблема формирования готовности педагогических кадров к преподаванию предметов естественных наук на английском языке в рамках обновленного содержания образования. Проведен формирующий эксперимент по проблеме формирования готовности педагогов к преподаванию на английском языке. Опытно-экспериментальным путем определены критерии готовности в современных условиях и апробированы на практике. Полученные результаты исследования позволяют улучшить педагогический процесс в средней общеобразовательной школе, так как современная система образования, внедрение английского языка в преподавание естественных наук предъявляют все более высокие требования к личности и профессиональной компетентности педагогических кадров.

Ключевые слова: готовность педагога к преподаванию предметов естественных наук, обновленное содержание образования, преподавание на английском языке

ВВЕДЕНИЕ

Опытная работа разрабатывалась на основе теоретической модели готовности педагогических кадров к преподаванию предметов естественных

наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования и результатов сравнительного анализа исходного состояния исследуемой готовности у учителей и студентов.

Для обеспечения целенаправленного формирования готовности необходимо четкое выделение целей и задач каждого этапа, использование возможностей всех циклов дисциплин, изучаемых в данный момент. Конкретно это выражалось в том, что определялись, какие критерии, и уровни готовности могут быть сформированы на каждом этапе, при изучении каких дисциплин.

В ходе формирующего эксперимента были разработаны и апробированы содержание и методика формирования готовности педагогических кадров к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования. С целью организации проведения опытно-педагогической работы мы определили следующие задачи: разработать и апробировать спецкурс по формированию данной готовности; использовать потенциальные возможности Государственного стандарта высшего профессионального образования, Образовательной программы курса повышения квалификации для учителей школ, разработанной АО «Назарбаев Университет», учебных дисциплин, всех видов практик по формированию компонентов исследуемой готовности; выявить педагогические условия, способствующие формированию готовности педагогических кадров к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования.

Базами исследования явились Павлодарский государственный педагогический университет, институт дополнительного образования, Центра образовательного лидерства при Назарбаев университете. Общее количество учителей средних общеобразовательных школ, принимавших участие в эксперименте – 113, а также студентов педагогических специальностей – 100. В том числе в экспериментальной группе (ЭК) -100 и контрольной группе (КГ) – 100 испытуемых. Всего – 213 респондента.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Нами была разработана методика, которая диагностирует уровень сформированности готовности педагогических кадров к преподаванию на английском языке в условиях обновленного содержания образования. Критерии готовности и оценивании их отражены в таблице № 1.

Таблица 1 – Шкала самооценки сформированности готовности педагогических кадров к преподаванию на английском языке в условиях обновленного содержания образования

№	Критерии готовности	баллы				
		1	2	3	4	5
1	Осознание педагогическими кадрами социальной значимости преподавания предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования.					
2	Понимание значимости сформированности готовности к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке.					
3	Обладание профессионально значимыми, личностными качествами (высокий уровень развития познавательной и внутренней мотивации, адекватная самооценка)					
4	Предметные, психолого-педагогические и методические знания, умения, навыки, компетенции.					
5	Знание методики преподавания предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования.					
6	Умение организовать преподавание предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) как на русском, казахском, так и на английском языке в рамках обновленного содержания образования.					
7	Умение решать психолого-педагогические ситуации, характерные для преподавания в рамках обновленного содержания образования предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология).					
8	Умение вырабатывать собственный опыт творческой деятельности в рамках обновленного содержания образования.					
9	Умение активизировать и развивать категориальный аппарат естественных наук (физика, математика, химия, биология) как на русском, казахском, так и на английском языке в рамках обновленного содержания образования.					
10	Умение диагностировать, корректировать психолого-педагогические ситуации и осуществлять творческий подход к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования.					

Испытуемым предлагалось оценить себя по бальной системе:

- 1 – готовность слабо проявляется
- 2 – готовность способность проявляется эпизодически
- 3 – готовность проявляется частично

4 – готовность проявляется в большинстве случаев

5 – готовность проявляется стабильно

Обработка полученных данных осуществлялась следующим образом: необходимо сложить все абсолютные величины и разделить на количество вопросов. Затем полученную сумму сравнить с ключом методики.

41–52 баллов – высокий уровень сформированности исследуемого явления;

16–40 баллов – средний уровень;

0–15 баллов – низкий уровень.

Далее нами были определены контрольная и экспериментальная группы. Для оценки различий по уровню исследуемого явления в экспериментальной и контрольной группе применялись методы статистической обработки данных [1].

Далее мы сформулировали гипотезы:

H0 (гипотеза нулевая): контрольная группа не превосходит экспериментальную группу по уровню сформированности исследуемой готовности

H1 (гипотеза альтернативная): экспериментальная группа превосходит контрольную группу по уровню сформированности исследуемой готовности.

На каждом этапе опытно-педагогической работы предполагалось проведение «контрольных срезов», целью которых являлось определение динамики уровней сформированности готовности педагогических кадров к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования с учетом критериев и признаков в соответствии с разработанной моделью.

При изучении психолого-педагогических дисциплин происходит дальнейшее углубление формирования общепедагогической готовности педагогических кадров.

Анализ результатов первого «промежуточного среза» выявил уменьшение количества педагогических кадров с низким уровнем готовности, также незначительное увеличение количества со средним уровнем готовности и незначительное появление респондентов с высоким уровнем готовности. Но особых изменений уровней исследуемой готовности не наблюдалось.

Результаты «первого среза» подтвердили вывод о том, что для более эффективной подготовки педагогических кадров к исследуемому аспекту профессиональной деятельности, знаний, а также сформированных на их основе умений, которыми овладевают в процессе изучения психолого-педагогических дисциплин в рамках действующих программ и стандартов недостаточно, что и определило необходимость организации последующих этапов опытно-педагогической работы.

Целью второго этапа явилось формирование и систематизация теоретических знаний по предмету нашего исследования, а также вооружение педагогических кадров необходимыми практическими умениями работы по формированию готовности к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования. Приобретению знаний способствовало комплексное изучение психолого-педагогических дисциплин, методики преподавания и естественных наук на английском языке, разработанный спецкурс «Психолого-педагогические основы преподавания предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования». Цель курса: овладение необходимыми знаниями и умениями преподавания предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования.

На формирование содержательного компонента готовности были направлены задания и тестовые материалы, раскрывающие предметные, психолого-педагогические и методические знания, умения, навыки, компетенции и педагогические ситуации на знание методики преподавания предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования.

Второй «срез» был проведен на интегрирующем этапе для того, чтобы определить динамику изменений уровней исследуемой готовности после проведения спецкурса «Психолого-педагогические основы преподавания предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования». Изменения в соотношении уровней сформированности исследуемой готовности произошли благодаря систематизации теоретических знаний у педагогических кадров в области обновленного содержания образования. Вторым «срезом» позволил определить уменьшение количества педагогических кадров с низким уровнем готовности (15 %), и наоборот, повышение среднего уровня (62 %), а также увеличение количества респондентов с высоким уровнем готовности (23 %). Важная роль на этом этапе принадлежит творческой деятельности, которая включает в себя ряд творческих заданий: составления терминологических словарей по преподаваемым предметам естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке.

Значительное влияние на формирование готовности к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования оказывает научно-исследовательская работа, что и сыграло важную роль

на этом этапе. Формы организации научно – исследовательской работы на интегрирующем этапе позволили связать разнородные элементы обучения в единый учебно-научно-исследовательский комплекс. Им было предложено выполнение творческих работ, мини-сочинений, тестовых заданий, подготовка рефератов, связанных с проблемой обучения на английском языке в рамках обновленного содержания образования. Обязательным условием являлась разработка фрагмента урока или воспитательного, внеклассного мероприятия, кружка, факультатива. В процессе изучения спецкурса у педагогических кадров наблюдаются изменения в их подготовленности к профессиональной деятельности в рамках обновленного содержания образования. В процентном соотношении повысился содержательный компонент исследуемой готовности.

Таким образом, на данном этапе экспериментальной работы, которому соответствуют четкие целевые установки, определенное предметное содержание, конкретное дидактико-методическое обеспечение, был отражен соответствующий ему уровень сформированности готовности педагогических кадров к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования. Разнообразные задания в процессе изучения спецкурса позволили постепенно наращивать уровень сформированности искомого качества. Спецкурс «Психолого-педагогические основы преподавания предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования», по нашему мнению, целенаправленно вел педагогические кадры к пониманию сущности исследуемой готовности.

На основе анализа результатов опытно-педагогической работы, мы пришли к следующему выводу, что изучение спецкурса должно предшествовать педагогической практике для студентов, и для учителей школ во время курсов повышения квалификации на базе Центра образовательного лидерства при Назарбаев университете.

На третьем, практическом этапе, чтобы облегчить процесс работы, нами была разработана специальная программа педагогической практики. На этом этапе система практических заданий предполагала актуализацию содержательного и процессуального компонентов готовности педагогических кадров к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования.

Например, нами совместно с учителями физики средних общеобразовательных школ было разработано учебное пособие по физике для учащихся 7 классов в рамках обновленного содержания образования

на английском языке. Эти задания использовались успешно учителями и студентами педагогических специальностей для работы в школе.

Как показывают наблюдения, учащиеся легко работают с визуальным материалом, проявляют интерес к нестандартным красочным заданиям. Наглядный материал легко мотивирует их на усвоение содержания урока, систематизирует знания, формирует познавательный интерес, развивает психические процессы и состояния. Также сами учителя после разработки и применения таких заданий стали проявлять положительную мотивацию на преподавание предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования. Они отметили, что у них стали проявляться следующие компетенции: умение вырабатывать собственный опыт творческой деятельности в рамках обновленного содержания образования; умение активизировать и развивать категориальный аппарат естественных наук (физика, математика, химия, биология) как на русском, казахском, так и на английском языке в рамках обновленного содержания образования; умение диагностировать, корректировать психолого-педагогические ситуации и осуществлять творческий подход к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования. Сформированность творческого компонента готовности у педагогических кадров во многом изменило отношение самих детей к урокам по физике, математике, химии, биологии с элементами английского языка.

Таким образом, оценивая состояние готовности педагогических кадров к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования, был собран фактический материал, раскрывающий динамику роста показателей сформированности исследуемой готовности.

Сравнение результатов четырех проведенных «срезов» дает возможность наблюдать положительную динамику изменения формируемого профессионального качества: если исходный нулевой «срез» показал, что в основном большинство испытуемых имели низкий уровень исследуемой готовности (68%), заключительный «срез» отражает положительные изменения в уровнях исследуемой готовности.

Заключительный «срез» отразил возрастание количества испытуемых с высоким уровнем готовности (43%), уменьшение количества испытуемых с низким уровнем, и наоборот, увеличение количества со средним уровнем готовности (57%).

Проведение экспериментальной работы подтвердило, что гипотеза альтернативная (Н1) нашла свое подтверждение: экспериментальная группа

превосходит контрольную группу по уровню сформированности исследуемой готовности.

Итак, результаты, полученные нами в итоге опытно-педагогической работы, позволили сделать следующие выводы: в ходе опытно-педагогической работы наблюдается динамика в изменении уровней готовности педагогических кадров к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования, что свидетельствует об эффективности проделанной работы.

ВЫВОДЫ

Анализ результатов опытно-педагогической работы, позволил сделать следующие выводы:

– подтверждается объективность структуры исследуемой готовности, она ведет к сближению содержательной, процессуальной и творческой сторон обучения, что отражается на более успешном овладении знаниями;

– доказывается истинность существования уровней сформированности исследуемой готовности;

– разработанная нами методика формирования исследуемой готовности способствовала созданию необходимых условий для повышения уровня сформированности исследуемой готовности.

Анализ результатов экспериментальной работы дает основание считать, что формирование готовности педагогических кадров к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования не только необходимо, но и возможно осуществить в условиях целенаправленной и планомерной организации опытно-педагогической работы. Подтверждением тому является результат опытно-педагогической работы.

Теоретические обоснование и практическая разработка содержания и методики формирования готовности педагогических кадров к преподаванию предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования подтвердили нашу гипотезу о том, что если в период обучения в вузе наряду с изучением психолого-педагогических дисциплин целенаправленно вооружать педагогические кадры содержанием и методикой преподавания предметов естественных наук (физика, математика, химия, биология) на английском языке в рамках обновленного содержания образования, то в процессе профессиональной подготовки формируется готовность к преподаванию на английском языке, так как это позволит работать в рамках обновленного содержания образования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Сидоренко, Е. В. Методы математической обработки в психологии. – СПб. : ООО «Речь», 2000. – 350 с. : ил. – ISBN 5-9268-0010-2.

Материал поступил в редакцию 26.11.189.

A. Z. Nurzhumbayeva¹, E. I. Burdina²

Мазмұны және ұйымдастыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыс қалыптастыру дайындығы педагогикалық пәндерді жаратылыстану ғылымдары (физика, информатика, химия, биология) ағылшын тілінде аясында жаңартылған білім беру мазмұнын оқыту

^{1,2}Гуманитарлық-педагогикалық факультеті,
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

A. Z. Nurzhumbayeva¹, E. I. Burdina²

The content and organization of research and experimental work on the formation on teaching staff readiness to train hard sciences (physics, IT, chemistry, biology) in English within the updated content of education

^{1,2}Faculty of Humanities and Education,
S. Toraighyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

Бұл мақалада білім берудің жаңартылған мазмұны аясында жаратылыстану пәндері бойынша ағылшын тілінде оқытылатын педагог қызметкерлердің дайындығын қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Мұғалімдердің ағылшын тілінде оқытуға дайындығын қалыптастыру мәселесі бойынша қалыптастырушы эксперимент жүргізілді. Заманауи жағдайларда дайындықтың тәжірибелік-эксперименттік критерийлері тәжірибеде сыналды. Зерттеудің нәтижесі орта мектепте педагогикалық процесті жетілдіруге мүмкіндік береді, қазіргі заманғы білім беру жүйесі, жаратылыстану ғылымдарын оқытуға ағылшын тілін енгізу, жеке адамға және профессорлық-оқытушылар құрамының кәсіби біліктілігіне деген жоғары сұранысты арттырады.

This article examines the problem of forming the readiness of pedagogical staff for the teaching hard sciences in English in the terms of the updated content of education. A formative experiment was conducted on the problem of forming teachers' readiness for teaching in English as well as experimentally determined criteria of readiness in modern conditions and tested in practice. The obtained results of the research make it possible to improve the pedagogical process in the secondary school, as the modern education system, the introduction of the English language into the teaching of hard sciences, place ever higher demands on the individual and the professional competence of the teaching staff.

FTAMP 14.07.07

К. О. Оразбаева

Доктор (PhD), Филология және педагогика факультеті, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы
e-mail: guldarhan-711@mail.ru

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ ЖАҢАНДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖҮЙЕСІ

Мақалада бүгінгі жоғары мектеп алдында болашақ мамандардың бойында жаһандану заманына лайық, әлемдегі жаңаруларға сәйкес, педагог мамандардың жаһандық құзыреттілігін ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастыру жүйесі және оқу-тәрбие үдерісінде ұлттық құндылықтарды пайдалану арқылы жастарымыздың бойында ұлттық рухани-адамгершілік қасиеттерін жүзеге асыру. Сонымен қатар, ұлттық құндылықтар арқылы ұлттың тұнып тұрған асыл мұралық рухани байлығынан болашақта ел билейтін ұрпақтарды сусындатып, отбасында, мектепте, ұлтжандылық пен отаншылдыққа баулып, өз халқын, мемлекетін көздің қарашығындай қорғайтын тұлғаларды тәрбиелеп шығару. Бүкіл әлемдік білім беру кеңістігіне енгенімізде ғылым мен білімді одан да ары қарай дамыту, қоғам өмірінің бүгінгі заман талабына сәйкес жаңаруы жастар тәрбиесіне байланысты мәселелерге жаңаша көзқарастары қажет екендігі қарастырылады.

Кілтті сөздер: ұлттық құндылық, жаһандық құзыреттілік, тәрбие, жаһандық білім беру, жаһандық ойлау, үдеріс, педагог, жүйе.

КІРІСПЕ

Бүгінде жаһандану үдерісі қоғам өмірінің барлық саласына әсерін тигізіп отыр. Осыған орай жаһандану және ұлттық ынтымақтастықты құрметтеу барысында жастар бойындағы елжандылық, ұлтжандылық, адамгершілік сияқты құнды қасиеттерді қалыптастыру міндеті туындауда. Ол міндетті іске асырушы маңызды әлеуметтік институттың бірі – жоғары оқу орны. Ендеше, бүгінгі жоғары мектеп алдында студент жастар бойында жаһандану заманына лайық, әлемдегі жаңаруларға сәйкес, икемді ойлауды қалыптастыру, әлемдік мәдениет пен өз мәдениетінің жетістігін өзгеге таныту басты мәселе болып саналады. Елбасымыз, Н. Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани

жаңғыру» – атты бағдарламалық мақаласын халыққа ұсынған болатын. Бұл мақаладағы рухани жаңғыру – алдағы уақыттарда мықты, бір тұтас ел болуы үшін болашаққа қалай қадам басуымызды ашық айтып жазған. Сонымен қатар, бұқаралық сананы қалай өзгерту керек екеннің және ұлттық салт-дәстүрлеріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз, бір сөзбен айтқанда ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуға тиіс деп ашық айтып анық көрсетуі [1]. Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде заман талабына сай жастар тәрбиелеу, адамгершілікке баулудың негізгі бағыттары мен идеялары Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында экономиканың және азаматтардың әл-ауқатының тұрақты дамуын қамтамасыз ететін білім беру жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, адами капиталды дамыту үшін оны түбегейлі жаңғырту қажет делінген [2]. Отандық білім берудің этномәдениеттік ерекшелігін ескере отырып, бүкіләлемдік білім беру кеңістігіне ену, ғылым мен экономиканы дамыту, қоғам өмірінің бүгінгі заман талабына сәйкес жаңаруы жастар тәрбиесіне байланысты мәселелерге жаңаша көзқарастарды қажет етуде. Бұл мәселе Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында: «Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіптік шыңдауға бағытталған сапалы білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау» – деп атап көрсетілген [3].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Жүйе, гректің systema – деген сөзінен шыққан, бөлшектерден құрастырылған бүтін деген мағынаны білдіреді.

Педагогикалық сөздікте, жүйе – өзара тығыз байланыстағы көптеген элементтерден бірікен тұтастық, егер осы тұтастықтың бір элементі жоғалса, ол жүйе бұзылады және атқаратын қызметіне нұқсан келтіреді, тіпті мүлде міндетін атқара алмай қалады, – деген анықтама берілген [4]. Осы тұрғыдан қарағанда оқу үдерісіндегі жүйенің де элементтері, құрамды бөліктері өзара байланыста болуы керек.

Сондықтан, болашақ педагог мамандардың жаһандық құзыреттілігін ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастыру жүйесі дегеніміз – педагогтардың ұлттық құндылықтар жайлы ғылыми теориялық, философиялық және психологиялық ұғымдары мен түсініктерін қалыптастыруға бағытталған жұмыстың мызғымас реттілігі.

Көрсетілген анықтамаларға сүйене отырып, ұлттық құндылықтар негізінде болашақ педагог маманның жаһандық құзыреттілігін қалыптастырудың жүйесін жасадық. Ұлттық құндылықтар болашақ педагог маманның тұлғасындағы басты

қасиеттер ретінде орнығып, іс-әрекетінде көрініс беріп, оның қазақ ұлтының өкілі екендігін бейнелеп тұруы маңызды. Осыған орай біз төмендегі кестеде жүйенің барлық құрамды бөліктерінің қызметін ашып көрсетуге талпындық.

Кесте 1 – Болашақ педагогтардың жаһандық құзыреттілігін ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастыру жүйесі

№	Жүйе	Мазмұны
1	Мақсаты	Болашақ педагогтардың әлемдік білім кеңістігіне кірігуіне мүмкіндік беретін жаһандық құзыреттілік ұғымдарын ұлттық құндылықтармен сабақтастырып, іс жүзінде қолдануына жағдай жасау.
2	Міндеттері	«Жаһандану» ұғымын «Қазақ елі» идеясымен ұштастыра отырып, халқымыздың адамға деген ізгілікті қарым-қатынасмен сабақтастыру; «Жаһандық білім беру» ұғымын көп түрлі формалардағы жалпы ортақ, жеке, ұлттық білім беру ұғымдарымен ұштастыру; «Жаһандық ойлау» ұғымын ұлттық тәлім тәжірибелік ой пікірлермен кіріктіру; Оқу үдерісінде технологиялық жаңалықтар мен электронды құралдарды пайдалану арқылы әлемдік білім, ғылым жаңалықтарын қысқа уақыт аралығында кең көлемде меңгеруіне жағдай жасау.
3	Мазмұны	«Жаһандану», «жаһандық білім беру», «жаһандық ойлау», «ұлттық құндылық» ұғымдарымен кіріктіріп, тұтас қарастырып, мән-мағанасын ашып көрсету.
4	Формалары	Болашақ педагог мамандарды оқытудың дәстүрлі және инновациялық түрлері.
5	Құралдары	Оқулық, оқу-әдістемелік, интернет материалдары, ұлттық құндылықтар және болашақ педагогтың жаһандық құзыреттілігіне байланысты педагогикалық-психологиялық ғылыми зерттеулердің материалдары баяндама, мәлімдемелер, мерзімді басылымдардағы материалдар, теле-радио каналдары т.б.
6	Ұстанымдары	Саналылық, белсенділік, көрнекілік, жүйелілік, бірізділік, беріктік, түсініктілік, ғылымилық, теория мен тәжірибенің байланысы, өртүрлі ғылым салаларындағы жаңалықтарды ескеру. Оқытудағы дәстүрлікпен жаңашылдықтың сабақтастығы.
7	Әдістері мен технологиялары	Дәстүрлі әдістер мен жаңа технологиялар, электронды мультимедиялық құралдар.

Мемлекет тарапынан басты мәре білім және ғылым жүйесінің халықаралық деңгейге шығуы және Еуразия кеңістігінде ғылыми-білім беретін орталық болуы. Біздің зерттеуіміздің алдына қойып отырған мақсатыда осы. Дегенмен,

«Қазақ елі» идеясының аясында болашақ педагог мамандардың бойында ұлттық құндылықтардың болуы халықаралық деңгейде оларды ерекшелендіріп тұратыны сөзсіз.

Сондықтан жаһандық құзыреттілікті ұлттық құндылықтармен ұштастыра отырып, жүзеге асыру жүйесінің мынадай мақсаты белгіленді: болашақ педагогтардың әлемдік білім кеңістігіне кірігуіне мүмкіндік беретін жаһандық құзыреттілігін ұлттық құндылықтармен сабақтастырып, іс жүзінде қолдануына жағдай жасау.

Болашақ педагог мамандардың жаһандық құзыреттілігін ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастыру жүйесінің белгіленген мақсатына сәйкес төмендегідей міндеттері белгіленді:

1 «Жаһандану» ұғымын «Қазақ елі» идеясымен ұштастыра отырып, халқымыздың адамға деген ізгілікті қарым-қатынасымен сабақтастыру;

Қазақ халқында – адам ең жоғары құндылық болып саналады. Адамға деген ізгілікті қарым-қатынас педагог маманның бойында көзге көрініп тұратын қасиеті болуы тиіс. Осы қасиет жаһандық озық біліммен байытылып, білікті маман ретінде қалыптасып, әлемнің кез-келген жерінде өз қызметін атқара алатындай кәсіп иесі болуы керек. Жалпы адамзаттық мәдениет жетістіктері негізіндегі адамның өмірлік іс-әрекет тәжірибесінің қоғамдағы алға қарай жетелейтін білім беру саласы мен әлеуметтік өмірдің мәдениет негіздері мен этномәдениеттік құндылықтарды игеруге мүмкіндік беретін ерекшеліктерді танып білуге бағытталады. Адам мен қоғамның дамуындағы ғылымның рөлін түсіну. Өз халқының мәдениеті мен әлемінің мәдени көптүрлілігін түсінуге және бағалауға мүмкіндік беретін және білім беретін жағдайларды ұйымдастыру жолдарын қарастыру, рухани келісім мен толеранттылық идеяларына бейім болу.

2 «Жаһандық білім беру» ұғымын әр түрлі формалардағы жалпы ортақ жеке, ұлттық білім беру ұғымдарымен ұштастыру;

Болашақ педагог мамандардың дайындық үдерісі арнайы дайындық, тұлғаны қалыптастыру, адамдық қасиеттерге тәрбиелеу, қарым-қатынастың қазіргі кездегі формаларына үйрету мен өзгермелі әлемде өмір сүруге дайындау қажеттілігінен тұрады.

Бүгінгі маңызды міндет – республикамыздың даму басымдығына сай болашақ педагог мамандарды даярлау жүйесін құру. Білім беруді ізгілендіру адам, қоғам, мәдениет және табиғатқа қатынас жөніндегі білімге зор көңіл аударуды талап етеді, сол себепті әлемді қабылдаудың бірегейлігімен қатар, білім беру саласындағы инновацияны игеруді қажет етеді.

Жаһандану жағдайындағы білім, ғылым, техника жаңалықтары бүкіл әлемге ортақ таралып, білім кеңістігіне ендірілуде, оны жеке тұлғаның

менгеруі маман ретіндегі біліктілігін артыра түседі. Жаһандық білім беру ұғымын ұлттық білім беру ұғымымен ұштастыру дегеніміз – болашақ педагог маманның бойында әлемдік жаңашылдық пен ұлттық құндылықтардың қатар қалыптасуын мензейді.

3 «Жаһандық ойлау» ұғымын ұлттық тәлім-тәрбиелік ой пікірлермен кіріктіру;

Болашақ педагог маманның жаһандық ойлау, әлемдегі білім беру саласындағы өзгерістерді бірегей қабылдауы, білім әлемінде болып жатқан үдерістердің өзара байланыста және бір-біріне әсер ететіндігін сезіну, көп ұлтты, көп мәдениетті әлемде өз қызметін табысты атқаруға қабілетінің болуы және таңдап алған кәсібіне сәйкес өзін-өзі ұдайы жетілдіріп отыруы.

Ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеу дегеніміз – халықтың ғасырлар бойы жинақтап, іріктеп алған тәжірибесі мен ізгі қасиеттерін жас ұрпақтың бойына сіңіру баланың қоршаған ортадағы қарым-қатынасын, дүниетанымын, өнерге деген көзқарасын және соған сай мінез-құлқын қалыптастыру [5].

Ал, ұлттық тәрбие мен жалпы адамзаттық құндылық мәселесі – адамзат тарихының өн бойына ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан ұлы мақсат. Адамзат өркениетінің өзгеше биігіне көтерілген үшінші мыңжылдықта жас мемлекетіміз үшін Қазақстандық патриотизм, азаматтық парыз, тұлға бойындағы ұлттық құндылықтар мен ар тазалығы және жалпы адамзаттық қасиеттер рухани асыл мұрат болып қала береді.

4 Оқу үдерісінде болашақ педагог маманның технологиялық жаңалықтар мен электронды құралдарды пайдалану арқылы әлемдік білім, ғылым жаңалықтарын қысқа уақыт аралығында кең көлемде менгеруіне жағдай жасау.

Қазақстандық білім беру жүйесі дамуының ең маңызды мақсаты – білім беру мазмұнының жаңаруы мен оның деңгейінің жоғарылауы, жаңа сапаға жетуі. Бұл жаңа талаптар адамның кәсіби міндеттерді және әлеуметтік рөлдерді орындауға дайындығы туралы ойларды өзгертуге шарт болады. Жоғары кәсіби білімнің теориясы бойынша, кәсіптік қызметке дайындықтың өзгеруі, бұл ең біріншіден:

- өзінің кәсіби саласында жаңа технологияларды менгеру қабілеті;
- өздігімен қызмет ету және шешім қабылдауға дайындығының деңгейін көтеру;
- еңбек нарығы жан-жақты білімі бар, басқа мамандықты тез игере алатын,
- өзгеріс жағдайларында тиімді шешімдер қабылдай алатын, әр түрлі мәдени ортада жұмыс жасай алатын және т.б. қабілеттері бар мамандарға зәру;
- қазіргі технологиялардың ғылыми деңгейінің жиі ауысуы жағдайында білімнің негізділігін көтеру;

– жалпы ақпараттық және қатынастық технологияларды өзінің жеке кәсіби саласында меңгеру.

Жүйенің мазмұны төмендегідей:

«жаһандану» – адамның ғылыми және тәжірибелік қызметін ықпалдастыруға мүмкіндік беретін дәуірдің ақпараттық байланысын өлшеудің жаңа жүйесі.

«жаһандық білім беру» – барлық жағымды, жағымсыз сәттерді қоса алғандағы объективті үдеріс, бұл қазіргі жаһандық қарама-қайшылықтар мен мәселелерге жауап ретінде пайда болған педагогикалық тұжырымдама. Бұл тұжырымдаманың мақсаты – жаһандық ойлауды қалыптастыру, болашақ педагог мамандарға әлемдік нарықта бәсекеге қабілетті болуға мүмкіндік беретін жаһандық білімді ұсыну, түлектерді жаһандық мәселелерді шешуге белсенді қатысуға шақыру болып табылады.

«жаһандық ойлау» – жеке тұлғаның өзін қоршаған дүниені бірегей қабылдауы, дүниеде болып жатқан үдерістердің бір-бірімен өзара байланыста және өзара бір-біріне әсер ететіндігін сезіну, көп ұлтты, көп мәдениетті әлемде табысты өмір сүрудің қалыптасқан қабілетінің болуы және ұдайы өзін-өзі жетілдіріп отыруға ұмтылу.

«ұлттық құндылық» – халқымыздың ұлттық болмысын, ерекшелігін көрсететін тілі, мәдениеті, өнері сынды ұлттық құндылықтармен – сабақтастырып, іс жүзінде қолдануына жағдай жасау.

ҚОРЫТЫНДЫ

Бұл мақалада қазіргі заман талаптарына сай білім мазмұнын анықтауда және студенттерге оны жеткізуде – академиялық ұтқырлық, функционалды сауаттылық, креативтілік, рефлексия, зияткерлік, тапқырлық, ізгілікті мәміле сынды мәселелерді ескеру және ұлттық сананы сақтау күресі екенін түсіну үшін, келешек ұрпақты ұлттық, халықтық тұрғыдан тәрбиелеу қажет. ХХІ ғасыр табалдырығын еркін аттаған азат ұрпаққа тәлім-тәрбие мен білім беруді жетілдірудің басым бағыттарын айқындап, педагогика ғылымында болашақ педагог мамандардың жаһандық құзыреттілігін ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастыру жүйесі көкейкесті мәселелердің бірі болып отырғаны анық.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Мемлекет басшысының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы. – 2017, 12 сәуір.

2 Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2010, 7 желтоқсан.

3 Қазақстан Республикасындағы «Білім туралы» Заң. – Алматы : Юрист, 2003. – 22 б.

4 Краткий педагогический словарь. – М., 2005. – 119 с.

5 Қоянбаев, Ж. Б., Қоянбаев, Р. М. «Педагогика». – 2006.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

К. О. Оразбаева

Система формирования глобальных компетенций будущих учителей на основе национальных ценностей

Факультет филологии и педагогики,
Кокшетауский государственный университет имени Ш. Уалиханова,
г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 26.11.18.

К. О. Orazbayeva

The system of forming global competencies of future teachers on the basis of national values

Faculty of Philology and Pedagogy,
Sh. Ualikhanov Kokshetau State University,
Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18.

В статье освещается высшая школа, в которой будущие профессионалы смогут адаптироваться к глобализации мира в соответствии с глобальными тенденциями, системой формирования глобальной компетентности учителей на основе национальных ценностей и реализации национальных духовных и моральных качеств нашей молодежи с использованием национальных ценностей в учебном процессе. В то же время, воспитывая богатое духовное наследие страны через национальные ценности, нужно воспитать будущее поколение нации к патриотизму в семье, в школе, а также, к защите своего народа. Когда мы войдем в мировое образовательное пространство, дальнейшее развитие науки и образования, модернизация жизни общества в современном мире требуют новых подходов к вопросам, связанным с воспитанием молодежи.

This article describes the higher education, where future professionals can adapt to globalization of the world in accordance with global

tendencies, with the system of forming of global competence of teachers on the basis of national values and realization of national spiritual and moral qualities of our young people with the use of national values in an educational process. At the same time, educating the country's rich spiritual heritage through national values, it is necessary to educate the nation's future generation of patriotism in the family, in the school, and also defend the people. When we enter the world of educational space, the further development of science and education, the modernization of society in the modern world, requires new approaches to issues related to the education of young people.

ГРНТИ 14.27.05

Ф. Т. Саметова

к.ф.н., профессор, Кафедра языков и журналистики, Академия Кайнар, Алматы, 050000, Республика Казахстан
e-mail: 180710@mail.ru

**ПРОБЛЕМЫ ПОДРОСТКОВОЙ АГРЕССИИ
И КОНФЛИКТНОСТИ И ПРОЯВЛЕНИЕ ИХ
В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ**

Актуальность темы определена социальными изменениями, происходящими в последние годы в нашем обществе. Оценка результатов этих социальных изменений неоднозначна, поскольку они приводят не только к демократизации общества и повышению степени свободы личности в сфере ее гражданской активности, но и усилили негативные проявления острых проблем, связанных с ростом агрессии, конфликтности и напряженности между людьми в современном обществе.

Такие социально-опасные проявления, обычно связанные с понятиями агрессии и агрессивности, вызывают серьезное беспокойство. Именно поэтому исследование особенностей агрессивности детей является одной из актуальных задач современной педагогической науки. В последние годы существенно возрос научный интерес к проблемам детской агрессии. Учеными предлагаются различные подходы к определению сущности агрессивного поведения, его психологических механизмов.

Ключевые слова: агрессия, агрессивность, конфликтность, подростковый возраст.

ВВЕДЕНИЕ

В настоящее время мы часто сталкиваемся с фактами, опирающимися на подростковую агрессию. СМИ достаточно ярко и красочно описывают факты подросткового насилия, жестокости, вандализма. Все эти проявления психики подростка ученые трактуют по-разному. Одни склонны думать о генетической наследственности, другие берут во внимание бытовые и экономические показатели, следующие – ссылаются на неграмотность родителей в вопросе воспитания подростка. Но, неизменным остается – приобретенная и упрочившая свои позиции подростковая агрессия или агрессивность, которая негативно

влияет на здоровую подростковую среду, тем самым склоняя детей к проявлению разных форм агрессии.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

На протяжении многих лет, ученые всего мира изучали природу человеческой агрессии и агрессивности. В последнее время эта тема стала рассматриваться с позиций различных областей науки, таких как, педагогика, медицина, психология, философия и религия. В своем исследовательском труде «Агрессия» Бэрн и Ричардсон определили четыре составные самой агрессии. По их мнению, агрессия и конфликтность имеют такие детерминанты, как социальные, внешние, индивидуальные и биологические [1].

Рассматривая агрессию, ученые часто используют два таких понятия как агрессивность и агрессия (агрессивное поведение). Имея один и тот же корень агрессии, все же есть затруднения правильно охарактеризовать понимание самой природы агрессии. Агрессивность, как считают ученые, есть качество личности, в то время как агрессия есть целенаправленное действие. Многозначность понятия агрессия достаточно очевидна. Говоря о человеческой агрессии, мы имеем в виду ее проявление в поведении человека, которое определяется не только ситуацией, в которой находится человек, но и с учетом его индивидуальных особенностей. Именно индивидуальные особенности человека могут всецело характеризовать его с психологической точки зрения. Но, не всегда формы агрессии могут, так или иначе, проявляться в поведении индивида. Зачастую очень сложно определить принадлежность индивида к категории агрессивных людей. Учитывая это, необходимо смотреть на агрессивность, как на устойчивое качество личности, так как это является всего лишь пониманием того, что агрессивность является всего лишь предпосылкой к проявлению различных форм агрессии.

В данном вопросе совершенно справедливо заметил А. А. Реан, когда сказал, что не за всяким агрессивным поведением стоит агрессивная личность, равно как и не каждая агрессивная личность должна обязательно демонстрировать агрессию. По мнению Э. Фромма, «биологически неадаптивная, злокачественная агрессия вовсе не является защитной от нападения или угрозы; она не заложена в филогенезе; она является спецификой только для человека; она приносит биологический вред и социальное разрушение». Агрессия является не просто средством устранения препятствий, но также это и способ реагирования на срыв какой-то деятельности, на препятствия, запреты или ограничения. Такого рода поведение или проявление агрессии в обществе расценивается как неадекватность, а цель – устранение препятствия. Испокон веков, со времен существования всего человечества, агрессия играла особую роль в выживании,

тем самым отбрасывая слабых и оставляя сильных. Многим людям во все времена приходилось где-то проявлять гибкость, где-то хитрость, а где-то разные формы агрессии, что и являлось инструментом на пути к достижению целей. С формами агрессии наше человечество столкнулось со времен древности, с тех самых пор, когда приходилось выживать, убивая животных, убивая друг друга в разной борьбе за единое право жить.

Фромм выделяет пять основных типов человеческой агрессии: доброкачественную, злокачественную, инструментальную, псевдоагрессию (непреднамеренная, игровая, самоутверждение), оборонительную (нападение, бегство, сопротивление, конформизм) [2]. Поэтапная цивилизация изменила существенно сознание общества в целом, которому способствовала борьба между кланами, нациями, племенами. В результате этого конфликты на фоне агрессии индивидов между собой упрочили отношение людей друг к другу, тем самым оставляя нам в «наследие» вариант решения спорных ситуаций методом проявления различных форм человеческой агрессии. Если рассматривать вопрос относительно агрессии не только в нашем обществе, но и в других цивилизациях, по мнению этнологов, есть страны, которым абсолютно не знакомо это слово, а уж тем более значение и смысл агрессии.

Агрессия, в переводе с латинского *agressio* означает нападение, то есть поведение, которое противоречит нормам поведения [3]. Агрессия своим проявлением наносит серьезный моральный или физический ущерб, вызывая чувство психологического дискомфорта, унижения, оскорбления, приводящее к серьезным нарушениям и внутренним переживаниям индивида. В данном случае, речь идет о подростковой агрессии, как о феномене, имеющем место быть в нашем обществе. К сожалению, формы агрессии проявляются не только среди взрослого населения, но и среди подростков. Как правило, дети зачастую копируют поведение старшего поколения и проявляют формы агрессии для решения тех или иных своих проблем и вопросов. Для проявления агрессии подростком, совсем не обязательно иметь сопутствующие проблемы. Порой подростковая агрессия проявляется в абсолютно не имеющем месте быть агрессивных ситуациях. Постепенно формы легкой вербальной агрессии перерастают в тяжелые формы физической агрессии, даже с нанесением увечий.

Изначальная злость подростка на какие-то определенные моменты или ситуации в жизни, может перерасти порог жестокости и даже насилия, создавая вокруг себя агрессивную атмосферу. Агрессия имеет особенность разворачиваться как в состоянии полного хладнокровия, так и в состоянии сильного эмоционального возбуждения. Подростковый возраст отличается тем, что некоторые моменты в жизни, которые для взрослого являются вполне решаемыми, то, что относительно подростка, эти моменты могут быть

переломными как для его психологического, так и для физического состояния. Зачастую, под воздействием сильного эмоционального возбуждения, подростки склонны совершить нанесение тяжелых физических травм, как для сверстников, так и для себя, результатом которого может быть уход из жизни.

В истории психологии существуют разные тенденции относительно теоретической части в вопросах агрессии, о ее сущности, и об истоках зарождения. Относительно данного вопроса, Зигмунд Фрейд, полагал, что агрессия берет свое начало во врожденном и направленном на собственного носителя инстинкте смерти; по сути дела, агрессия – это тот же самый инстинкт, только спроецированный вдвойне и нацеленный на внешние объекты. И это понимание агрессии по Фрейду нашло свою поддержку у известных критиков психоанализа. Среди наиболее популярных теорий агрессии можно выделить следующие: теория влечений З. Фрейда, фрустрационная теория Д. Долларда и Дж. Миллера, теория социального научения А. Бандуры, теория катарсиса и теория пускового раздражителя Л. Берковитца. Л. Берковитц, отказавшись от утверждения, что причиной агрессии является фрустрация, вводит две промежуточные величины: гнев (как побуждающий компонент); пусковые раздражители (ключевые признаки, которые вызывают и запускают агрессию). Л. Берковитц модифицировал свою теорию, указав, что пусковой раздражитель не является обязательным условием перехода от гнева к агрессии. Ученый допустил, что появление соответствующего (адекватного) агрессии ключевого раздражителя может увеличить интенсивность агрессивного действия. Если рядом находится оружие, то агрессивность человека будет увеличиваться, но только при условии актуализации его агрессивной мотивации. В случае отсутствия агрессивной мотивации (или гнева) ключевые раздражители не вызывают агрессию [4].

Если рассматривать в целом понятие подростковой агрессии и конфликтности, то она может быть, как вербальной, так и физической. Конфликтность в поведении подростка оказывается источником всех душевных расстройств и переживаний их близких и родных им людей, которые, к сожалению, не могут найти истинных причин и соответственно путей их решения и затем плавно приобретают различные формы агрессии. Одним словом, усиливается темная сторона поведения личности, которая раз за разом выходит из-под контроля, нарушая общепринятые нормы поведения. Случаи убийств, жестокого обращения, насилия и войн действуют разрушающе на психику подростка, что в будущем может стать угрозой, как для психики подростка, так и общества в целом. Все негативные моменты нашей жизни не могут не признать, что агрессия, насилие и конфликт являются разрушающими факторами всего человечества.

Эти два понятия как конфликтность и агрессивность, дают нам полное основание думать о том, что это проявление в основном присуще детям, которым не хватает элементарной родительской любви и опеки. Отсутствие тепла, понимания со стороны окружающих, близких и сверстников, также может быть и признаком психического заболевания. Порою, такого рода проявления внутренней агрессии, направленной на самого себя может привести к разрушительным последствиям [5]. Вербальная агрессия может проявляться в неадекватной речи подростка в виде нецензурной брани, ругательских слов и словесных нападок. А физическая агрессия рассматривает такие формы ее проявления, как портить вещи, ломать или разрушать что-либо. Зачастую, подростковая агрессия бывает направлена на саму себя, и называется как аутоагрессия или самоагрессия.

Подростковый возраст, это тот возраст, когда подростку свойственно совершать любые рискованные и необдуманные поступки, порой не всегда взвешенные в своей правоте и импульсивные желания могут победить здравый смысл. И конфликтность в данном случае, является главным и основным оружием, которая может стать самоцелью подростка. Родительские наказания также могут быть толчком к зарождению конфликтов. В нашей повседневной жизни бытует мнение о том, что родители могут быть примером агрессивности и конфликтности для подростков. Семьи, где регулярно происходят агрессивные и конфликтные формы, становятся своеобразной площадкой к зарождению стереотипа агрессивного поведения. Скандальные родители не всегда придерживаются элементарных норм поведения о том, что зло может породить зло, что и является, в сущности, основой для проявления новых форм и актов агрессии. Также побудителем проявления подростковой агрессии является и влияние алкоголя, никотина и наркотических препаратов на проявление форм агрессии у подростка.

К сожалению, угнетающее социальное неравенство, присущее нашему обществу разрушительно влияет на психику подростка, нанося при этом серьезные для него душевные раны. Как уже отмечалось выше, с наступлением подросткового возраста идет перестройка взаимоотношений подростков со своими родителями, то есть фаза перехода из детства во взрослость, это момент, когда ребенок хочет перейти от своей когда-то детской зависимости к самостоятельным действиям, основанным на взаимоуважении и взаимодоверии. К сожалению, не всегда моменты взаимоуважения и взаимодоверия могут оправдать результаты во взаимоотношениях с подростком. Для подростка переходный момент сопряжен, прежде всего, с гормональными изменениями, влекущими за собой телесные изменения, неосознанное половое влечение, а также психоэмоциональные сдвиги.

Есть еще один момент, завершение детства для подростка с переходом в мир взрослых связан с развитием в сознании ребенка рефлектирующего мышления в рассудочной форме. Именно это состояние создает предпосылки в сознании подростка для зарождения противоречий в его личной жизни. Рассудочная, т.е. формальная жесткая логика владеет умом подростка. Именно так: не он владеет этой логикой, но она возникает в его сознании как некая принудительная сила. К сожалению, подростковый возраст, ознаменован критичным однозначным ответом, которые он желает получать по мере их возникновения. Подросток в основном, не приемлет компромиссных вариантов ответов и требует однозначного ответа, что не всегда его радует и заставляет его сознание сеять зерна агрессии против всех и вся. Это можно назвать проявлением юношеского максимализма.

К сожалению, подростки крайне критично относятся к происходящим вокруг него изменениям, порою заставляя жертвовать дружбой, создает противоречивые отношения к близким и родным. В данном случае, противоречивость взглядов и реальности истинных человеческих отношений никак не может уложиться в рамки его личных суждений, и затем, он пытается отвергать любые варианты, не соответствующие его логике суждений, так как именно критичная и жесткая логика является для него ведущей силой его сознания.

Несмотря на то, что, взрослея, ребенок-подросток хочет быть похожим на взрослого, он недостаточно имеет опыт самой взрослости, и в глубине сознания он остается все еще ребенком. Подростковая агрессия берет начало с того момента, когда подросток начинает восставать против лжи и лицемерия, господства и верховенства над ним, момента, когда взрослые вторгаются в его личную и частную границу [6]. Зачастую, взрослые, не считая необходимым извиниться перед подростком и от нежелания понять его, создают предпосылки к зарождению агрессии и агрессивности в сознании подростка.

Дети учатся проявлению агрессии в разных формах, начиная с вербальной, и до физической, как посредством прямых подкреплений, так и процессом наблюдения агрессивных действий. Подростки копируют один в один поведение своих родителей, пытаясь их воспроизвести на младших братьях или сверстниках. То, что регулярно видится ими в лице их родителей, то и воспроизводится ими в реальности в минуты их агрессии. Подростки на самом деле, хорошие копиисты, четко и ясно выражают всю тактику взрослой агрессии, и иногда это перерастает в их забаву. Повзрослев, многие бывшие когда-то подростки один в один повторяют то отношение противоположному полу, что было когда-то в их семье и таким образом разрешают свои конфликты.

Похожие тенденции наблюдаются и внутри самой личности (принцип спирали). Достоверно установлено, что жестокое обращение с ребенком в семье не только повышает агрессивность его поведения в отношении со сверстниками, но и способствует развитию склонности к насилию в более зрелом возрасте, превращая физическую агрессию в жизненный стиль личности.

Как бы там ни было, многие ученые едины во мнении о том, что основным источником зарождения агрессии в подростковой среде являются средства массовой информации, которые зачастую несут негативную информацию для восприятия подростками. К примеру, мы можем взять боевики-блокбастеры, сцены перестрелки, убийства, насилия, жестокого обращения с животными, с природой, с людьми и так далее. К сожалению, еще не до конца изучена сила влияния средств массовой информации на сознание подрастающего поколения, да и всего общества в целом.

Средства массовой информации не только передают информацию о ситуации в стране и в мире, но также являются психологическим проводником, несущим как негативную, так и положительную информацию, которая по-разному влияет на эмоциональное самочувствие всего населения. В особенности, телевидение, которое имеет особенность наглядно демонстрировать как положительные сцены, так и сцены насилия, жестокости и агрессии, что, безусловно, воспринимается некоторыми подростками, склонными к проявлению агрессии, в виде ярчайшего примера для подражания.

По этому поводу Р. Бэрн и Д. Ричардсон делали свои эксперименты о влиянии сцен насилия и агрессии на склонность к агрессивному поведению подростков. Их результаты оказались достаточно убедительными. Также на уровень агрессивности поведения подростков оказывает воздействие уровень агрессивности учителя, влияющий на психоэмоциональное состояние всего класса. Зачастую учителя агрессивно настроенные против одного или нескольких подростков определенного класса, в котором он преподает, вымещают всю свою злость на всех учащих, тем самым пытаясь держать ситуацию под контролем методом эмоционального давления. Многие преподаватели пытаются тем самым вызвать состояние фрустрации, то есть эмоциональной тревожности перед учителем, применяя при этом различные формы и приемы эмоционального давления. При этом учителя прекрасно понимают, что в данной сложившейся ситуации, учитель имеет больше шансов превалировать над учеником ввиду своего авторитета и зачастую, пользуясь этими показателями, он использует свою агрессию против подростков. Агрессия учителя, это сам по себе феномен, который не изучен ни нашей, ни зарубежной наукой [7]. К сожалению, агрессия учителя и учеников существует ровно столько, сколько существует сама система образования.

К сожалению, многие факты случаев непонимания со стороны учителей с подростками, которые приводят к физическим расправам учителя над подростком или публичным унижениям, тем самым, оскорбляя человеческое достоинство подрастающего юноши или девушки, являются для нас привычными новостями, которые имеют место быть. Ученые назвали этот момент проявления конфликтности учителя в отношении к подросткам проявлением педагогической деформации, то есть педагогической агрессии. В основном, она имеет речевой (вербальный) характер, так как именно посредством слов можно выразить больше всего эмоций, как негативных, так и положительных. Агрессия не может являться формой поведения, это, скорее всего, действие в тот или иной момент ее пробуждения. Вербальная агрессия рассматривается учеными как социально-психологическое явление и является одной из самых насущных и актуальных проблем современного общества.

Если провести параллель с не так давним прошлым, значительно возросло количество тяжких преступлений, совершаемых подростками и, к сожалению, не всегда подростки признают свою всю тяжесть вины перед происшедшим. Наше общество является свидетелем существенного изменения моральных и нравственных устоев нашего общества, и формы агрессии оставляют определенный след в расслоении населения по многим признакам, как материальным, так и по нравственным. В основном своем, противоречия, сложившиеся на фоне таких изменений в обществе и создает предпосылки к зарождению межгрупповых и межличностных конфликтов со всеми формами проявления агрессии, и, к сожалению, не только в подростковой среде. Если рассматривать историю агрессивности как таковой, то теоретически она недостаточно изучена не только нашими педагогами-психологами, но и зарубежными.

ВЫВОДЫ

Тема агрессии многогранна, сложна, и, следовательно, ученым не удалось найти единого решения для решения столь важной человеческой проблемы. Ученые, рассматривая агрессию и природу ее возникновения, столкнулись с рядом аспектов, как биологических, так и социальных детерминант форм агрессии или агрессивности. В основе агрессивности, конфликтности и агрессии закреплены также и половозрастные, и индивидуальные особенности. Вопросы, связанные с человеческой агрессивностью, затрагиваются во многих психологических исследованиях.

К сожалению, агрессия или агрессивность, имеют тенденцию глубоко укорениться в сознании подрастающего поколения, в их личностной структуре, и в качестве модели поведения. Агрессия может устраивать их, и невозможно в

данном случае очень скоро и быстро попытаться найти компромиссное решение, которое могло бы удовлетворять как взрослых, так и подростков в их совместном общении. Безусловно, нельзя сказать и о том, что агрессия, как одна из форм поведения, может порождать только агрессивные отношения, и отношения будут выстраиваться в рамках не «добро побеждает зло, а зло порождает зло».

Наличие чрезвычайно высокой концентрации агрессии в обществе и отсутствие однозначного и адекватного научного определения этого сложного феномена делают проблему исследования агрессивности одной из наиболее актуальных проблем современного мира, важной теоретической и практической задачей.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Бэрн, Р.** Агрессия : учебное пособие / Р. Бэрн. – СПб. : Питер, 2003. – 464 с.
- 2 **Фромм, Э.** Анатомия человеческой деструктивности. – М., 1994.
- 3 **Прихожан, А. Н.** Причины и профилактика и преодоление тревожности // Психологическая наука и образования. – 1998. – № 2.
- 4 **Берковитц, Л.** Агрессия. Причины, последствия и контроль / Л. Берковитц. – М., 2002. – 243 с
- 5 **Еркінбекова, М. А., Саметова, Ф. Т.** Конфликтология (жоғары оқу орындары білімгерлеріне арналған оқулық) – Алматы, 2015. – 223 б.
- 6 **Лоренц, К.** Агрессия – М. : Наука, 1994. – 361 с.
- 7 **Баярд, Р., Баярд, Д.** Волнение беспокойного подростка – М., 1978.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

Ф. Т. Саметова

Жасөспірімдер агрессиясы мен жанжал мәселелері және олардың қазіргі қоғамдағы көрінісі

Қайнар академиясы,
Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы.
Материал 26.11.18 баспаға түсті.

F. T. Sametova

Problems of juvenile aggression and conflict and their manifestation in modern society

Kainar Academy,
Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18.

Тақырыптың көкейкестілігі қоғамдағы соңғы жылдарда болып жатқан әлеуметтік өзгерістермен анықталған. Бұл өзгерістер тек қана қоғамның демократияландыруына, тұлғаның азаматтық белсенділігінің арттыруына әкелмей, сонымен қатар, шиеленіскен проблемаларды туындатты; оның ішінде агрессия, қақтығыс, тұлғааралық қатынастарда өзара түсініспеушіліктерге әкеп соқтырды.

Осындай жағымсыз әлеуметтік көріністер әдеттегі қарым-қатынастарды бұзып, қоғам жұртшылығын алаңдатады. Сондықтан да балалардың агрессиясы, оның өмірдегі көрінісі қазіргі заманғы педагогикалық өзекті мәселе болып тұр.

Соңғы кездері ғылыми тұрғыдан бұл мәселе көптеген ғалымдарды қызықтырды. Ғалымдар түрлі агрессивті мінез-құлықтың бағыттарын анықтап, оның психологиялық механизмдерін анықтауға байланысты әртүрлі тәсілдер ұсынады.

The relevance of the topic is determined by social changes in our society. These social changes have led not only to the democratization of society and increased civic activity of the individual, but also increased negative manifestations of acute problems. There is a lot of aggression, conflict and tension among people in the society.

Such social phenomena, connected with the concepts of aggression and aggressiveness, cause serious concern. That is why the study of the aggressiveness of children is one of the urgent problems of modern pedagogical science. In recent years, scientific interest in the problems of child aggression has increased substantially. Scientists offer various approaches to determining the nature of aggressive behavior, its psychological mechanisms.

FTAMP 14.01.01

A. C. Сармантаев¹, П. З. Ишанов²

¹п.ғ.м., докторант, Педагогикалық факультеті, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ., 100028, Қазақстан Республикасы

²п.ғ.к., философия докторы Ph.D, профессор, Педагогикалық факультеті, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ., 100028, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹Passat-748@mail.ru; ²ishanov65@mail.ru

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРОЦЕСІНДЕ ОЙЫН ӘДІСІНІҢ СИПАТТАМАСЫ ЖӘНЕ ҚОЛДАНУЫ

Мақалада мектептегі бастауыш сынып оқушыларымен қозғалмалы ойындарды ұйымдастырып, өткізудің ерекшеліктері туралы баяндалады. Сонымен қатар бастауыш сынып оқушыларына дене шынықтыру сабақтарында қызықты және оңай орындалатын тапсырмалары арқылы оқушыларға қажетті дағдысын қалыптастырудың түрлі тәсілдері беріледі. Оқушылардың дене шынықтыру сабақтарына жылдам үйренуі, жаңа оқыту әрекетін игеруі және оқу жаттығуларының оқыту үрдісінде маңызды рольге ие екендігі мен оқу әдістемелері айтылады. Оқушының сабаққа деген ынтасын, қиындарлығын арттыру үшін әртүрлі оқыту әдістемелерін қолдана білуі қажет екендігін барынша түсіндіруге талпыныс жасалады. Ойын әдісі, қимыл қозғалысымен айналысатын адамға толық терең эмоционалдық қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар ол балалардың қимыл қозғалыс жаттығуларымен айналысуларына жағымды эмоционалды қанағаттану сезімін тудырады. Сондай-ақ сабақтарда түрлі қозғалмалы ойындарға үлкен мән беріп, әртүрлі қызықты да әсерлерлі әдістемелерді қолданудың негіздері туралы айтылады.

Кілтті сөздер: Оқушылар, дене шынықтыру, қозғалмалы ойындар, сабақ, мектеп, денсаулық, сынып.

КІРІСПЕ

Елімізде болып жатқан әлеуметтік, экономикалық, саяси, мәдени өзгерістерге байланысты оқу-тәрбие процесін ұлттық сипатта ұйымдастыру-өмір талабы. Әр халықтың ұлттық-тарихи дәстүрі, оның азаматтық білім берудегі мәдениеті мен дидактикалық білімі осы оқу-тәрбие процесіне тікелей

байланысты. Сондықтан, біз білім беру жүйесінің көкейтесті мәселелері деп, біріншіден – ұлт, екіншіден – тәрбие мәселесіне тоқталамыз.

«Алтау ала болса, ауыздағы кетеді» – деген екен бабаларымыз. Этностың өз ішіндегі ала-құлалық ұлттың, мемлекеттіліктің болашағына қатер туғызбай қоймайды. Алғашқыда ұлттық тұтастықтан, сонсоң мемлекетінен айрылудың әкелер қасіретін – бек ұлдардың құл болатынын, пәк қыздардың күң болатынын осыдан XIII ғасыр бұрын Күлтегін тасына қашап жазған байырғы түркілердің даналығынан көруге болады. Кенестік жылдары Күлтегіндей дананың айтқаны басымыздан өткені рас қой.

Ендеше Елбасымыз Н. Ә. Назарбаевтың: «Қазақтың сана-сезімі өткендегі, қазіргі және болашақтағы – тарихтың толқынында өзінің ұлттық «МЕН» дегізгерлік қасиетін түсінуге тұңғыш рет енді ғана мүмкіндік алып отыр... Бірақ бұл мүмкіндік қана: ол шындыққа, тек қазақтардың ғана емес, барлық қазақстандықтардың жаппай санасына орныққан фактіге айналуы қажет», - деп жазуында өмірлік мәні бар шындық жатыр» [1].

Ұрпақ тәрбиесі келешек қоғам қамын ойлаумен бала бойында үнемі үйретілетін ізеттілік, қайырымдылық, әдептілік, елін-жерін сүюшілік асыл қасиеттері салт-дәстүрден бастау алатыны белгілі. [2]

Қазақ халқының рухани көсемі, қазақ тіл білімінің атасы, мемлекет және саяси қайраткері, халқымыздың ұлы реформаторы Ахмет Байтұрсынов: «Атадан балаға мирас болып екі-ақ нәрсе қалады: Ең біріншісі бай тіл, екіншісі байтақ жер»-деген екен. [3]

Қазіргі жағдайда өскелең ұрпақты оқыту және тәрбиелеуде педагогикалық ғылымның рөлі өсуде. Бүгінгі әлемдік аренаға жеткен ғылыми педагогика халықтық педагогикадан бастау алып, оны өзінің ғылыми-зерттеу нысанына айналдырды. Халық педагогикасының бағыттары: адамгершілік, ізгілік, елін, жерін, ұлт мәдениетін сүюшілік, еңбекті, ұлттық өнер мен ұлттық ойындардың құндылығын бағалай білу сияқты ұлттық санаға құрылған.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазақ халқының көптеген ойындарының арасында денсаулықты, арттырып дене қызметінде оның қимыл қозғалыс әдеттерінің дұрыс қалыптасуына ықпал ететін ойындар көп. Ұлт ойындары ата-бабаларымыздың ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп, артына қалдырған мұрасы. Бүгінгі мен болашақ ұрпақтарымыздың сол мұраны үйрене отырып, халқымыздың психологиялық болмысына көз жүгіртіп, дәстүрлер жалғасын байланыстырады деген сенімдеміз.

Жалпы ойын жөнінде айтатын болсақ, бұл қай халықтың болсын көңілін көтеретін, көзін күлімдетіп, бойын шаттандыратын, сергітетін, уайым-қайғыдан қашықтататын адамның бір ғажайып қасиетті, іс-әрекеті деуге болады.

Ойынның ойналатын жері де, шыққан тегі де халықтың той-думаны, сонда дүниеге келіп, халық өз игілігіне жаратты. Ойын-халықтың алғашқы мәдениеті, ой еңбегінің жемісі, дүние танымының айнасы деп тұжырымдауға болады.

Қазақ халқының әдеби мұраларын алып қарасақ, онда үнемі ұлттық ойындардың, әдеп-ғұрып салттардың алуан түрлерін кездестіреміз.

Батыр да, халық қайраткері де, шешен де, акын да, ойын арқылы шынығып, еркін бөсекеде жеңіп шағады. Халық ойындары жастардың күш-қуаттың толықтыруға көмектеседі. Қазақ халқы ұлттық ойындарға бай халықтардың бірі. Олардың көбі бізге жетпей қалған.

Қазақ халқының ұлт ойындарының көбі табиғи заттармен ойнауға негізделген. Кәсібі мал шаруашылығына негізделгендіктен халықтың ұлт ойындары достыған икемделген. Әсіресе, қойды көп өсіргендіктен, балалар ойынның көбі қой асығымен байланысты болып келеді. Сондықтан асық ойындары ұлт ойындарының ішіндегі ертеден келе жатқан көнелілерінің бірі болып табылады. Асық ойыны баланың жастайынан нерв жүйелерін шыңдап, оларды дөлдiкке, ұстамдылыққа, байсалдылыққа тәрбиелейді.

Ал ойынның түпкі мақсаты жастарды ерлікке, өжеттілікке, батылдыққа, шапшаңдыққа, ептілікке, тәрбиелеп, өзін, елін қорғай алатын мықты азаматтар дайындап шығару болып табылады. Сонымен қатар бұл ойындар әділдік пен адамгершіліктің игі қасиеттерін адамның бойына жас кезінен бастап сіңіруге көмектеседі [4].

Қазақтың ұлт ойындары көп болғанымен оның біразы ұмытылды. Көненің көзі сол ойындарды өз қолдарымен ойнаған қарттарымыз азайды. Ауыздан-ауызға айтылған ойындардың бізге жеткені де, жетпегені де бар. Оған себеп Совет үкметін құру кезеңінде ескі ойындарды «ескінің қалдығы» деп ешкім ескермеді, баспа беттерінде жарық көрмеді. Соңғы жылдары газет-журналдарда ұлттық ойындарды қайта жаңғырту, халықтық педагогиканың бір саласы ретінде мектептердің, балалар мекемелерінің оқу-тәрбие жоспарына енгізу мәселелері қойылып отыр.

Қазақ мекемелерінде, оқу орындарында бұл іс біртіндеп бой көтеруде. Алайда халық ойындары жөнінде шыққан оқулықтар, жинақтар, жеке басылымдар саусақпен санарлықтай. Бар дүниенің өзі тиражбен шығып, біздің түкпірдегі Солтүстік Қазақстан облысы сияқты жерлерге жетпей де қалады.

Жазғы, қысқы демалыстарда ойындар пайдаланылуы мүмкін. Бұның өзі балалардың алған білімін толықтырып, жедел ойлай білуін, іштей жинақы болуын, сезімталдығын шыңдайды. Ойын кезінде қаншама сұрақтар қойылып, соншама жауаптар беріледі, жұмбақтар шешіліп, жаңылтпаштар айтылады, ән, күй, би орындалады. Сөйтпөйынның өзі мәдениетпен, өнермен ұштасады.

Ойын алдымен таза ауада, тегі жерде ашық алаңда, көгалды жерде, ашық-шуақты күндері өткізілгені жөн. Бұл денсаулықты жақсартуға үлкен септігін тигізеді. Ауа райының қолайсыз күндері ойын-спорт, дене шынықтыру залдарында, мәдениет үйлерінде өткізіледі. Спорт және ойын алаңдары да бұл іске үлкен көмегін жасайтындығы сөзсіз. Кейде кейбір ойындар үй ішінде де өткізілуі мүмкін. Бұған жататындар: асық ойындары, көрші, сақина салу сияқты ойындар.

Омпы – асық ойындарының келесі бір түрі. Омпы ойынын бес ойыншы топ (команда) құрап ойнайды. Келісім бойынша ойыншылар саны өзгеруі де мүмкін. Ойыншылар бір түсті спорт киімін киеді. Әр ойыншының кеудесінде нөмірі болады.

Ойынның мазмұны. Ойын командалық есепте өткізіледі. Диаметрі 10 м шеңбер сызылады. Шеңбердің ортасындағы сызыққа әр ойыншы өз асығын тігеді. Асықтардың дәл ортасына бір асықты омпысынан (үшкір тұмсығын төмен қаратып) тігеді.

Ойында асықтарды ату кезегін анықтау үшін төреші командалар арасында жеребе өткізеді. Команда ойыншылары белгіленген нөмірінің ретімен шеңбер сызығынан 2 м қашық жерге қатарға тұрады.

Шеңбер ішіндегі асықтардың жанында тұрған аға төреші ойын басталғандығын хабарлайды. Ал хатшы-төреші (көмекші төреші) команда ойыншыларының бірінші нөмірінен бастап асық атуға сөреге шақырады.

Ойын ережелері.

1 Әр ойын сайын команда ойыншылары көнге өз асықтарын тігеді. Асықтарды атқан ойыншы омпыға тигізсе – 5 ұпай, асыққа тигізсе, 1 ұпай алады. Асыққа тигізген ойыншы атуды қашан тимей қалғанға дейін жалғастырады. Егерде ойыншының сақасы асыққа тимей, алшысынан түсіп тоқтаса, онда қайтадан атуға мүмкіндік алады.

2 Жарыс команда санына байланысты ірі топтарға бөлініп, ойын айналым жүйесімен өткізіледі. Атып алынған асықтар мен омпы қайтадан тігілмейді. Жарыстың жеңімпазын анықтау үшін мәрелік ойындағы топта бірінші орын алған командалар өзара айналым жүйесімен қайта ойнайды. Екінші, үшінші, төртінші т. т. орын алғандар да өзара қайта ойнайды.

3 Мәрелік ойынға дейін командалар бірдей ұпай жинаған жағдайда сол командалардың арасындағы ойын нәтижесі есепке алынады. Бұл нәтижеде бірдей болған жағдайда артықшылық ұпайы омпыны алған командаға беріледі. Егерде команданың ешқайсысы омпыны атып алмаған жағдайда бұл екі команданың арасында ойын қайта өткізіледі. Ірі топтағы жиналған ұпай саны мәрелік ойындарда есепке алынбайды.

4 Әр ойын алаңында аға төреші, төреші және хатшы-төреші төрелік етеді.

5 Сақаның дұрыстығы тексеріледі. Оны жонып немесе егеп өзгертуге және оған қорғасын күйеу болмайды. Сақаға арқардың және еліктің шикі асығын пайдалануға болады.

Ойынның түріне, мазмұнына қарай ойыншылардың саны да әр түрлі болуы мүмкін. Жаппай қатысатын ойындар, немесе шектеулі адамдар ғана қатысатын ойындар бар. Мәселен «Айгөлек» ойынында бір сынып оқушылары түгел қатысса, ал «Асық» ойынын 4–5 бала ғана ойнайды, «Қазақша күресте» немесе «Қыз қууда» екі-екіден ғана шығады. Көпшілік жағдайда ойынға қатысушылардың санын ойын алдында келісіп алады.

Ойынға қатысушылардың құрамы балалар, жасөспірімдер, қыз-жігіттер болып бөлінеді. Әр адам өзінің теңімен жарысуы шарт. Яғни жасы, кіші жағынан тең болса ойын әділетті, қызғылықты болады. Ойындар жынысқа қарай да бөлінеді: аралас ойындар, тек ер балалар, не қыз балалар ойындары, ересектер ойындары тағы басқа.

Қазақ халқы-материалдық мұраларға қоса мәдени қазыналарға да бай халықтардың бірі. Сондай қомақты дүниелер қатарына ұлт ойындары жатады. Бүгінгі замандастарымыз бен болашақ ұрпақтарымыздың оны оқып үйрене отырып, өздерінің кім екендіктеріне барлау жасауына, ата-бабаларының психологиялық болмысы мен ойлау жүйелеріне зор салуларын, көздеген мақсаттарын сапалап, жете білулерін, дәстүрлер жалғасын өрістете отырып, өткен мен бүгінгі байланыстыра білулеріне, сөйтіп мәңгірттік атаулыға тосқауыл қоюларына септігін тигізбек.

Халқымыздың ұлы перзенттерінің бірі, заманымыздың аса көрнекті жазушысы М. О. Әуезов: «Біздің халқымыздың өмір кешкен-ұзақ жылдарында, өздері қызықтаған алуан ойын өнері бар ғой. Ойын деген, менің түсінуімше, көңіл көтеру, жұрттың көзін қуантып, көңілін шаттандыру ғана емес, ойынның өзінше бір ерекше мағыналары болған», – деп тегіннен айтпаса керек.

Ойынға зер салып, ой жүгіртіп қарар болсақ, содан үлкен де мәнді -мағыналы істер туындап өрбитінін байқаймыз. Өйткені, ең алдымен ненің басын бас алып, жол бастар қайнар көзі болатыны белгілі. Ойынды біз бар өнердің бастауы деп білеміз.

Ал қай өнер болса да ең арналы, сулы шалқар дариядай болып кемеліне келгенше жолында кездескен сандаған үлкенді-кішілі арналардан бас құрайтын өзен сияқты ғой. Сол алып өзеннің орта тұсынан шыққан адам, оның басы әуелде жылжып аққан бұлақтан басталып еді дегенге онша илана қоймас та еді [5].

Ұлт ойындары біздің көз алдымызға тап осы суреттерді елестеді. Өйткені бір кезде ол бар өнердің басы, олардың нәр алатын бастауы анық. Шынында да, көне мәдениет пен әдеби туындылар, ең алдымен, сол халық жиналған думанды-сауықта, ойын-той үстінде дүниеге келіп, көптің игілігіне айналған.

Сөйтіп, бүгінгі және болашақ ұрпақ ұлт ойындарының өзі адам еңбегінің жемісі, халықтың фантастикалық ой құбылысының көрінісі, дүниені танып, білуге талпынысының нышаны ретінде өмірге келгенін, оның бар өнердің бастамасы, халықтың әлеуметтік-экономикалық өмірінің айнасы екенін білуге тиіс.

«Идеялық өндіріс, түсіндіру, сана әуел баста адамдардың материалдық іс-әрекетінен өрілген өмірдің ақиқат тілі» – деп көрсеткен К. Маркс пен Ф. Энгельс.

Ұлт ойындары сол халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайларына байланысты туып, дамығанына қазақ халқының ұлттық ойындарымен таныса отырып көзіміз әбден жетеді. Өйткені қазақ халқының ұлттық ойындары өте ерте туып, оның көші-қоны тұрмыс жағдайларына үйлесімді жасалғандай әсер береді. Олай дейтініміз осы ойыншылардың көпшілігі сол көшпелі тұрмысқа лайықталып, арнайы материалдық әзірліксіз ойлана беретіндігіне ғана емес, сонымен бірге халықтың психологиялық ерекшеліктеріне де байланыстылығында екендігіне көзіміз жетеді [6].

Ұлт ойындары осылайша атадан балаға, үлкеннен кішіге мұра болып жалғасып отырған және халықтың дәстүрлі шаруашылық, мәдени, өнер тіршілігінің жиынтық бейнесі көрінісі де болған. Әрине, ойын өнер ретінде әдибиет пен мәдениеттің сан алуан түрлерімен қабысып, бірін-бірі толықтырып, байыта түседі.

Сол байлықты пайдаланып, балаларды дене тәрбиесіне үйрету барысында басқа ойындар мен бірге қолданудың ерекше маңызы зор.

2 Спорттық ойындардан төменгі сыныптарында баскетбол, бадминтон, футбол, хоккей, пионербол ойындарының қарапайым қимылдарын үйретіп, қысқартылған ережелермен өткізіледі.

3 Шаңғымен жүруге балаларды қызықтыру үшін, сабақтың үстінде бірнеше ойындар жүргізіледі.

4 Суда тұрып ойнайтын ойындар. Бұл ойындар осы мектепте жақын арада су қоймасы не өзен болған жағдайда, серуен кезінде ұйымдасқан түрде жүргізіледі. Спорт жаттығуларының бұл түрлерін сабақ кезінде үйретіп, балаларды серуенге апарғанда ұйымдастырып, жаттығу сағаттарында жүргізіледі.

Үзіліс кездерінде, бос уақыттарында өзара келісіп, өз беттерімен ұйымдастырып ойнай алатын болуы керек. Мектепте төменгі сыныптарында қазақша күресудің қарапайым жаттығулары өтеді.

Бұл жаттығу жас балалардың спорттың не екенін біліп, олармен шұғылдануға қызықтырады. Шамасына қарай жетілдіруге ынталарын арттырып, алдыңғы қатардағы мақтаныш ететін спортшыларымызбен таныстырып, оған еңбек сүйгіш батыр да батыл балалардың жететінін түсіндіреді. Қазақша күресудің қарапайым жаттығулары. Ұл балалардың сүйіп жасайтын жаттығуларының бірі осы күрес жаттығулары.

Мұғалімнің көрсетуісіз-ақ балалардың өздері бірнеше әдістерді біледі. Мұғалімнің жаттығу жасатқан кездегі мақсаты, күштері бірдей балалардың күреске шығуын қадағалап, күрес барысында туған дау-жанжалдарды дұрыс шешіп отыру.

Мүнкідігінше күресті палуандардың маталарының үстінде өткізген жөн. Жас баланың дене және психикалық жағынан дамып, жетілуіне сиының маңызы зор.

Ойынның өсіп келе жатқан организм үшін қажет екенін айта отырып, ойын баланың қызғарлық, тапқырлық, сезімталдық, ұстамлылық, бағдарлағыштық, аңғарымпаздық қасиеттерін дамыта ды деп көрсетеді.

Сондықтан да ойын сабақтарын өткізгенде бала организмінің белсенді іс-әрекетке деген қажетін қанағаттандыру, әр түрлі бұлшықеттерін жетілдіру, қиялдай, елестете білушілік, тапқырлық, аңғарымпаздық қабелтін дамыту, ережелерді бұлжытпай орындап, өз әрекетін өзгелердің әрекетімен үйлестіре білу шеберліктерін, ептілік, батылдық, сенімділік дағдыларын т.б. қалыптастыру көзделді.

Төменгі буындағы оқушыларға денетәрбиесі сабағында ұлттық ойындардың қолданудың, негізгі мемлекеттік стандарттағы - қалыптастыруға қажет машықтар мен дағдыларға әсерін және нәтижелерін бақылау мақсатында көптеген тексерулер жүргізуге болады [7].

Бұл ойындарды қолдану күнтізбелік жоспарлауда қарастырылған. Мұғалім алдындағы ойынды қолдау үшін алдымен өткізілетін сабақ мазмұны мен сипаты бойынша топтастырулы қажет. Негізінен сабақтың ойын түрін құрама сабақтарда пайдаланған дұрыс, үйткені оның құрамына жеңіл атлетика, гимнастика сияқты басқа спорттың да салалары енеді. Міндеті бойынша құрама сабақ оқу, жаттықтыру. Бақылау соңынан барлық бөлімдер құрастырылып, құрастырылған сабақ берілетіндіктен, жоғарғы айтылған деңгейлік оқыту іске асып әр оқушы мұғалімнің көздеген үш мақсатына жетуіне ат салыспақ.

ҚОРЫТЫНДЫ

Әрбір сабақпен бақылаудың нәтижесі болу үшін алдымен мұғалімнің жақсы даярлығы қажет. Даярлық төмендегі іс-әрекеттермен анықталады.

1 Сабақтармен тәжірбенің міндеті:

а) білім беру міндетінің мақсаты – төменгі ортаңғы және жоғарғы буындағы балалардың ұлттық ойындары арқылы және олардың сипаттамасымен таныстыру арқылы білімдерін шындау, жаттығуларды ептілікпен дағдымен орындату, оларды күнделікті өмірде қолдануға үйрету.

б) сауықтыру міндеттері – ұлттық ойындары арқылы жаттығулар комплексін игеру кезінде организмін жалпылай сауығуына тиімді жағдай жасау.

в) тәрбиелеу міндеттері – ұлттық ойындардың сипаттамасы мен, тарихы мен, ережелері мен таныстыра отырып, азаматтық, ұлттық – патриотизмге тәрбиелеу.

2 Қойылған міндеттердің жүзеге асыру жолдарын таңдау.

Мұндай сабақ барысында үйретіліп, ойналатын ұлттық ойынның түрі даярланады.

3 Әдістемелік ұйымдастыру шараларын белгілеу.

Мұнда мұғалім оқушылардың әрекеттерін тиімді ұйымдастыру жолдарымен әдістері таңдалады. Олардың тұратын, отыратын орындарын, қозғалыс жолдарын анықтайды, қолданылатын құрал – жабдықтарды жинау жолдары көрсетіледі.

4 Қимыл-қозғалыс дайындығы.

Мұнда мұғалім ойын игеру барысында қажетті жаттығулар мен қимыл әрекетін барлығын біліп, орындай алу қажет.

5 Теориялық және сөйлеу дайындығы.

Мұнда мұғалім ойналатын ойындардың теориялық мәтінің білуі қажет және ол шешен сөйлей алу керек, яғни әңгімені дұрыс жүргізу, баяндау, команды беру, талдау жасау әрекеттерінде даярлығы қажет.

Сабақты материалдық жағынан қамтамасыз ету.

Көмекші даярлау.

Сабақтан босталылған оқушылар мен жүргізелетін жұмыстарды ұйымдастыру шараларын ойластыру.

Мұғалімнің өзінің, оқушылардың спорттық киімдердің гигиеналық талаптарға сайлығын қарастыру.

Оқушылардың сабақ кезіндегі қимыл әрекеттерін ұйымдастыру.

Ұлттық ойындар болсын, кез-келген басқа спорттық ойындардың түрі болсын сабаққа мұғалімнің даярлануы барысында осындай психо-педагогтық, медико-биологтық, спортты-педагогикалық қағидаларды, ережелерін ұстанғанда ғана сабақ нәтижесі болады. Ал кез-келген педагогтың басты мақсаты білімнің сапасын жоғарлату арқылы нәтижеге жету [7].

Жалпы, ойын әдісінің негізінде жүзеге асырылған педагогикалық процесстің мазмұны тұтастай алғанда, жоғарыдағы аталған ұлттық ойын, ұлттық сезім, ұлттық сана, ұлттық сенім, ұлттық салт-дәстүр және ұлттық мінез-құлық ұғымдарымен анықталады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Назарбаев, Н. Тарих толқынында. – Алматы : Атамұра, 1999. – 296 б.

2 Алтынсарин, Ы. Таза бұлақ. – Алматы, 1988. – 8–9 б., 18 б., 139–140 б.

3 Байтұрсынов, А. Ақжол. – Алматы, 1991. – Б. 260.

4 Теория и методика физической культуры Под. ред. В. М. Шиянна. – М. : Просвещение, 1988. – Б. 357.

5 Теория и методика физического воспитания // Учебник для студентов фак. Физ, культ. Под. ред. Б. А. Ашмарина. – М. : Просвещение, 1990. – Б. 237.

6 Матвеева, Л. П. Теория физической культуры. – М. : ФИС, 1991. – Б. 380.

7 Матвеева, Л. П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов. – Киев : Олимпийская литература, 1999. – Б. 377.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

A. C. Сармантаев¹, П. З. Ишанов²

Характеристика и использование игрового метода в педагогическом процессе начальной школы

^{1,2}Педагогический факультет,

Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова,

г. Караганда, 100028, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

A. S. Sarmantaev¹, P. Ishanov²

Characterization and use of the game method in the pedagogical process of primary school

^{1,2}Pedagogical Faculty,

E. A. Buketov Karaganda State University,

Karaganda, 100028, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

В статье рассматриваются особенности организации и проведения подвижных игр с учащимися начальной школы. А также, учащимся начальной школы предложены различные способы и приемы становления навыков и умений посредством интересных и легко выполняемых заданий на уроке физической культуры. Автор также большое внимание уделяет разнообразным подвижным играм на основе использования интересных и эффективных методов их проведения. Игровой метод, в силу всех присущих ему особенностей, вызывает глубокий эмоциональный отклик и позволяет удовлетворить в полной мере двигательную потребность занимающихся. Тем самым, способствует созданию положительного эмоционального фона на занятиях и возникновению чувства удовлетворенности,

что в свою очередь создает положительное отношение детей к занятиям физическими упражнениями. А также посвящена вопросам комплексного использования подвижных игр в физическом воспитании детей оказывающих разностороннее воздействие на их физическое развитие и формирование социальных компетенций.

The article conders the features of conducting organizing mobile games with pupils of primary school. Also, there are offered various ways and means of developing skills and abilities through the interesting and easily executable tasks on the lesson of the culture. The author also pays much attention to the different mobile games based on the use of interesting and effective methods of conduction. The game method, due to all the inherent features, causes a deep emotional response and allows to satisfy in full the motor need of pengaged. Thereby, helps to create a positive emotional background on the lessons and forming a feeling of satisfaction that in turn creates positive attitude of children to the lessons of physical development and formation.

FTAMP 14.35.07

М. Серік¹, М. Ж. Мухамбетова²

¹п.ғ.д., Ақпараттық технологиялар факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы;
²докторант, Ақпараттық технологиялар факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы
 e-mail: ¹serik_meruerts@mail.ru; ²mukhambetovamj@gmail.com

ЗАМАНАУИ КЛИЕНТ-СЕРВЕР ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ АППАРАТТЫҚ-ПРОГРАММАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІНЕ ТАЛДАУ

Әлемдік академиялық қауымдастық және мемлекеттік деңгейде білім беруді жаңарту мәселесіне басты назар аударылуда. Бүгінгі еңбек нарығында ақпараттық технология саласының мамандарына деген қажеттілік жоғары. Бәсекеге қабілетті мамандар даярлау үшін ЖОО-ның білім мазмұны заманауи талаптарға сәйкес жаңартылып отыруы қажет. Мақалада ЖОО білім мазмұнында клиент-сервер технологиясын оқыту жолдары, технологияның аппараттық-программалық негіздеріне байланысты мәселелер қарастырылған. Оның ішінде, клиент-серверлік есептеудің функционалдық қызметі, технологиялық жетістіктері, жүзеге асыру топологиялары, таратылған есептеулермен интеграциясы, архитектуралық классификациясы, қазіргі әлеуметтік-экономикалық процесте қолдану тиімділігі айтылады. Артықшылықтары мен кемшіліктеріне талдау жүргізіліп, жоғары өнімділігі және жұмыс жүктемесін төмендету, әртүрлі платформалардың ресурстарын ортақ қолдану, орналасқан жеріне тәуелсіз деректерді оңдеу мүмкіндіктері атап көрсетілген. Оқу процесінде бұлттық және виртуалдау технологиялары арқылы оқыту әдістері, заманауи жетістіктерді қолдану жолдары айтылады.

Кілтті сөздер: клиент-сервер технологиясы, жоғары оқу орны, білім мазмұны, бұлттық және виртуалдау технологиялары.

КІРІСПЕ

Соңғы жылдары жоғары өнімді компьютерлер мен желілерді дамытуда айтарлықтай жетістіктер болды. Қазіргі уақытта мейнфреймді қымбат компьютерлердің қызметін алмастыратын, экономикалық жағынан аз шығынға

ие желілік дербес компьютерлерде жұмыс жасайтын трендтер қолданыла бастады. Бұл процесс клиент-сервер есептеуінің сәулетін қалыптастырды. Бұл модель «сервер» және «клиент» деп аталатын тәуелсіз және автономды субъектілердің екі түрінің арасындағы функциялардың бөлінуіне негізделген [1]. Ғылыми-техникалық энциклопедиялық сөздікте жоғарыда аталған терминге келесі анықтама берілген. Клиент-сервер – компьютерлік желідегі компьютерлердің өзара байланысы. Клиент-компьютер сұраныстар дайындап, оларды арнайы сервер компьютерге жібереді. Сервер тапсырмаларды орындап, клиентке нәтижені береді [2].

Клиент қызметін атқаратын процестер келесі түрде болуы мүмкін:

- веб-қосымша орналасқан компьютер;
- мобильді қосымша орналасқан ұялы телефон;
- бейне камералар т.б.

Бұдан басқа, программалық қамтаманың конфигурациясына байланысты бір машина клиенттің де, сервердің де қызметін атқара да алады.

Клиент-серверлік есептеулердің технологиялық жетістіктері ретінде келесілерді атауға болады:

- интеллектуалды үстел үсті құрылғысы;
- компьютерлік желі архитектурасы;
- микропроцессорлық технологиялар, деректер беру және Интернеттің деректер қоры, операциялық жүйе және графикалық пайдаланушы интерфейсі сияқты техникалық жетістіктер.

Клиент-сервер технологиясының қолданылу мүмкіншіліктері туралы мамандар келесідей пікір айтады.

Радченко Г. И. клиент-сервер парадигмасына сәйкес бірнеше клиент және бірнеше серверлер аралық программалық қамтама және өзара әрекеттесу ортасымен бірігіп таратылған есептеулер жүргізу, деректерді талдау және көрсетуді қамтамасыз ететін бірыңғай жүйені құрайды. Клиент-сервер тәсілін пайдалану дербес компьютер қолданушысына қашықтағы серверлердің деректер қоры, файлдар, принтерлер, процессор уақыты т.б. әртүрлі ресурстарына қатынауға мүмкіндік береді, – деп атап көрсеткен [3].

Мартынов П. Н. заманауи ақпараттық жүйелер таратылған клиент-сервер технологиясына негізделетінін айтады. Клиент-серверлік қосымшалар құруда «қалың» және «жұқа» клиенттер ерекшеліктері ретінде серверлік қосымша бөлігінде деректерді сақтау және өңдеу операцияларын көшіру қызметі маңызды, клиенттік бөлім қолданушы интерфейсінде деректерді көрсету қызметін ғана атқаратынын баяндаған [4].

Зерттеу мақсаты: Клиент-сервер технологиясының аппараттық-программалық негіздеріне талдау жасау. Заманауи шешімдерді ЖОО білім мазмұнына ендіру жолдарын ұсыну.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Клиент-сервердің базалық моделінде таратылған жүйедегі барлық процестер екі қабаттасатын топқа бөлінеді. Белгілі-бір қызмет көрсетуді жүзеге асырушы, мысалы, файлдық жүйе қызметі немесе деректер қоры, сервер деп аталады. Серверге сұраныс жіберу және одан жауап күту қызметін орындау процесі, клиенттер деп аталады. Егер базалық желі, жергілікті желі сияқты сенімді болса клиент пен сервер арасындағы өзара әрекеттесу қосылуды орнатуды талап етпейтін қарапайым протокол көмегімен жүзеге асады (мысалы, UDP протоколы). Бұл жағдайда клиент, өз сұранысында қажетті қызмет түрін және бастапқы деректер көрсетілген хабарлама дайындайды. Бұдан соң хабарлама серверге жіберіледі. Соңғысы өз кезегінде, үнемі кіріс хабарламаларын күтеді. Түскен хабарламаларды өңдеп, нәтижесін клиентке жібереді. Протоколдың қолданылуын талап етпеу айтарлықтай нәтижелі болады.

Сурет 1 – Базалық клиент-серверлік есептеу моделі

1-суретте желідегі қызметтердің әртүрлі компьютерлермен қамтамасыз етілуі көрсетілген. Клиент-сервердің қуатты басты мүмкіндігі сұранысты өңдеу қызметі. Айталық, клиент-серверлік деректер қоры бар. Бұл жағдайда клиент-сервер деректер қоры жүйесінің функционалдық қызметін серверлік жүйе және бірнеше клиент арасында бөледі. Компьютерлердің желілік өзара байланысы кейбір тапсырмаларды клиенттік жүйеде орындауға мүмкіндік береді.

«Қалың» немесе «жұқа» клиент-сервер

Клиент немесе сервердің бұлай аталу себебі клиент және сервер арасындағы деректер алмасу дәрежесіне байланысты. Жұқа клиент – клиент жағындағы деректерді минималды өңдеуші болса, қалың клиент – салыстырмалы түрде жүктеменің көп бөлігін өңдеуші. Қалың клиент немесе қалың сервердің маңызды критерийі, қосымшаның қай бөлігі клиент жағында және сервердің соңында орналасуында.

Қалың клиент: клиенттік машиналар қосымшаларына көптеген функциялар қосады. Клиент-сервердің дәстүрлі модельдерінде қолданылады.

Қалың сервер: сервер қосымшаларының функционалдық мүмкіндіктерін арттырады. Бұл кезде клиент көп жағдайда жылдам веб-браузер көмегімен табылады. Қалың серверді қолданудың ең басты артықшылығы, оның басқарудың жеңілдігі, себебі, бұл жағдайда сервердегі программалық қамтаманы ғана өзгерту қажет болады [5].

Сурет 2 – Әртүрлі серверлердің функционалдық қызметі

Клиент – сервердің функциялары

Клиенттік жүйенің негізгі операциялары төменде келтірілген:

- пайдаланушы интерфейсін басқару;
- пайдаланушы кірістерінің синтаксисін қабылдайды және тексереді.
- қолданбалы логикалық процестер;
- деректер қоры сұранысын жасайды және серверге жібереді.
- серверге жауап қайтарады.

Сервердің негізгі операциялары:

- клиенттен деректер қоры сұраныстарын қабылдайды және өндейді;
- авторизациялауды тексереді;
- деректер тұтастығы шектеулерін бұзбауға кепілдік береді;
- сұранысты / жанартуларды өңдеуді жүзеге асырады және клиентке жауап береді;

- жүйелік каталогты қамтамасыз етеді;
- бір мезгілде деректер қорына кіруді қамтамасыз ету;
- қалыпқа келтіру жұмыстарын бақылауды қамтамасыз етеді [6].

Клиент-сервер топологиялары

Клиент-сервер топологиясы деп – клиент-сервер желісінде өзара байланысқан барлық клиенттер мен серверлердің физикалық орналасуы түсіндіріледі. Мұнда барлық жұмыс станциялары (клиенттер) және серверлер кіреді. Клиент-серверді қолдану стратегиясының мүмкін нұсқалары:

- бір клиент, бір сервер;
- бірнеше клиент, бір сервер;
- бірнеше клиент, бірнеше сервер.

Таратылған есептеулермен интеграция

Таратылған есептеу – бұл гетерогенді орталарда технологиялар енгізу үшін қолданылатын термин. Операциялық жүйелер үшін гетерогенді есептеу – басқа операциялық жүйелермен және хаттамалармен байланысу мүмкіндігін білдіреді. Таратылған есептеу – күрделі архитектура. Ол қосымшалардың архитектурасын, жүйені қайта құруды және желінің тұтастай алғандағы тиімділігін арттыруды қамтиды. Көптеген таратылған түйіндер бір сұраныс беруші клиенттің атынан жұмыс істейді. Бұл есептеуді жүйенің ақауларына төзімді және орталықсыздандырылған етеді. Аталған қасиеттер таратылған есептеулердің, орталықтандырылған жүйелерге қарағандағы айтарлықтай артықшылығы болып табылады.

Технология тиімді болуы үшін таратылған қосымшаларды әзірлеушілер, жасақтау және техникалық қызмет көрсету жұмыстарының күрделілігін барынша азайтуға және программалық жасақтаманы әртүрлі платформалармен біріктіруге барлық мүмкіндікті жасайды. Клиент-сервер қосымшаларын жасақтау, олардың модуляциясы және олардың дискретті компоненттердегі функцияларын талап етеді. Бұл компоненттер тек инкапсуляцияланған деректер және функциялармен шектелуі керек. Бұл модель дизайны клиент-сервердің бейімделгіш және икемділік қасиеттерін арттырады.

Клиент-серверлік есептеудің архитектуралық классификациясы

Көпденгейлі деректер қорын құруда жүзеге асырушы келесі архитектуралар ұсынылады:

- бірденгейлі архитектура, деректер ақпарат сұраушы қосымша сақталған компьютерде орналасады;
- екіденгейлі архитектура, деректер серверде сақталып, клиент сұранысына жауап ретінде қайтарылады;
- үшденгейлі архитектура, деректер қоры сервері және клиент арасында Internet-сервер болады;
- көпденгейлі архитектура, ақпарат реляциялық деректер қорында сақталады, көпөлшемді деректер қорында кәштеледі, ал Internet-сервер

көпдеңгейлі деректер қоры сервері мен клиент арасындағы байланысты қамтамасыз етеді [7].

Аталған архитектуралардың қолданылу деңгейі жаңадан құрылатын жүйенің өзіндік ерекшеліктеріне сәйкес таңдалады.

Клиент-сервер технологиясының аппараттық-программалық негіздеріне шолу жасай отырып, келесідей артықшылықтары мен кемшіліктеріне тоқталайық.

Артықшылықтары:

- өнімділік және жұмыс жүктемесін төмендету;
- жұмыс станциясының тәуелсіздігі;
- жүйенің өзара әрекеттестігі;
- масштабтау;
- деректер тұтастығы;
- деректерге қолжетімділік;
- жүйелік әкімшілік (орталықтандырылған басқару);
- интеграцияланған қызметтер;
- әртүрлі платформалардың ресурстарды ортақ қолдану мүмкіндігі;
- физикалық деректерге жасырын қол жеткізу;
- орналасқан жеріне тәуелсіз деректерді өңдеу;
- эксплуатациялық шығындарды төмендету;
- байланыс шығындарын азайту.

Кемшіліктерге келесілерді жатқызуға болады:

- техникалық қызмет көрсету құны;
- қызметкерлерді оқытуға кететін шығындар;
- аппараттық жабдықтың құны;
- программалық қамсыздандыру құны.

Клиент-сервер технологиясының оқу процесінде жүзеге асуы

Зерттеуімізде айтылған клиент-сервер технологиясын қолданудағы кемшіліктер, аппараттық және программалық қамтаманың құны, осы сала бойынша мамандар даярлығымен байланысты.

Бұл мәселелерді шешу үшін оқу үдерісіне келесі программалық өнімдерді қолдануды ұсынамыз. 1) Клиент-сервер технологиясын жүзеге асырушы қуатты орта Microsoft SQL Server 2016 жылғы нұсқасынан бастап Express Edition нұсқасын тегін таратылымда ұсынады. Бұл нұсқада базалық пакетке сәйкес негізгі мүмкіндіктерді оқу мақсатында қолдануға болады. Программалық пакетті қолдану барысында операциялық жүйенің техникалық мүмкіндіктеріне назар аудару керек. Желіде серверлік және клиенттік байланыс орнатуда программаның қандай операциялық жүйеде орналасуына байланысты сәйкестік ескеріледі. 2) Қазіргі кездегі жаңа тренд бұлттық шешімдерді қолдану. Жоғарыда

аталған Microsoft SQL Server-мен жұмысты тиімді орындауға арналған SQL Server Management Studio графикалық ортасы бұлттық сервистерде құрылған серверлерді өз жүйесінде басқаруға мүмкіндік береді. Бұлттық сервис ретінде танымал Microsoft Azure ортасын қолдануға болады. Білім алушылар www.dreamspark.ru сайты арқылы бұлттық ресурстарды тегін қолдана алады. 3) Клиент-сервер және виртуалдау технологиясын кіріктіре оқытуға болады. Ол үшін алдымен VMware виртуалды машинасын операциялық жүйеге орнатамыз. Бұдан соң, серверді негізгі операциялық жүйеге орнатып, клиенттік қосымшаны виртуалды машинадағы операциялық жүйеге орнатамыз. Белгілі протоколдар арқылы байланысты тексереміз. Бұл тәсілді қолдану білім алушылардың серверді баптау, операциялық жүйені басқару, желіге салмақ түсірмей байланысты виртуалды түрде тексеруге мүмкіндік береді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Клиент-серверлік есептеудің аппараттық-программалық негіздерін зерделей келе, аталған технология ақпараттық технологиялар саласы бойынша мамандар даярлауда қажетті бағыт екенін байқауға болады. Өйткені, жұмыс берушілердің талаптарында программалық өнімдерді ендіру, деректер қорымен жұмыс, желілік әкімшілік негіздері, серверді баптау, MS SQL ортасын кәсіби деңгейде білу т.б. біліктіліктер үнемі сұраныста. ЖОО білім мазмұнында заманауи клиент-сервер технологиясын ендіру, болашақ ақпараттық технология саласы мамандарының аталған бағытта кәсіби құзыреттіліктерінің қалыптасуына ықпал етеді.

Оқу процесінде қолдануға арналған шешімдер ЖОО-дағы оқу пәндерін жаңартылған мазмұнда ұсынуға жәрдемдеседі. Осы бағытта оқыту әдістері, платформалар мен технологиялардың заманауи жетістіктері бойынша ізденістер жалғасын табады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Yadav, S. C, Singh, S. K.** An Introduction to client-server computing. – New Delhi : New Age International (P) LTD, 2009. – P. 60–62.

2 Научно-технический энциклопедический словарь. – 2018. [Электронный ресурс]. – URL : <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ntes/2061> (дата обращения: 20.04.2018)

3 **Радченко, Г. И.** Распределенные вычислительные системы. – Челябинск : Фотохудожник, 2012. – С. 41–49.

4 **Мартинов, П. Н.** Разработка информационной системы на основе открытых программных решений. // Задачи системного анализа, управления и

обработки информации : межвузовский сборник научных трудов. Вып. 4 / Под общ. ред. Е. В. Никульчева. – М. : Издательство МТИ, 2014. – 158 с. – ISBN 978-5-9905627-0-7.

5 **Серік, М.** Клиент-сервер технологиясын жүзеге асыру (SQL Ортасы) : оқу құралы. – Астана : Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2015. – 93 б.

6 **Cimen, C., Kavurucu, Y., Aydin, H.** Usage of thin-client / server architecture in computer aided education. – Turkish Online Journal of Educational Technology Volume 13. – Issue 2. – 2014. – P. 181–185.

7 **Бергер, А. Б.** Microsoft SQL Server 2005 Analysis Services. OLAP и многомерный анализ данных / Бергер А. Б., Горбач И. В., Меломед Э. Л., Щербинин В. А., Степаненко В. И. / Под общ. Ред. А. Б. Бергера, И. В. Горбач. – СПб. : БХВ – Петербург, 2007. – 928 с.: ил. – (В подлиннике)

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

M. Serik¹, M. Zh. Mukhambetova²

Анализ основ аппаратно-программных обеспечений современной клиент-серверной технологии

^{1,2}Факультет информационных технологий,

Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,

г. Астана, 010000, Республика Казахстан

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

M. Serik¹, M. Zh. Mukhambetova²

Analysis of the basics of hardware and software support of modern client-server technology

^{1,2}Faculty of Information Technology,

L. N. Gumilyov Eurasian National University,

Astana, 010000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

В глобальном академическом сообществе и на государственном уровне особое внимание уделяется модернизации образования. На современном рынке труда существует потребность в специалистах в области информационных технологий. При подготовке конкурентоспособных специалистов образовательный контент вузов должен обновляться в соответствии с современными требованиями. В статье рассматриваются вопросы подготовки современной клиент-серверной технологии в содержании

высшего образования, анализ основ аппаратно-программного обеспечения. Функциональность клиент-серверной технологии, топологии реализации, технологические достижения, интеграция с распределенными вычислениями, архитектурная классификация, эффективность применения в социально-экономическом процессе. Выявлены ряд преимуществ и недостатков данной технологии, в частности высокопроизводительность и снижение рабочей нагрузки, совместное использование ресурсов различных платформ, обработка данных вне зависимости расположения. Предложены современные подходы эффективных решений для учебного процесса, как использование облачных вычислений и технологии виртуализации.

In the global academic community and at the state level, special attention is paid to the modernization of education. In the modern labor market there is a need for specialists in the field of information technology. When preparing competitive specialists, the educational content of higher education should be updated in accordance with modern requirements. The article deals with the issues of preparation of client-server technology in the content of higher education, the analysis fundamentals of hardware and software. In particular, the functionality of client-server technology, implementation topology, technological achievements, integration with distributed computing, architectural classification, application efficiency in the socio-economic process. The analysis of advantages and disadvantages of this technology. The modern approaches of effective solutions for the educational process, such as the use of cloud computing and virtualization technology.

И. И. Софьина¹, О. А. Андреева², К. Д. Арабаджи³

¹м.п.н., преподаватель, Факультет иностранных языков, Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда, 100020, Республика Казахстан;

²м.п.н., ст. преподаватель, Факультет иностранных языков, Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда, 100020, Республика Казахстан;

³м.п.н., преподаватель, Факультет иностранных языков, Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда, 100020, Республика Казахстан

e-mail: ¹sofina.92@mail.ru; ²post1976@mail.ru; ³kristinchik.2289@mail.ru

МЕТОДЫ АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Настоящая статья посвящена различным методам активизации познавательной деятельности учащихся.

Познавательная деятельность является одним из ведущих видов деятельности учащихся, которая позволяет выявить и реализовать их потенциальные возможности. Разработка проблемы познавательной деятельности, ее организация, формирование, развитие имеют длинную историю, начиная с античности и кончая современными психолого-педагогическими исследованиями. А вопросы активизации познавательной деятельности учащихся относятся к числу наиболее актуальных проблем современной педагогической науки и практики.

Под активизацией познавательной деятельности учащихся понимается всякая попытка использования в учебном процессе нетрадиционных форм и методов обучения.

В статье представлены различные методы активизации познавательной деятельности: методы эмоционального стимулирования, методы развития психических функций, творческих способностей и личностных качеств учащихся, методы формирования ответственности и обязательности и др.

Ключевые слова: познавательная активность, активизация познавательной деятельности, методы активизации, методы эмоционального стимулирования, методы развития психических

функций, творческих способностей и личностных качеств учащихся, методы формирования ответственности и обязательности.

ВВЕДЕНИЕ

В современных педагогических исследованиях достаточно полно разработана проблема познавательной деятельности. Почти во всех психолого-педагогических исследованиях выявлено, что процесс познавательной деятельности требует значительной затраты умственных сил и напряжения, активной мысли, постоянного действия, направленного на развитие познавательных интересов и активности, самостоятельности личности, выполняет различные функции в возрастном и индивидуальном развитии учащегося. Формирование, развитие, оптимизация, целесообразная, организация этой деятельности – актуальная педагогическая и психологическая задача, которая решалась и решается во все исторические периоды развития общества.

Познавательная деятельность выступает одним из ведущих видов деятельности учащихся и позволяет выявить потенциальные возможности учащихся. Проблема познавательной деятельности, ее организация, формирование, развитие имеют длинную историю, начиная с античности и заканчивая современными психолого-педагогическими исследованиями.

В философской литературе «познание» рассматривается как процесс получения и накопления обществом познаний о мире и о самой личности, опосредованный культурно-историческими факторами, выражающийся в разных формах. Основное отношение человека к миру, в рамках которого осуществляются конкретные процессы познания, называется познавательным отношением. В последствие познания человек получает новые знания. Знание демонстрируют собой разнообразные семантические массивы, сведения, представления и т.п., составляющие социально-значимые сведения, которые основываются обществом, в его историческом процессе с объективной реальностью.

Следующим, анализируемым на философском и психологическом уровне методологии понятием является понятие «деятельность», которое, как отмечают многие авторы, является крайне неопределенным и многоаспектным. Общее во взглядах ученых – является признание деятельности как активного преобразования человеком окружающего мира, при этом они исходят из положения философии о первичной среди форм деятельности – практической деятельности с предметами окружающего мира, стремятся выделить, прежде всего, материально предметный характер деятельности. По общепризнанному определению деятельность это способ бытия и развития общества и личности человека, всеобщего процесса преобразования им окружающей природной и

социальной реальности, включая его самого, в соответствии с его потребностями, целями и задачами. В строении деятельности, выделяют в качестве ее структурных компонентов: мотив – цель – действия и операции, причем они, а также деятельность, действия, операции могут испытывать взаимные превращения.

Познавательная деятельность учащихся – это элемент целостного процесса обучения, представляющий собой целенаправленное, систематически организованное, управляемое извне или самостоятельное взаимодействие учащегося с окружающей действительностью, результатом которого является овладение им на уровне воспроизведения или творчества системой научных знаний и способами деятельности.

Познавательная деятельность является одним из ведущих видов деятельности учащихся, которая позволяет выявить и реализовать их потенциальные возможности. Разработка проблемы познавательной деятельности, ее организация, формирование, развитие имеют длинную историю, начиная с античности и кончая современными психолого-педагогическими исследованиями.

А вопросы активизации познавательной деятельности учащихся относятся к числу наиболее актуальных проблем современной педагогической науки и практики.

Под активизацией понимается всякая попытка использования в учебном процессе нетрадиционных форм и методов обучения.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Все новое – это хорошо забытое старое, оказывается еще Сократ, которого Платон называл своим учителем, применял метод, который впоследствии назывался сократическим методом. Суть его состояла в том, что это был управляемый диалог, в ходе которого слушатели втягивались в дискуссию и незаметно для себя не только решали проблемы, рождающиеся в процессе беседы, но и усваивали знания, необходимые для этого и добытые совместными усилиями. В наше время принцип остается таким же [1, 87 с.].

Развитие совместного познания, организуемого учителем, является совместно-диалогической по форме и познавательной по содержанию деятельностью учащихся. Составной термин «совместно-диалогическая» использован, чтобы подчеркнуть совместный характер не только между учащимися, но и между учителем. Результативность совместной работы во много раз превышает результат индивидуальной деятельности.

Психологические характеристики совместно-диалогической познавательной деятельности – появление общих целей и совпадение мотивов деятельностей.

Если первые обеспечивают формирование общего фонда знаний, то вторые создают условия для усвоения этого фонда каждым участником процесса обучения.

В качестве метода может быть рассмотрен любой метод, если только он в состоянии сформировать совместно-диалогическую познавательную деятельность. Проблемное обучение становится активным методом обучения, если позволяет в условиях работы в группе добиваться формирования совместно-диалогической познавательной деятельности [2, с. 145].

К специальным методам отнести те, формирующей основой которых является имитационное моделирование реальной, производственной, научной, педагогической ситуации. Простейшим видом являются имитационные упражнения с моделью конкретной ситуации. Несмотря на условность действий, совершаемых учащимися, переживания являются реальными. Именно они, благодаря своему эмоциональному содержанию, способствуют активизации восприятия, внимания, мышления. При этом учащиеся затрачивают меньше усилий и незаметно усваивают информацию.

Задача учителя, как говорилось выше, вызвать положительные эмоции учащихся по отношению к учебной деятельности, формам и методам осуществления. Для этого используются *методы эмоционального стимулирования*:

– Формирование состояние успеха в процессе обучения и воспитания. Радость успеха дает стимул для переживания, преодоления учебных трудностей. Для этого учитель создает ряд проблемных задач, в которых учащиеся добиваются отличных результатов, что приводит к возникновению чувства уверенности в своих возможностях. Один из приемов – это подбор упражнений нарастающей сложности, другой прием – это предоставление дифференцированную помощь с применением карточек-помощниц, пример аналогов, ответов и др.

– Для активизации познавательной деятельности также используют игры и игровые методы организации учебной и внеучебной деятельности. Все это помогает привлечь учащегося к участию в процессе обучения.

Методы развития познавательного интереса:

– Формирование готовности восприятия учебного материала. Ученику представляются одно или несколько упражнений индивидуального или дифференцированного характера, ориентированных на подготовку учащихся к выполнению основных задач.

– Создание игрового сюжета вокруг учебного материала.

– Применение интересного материала. Подборка яркого, оживленного, занимательного материала в совокупности с основными материалами формирует обстановку заинтересованности.

– Метод создания ситуаций творческого поиска. Для объяснения значения данного метода приведем высказывание К. Н. Боуви «Немногие умы гибнут не от износа, по большей части они ржавеют от неупотребления».

Методы формирования ответственности и обязательности.

Процесс обучения базируется не только на эмоциях, но и на ответственности и обязательности. Как и любой другой вид деятельности, познавательная деятельность личности основывается на мотиве – стимуле, демонстрирующее то, ради чего человек совершает данную работу. Мотивы делятся на внешние (мотивы долга и обязанности; мотивы оценки, достижения успеха; мотивы самоутверждения, престижа, положения; мотивы личного благополучия, избегания неприятностей) и внутренние (интерес к деятельности; к ее процессу; к овладению способами данной деятельности и тем самым к саморазвитию). *Методами формирования ответственности и обязательности* являются:

– Формирование понимания значимости обучения.

– Представление учебных требований. Учащийся знакомится с правилами поведения, критериями оценки знаний, правилами внутри школы и уставом образовательного учреждения. Ответственность в обучении должна сочетаться с методами приучения учащихся к осуществлению поставленных задач, учебных требований, их отсутствие может повлиять на учебу учащегося и вызвать отставание учащихся в учебе, и несоблюдению предмета. Учащиеся должны быть ответственны за выполнение работы.

– Контроль. Чем чаще оценивается работа учащегося, тем устойчивее интерес к предмету [3, с. 93].

Методы развития психических функций, творческих способностей и личностных качеств учащихся.

– Использование творческих заданий. Задания включают в себя творческие элементы, для разрешения поставленных задач учащемуся необходимо использование знаний, новых методов и приемов их решения. Творческие задания могут быть: составление головоломок, ребусов, написание стихотворений, сочинений, придумывание заданий и т.д.

– Дискуссия. Создание обсуждения материала, основанное на обмене мнений по поставленной проблеме. Учащийся может высказать свое собственное мнение или поддержать чужую точку зрения [4, с. 113].

– Ситуационно-ролевая игра, представляющая собой анализ ситуации с распределением различных ролевых функций между участниками. Это приводит к усилению имитационного эффекта моделируемой ситуации и

позволяет добиваться еще большей активизации познавательных процессов. Разновидностью игры являются психодрама и социодрама. В первом случае драматизация направлена на активизацию глубинных личностных структур. В социодраме акцент делается на коррекцию тех свойств человека, которые проявляют себя в межличностных отношениях.

– Постановка проблемы или создание проблемной ситуации. Проблемная ситуация – это познавательная задача, которая характеризуется противоречием между имеющимися у учащихся знаниями, умениями, отношениями и предъявляемым требованием. Проблемная ситуация стимулирует учащихся к поиску ее решения [5, с. 97].

– Деловые игры. Основываются на имитационной модели реального процесса. Причем модель должна не только обеспечивать изучение основных закономерностей какого-либо процесса, но и позволять отрабатывать и доводить до совершенства практические умения и навыки, необходимые для тех или иных задач в реальных условиях. Создание деловой игры связано с разработкой множества дидактических и методических проблем, решение которых требует привлечения различных средств.

ВЫВОДЫ

Совмещение теоретических знаний данных методов и опыт педагогической деятельности позволяет разработать систему активизации познавательной деятельности учащихся.

Активизация познавательной деятельности происходит с помощью:

– Фактов

– Иллюстраций и демонстрационных средств

– Создания проблемной ситуации на уроке (ситуации неожиданности, проблемные задачи, опережающие задания)

– Индивидуальной и групповой работе на уроке.

– Ролевой, деловой игры (урок-турнир, урок-диспут, урока КВН, урок-суд, игры-путешествия, уроки фантазирования, уроки сказок).

– Нетрадиционных уроков (круглых столов, аукционов знаний, уроков выставок, уроков-аукционов, пресс-конференций).

Современный учитель должен устанавливать баланс между потребностями учащихся и целями обучения и воспитания. Это одно из важных условий гуманизации учебного учреждения, принятие решение, которое зависит от того, как учитель выстроит работу, целью которой является активизации познавательной деятельности учащихся. Предъявляются определенные *требования к учебно-воспитательному процессу:*

1) предоставления «чувства свободного выбора», т.е. понимание учащимися учебной задачи как самостоятельно выбранной;

2) введение в педагогический процесс развивающей тенденции: учащийся должен преодолевать проблемы учебных задач, «работать на грани предельных возможностей»;

3) обеспечение учащемуся возможности «радоваться жизни» в процессе игры, учебного занятия и внеучебной деятельности [4, 56 с.].

У каждого учащегося есть склонность и задатки к определенным предметам, но задача учителя организовать такие условия учебного процесса, чтобы эти склонности проявились и предметом был заинтересован весь класс. Если учащийся заинтересован в истории, то он более успешно изучает ее, если учитель при этом направляет его интерес, помогает проявить себя в качестве активного субъекта познания, то происходит развитие учащегося.

Умение управления познавательной деятельностью учащихся обуславливается множеством факторов. Важнейший из них – мастерство учителя сделать свой предмет интересным для учащихся, т.к. интерес влияет на психические процессы и функции. В процессе обучения познавательный интерес играет многозначную роль, это средство оживленного, увлекательного учащегося обучения, и сильный стимул для действий учащегося и учителя, стимулирующий к интенсивному и длительному развитию познавательной деятельности [3, 421 с.].

Важную роль играют отношения между учителем и учащимися. Использование влияния межличностных отношений на ребенка приводит к формированию у него позитивного или отрицательного отношения к процессу обучения, к школе в целом.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Ксенофонт**, Воспоминания о Сократе / Авторский сборник. – М. : Наука, 1993. – 204 с.

2 **Джакупов, С. М.** Психология познавательной деятельности / С. М. Джакупов. – Алма-Ата : Изд.КазГю, 1992. – 195 с.

3 **Харламов, И. Ф.** Педагогика / И. Ф. Харламов. – М. : Просвещение, 1999. – 520 с.

4 **Вяземский, Е. Е.** Методические рекомендации учителю истории : Основы профессионального мастерства : практическое пособие / Е. Е. Вяземский, О. Ю. Стрелова. – М. : Владос, 2000. – 160 с.

5 **Хуторской, А. В.** Современная дидактика : Учебное пособие. 2-е издание, переработанное / А. В. Хуторской. – М. : Высшая школа, 2007. – 639 с.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

И. И. Софьина¹, О. А. Андреева², К. Д. Арабаджи³

Оқушылардың танымдық қызметін белсендіру әдістері

^{1,2,3}Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті,

Қарағанды, 100020, Қазақстан Республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

I. I. Sofina¹, O. A. Andreyeva², K. D. Arabadji³

Methods of activating the cognitive activity of students

^{1,2,3}E. A. Buketov Karaganda State University,

Karaganda, 100020, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

Бұл мақала студенттердің әр түрлі әдістерінің танымдық белсенділігін жандандыруына арналған.

Когнитивті белсенділік – өздерінің әлеуетті мүмкіндіктерін анықтауға және жүзеге асыруға мүмкіндіктерін беретін студенттердің жетекші шараларының бірі. Мәселенің танымдық белсенділігін дамуының ұзақ тарихы бар, оны ұйымдастыру, қалыптастыру, және ежелден бастап, қазіргі психологиялық-педагогикалық зерттеулеріне дейінгі зерттеулері бар. Студенттердің танымдық белсенділігін жандандыру мәселелері қазіргі заманғы педагогикалық ғылым мен практиканың өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

Студенттердің танымдық белсенділігін жандандыру арқылы оқу үрдісінде дәстүрлі емес пішіндерді және оқыту әдістерін қолдануға болады.

Мақалада әр түрлі әдістер ұсынылған: эмоционалдық ынталандыру әдістері, психикалық функцияларының, шығармашылық қабілеттерін және оқушылардың тұлғалық қасиеттерін әдістері, жауапкершілік және міндеттеме қалыптастыру әдістері, және басқалар.

This article is devoted to various methods of activating cognitive activity of students.

Cognitive activity is one of the leading activities of students, which allows to identify and realize their potential opportunities. The development of the problem of cognitive activity, its organization, formation, development have a long history, beginning with antiquity and ending with modern psychological and pedagogical research. Questions of activating of

students cognitive activity are among the most actual problems of modern pedagogical science and practice.

By activating of students cognitive activity, any attempt to use non-traditional forms and methods of teaching in the educational process is understood.

The article presents various methods of activating cognitive activity: methods of emotional stimulation, methods of development of mental functions, creative abilities and personal qualities of students, methods of forming responsibility and binding, etc.

FTAMP 15.41

А. М. Таганова¹, Р. Ж. Досмырза²

¹п.ғ.к., аға оқытушы, Педагогика факультеті, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе қ., 320000, Қазақстан Республикасы

²аға оқытушы, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе қ., 320000, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹Aru73@mail.ru

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КОЛЛЕДЖДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІНДІК ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бұл мақалада болашақ ұрпақ тәрбиесіне құндылықтық бағытта жаңаша көзқараспен қарау, озық мәдениет үлгісіне үйлесімділік қосу, белсенділікті дамыту, тұлға еркіндігін жан-жақты қалыптастыру және орта арнаулы білім беруде жан-жақты үйлесімді дамыған жеке тұлғаны қажет ету мәселесі қарастырылады. Ұрпақ тәрбиесіне құндылықтық бағытта жаңаша көзқараспен қарап, озық мәдениет үлгісіне үйлесімділік қосып, белсенділікті дамыту, тұлға еркіндігін жан-жақты қалыптастыру мәселесі сөз болады. Мақалада орта арнаулы білім беру жүйесінің негізгі педагогикалық-психологиялық заңдылықтарына сәйкес, жасөспірімдердің психологиялық ерекшеліктері қарастырылады. Адам темпераменті, оның динамикалық ерекшеліктері, тұрақты және негізгі психикалық ерекшеліктердің әке-әйелінен қиысуы – мінез және адамның болмысқа қатынасы мақалада айқын көрінеді. Темперамент пен мінез тұлғаның өздігіне екі бөлек қасиеттері екендігі, олар бір-бірімен тығыз байланысты және белгілі бір дәрежеде өзара сәйкес келіп отыратындығы айтылады.

Кілтті сөздер: үшінші мыңжылдық, білімдік траекториясы, өркениетті, ғылым кеңістігі, әлемдік жаһандану үдерісі, рухани мұра, мамандық таңдау, мінез акцентуациясы.

КІРІСПЕ

Жаңа үшінші мыңжылдықта алдыңғы қатарлы өркениетті елдермен қатар Қазақстан ғылым мен білімді әлемдік ақпараттық, білім және ғылым кеңістігіне халықаралық талаптар мен стандартқа және ұлттық ерекшелікке сай үйлесімді жетілдірудің жолдарын қарастыруда.

ҚР «Білім туралы» Заңында жас ұрпақтың бойында жоғары адамгершілік сапа-қасиеттерін, ұлттық патриотизм мен намысын, адамдарға деген ізгілікті қарым-қатынасын, мінез-құлқын, халықтың қайталанбас мәдениетіне сыйластықты көзқарасын қалыптастыруда жаңаша сипаттағы өзгерістерді талап етеді [1].

Еліміздегі қоғам дамуының барлық саласындағы барлық өзгерістерге орай білім саласыда жаңаруда. Инновациялық білім алу ортасының арнаулы оқу орнына гуманитарлық колледждер жатады. Колледждерде арнаулы орта білім беру және мамандарды қайта даярлау ісі жүзеге асырылу барысында жеке оқу жоспарлары жаратылыстану-математикалық немесе гуманитарлық және т.б. бағыттағы белгілі бір мамандандыруға бағытталған міндетті оқу пәндерін оқытуда, сондай-ақ, кейбір пәндерді тереңдетіп оқытубасшылыққа алынады. Олар ғылым, техника, өнер, қоғамдық өмірдегі жаңа мазмұнды көрсетеді.

Қазақстан Республикасында орта арнаулы білім беру жүйесі жеке тұлғаның мүддесін, еңбек нарығының сұраныстарын және экономика мен әлеуметтік саланы дамытудың болашағын қанағаттандыруда маңызды рөл атқарады. Қазақстан Республикасында жалпыға міндетті білім көлемінің, білім алушылардың білімдік траекториясының, білім бағдарламаларының, олардың даярлық деңгейінің құрылымына және баға беру мазмұнына қойылатын талаптарды белгілейді. Осы кезде ұлттық мәдениеттің тарихы кеңейіп, қайта жаңғырып өркендеуі, халықтардың, ұлттардың рухани мұраларын, дәстүрлерін қастерлеуі әлемдік жаһандану үдерісіне енудегі өзіндік дербестігінің айғағы. Өйткені, жаһандану үдерісі жедел дамуымен ғылым, технология және өндірістің айрықша белгісімен сипатталады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазақстан мемлекетінің рухани әлемі бүгінгі қол жеткізіп отырған тәуелсіздігіміздің қайнар бұлағы. Ұрпақ тәрбиесіне құндылықтық бағытта жаңаша көзқараспен қарау, озық мәдениет үлгісіне үйлесімділік қосу, белсенділікті дамыту, тұлға еркіндігін жан-жақты қалыптастыру басты мәселе болып отыр. Сондықтан орта арнаулы білім беруде жан-жақты және үйлесімді дамыған жеке тұлғаны қажетсіну мәселесі бірінші орында тұр.

Арнаулы оқу орны білім алушысы (ерте жастық шақ кезеңі 14–15-тен 17 жасқа дейін) орта буыннан жоғарғы сыныпқа немесе жаңа оқу орындарына – колледждерге өткен кезде бірден дамудың жаңа әлеуметтік жағдаятын атайды. Бұл жағдаятты тек жаңа ұжымдар ғана емес, сондай-ақ, ең бастысы, болашаққа бағыттылық сипаттайды, олар: өмір сүру қалыбын, мамандықты, референтті адамдар тобын таңдауға бағыттылық. Белсенді де, жарқын болатын арманнан

гәрі өмірлік жоспар – әрекет жоспары, сондықтан ол біріншіден, мамандық таңдауға келіп тіреледі.

Жасөспірімдер үшін мамандық таңдау белгілі деңгейде моральды мәселе. Мамандық таңдаудағы басты мақсат бұл өзіміздің қалауымыз, яғни, таңдауымыз өз көңілімізден шығуы өмірлік қажеттілік. Мамандық таңдау ауқымы кең болған сайын, психология жағынан да дәл сондай ауыр. Тәжірибе көрсеткендей колледжге түсуге таңдау жасауға өмірлік жағдаят мәжбүр етеді, әсіресе, ата-аналар өзіндік көзқарастық таңдауымен осы оқу орнына түсуге мәжбүрлесе, кейде жасөспірім өз таңдауымен келіп, осы оқу орнына келіп оқуға қабылданады.

Орта арнаулы білім беру орындары қабырғасында жастардың жан дүниесін, сана-сезімін, мінез-құлық пен сенімге тәрбиелейтін осындай құндылықтарға ерекше назар аудару бүгінгі таңның сұранымы. Мұндағы басты мақсат – жеке тұлғаны, адамды өмірге белгілі бір ұжым, топ арқылы болашақ мамандыққа баулу қасиетін қалыптастыру. Мақалада орта арнаулы білім беру жүйесінің негізгі педагогикалық-психологиялық заңдылықтарына сәйкес жасөспірімдердің психологиялық ерекшеліктері жан-жақты қарастырылады.

Сонымен, орта арнаулы білім беру орындарының білім алушылардың психологиялық ерекшеліктеріндегіміз оқушылардың өзара біріге, бірлесе іс-әрекет етуі арқылы белгілі бір кәсіпті меңгеру барысында кәсіби-біліктілік дағдыны санасына қалыптастыру болып табылады.

Педагогикалық және психология деп аталатын қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігінде: жасөспірім 13 және 15 жас аралығындағы жеткіншек. Жасөспірім кезеңінде адамда жан қуатының сапалық жаңа құрылымдары (жыныс мүшелерінің жетілуі, сана сезімінің артуы, айналасымен қарым-қатынасының жаңа мазмұнға ие бола бастауы т.с.с.) қалыптасады. Бұл кезде жасөспірім дербестікке ұмтылып, әсерге берілгісі келеді. Жасөспірім кезінде дұрыс тәрбиеленсе, бала теріс қылықтарға (темекі тарту, ішімдік ішу, үйге тұрмау және т.б.) салынуы мүмкін. Жасөспірім кезеңінде олардың психологиялық ерекшеліктерімен санасып, қоғамдық пайдалы жұмысқа (оқу, спорт, еңбек) қатыстырып отыру керек [1].

Жасөспірім кезең адам өмірінің жеткіншек жастан жасөспірімдік кезеңге (14–16 жас) өту аралығы. Бұл кезеңде жасөспірімнің психологиясы екі ерекшелікке бөлінеді. Ерте жастық шақ кезеңі 15–18 және үлкею немесе есею кезеңі 18–21 жас.

Көптеген авторлар дағдарыс даму ұғымын «мінез акцентуациясы» мәселесімен байланыстырады. Жасөспірімдік шақта көптеген мінездік типтер қалыптасады және олар әлі өмірлік тәжірибе арқылы шындалмаған. Бұл ересектердің арасында да кездеседі. Осы жасөспірімдік шақта нормалардың әр түрлі типологиялық нұсқаулары «мінез акцентуациясы» ретінде айқын

көрінеді. Жасөспірімде көп нәрсе мінез акцентуациясының типіне тәуелді, яғни, пубертатты (жабық), невроз, тәртіп бұзушылық, т.б. [2].

Жасөспірімдік шақтың тәрбие психологиясында алатын орны ерекше. Оның маңыздылығы, ең алдымен, көлемді практикалық мәнімен анықталады; екіншіден, осы шақта адамдағы биологиялық және әлеуметтік қатынастар мәселесі анық байқалады; үшіншіден, жасөспірім «жас» түсінігінің әржақтылығы мен күрделілігі мысалы бола алады.

Кәсіптік таңдауда ынталандың рөлі үлкен. Ынта тұлғаның белгілі бір объектіге немесе іс-әрекетке деген белсенді арнайы қатынасы. Жалпы білім беретін мектептерде оқушылар ұжымы жас ерекшеліктеріне қарай сыныпқа бөлінсе, ал орта арнаулы оқу орындарында мамандық саласына қарай топтарға бөлінеді, оны орта арнаулы оқу орындарында білім алушыларының контингенті деп атайды. Бұл психологиялық ерекшелік төмендегідей әлеуметтік бірлікке бөлініп қызмет атқарады:

- белгілі бір нәтижеге бағытталған мақсат пен іс-әрекет;
- топ арасындағы өзара үйлесімділікті сақтау;
- білім алушылардың өзара жауапкершілігі мен белсенділігі;
- ұжымдық сыйластық, қанағаттану, жеке тұлғалық қасиеттерін дамыту [3].

Жасөспірімдік кезең тұлғаның қалыптасуындағы ең маңызды сатысы болып табылады, әрі ол бір уақыттық акт емес, әлеуметтік пісіп жетілу сипатының әр түрлі дәрежесімен ерекшеленетін тұлғалық дамудың күрделі үдерісі.

Жасөспірімдік кезең алдыға ұмтылудың, жүйрік ойдың, ынтаның, шамадан тыс белсенділіктің, энергияның тасып тұрған кезі. Бұл кезеңде баланың бойында жігермен байланысты қасиеттер орын алады, олар: мақсатқа жетудегі талап, қайсарлық, қиыншылықтар мен кедергілерден өте алу қабілеті. Бірақ әрекеттің бір түрінде қайсарлық таныта отырып, бала ол қасиеттің басқа түрлерін онша көре алмауы мүмкін.

Бозбалалық жасқа тән сипат, ол өмірлік жоспар құру. Өмірлік жоспар құрудың бір себебі, тұлға алға қойған мақсаттарын жалпылаудың нәтижесінен пайда болады. Екіншісі, бұл мақсаттың нақтылануының нәтижесі. Өмірлік жоспар соңғы нәтижені ғана емес, соған жету тәсілдерін ойластырудан пайда болады. Өмірлік жоспардың арманнан айырмашылығы, ол іс-әрекет жоспары болып табылады. Жоғары сынып оқушысының кәсіби жоспары көбінесе нақты болмайды. Өзінің болашақ қызметте көтерілу, жалақының өсуі, үй, машина алу сияқты өмірдегі жетістіктерін шынайы бағалай отырып, оның шешіміне жанаңашылдықпен қарайды.

Жалпы толыққанды тұлға болу оңай қалыптаса қоятын құбылыс емес. Белгілі бір іске өзінің қабілеттілігі, икемділігі және тұлғаның өзін-өзі көрсету мүмкіндігі бар шаруалар кіреді. Бірақ ыңғайы мен қызықты қасиеттері

өздері қосылып, іс-әрекет үдерісінде өзгереді. Тез анықталған өзгерместік, белсенді қабілеттер жасөспірімдерде көп кездесе бермейді. Тұлға өзінің іс-әрекетін бақылауға үйреніп, өзінің мақсатына жету жолын таба білетін, өзінің бойындағы келеңсіз әдеттерден құтылып, жұмыс істеу қабілетін арттырып, еркін шынықтырып, қиыншылыққа өзін-өзі көндіруге тиіс. Сөйтіп, өзін-өзі тәрбиелеу үдерісі күрделене түседі.

Жастық кезеңде албырттық, өзін-өзі бақылау процесі жетіспеушілігі мүмкін. Белгілі бір мақсатқа қызыға кіріседі де, оған бір кездейсоқ қиыншылық кездеседі, ол сол әрекетінен тез суынады. Оған қиыншылықты жеңе білуге көмектесіп, енбектенбей, мақсатқа жетуге болмайтындығына көзін жеткізіп, бастаған істі ақырына дейін аяқтау қажеттігіне ұстаздық, тәрбиешілік етушілер де кезінде қол ұшын беруі тиіс. Жасөспірім шақтағы өзін-өзі танудың қалыптасу мәселесі көп факторлы және маңызы ерекше. Жасөспірімдердің өзіне-өзі жауапкершілігіндегі түсінігінің артуы, олардың өзін-өзі танудағы белгілі өзіне тән сипаты «Өзін-өзі ересекке ұқсату» және «Мен ересекке ұқсаймын?» деген сұраққа жауап беруі осының белгісі. Жасөспірімнің бойындағы мұндай қасиеттердің болуы жақсылықтың белгісі.

Осыған орай Е.А. Щумилин былай дейді: «мақсатты анықтап алып, оған жетуде кездескен бөгеттер мен қиындықтарды жеңу керек, сонда ғана сен «өзіңді-өзің табасың», жасөспірімдер осылай өздерінің өмірлік ұстанымын анықтайды» [2].

Кәсіпке икемдегенде тұлға қабілеттерінің сапасына ерекше назар аудару керек. Өйткені кәсіпке бейімдеуде өте қажетті нәрсе – қабілеттер мен мінездер. Адам мінезінің қай салада да тамаша нәтижеге жететіні, жұмысының жемісті болуы, оның қабілетіне байланысты. Ол адамның қалай әрекет жасайтыны, оның іс-әрекетінің ерекшелігі қандай екені темперамент пен мінезге тәуелді. Қабілеттерді моторға теңестіруге болады, ал темперамент пен мінез мотор жұмысына өте қажетті жанармай екендігі белгілі.

Адамның темпераменті, оның динамикалық ерекшеліктері жағынан бейнелейтін психикалық қасиеті. Тұрақты және негізгі психикалық ерекшеліктердің жекелеген қиысуы - мінез болады және ол адамның болмысқа қатынасынан көрінеді. Темперамент пен мінез тұлғаның өздігінше екі бөлек қасиеттері болса да, олар бір-бірімен тығыз байланысты және белгілі бір дәрежеде өзара сәйкес келіп отырады [3].

Темпераменттің сангвинник типіндегі адамдар жігерлі, жылдам және жұмысқа үлкен қабілеті бар. Темпераменті мұндай типті адамдар өзіне сәйкес мамандықты тез игереді, оған әр түрлі жағдайларда жаңа тапсырмалар, міндеттер артып отырса дұрыс болады. Сангвинниктің дауысы қатты, анық, ол дұрыс әрі нақты интонация қойып, тез сөйлейді, адамдармен тілдескенде сөздері ым мен

мимикаға толы болады. Іс-әрекетінде ол бір жұмыстан келесі жұмысқа оңай ауысып кетеді, бірақ істің ұсақ-түйегіне дейін ене алмайды, бірінғайлықты ұнатпайды.

Холерик – адамдармен қарым-қатынасқа түсе отырып, күйгелек және елікпе мінез көрсетеді. Ол өте кішкентай, мән бермейтін жағдайларға тез көңіл аударады. Пікірталас, айтыстарда біреуден асып түсуге тырысады, тез ашуланады және өзін ұстай алмай қалады. Жұмысты бар күшін салып, тез беріле отырып атқарады. Оларға жиі түрде үлкен шиеленісті талап етіп, тыныш жұмыспен алмасып отыратын іс-әрекеті сәйкес келеді. Темперамент ерекшелігіне байланысты холерикке үздіксіз түрде қуат күшін өзгертуді талап ететін, шиеленіспен және қауіп қатермен байланысты жұмыс істеген қолайлы.

Флегматик - байсалды, өзін-өзі ұстай білетін, оңай қажымайтын және шыдамды жұмысшы. Қимыл қозғалысы, сөйлеуі жәй, бәрін асықпай істейді. Оған көп қырлылықпен ерекшеленетін жұмыс сәйкес келмейді, бірақ бірқалыпты жұмыстар қиындық келтірмейді.

Меланхолик - сыртқы тітіркенулерге өте сезімтал келеді, қатты уайымшыл болғандықтан тез ренжиді, кішкене нәрсеге бола көзіне жас алады. Дауысы жай, қозғалысы ұстамды, мимикалары айқын емес. Меланхоликтің жұмысқа қабілеттілігі төмен, өзіне жауапкершілік алудан бас тартады. Себебі, оны орындай алмаймын деп қорқады.

Адамның мінезі өмір жағдайларының әсерінен жасақталған мінез-құлық нормаларын білдіреді. Мінез оның бітімдерінен құралады. Мінездің жігер бітімдері оның негізгі өзегі, басты құрамдас бөлшегі. Оған мақсатқа ұмтылыс, талап, төзімділік, қажырлық, шешімге тоқтау, табандылық, ерлік, өжеттік, батылдық бітімдері жатады. Мінездің кейбір бітімдері адамның қоғамға, басқа адамдарға қатынасынан байқалса, (ұйымшылдық, адамгершілік, жауапкершілік) басқалары еңбек қатынасын бейнелейді (еңбекті сүю, ұқыптылық, еріншек, жалқаулық). Тағы бірі өзіне-өзінің қатынасын (өзімшіл, атаққұмарлық, мақтаншақтық, ұмытшақтық т.б.) көрсетеді.

Жасөспірімдердің ең маңызды психологиялық ерекшелігі, ол өзін ересек сезінуі. Бұл сезім жасөспірімнің талап ету дәрежесінің әлі жетпеген болашақтағы, оның жағдайынан басым болуынан айқын көрінеді. Жасөспірім өзін қарқынды дамып келе жатқан ересек саналу қажеттілігін дербестік аясын кеңейту арқылы қол жеткізуге тырысады. Алайда, бұл сатыда бала толықтай дербес бола алмайды. Өсіп қалған дербестік сезімі мен жасөспірімнің психологиялық мүмкіндіктері арасында пайда болатын қайшылықтар оның әрі қарай психикалық дамуына алып келеді.

Жасөспірімнің өзін-өзі құрметтей білуі мен танып білуінің қалыптасуының бірнеше жолы бар, оның бірі өзінің ересек адам тұлғасы сипаты мен кейпіне

сәйкес тұлғалық дамуы, өйткені баланың ойынша ересек адам дербес тұлға. Сондықтан, жасөспірім баланың ұмтылысы, ол өзінің бала емес екенін, ересектермен тең екенін үлкендерге көрсету.

Жасөспірім бала ересектерден түсінушілік пен сенімді күтеді. Ал егер ересектер оны ересек деп санаспаса, ол өзінің қарсылығын дәрежелік, қиқарлық, қырсықтық, тындамау немесе үндемеу сияқты түрлі деңгейде көрсетеді. Бұл мінездердің барлығы ересектердің бала іс-әрекетінің шынайы себебін елемейтін келіп шығады немесе оның іс-әрекетінің сыртқы нәтижесін ғана елеп, ең жаманы оның әрекетін басқаша түсінуінде. Бұндай жағдайда балада тәрбиеге деген ішкі қарама-қайшылық пайда болады, ол қанша дұрыс болса да ересектердің талабын қабылдамайды, өйткені бұл талаптардың жасөспірім үшін еш мәні жоқ әрі ол қарама-қайшы мағынаға толы болады.

Жасөспірімдер үлкендердің өздерін бақылағанын, жазалағанын, өздерінің талап-тілектерімен санаспағанын ұнатпайды. Өзінің қатарластарымен қарым-қатынас барысында жасөспірім бала өзінің қасиеттерін тану, бағалау, талап-тілектерін қанағаттандыру мүмкіндігін алады. Құрбыларының ортасында бала тең дәрежеде «ересек» мәселелерін талқылай алады. Осы ортада жүріп, ол құндылықтарды қабылдап, өзіне және басқаларға баға беріп үйренеді.

Коммуникативтік әрекеттердің сыртқы көрінісі біраз қарама-қайшылыққа толы. Бір жағынан қандай жағдайда басқалардай болуға тырысу, екінші жағынан басқалардан ерекше болуға ұмтылу. Бір жағынан құрбыларының ішінде құрметке ие болуға тырысу, екінші жағынан өзінің кемшіліктерін жасыру. Сенімді дос табуға тырысып, ол құрбыларын ауыстырып отырады. Жасөспірім басқалармен бірдей болуға тырысса да, екінші жағынан қашқактайды.

Жасөспірімділіктің тағы бір сипаты әсершілдік. Эмоция өте шұғыл әрі басқарылуы өте қиынға соғады. Бұл күшті эмоциялар дауласу кезінде, бір нәрсені дәлелдеп немесе жақтыртпаған кезде көрінеді. Жасөспірімнің эмоциялық қасиеттері төменгі сынып оқушыларына қарағанда мықтырақ болып келеді. Романтикаға бейім жасөспірімдерде елестету нақтырақ әрі дағдарысты болып келеді.

Танып-білу әрекеттері қарқынды түрде дамиды. Жасөспірімнің бір затқа көңіл қоюы көлемі мен тұрақтылық жағынан сипатталып қана қоймай, сонымен қатар, өзіне тән тандай білумен сипатталады. Бұл кезеңде көңіл қою алдын ала жоспарлануы мүмкін. Тәрбие тандаулы, мақсатты әрі сараптамалы болады. Ес көлемі жағынан біраз ұлғаяды, әрі ол тек қана мәліметті есте жақсы сақтай алудан емес, сонымен қатар логикалық ойлау есебінен ұлғаяды. Жасөспірімнің есі де көңіл қою сияқты біртіндеп ұйымдасқан, реттелетін және басқарылатын үдерістерге ие.

Бозбалалық жасты әңгіме еткенде жасерекшеліктерімен қоса жыныстық-жастық ерекшеліктерді айту қажет, өйткені жыныстық айырмашылықтар аса маңызды әрі өзіндік эмоциялық реакциялардан, қарым-қатынас ерекшеліктерінен, психикалық-сексуалдық дамуда, өз-өзіне баға беру межесінен, кәсіби-еңбек және отбасылық өзін-өзі анықтау сипаттарынан көрінеді. Бозбалалық кездің ерте шағындағы маңызды психологиялық қол жеткізулердің бірі, ол өзінің ішкі дүниесін ашу. Бала үшін жалғыз шынайылық сыртқы дүние.

Мен»-нің даму деңгейі басқа тұлғалық ерекшеліктердің дамуымен тығыз байланысты. Жоғары сынып оқушысы жасында, оның өмірге деген көзқарасы қалыптасып, когнитивті эмоциональды-тұлғалық алғышарттар жетіледі. Осы кезеңде тек қана білім көлемі ғана өсіп қоймай, сонымен қатар жоғары сынып оқушысының ойлау дәрежесі де ұлғаяды. Осы жаста достық, сенімді қатынастар өте маңызды. Көбінесе махаббаттың бүкіл сан алуандығымен толықтырыла, кейде алмаса отырып, достық бозбалалар мен бойжеткендер үшін қатынастардың маңызды түрлерінің бірі болып келеді.

«Жоғары сынып оқушыларының формалды емес өзара қатынастары біртіндеп құндылыққа ие болады», – дейді М. Ю. Кондратьев, «олар қандай да бір зерттеу «полигонының» рөлін атқарады, онда бозбалалар мен бойжеткендер болашақ «ұлкендер» өмірінің стратегиялары мен тактикаларына жаттықтырылып, сынақтан өткізіліп, сенімділікке тексерілді [4].

ҚОРЫТЫНДЫ

Тек қана мақсатқа ұмтылған және шынымен де әуестенген 15–17 жасар жасөспірімдер ғана ары қарайғы кәсіби қалыптасуы, тұлғалық өзін-өзі анықтауы жолында табиғи бейімділікке адалдығын сақтап қалады. Міне, қазіргі таңда білім беруді ұйымдастыруда білім алушыларды жеке тұлға етіп қалыптастыру адам бойындағы асыл қасиеттердің көзін ашып, оны қоғамның белсенді мүшесі етіп дайындауда білім мен тәрбиенің бастауына осы жоғарыдағы айтылған құндылықтарды жүйелі пайдаланса ғана қазіргі тәрбиенің өз дәрежесіне жүзеге асары сөзсіз.

Мақалада орта арнаулы оқу орындарында оқитын білім алушылардың психологиялық, физиологиялық ерекшеліктеріне тоқтала келіп, өз кәсібінің иесі, өмір сүру берекесі болып табылатын орта арнаулы білім беру жүйесіндегі үдеріс білім алушылардың тұлғалық, кісілік қасиетін қалыптастырудағы маңызды факторлар – өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі дамыту, өзіндік сана-сезім сияқты үдерістерді бір-бірімен ұштастыра жүргізгенде ғана өз нәтижесін берері анық.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 Педагогикалық және психологиялық қазақша-орысша сөздік. – Алматы, 2000.
- 2 Шумилин, А. П. Конфликты в школьном возрасте. – М., 1986. – 240 с.
- 3 Кон, И. С. Психология ранней юности. – М., 1989. – 122–123 с.
- 4 Мусаева, С. А., Бегалиев, Т. Б. Жас ерекшелік педагогикасы. – Астана, 2006.
- 5 Кондратьев, М. Ю. Психология старшеклассников. – М., 1986. – 111-115 б.
- 6 Личко, А. Е. «Психопатия и акцентуации характера у подростков» / Личко А. Е. – М., 1982.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

А. М. Таганова¹, Р. Ж. Досмырза²

Специфические психологические особенности обучающихся в педагогических колледжах

^{1,2}Педагогический факультет,
Актюбинский региональный государственный университет
имени К. Жубанова,
г. Актюбе, 320000, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 26.11.18.

A. M. Taganova¹, R. Zh. Dosmyrza²

Specific psychological characteristics of students in pedagogical colleges

^{1,2}Pedagogical Faculty,
K. Zhubanov Aktubinsk Regional State University,
Aktobe, 320000, Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18.

В статье рассматриваются ценностные ориентации на воспитание будущего поколения в новом направлении, рассматриваются передовые модели культуры, развитие активности, всестороннее развитие свободы личности, а также рассматривается проблема необходимости всестороннего и среднего специального образования-формирование всесторонне гармонично развитой личности. Рассматривается новый взгляд на воспитание ценностей подрастающего поколения, передовые модели культуры, развитие

активности, всестороннее формирование свободы личности. В статье также рассматриваются психологические особенности подростков в соответствии с основными педагогико-психологическими закономерностями системы среднего специального образования.

Очевидно, в статье рассматривается человеческий темперамент, стабильные и динамические характеристики, основные психические особенности индивидуального поведения и личности человека соответствовать отношению. А также рассказывается о том, что темперамент и поведение являются собственно двумя отдельными свойствами человека, что они тесно связаны друг с другом.

This article discusses the value of educating future generations a new look by adding an example in the direction of advanced culture, the development of activities, the formation of individual liberty, and given the need for comprehensive and secondary education – the formation of a fully developed personality. Also, it is talking about a new approach to the education of generations, to add compatibility developed culture, development activity, comprehensive formation of personal freedom. The article also considers the psychological characteristics of adolescents in accordance with the basic pedagogical and psychological patterns of the system of secondary special education.

Obviously, in the article, the human temperament, stable and dynamic characteristics, the basic mental characteristics of individual behavior and the personality correspond to the attitude. It, also tells that the temperament and behavior are two separate properties of a person, that they are closely related to each other.

SRSTI 14.35.07

Zh. A. Temerbaeva¹, A. E. Aimolda²

¹professor, S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan;

²PhD student, Pavlodar State Pedagogical University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan

e-mail: ¹zhanna.temerbaeva@mail.ru; ²asseltemerbaeva@gmail.ru

PROJECT METHOD IN THE EDUCATIONAL PROCESS

This article introduces the interest in using projects method in the learning process, where changes that have covered whole system education are taken into account. The use of new scientific and methodical basics and developed information resources allowed to include project activity method.

The article notes that this type of activity is perceived as a way to increase student motivation. Also, project activities provide a high level of cognitive interest, integration of theoretical knowledge with practical experience and contributes development of creative activity. It highlights several types of project activities of students and instilled their brief characteristics, discussed positive sides of this activities.

Keywords: education, design and creativity methods, students.

*«Tell me – and I will forget.
Show me and I will remember.
Engage me – and I will learn.»*

INTRODUCTION

And the information society, the transition which began in Kazakhstan, defines fundamentally new requirements of the society for vocational education. In the conditions of constantly growing rates of renewal of knowledge, technology and technology, the speed of their changes began to outpace the dynamics of the change of generations of people.

The success criterion for the future specialist is not so much the effectiveness in studying subjects as the attitude of a person to the possibilities of his own knowledge, the acquisition of personal and professional experience in the process of teaching non-standard means, developing students' aspirations and skills to independently acquire and use new knowledge. Due to the circumstances, at present, the contradiction

between a fairly high level of requirements for specialists and the unwillingness of most graduates to meet the current expectations of society has become aggravated.

At the traditional approach to education, the traditional means of learning focused on the accentuated form of classes is impossible. It is necessary to involve each student in an active cognitive process, to create an adequate learning and subject environment that would allow free access to various sources, the opportunity to work in cooperation in solving various problems. In this regard, the most relevant issues are the optimization of the educational process in the university. Practice shows that one of the ways to solve this problem is to use project activities in teaching natural science disciplines, including engineering graphics.

The method of projects is a wonderful didactic tool for teaching the design the ability to find solutions to various problems that constantly arise in the life of a person who occupies an active life position. It allows you to bring up an independent and responsible person, develops the creative beginnings and mental abilities necessary qualities of a developed intellect. That is, the project is «five P»:

- The problem;
- Design (planning);
- Search for information;
- Product;
- Presentation.

The sixth «P» of the project is his Portfolio, i.e. a folder containing all the working materials of the project, including drafts, days plans and reports, etc. An important rule: each stage of work on a project must have its own specific product!

In modern world and domestic pedagogy, there are several dozens of detailed technologies for project activities. Of greatest interest are, undoubtedly, those of them that have been tested and have proven their viability in practice.

MAIN PART

The project method is not fundamentally new in world pedagogy. It originated at the beginning of the last century in the United States. He was also called the method of problems and was associated with the ideas of the humanistic direction in philosophy and education developed by the American philosopher and teacher J. Dewey and also his student AT. X. Kilpatrick. J. Dewey proposed to build a learning process on an active basis, through the learner's expedient activity, in keeping with his personal interest in precisely this knowledge. From here it was extremely important to show teaching and appreciating their personal interest in the acquired knowledge, which can and should be useful to them in life. This requires a problem, taken from real life, familiar and meaningful for the learner, for whose solution he needs to apply the acquired knowledge, new knowledge that has yet to be acquired

The roots of the menu e projects lie not only in the field of pedagogy, but mainly in the social sphere:

- the need not so much to transfer to students the sum of certain knowledge, but to teach them to acquire this knowledge independently, to be able to use the acquired knowledge to solve new cognitive and practical tasks;
- the relevance of the acquisition of communication skills and abilities, i.e. ability to work in various groups, playing various social roles (leader, performer, mediator, etc.);
- the relevance of broad human contacts, familiarity with different cultures, different points of view on one problem;
- the importance for human development of the ability to use research methods: collect the necessary information, facts, be able to analyze them from different points of view, put forward hypotheses, draw conclusions and conclusions.

In European languages, the word project is borrowed from Latin, which literally means: «thrown forward», «protruding», «elongated», «conspicuous».

The project method is a pedagogical technology oriented not towards the integration of factual knowledge, but towards their application and acquisition of new ones. The active involvement of students in the creation of certain projects gives him the opportunity to learn new ways of human activity in a socio - cultural environment.

The basis of the project method is creativity, the ability to navigate in the information space and independently construct their knowledge.

Basic requirements for using the project method:

- 1 The presence of a significant research problem we / tasks requiring integrated knowledge, research search to solve it;
- 2 Practical, theoretical, cognitive significance of the hypothesis results expected;
- 3 Independent (individual, steam room, group) activities of students;
- 4 Determination of the ultimate goals of joint / individual projects;
- 5 Determination of basic knowledge from various areas necessary for work on the project.
- 6 Structuring the substantive part of the project (indicating milestone results);
- 7 Using research methods:
 - identification of the problem, the research objectives arising from it;
 - hypothesize their solution, discuss methods of research testing;
 - design of the final results;
 - analysis of the data;
 - summing up, adjustments, conclusions (use during the joint study of the method of «brainstorming», «circle table logo, statistical methods, creative reports, pro reviews, etc.).

The latter is especially important, as it relates, as it were, to the technology of design methods. Not fluent enough research, problem, search methods, the ability to keep statistics, processing data without owning certain types of creative methods activities, it is difficult to talk about the possibility of successful organization of project activities of students. This is a prerequisite for us. Working on the project method. In addition, you must own and those the design method itself.

The most difficult moment when introducing the project method into the educational process is to organize this activity, and especially to prepare body stage. When planning for the school year, the teacher will have to pour the leading topic (section) or several topics (sections) that will be «submitted for design». Further, it is necessary to formulate 15–20 both individual and group topics per group, work on which requires students to assign the necessary knowledge and form the necessary experience. It is desirable to differentiate topics according to the article. Penalty complexity, but it is not necessary. Students must have a certain ability to choose the project theme, the organizational form of its implementation (individual and group), the degree of complexity of the design activity.

The clarity of the organization of design is determined by clarity and concreteness of goal setting, highlighting the planned results, source data. Very effective is the use of small methods, recommendations or instructions, which indicate the necessary and additional literature for self-education, the requirements of the teacher to project quality, forms and methods of quantitative and qualitative assessment of results. Sometimes it is possible to single out a design algorithm or other phased division of activity.

The choice of projects in different situations may be different. In some cases, this topic can be formulated by specialists of the organization. New education in the framework of approved programs. In others, to be promoted by teachers, taking into account the learning situation in their subject, natural professional interests, interests and abilities of students. In the third their subjects of projects can be offered by the students themselves, who, naturally, are guided by their own interests, not only purely educational, but also creative, applied.

Subjects of the projects may concern some theoretical issue of the university program in order to deepen the knowledge of individual students on this issue, to differentiate the learning process. More often, however, the themes of projects, especially those recommended by the educational authorities, relate to some practical issue that is relevant for practical life and at the same time that requires attracting students' knowledge not in one subject, but from different areas, their creative thinking, research skills. Thus, in this way, a completely natural integration of knowledge is achieved.

According to the classification dominantly her student activity projects divisible by the following:

The research project on the structure resembles a truly scientific study. It will require work on a specific algorithm:

- formulation of the problem;
- formulation of a hypothesis;
- action planning;
- data collection, analysis and synthesis, comparison with known information;
- preparation and writing of generalization (album, report, etc.);
- protection, project presentation.

The information project is aimed at collecting information about an object, a phenomenon for the purpose of its analysis, synthesis and presentation for a wide audience.

Creative project involves the freest and unconventional approach to the design of the results.

Applied project. In this project, from the very beginning, the result of the activities of its participants is clearly indicated:

- draft technical law or set of rules;
- a model of an object, the process of proving a theorem;
- design project, etc.

In all these projects we are not talking about the only, but about the dominant direction of the activities of the participants.

The immediate goal of the project classes, is the development of skills to manage their activities, i.e. independently set your goals, choose partners, plan your actions, practically implement the plan, present the results of your activities, discuss them, evaluate yourself.

Project work can be a lesson stage, a separate lesson, have a broader time frame (project day, project week, etc.).

The implementation of all stages of the project tasks can be included in the following system of lessons (fragments of the lesson):

- Lesson orientation and motivation;
- Lesson planning activities;
- Lessons for mastering educational material;
- Lesson mutual consultation;
- Lesson in mastering skills;
- A lesson in the control and protection of projects or their stages;
- Lesson correction and reflection activities.

By studying this subject, the student must have an idea of tracing curvilinear forms different outlines as well also with geometrically correct and wrong in

bodies rotation all kinds of configurations. For of this often it happens is necessary perform smooth transition straight the lines at arc circumference or smooth transition between arcs circles, which the called pairing. But given the different a level basic element of students' knowledge, it is necessary to motivate strong students for cognitive activity.

Lesson orientation and motivation.

The teacher immediately turns to the question of the need to study the subject assembly drawing. Examines the work of a small design office. It offers to independently disassemble roles and choose an assembly unit.

Lesson planning activities.

A number of students are consciously engaged in the implementation of creative tasks. At the lesson, while studying the assembly unit, a fragment of the lesson is highlighted, where a creative group of 2–3 students consider the principle of operation of the assembly unit, its purpose and description of details.

Lesson mastering educational material.

Students draw sketches of parts of the assembly unit. This they can do on their own without difficulty, using previously acquired skills. This is a kind of consolidation stage, since the topic of the sketch of the detail was considered earlier.

Lesson of mutual consultation.

Students complete work on detailing. Perform the preparation for the assembly drawing. The teacher performs the function of a consultant and only advises and directs the activities of students.

Skill development lesson

Provides for independent work of students. Where they carry out the assembly drawing. Make up the specification.

Lesson of control and protection of projects or their stages.

Protecting the project involves creating a presentation. The report on the implementation of the project is the folder «Conjugation»:

- project passport;
- plans for the implementation of the project and its individual stages. The plans indicate: the individual task of each participant in the project group for the upcoming period of time, the tasks of the group as a whole, the form of the exit of the next stage;
- group interim reports;
- all the information collected on the topic, including photocopies and printouts from the Internet;
- The results of research and analysis;
- all ideas, hypotheses and solutions;
- reports of group meetings, discussions, brainstorming, etc.;

– a brief description of all the problems faced by the designers, and how to solve them;

- sketches, drawings, sketches of the product;
- materials for the presentation;
- other working materials and drafts of the group.

All group members take part in filling in the project folder. Student records should be as brief as possible – in the form of small sketches and annotations.

Lesson correction and reflection activities.

An analysis of errors and ways to eliminate them.

Questions for discussion were formulated as follows:

- Has the project goal been achieved?
- did one of your own problems solved during the project?
- what were the personal motives of each group member?
- to which of the stages of the project do you remember most and why?
- what is less in comparison with the usual academic subjects?
- did you want to change anything during the project week, to improve the content and organization of work?
- about the results of the discussions.

«Conjugation and Beauty» project

The purpose of the graphic work:

- To get acquainted with the methods of building a mate between two circles, a circle and a straight line.

Interface technology:

Figure 1 – Conjugation of circles (arcs) with a straight line conjugation of circles (arcs), internal conjugation of circular arcs

Examples of the search for sketches of candlesticks are shown in the figure 2.

Figure 2 – Sketches of candlesticks

Task definition

Techniques for completing a circle mate should serve as an accent when doing graphic work.

The project must be combined aesthetic and functional solution.

Developed on the basis of mates types of methods of constructing candlesticks on figure 3 can be used in the manufacture of candle holders to order, as well as further use for startup projects.

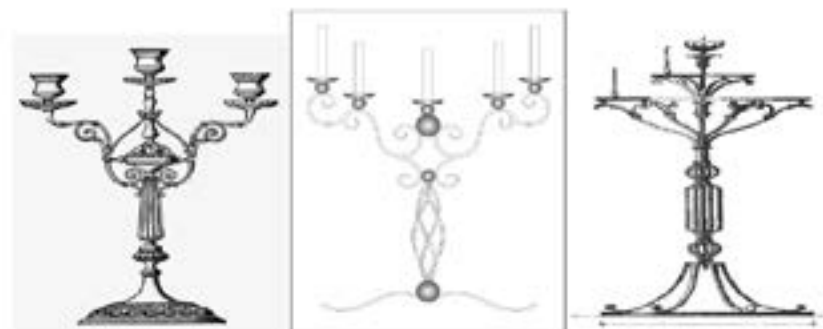

Figure 3 – Types of candlesticks

CONCLUSIONS

The tasks set at the beginning of the work are completed. Sketches of candlesticks well demonstrate a combination of graceful asymmetric lines with graphic conjugation lines. I believe that the sketches have been developed to the stage when they can be used to make products using artistic forging, and deserve a positive assessment. Part of the project will allow students to gain practical experience in planning, formulating a scientific problem, hypothesis, experiment design, data collection and processing, presentation of the results, which will undoubtedly need them in the continuation and education and professional activities. «Everything that I learn, I know what I need it for and where and how I can apply this knowledge» is the main thesis of the modern understanding of the method of projects. After graduating from university, students will have to independently live and work in a high-tech society to develop modern production, manage it, introduce advanced technologies, apply optimal sociopolitical and managerial solutions, for this you need to have not only deep knowledge, a high level of scientific culture, but also logical, rational thinking.

REFERENCES

- 1 Guzeev, A. T. The development of educational technology. – M., 1998.
- 2 New pedagogical and information technologies in the education system / ed. E. S. Polat. – M., 2000.
- 3 Pakhomova, N. Y. Method study project. – M., 2003.
- 4 Pakhomova, N. Y. Project training – what is it? // Methodologist. – № 1. – 2004. – P. 42.

Material received on 26.11.18.

Ж. А. Темербаева¹, А. Е. Аймолда²

Оқу үрдісіндегі жоба әдісі

¹С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы;

²Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ., 140000, Қазақстан республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

Ж. А. Темербаева¹, А. Е. Аймолда²

Метод проекта в учебном процессе

¹Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,
г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан;

²Павлодарский государственный педагогический университет,
г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

Бұл мақала білім беру үдерісінде барлық білім беру жүйесін кеңейтетін өзгерістерді есепке ала отырып, жобалық әдісін қолдануға қызығушылық танытады. Жаңа ғылыми-әдістемелік негізді және дамыған ақпараттық ресурстарды пайдалану, ең танымал білім беру технологиялар шеңберіндегі жобалық қызмет әдісіне енгізуге мүмкіндік берді. Мақалада бұл қызметтің түрі студенттердің ынталылығын арттыруға мүмкіндік ретінде қарастырылады. Сол жобалық қызмет танымдық қызығушылықтың жоғары деңгейін, теориялық білімдерін практикалық тәжірибемен интеграциялауды және шығармашылық қызметтің дамуына ықпал етеді. Студенттердің жобалық жұмыстарының бірнеше түрлері анықталды және олардың қысқаша сипаттамасы берілді, осы қызметтің оң аспектілері талқыланды.

В данной статье проявлен интерес к использованию метода проектов в процессе обучения с учетом изменений, охвативших всю систему образования. Использование новой научно-методической основы и развитых информационных ресурсов позволило включить метод проектной деятельности в круг наиболее востребованных образовательных технологий. В статье отмечается, что данный вид деятельности воспринимается как путь повышения мотивации студентов. Так же проектная деятельность обеспечивает высокий уровень познавательного интереса, интеграцию теоретического знания с практическим опытом и способствует развитию творческой

активности. Выделено несколько видов проектной деятельности студентов и приводится их краткая характеристика, обсуждены позитивные стороны данной деятельности.

FTAMP 14.07.09

Д. Т. Тулекенова

п.ғ.м., аға оқытушы, Шетел тілдері педагогикалық факультеті, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы
e-mail: dinartul@mail.ru

ШЕТ ТІЛІН ЕРТЕ ЖАСТАН ОҚЫТАТЫН МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІПТІК ДАЯРЛАУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Мақалада Жапония мен Еуропа елдеріндегі шет тілдеріндегі балаларды ерте оқыту үшін мұғалімдерді кәсіби даярлаудың мақсаттық, мазмұндық және құрылымдық параметрлері сипатталған. Шетел тілін оқытуда қолданылатын қазіргі заманғы білім беру стандарттарының негізгі ережелері, сондай-ақ шетел тілін оқыту үдерісінде студенттердің алған құзыреттіліктері сипатталған. Ұлттық білім беру бағдарламаларының мақсаттары, мазмұны және құрылымы талқыланады. Бұл бастапқы зерттеулер әртүрлі елдердегі модельдердің ұқсастығы мен айырмашылықтарын айқындау үшін одан әрі талдау үшін таңдалады. Бұл деректер ерте шет тілінде оқытумен байланысты кәсіби педагогикалық оқу бағдарламаларының мақсаттары мен міндеттерін түсінудегі соңғы өзгерістерді, тәжірибе таратудың жаңа перспективаларын ашып, Қазақстанда кәсіптік білім беруді дамытуды көрсетеді.

Кілтті сөздер: шетел тілі, ерте жастан оқыту, құзыреттілік, коммуникативтік амал.

КІРІСПЕ

Қазіргі таңда халықаралық іскерлік қарым-қатынас құралы ретінде ағылшын және басқа да шетел тілдерін оқып-үйренуге байланысты мәселелер Қазақстан Республикасының Білім Беру жүйесінде өзекті мәселелерінің бірі болып отыр.

Бүгінде ағылшын тілі – жаңа технология, жаңа индустрия, жаңа экономика тілі. Қазіргі кезде 90 % ақпарат ағылшын тілінде жарияланады. Әрбір екі жыл сайын олардың көлемі екі есе ұлғайып отырады. Ағылшын тілін меңгермей, Қазақстан жалпы ұлттық прогреске жете алмайды [1].

Қазақстандықтардың лексикалық капиталының негізгі құрамдас бөліктерінің бірі іскерлік және халықаралық қарым-қатынас құралы ретіндегі шетел тілдері болып табылады. Осыған орай шетел тілдерін оқыту процесінде шеттілдік білім беру кеңістігін орнату көзделіп отыр. Сонымен қатар мектепке дейінгі ұйымдар мен орта білім беру ұйымдарындағы үштілді білім беру және тәрбиелеу қызметіне арналған әдістемелік материалдарды өзірлеу және шығару да көзделген [2].

Ерте жастағы оқушыларға шетел тілін оқыту – шеттілдік білім берудегі ең ауқымды мәселелердің бірі. Болашақта шетел тілін халықаралық деңгейде меңгеріп, коммуникацияға шығу үшін үкіметтер, мектептер мен ата-аналар балаларына шетел тілін үйретудің жолын іздейді. Қазіргі кезде көптеген мектеп бағдарламалары оқушылардың коммуникативті қабілеттерін дамытуға бағытталған және осыған орай ерте және бастауыш буындардағы оқушылар ағылшын және т.б. тілдерді үйренеді.

Отандық жоғары білім беру жүйесінде шетел тілдерін ерте жасатан оқыту саласындағы мұғалімнің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру бүгінгі күні белсенді талқыланады. Сондықтан пайдалы педагогикалық идеяларды табу үшін шет елдердің тәжірибесіне көшу – бұл өзекті мәселе болып отыр.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

1970–1980 жылдардан бері Жапонияда және шет елдерде білім беру мекемелерінде шет тілдерін оқытудағы коммуникативтік амалға үлкен мән берілді. Осыған байланысты, соңғы жылдары Еуропа мен Америкада тілдік құзыреттілік және оқу процесінде осы құзыреттіліктерге жету критерийлері анықталды.

Оқудың коммуникативтік амалы Жапонияға Батыстан келді. Ағылшын тілі халықаралық мәртебеге ие болған сәтте осы амал Британияда 60–70 жылдары пайда болды.

Жапонияда коммуникативтік амал 1980 жылдары танымал бола бастады. Сол кезде кең таралған дәстүрлі әдістер – аудио-лингвалды, грамматикалық аударма әдісі және т.б. әдістер болды. Бүгінгі күні шет тілін оқытудың коммуникативтік амалы барлық жерлерде таралды. Бұл амал арқылы тіл үйренуде сөздерді және сөз тіркестерін есте сақтаудан басталады, содан кейін алынған білім базасын грамматикамен байланыстырады. Оқу барысында

студенттер ауызша және жазбаша сөйлеуге, мәтіндерді есту түрінде аударуға және тез оқуға үйренеді.

Жапонияда шет тілін оқытудың заманауи стандарттарына сәйкес білім берудің негізгі идеясы: «Өзгелерді тану, өз-өзін тану, байланыстарды орнату» болып табылады [5].

Негізгі мақсаты – шет тілінде еркін сөйлеуге және сауатты білуге үйрету. Оның ішінде әртүрлі елдердің тілдері мен мәдениетін зерделеу, студенттердің жалпыға ортақ құндылықтарын дамыту және студенттерді толеранттылыққа, мейірімділікке, басқаларға құрметпен қарауға, өзін-өзі бағалауға, тәуелсіздікке, сондай-ақ шығармашылыққа, ойлау қабілетіне және жауапкершілік сезіміне тәрбиелеуге, тіл үйреніп қана қоймай, басқалармен қарым-қатынас орнатуға және жаңа қоғам құруға қажетті қасиеттерге ие болуға үйрету.

Жоғарыда аталған білім беру идеялары мен мақсаттарына негізделе отырып, оқытудың мақсаты үш секторда – тілде, мәдениетте және жаһандық қоғамда жалпы коммуникативтік құзыреттілікке ие болу болып табылады. Әрбір сектор өз кезегінде жеке бөлінген құзыреттіліктен тұрады: түсіністік, біліктілік және коммуникация.

«Түсіну» құзыреттілігі студенттердің нені түсіну керектігі және олардың қандай білім алу керектігі екенін сипаттайды. «Біліктілік» құзыреттілігі студенттердің қандай дағдыларды, соның ішінде ойлау мен бағалау қабілеттілігін, практикалық дағдыларды және оларды жеткізу тәсілдерін сипаттайды. «Коммуникативтік» құзыреттілік қоршаған ортамен қарым-қатынас орнатуды сипаттайды.

«Шетел тілдерін меңгеру деңгейінің жалпы еуропалық құзыреттілігі» бағдарламасы мен стандарты тіл үйренушілердің қатысымда тілді тиімді қолдану үшін қандай білім мен дағдыларды дамыту керектігін кешенді түрде сипаттайды және оқушылардың оқудың әр кезеңінде өлшенетін білім деңгейін анықтайды [9].

Әр деңгейде оқыту нәтижелері «Can Do» дескрипторлары арқылы өлшенеді. Деңгейлер ұлттық білім беру жүйесі (Қазақстан Республикасының шет тілінде білім беру жүйесі) ерекшеліктерімен үйлестірілген және төмендегідей жүзеге асырылады [10]:

Кесте 1

Бастауыш менгеру	A1	Мәдениаралық парадигма контекстінде шет тілін менгерту; Шет тілін мәдениетаралық коммуникация тұрғысынан және өз елі мен елінің мәдениетін таныстыра алу қабілеттерін дамыту.
	A2	Шет тілін менгеруде өзін-өзі бақылау мен бағалау негіздерімен танысу; білім алу потенциалын дамыту.
Өздігінен менгеру	B1+ LSP	Коммуникативті және кәсіби компетенцияларды менгеру; Күнделікті жағдайларда, мәдени, білім беру және кәсіби қарым-қатынаста сөйлеушілермен өзара іс-қимыл қабілетін дамыту; Жалпы-гуманитарлық, жалпы кәсіптік, жалпы ғылыми және жалпы техникалық бағытта оқу мәтіндерін тындау, түсіну.
	B2+LSP B2	Нақты мамандық бейіні бойынша кәсіби-бағытталған тілдесу; Бағдарламада көрсетілген әлеуметтік және кәсіби байланыстар орнату және қолдау; Радио, теледидардан берілген жаңалықтардың мағынасын түсіну; Ғылыми-көпшілік, публицистикалық мәтіндерді, сондай-ақ прагматикалық мәтіндерді: жарнамалар, жаңалықтар оқу және дәлелді бағалау жасай білу; Өмірбаяндық деректер, күнделікті іс-шаралар, жеке ұсыныстар, қарапайым хаттар; Профильді бағытта оқыту талаптарына қанағаттану: сауалнама, ресми хат толтыру.
Еркін менгеру	C1	Қалыптасу бұрынғы деңгейде басталған шет тілдік коммуникативтік құзыреттілік бойынша жұмысты жалғастыру; Шет тілін менгеру сапасына баса назар аудару;
	C2	Оқытылып жатқан тіл елінің мәдениетін терең түсіну; Шет тіліндегі қарым-қатынас дағдыларын кәсіби мақсаттарға қалыптастырып, көшу; Жалпы кәсіби ситуациялармен танысу; Шетел тілдерін менгерудің жалпыеуропалық құзыреттілігін, мәдениетаралық коммуникациясын менгеру үшін академиялық шет тілін оқу.

Жапонияда ағылшын тілін оқыту тек қана орта мектеп (5–6 сынып) деңгейінен бастап оқытылды. Алайда, бастауыш мектептердің санының көбеюі білім берудің бөлігі ретінде 2002 жылы енгізілген кешенді оқыту сабақтарын ағылшындығы белсенді іс-әрекеттер, сонымен қатар ойындар, өндер және әнгіме сабақтарын қоса отырып сабақ жүргізе бастады.

Бесінші және алтыншы сыныптардан бастап ағылшын тілі оқытылса да бастауыш мектептер біртіндеп ағылшын тілін үйренуге кірісті. Жақында Жапонияның мемлекеттік мектептері бастауыш мектеп деңгейінде ағылшын тілін үйренуге міндетті басқа елдердің қатарына кірді.

Жапонияда ағылшын тілін ерте жастан оқыту мұғалімге-бағдарланған әдістер арқылы жүзеге асуы керек. Басқаша айтқанда, бастауыш мектептің негізгі идеясы ағылшын тілін «тілдік білім» ретінде емес, «оқу іс-әрекеті» түрінде көрсету болып табылады. Бұл дегеніміз, орта мектепте грамматика, оқу және жазу арқылы пән ретінде оқыту емес, интеграцияланған оқу іс-әрекеттері арқылы тындау және сөйлеуге ерекше назар аудару деген сөз.

Алайда, «шетел тілі іс-әрекеті» бастауыш сынып оқушыларына ағылшын тілін оқытуға теңестірілмеуі керек. Ресми курстың оқу құжатында ағылшын тілін оқытудың қолайлы тілі екендігін көрсетеді, бірақ ол тіл үйренуден гөрі іс-әрекет түрлеріне қатысты нұсқауларды сипаттайды. Сонымен қатар, міндетті түрде болса да, «шетел тілі іс-әрекеті» жапон тілі, математика немесе әлеуметтік зерттеулер секілді академиялық пән болып саналмайды, керісінше, ол «жалпы интеграциялық оқыту» саласына жатады, бұл өнер мен музыкаға байланысты. Бір оқу жылында әрбір сынып 35 сағаттың жалпы оқыту уақытымен шектеледі.

Көптеген бастауыш сынып мұғалімдерінің ағылшын тілін үйренгісі келмейтіні шындық, себебі олар өз жұмысының барлығын академиялық және әкімшілік талаптарына сәйкес жұмыс жасайды. Осындай проблемаларды шешу алдын ала қызмет көрсету және мұғалімдердің біліктілігін арттырудың саны мен сапасын едәуір арттыруды талап етеді. Жапонияда, Кореяда және Тайвандағы бастауыш мектеп мұғалімдерінің салыстырмалы шолуда мұғалімдердің тілдік қабілетінің және әдіснамалық құзыреттіліктерінде үқсас проблемалар анықталған. Осы проблемаларды жеңілдету үшін шет елдік ғалымдар мұғалімдерге шетел тілін оқытуға байланысты барлық салаларда кешенді оқытуды, сонымен қатар ағылшын тілін жетілдіруге жүйелі түрде қолдау көрсету ұсынған.

Қазір Жапонияда ағылшындар, америкалықтар, канадалықтар, австралиялықтар және Жаңа Зеландия мұғалімдері оқытатын көп деңгейлі, жан-жақты және белсенді тілдік оқытуды ұсынатын көптеген жеке меншік ағылшын мектептері ашылды. Бұнда жапондық жалпы білім беру мектептеріндегі шетел тілдерін оқыту жүйесінен түбегейлі айырмашылығы бар, онда негізгі ерекше көңіл ағылшын тіліндегі мәтіндерді оқу және жазбаша мәтіндерді түсіну және ЖОО түсу үшін күрделі теориялық емтихандарға дайындалуға негізделген.

Еуропаның (Германия, Италия, Финляндия, Эстония) шет тілдеріндегі балаларды ерте жастан оқыту үшін мұғалімдердің осы салада ең ірі ғылыми-

зерттеу қызметі мен алдыңғы қатарлы нәтижелерін көрсететін кәсіби білімінің ерекшеліктеріне мән береді.

Еуропаның көптеген елдерінде бүгінгі таңда жүргізіліп жатқан реформалар алғашқы шетел тілін ерте міндетті түрде оқытуды талап етеді. Испанияда ол – 3 жастан бастап, Мальтада – 5 жастан бастап, Францияда, Швецияда және Польшада – 7 жастан, Литвада – 8 жастан, Исландияда – 9 жастан бастап оқытылады [8].

Финляндиядағы бастауыш мектепте шетел тілі мұғалімін даярлау көп деңгейлі білім беру жүйесінде оқу бағдарламаларын әзірлеуге, болашақ маманның біліктілігіне қойылатын жоғары талаптарға, тәжірибеге бейімделуге және «Шетел тілі» пәнін кіріктірілген бастауыш білім беру ортасына қосу мүмкіндігіне ерекше көзқараспен ерекшеленеді.

Эстониядағы шетел тілдерін ерте оқытудың профильдік бағдарламасы бастауыш сынып мұғалімдерін және мектепке дейінгі білім берудің мұғалімдерін даярлау шеңберінде жүзеге асырылады. Гуманитарлық пәндер циклінен студенттер «Бастауыш мектептегі ағылшын тілі мұғалімі» немесе «Мектепке дейінгі мекемедегі ағылшын тілі мұғалімі» мамандығы бойынша негізгі мамандықтарына байланысты таңдауға болады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Шеттілін ерте жастан білім беруде түрлі елдерде қолданыстағы шетелдік тәжірибесін талдау нәтижесінде, көптеген елдерде оқытудың негізгі мақсаты шетел тілдерін ерте жастан оқытуға негізделгеніне көз жеткіздік. Оқыту барысында жоғары сапалы, лингвистикалық және әдістемелік жағынан дайындық керек екеніне көз жеткіздік. Алайда, әрбір ұлттың ұлттық білім беру жүйесінде екпін мен ерекшеліктер болады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Мемлекет басшысы Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. «Қазақстанның үшінші жаңғыруы : жаһандық бәсекеге қабілеттілік» 2017 жылғы 31 қаңтар, Қазақстан Республикасы президентінің ресми сайты

2 Тілдерді дамыту мен қолданудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасы Әділет министрлігі

3 **Gaynor, Brian.** Teaching English to Young Learners in Japan : Communicative Competence and Classroom Reality. // Proceedings of CLaSIC 2014. – P.118–127.

4 **ANTHONY Gregory, C.** Developing Japanese Elementary Students' English Communication Abilities : Manifesto and Reality. – P.11–29

5 **Москвина, О. В.** Современная технология обучения иностранному языку в японской школе // Сибирский педагогический журнал.– № 6. – 2015. – С. 167–167.

6 **Masashi Otani,** Communicative Language Teaching in English at Japanese Junior High schools. – P. 285–305.

7 **Радионова, Н. Ф., Кропачева Соболевская, М. В.** Зарубежный опыт профессиональной подготовки педагогов.

8 **Сизова, О. А.** Раннее обучение языкам – путь к мультилингвизму // ПЕДАГОГИКА, Южно-Российский государственный университет экономики и сервиса (Статьи по специальности 13.00.08). – 2010. –№ 3. – с. 181–189.

9 Council of Europe 2001: Common European Framework of Reference for Languages : learning, teaching, assessment. – Cambridge : Cambridge University Press. – P. 260.

10 Көптілділік зертханасы [Электронды ресурс]. – <http://www.kazguiu.kz/kz/basty-bet/about-university-3/halykaralyk-yntymaktastyk/koptildi-bilim-beru-laboratoriyasy/koptildik-zerthanasy/>

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

Д. Т. Тулекенова

Зарубежный опыт профессиональной подготовки педагогов по раннему иноязычному обучению

Педагогический факультет иностранных языков,
Казакский университет международных отношений
и мировых языков имени Абылай хана,
г. Алматы, 050022, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 26.11.18.

D. T. Tulegenova

Foreign experience of professional teacher training in early foreign language education

Pedagogical Faculty of Foreign Languages,
Kazakh Ablai Khan University of International Relations
and World Languages,
Almaty, 050022, Republic of Kazakhstan.
Material received 26.11.18.

В статье излагаются целенаправленные, содержательные и структурированные параметры подготовки педагогов к раннему обучению детей иностранным языкам в Японии и европейских странах. Описываются основные положения современного стандарта образования, используемые при преподавании иностранного языка, а также некоторые компетенции, полученные учащимися в процессе обучения иностранному языку. Обсуждаются цели, содержание и структура национальных образовательных программ. Эти базовые исследования выбраны для дальнейшего анализа, чтобы подчеркнуть сходство и различия моделей в разных странах. Эти данные показывают последние изменения в понимании целей и задач профессиональных программ подготовки учителей, связанных с преподаванием на раннем иностранном языке, открывают новые перспективы для распространения опыта и развития профессионального образования в Казахстане.

The article presents current results of the research of professional teacher training for teaching foreign languages to young learners in Japan and Europe. It describes the main provisions of modern education standard used in teaching a foreign language and also includes some competences acquired by students in the process of foreign language teaching. It discusses aims, contents and structure of national educational programmes. These basic researches are chosen for further analysis to emphasize similarities and differences of the models in different countries. These findings reveal recent changes in understanding of aims and mission of professional teacher training programs related to early foreign language teaching, open new perspectives for the experience dissemination and development of professional education in Kazakhstan.

FTAMP 378 14.35.09

К. А. Тулеужанова¹, С. С. Онгарбаева²

¹п.ғ.к., қауымд. профессор, «Музыкалық білім» кафедрасы, Педагогика және психология факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы
²п.ғ.м., «Музыкалық білім» кафедрасы, Педагогика және психология факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹nur_gosha@mail.ru; ²sabitovna2018@mail.ru

Д. РАҚЫШЕВТЫҢ ӘНШІЛІККЕ БАУЛУ ӘДІСТЕМЕСІ

Мақалада Қазақстан Республикасы әншілік әндердің орындау және мәнері мен ерекшеліктеріне қарай, айырықша бірнеше аймақтық мектептер сипатталған. Олардың ішінде Арқа мектебі, Жетісу мектебі, Батыс Қазақстан мектебі. Жетісу мектебінің өкілі, Жетісу композиторы, Дәнеш Рақышевтың музыкалық-педагогикалық тәжірибесіне сипаттама берілді. Бұл мақалада әншінің ән айту әдіс-тәсілдерінің ерекшеліктерін анықтауға әрекет жасалды, және Қазақстандағы вокальдық педагогиканың дамуына үлес қосуда.

Дәнеш Рақышевтың вокальдық әдістемесіне талдау жасауда А. Г. Менабенидің «Методика обучения сольному пению», Л. Б. Дмитриеваның «Основы вокальной методики», Б. Орловановтың, «Певческий голос и методика его постановки», М. Л. Львовтың «Из истории вокального искусства», Ф. Лампертидің «Искусство пения», В. М. Морозовтың «Тайны вокальной речи» және «Вокальный слух и голос», К. М. Малышеваның «Әншінің дауысын қою, яки оны кәсіби әншілікке даярлау үшін бейімдеу және дамыту» және т.б., сонымен бірге М. С. Сеченов, И. П. Павловтың физиология саласындағы ғылыми еңбектердегі зерттеу нәтижелеріне сүйендік. Сонымен қатар 1990–1992 жылдары қазіргі Дәнеш Рақышев атындағы Алматы облыстық № 3 мектеп-интернатында эстетикалық тәрбие беру жөніндегі директордың орынбасары кәзіргі ұақытта І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің педагогикалық ғылымдарының докторы, профессор Дюсембинова Р. К. қызметін атқарған тұстағы Дәнеш Рақышевтың әншілікке баулу тәжірибесі жөніндегі деректі материалдар негізге алынды.

Кілтті сөздер: вокалдық мектебі, Батыс Қазақстан мектебі, Арқа мектебі, Жетісу мектебі, музыкалық-педагогикалық мұрасы, дәстүрлік ән айту, әншілік мектеп, музыкалық шығармашылығы.

КІРІСПЕ

Шығармашылық өмірінде ұлттық өнерді өркендетуге бүткіл болмыс-тіршілігін арнаған, бар ғұмырын өнер үшін сарп еткен Дәнеш Рақышевтың артында қалдырған музыкалық-педагогикалық мұрасы бағалаған баға жетпес құнды мұра. Д. Рақышевтың музыкалық шығармашылығы ұлттық болмысты танытуда көркемдік нақышымен, музыкалық мазмұнының тереңдігімен, қайталанбас әншілік дәстүрімен құнды. Сондықтан да, әншінің музыкалық шағрмашылығының қайталанбас әншілік, сазгерлік мәнері, педагогикалық, қызметі үлкен қызығушылық тудырады. Д. Рақышевтың музыкалық-педагогикалық мұрасында айтарлықтай педагогикалық идеялар жинақталған, алайда, өкінішке орай, олар өз деңгейінде анықталмағандықтан, жүйеленбегендіктен күні бүгінге дейін ұрпақ тәрбиесінде кәдеге толыққанды аспай отыр.

Бұл туралы белгілі ақын-жазушылар С. Бақбергенов, Б. Нұржекеев, О. Асқар, Е. Бейсенбек, қоғам қайраткері Қ. Сұлтанов және т.б. замандастары мен шәкірттерінің жекелеген мақалаларынан, Т. Исабектің «Әнші Дәнеш» деректі романынан, Қ. Толыбаев құрастырған «Әнші Дәнеш» естелік-жинағынан және Д. Рақышевтың «Өнермен өзектес өмір», Р. Имәрованың «Өткеннің бәрі аялы» күнделік-естелігінен табуға болады. Бірақ олар ғылыми тұрғыдан толық талданбаған және музыкалық-эстетикалық тәрбиенің дамуына қосқан үлесінің мәні жеткілікті ашылмаған.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Осы тұрғыдан алғанда Д.Рақышев жөнінде жарық көрген еңбектерге және мерзімді басылымдарда жарияланған материалдарға, публицистикалық, мемуарлық әдебиеттерге, репертуарындағы әндерінің, төл әндерінің музыкалық-педагогикалық мазмұнын тарихи уақиғалар контекстінде хронология бойынша сараптау, мұрағат, мұражай материалдарын, замандастарының естеліктерін талдау негізінде Д. Рақышевтың бірегей әншілік мектебінде қалыптасқан дәстүрінің ерекшеліктерін ашып көрсету жастардың музыкалық-эстетикалық, адамгершілік тәрбиесіне игі ықпалын тигізетіндігіне сеніміміз мол.

Қазақ халқының әншілік өнерінде әндердің орындалу мәнері мен ерекшеліктеріне қарай, айырықша сипаттағы бірнеше аймақтық мектептер қалыптасқан. Оларды шартты түрде Арқа мектебі, Жетісу мектебі, Батыс Қазақстан мектебі деп саралауға болады.

Арқа мектебінің өкілдері Біржан, Ақан, Әсет, Үкілі Ыбырай, Балуан Шолақ, Майра Уәлиқызы, Шашубай, Ғазиз, Естай, Мәди сияқты өнер тарландары Арқа мектебінің әншіліктің мейлінше дамыған саласы екендігін таныта білді. Арқа әндері диапазоны мейлінше кең біркелкі еркін ырғақпен айтылады. Атақты әншілер-Арқа өңірінің әншілік өнерінің кәсіби мектебінің ірге тасын қалаушылар – Ж. Елебеков, Ж. Кәрменов, Қ. Байбосынов, бұлардан өзге, ән өнерінде ерекше із қалдырған Қ. Байжанов, Ә. Қашаубаев, М. Ержанов, Ж. Омарова, Ж. Қартабаева, Л. Сүйіндікова, М. Ешкеев саналады.

Батыс Қазақстан әншілік мектебін тілге тиек ететін болсақ, Батыс өлкенің кәсіби ән мектебі эпикалық дәстүр негізінде дамыған. А. Жұбановтың: «Қазақтың халықтық музыка мәдениетінде, оның ішінде, өнінің дамуында жыршылар үлкен рөл ойнайды» деген пікірі ән мен жыр егіз ұғым саналатын осы өлкеге қатысты. Батыс өңірдегі жыраулық-жыршылық өнердің жергілікті әншілік мектептің қалыптасуы мен өркендеуінде зор әсері болғаны анық. Батыстың кәсіби ән мектебі өз ішінде Мұхит әндері және Маңғыстау әндері болып екі салаға бөлінеді. Зерттеуші Ұ. Б. Намазова Батыстың кәсіби ән мектебі өз ішінде Мұхит әндері және Маңғыстау әндері болып екі салаға бөледі [3, 12–17 б.]. Батыс кәсіби ән мектебінің жарқын тұлғасы Мұхит Мералыұлының орны бөлек. Мұхиттың әндері – қазақ ән өнерін мазмұнының тереңдігімен байытқан аса бағалы мұра. Мұхит дәстүрін қаз қалпында жеткізуші дара тұлға Ғарифолла Құрманғалиевтің есімін ерекше атап өткен жөн.

Жетісу әншілік дәстүрі ежелден ерекше дамыған ақындық-жыршылық дәстүр халық әндері кәсіби әншілік мектептің қалыптасуына негіз болды. Оған ұйытқы болған Кенен Әзербайевты, Қапез Байғабылұлын, Пішан Жәлмендеұлын, Сәдіқожа Мошанұлын, Сауытбек Ұсаұлын Дәнеш Рақышевты атай аламыз.

Жетісу ән мектебінің кәсіби тұғырын қалаған – Ж. Кәрменов, оның ізін жалғастырушы шәкірті – Е. Қосбармақов.

Аталған кәсіби әншілік мектептердің қатарында Дәнеш Рақышевтың музыкалық-педагогикалық мұрасы бір төбе десек артық айтқандық емес. Сондықтан, Дәнештің әншілік шеберлігі мен сазгерлігімен қатар ұстаздық қызметіне лайықты мән берілген жөн. Дәнештің музыкалық шығармашылығын бақылаудан өзгеше көрініп, халқының қанымен келген тума талант иесінің әншілігі, жаңа буынға үлгі танытты, педагогикалық іс - әрекеттің нәтижесі сөйтіп кәсіби деңгейге жеткендігі, өз қатарынан озып шығып, ерекше талпынысының нәтижелі болғандығына көз жеткіземіз.

Ешкімге ұқсамайтын дара әншілік мектебі қалыптастыра білген Дәнештің кәсіби әнші екендігі даусыз. Өйткені ол: «... нағыз қыранды аяқ бауды шешкенде көретініміз сияқты домбыра қағысынан да байқау қиын емес. Дәнештің домбыра қағысында дәлдік, әсемдік, саздылық, құбылып жататын үнділік

кейбір әншілердің дауысынан әлдеқайда анық та қанық, сазды естіледі», – деп С. Бакбергенов бағалағандай, әншілік мектебін өзінің ізбасарлары, шәкірттері арқылы да танытып кетті [1, 11–12 б.]. Олардың қатарында М. Мұқанов (Қазақстан Республикасының Еңбек сіңірген әртісі), Ж. Мырқаев (Ә. Қашаубаев атындағы байқаудың жеңімпазы), А. Бакбергенов (Қазақстан Республикасының Мәдениет қайраткері), А. Қармысов (Қазақстан Республикасының Мәдениет қайраткері), Н. Жампейсов (Ә. Қашаубаев атындағы байқаудың лауреаты, «Шабыт» халықаралық фестивалінің лауреаты), С. Шыныбаев (білім магистры, І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің педагогика және психология факультетінің оқытушысы) және т.б. атап өткен жөн.

Дәнештің музыкалық-педагогикалық тәжірибесіне сипаттама беруге оңайшылықпен қол жеткізу қиын. Себебі, әлемдік деңгейдегі майталман әнші-педагогтар өздерінің тәжірибесін арнайы оқулықтар немесе оқу құралдары арқылы емес, практика жүзінде жеткізіп келгендігі белгілі. Оның үстіне вокалдық педагогика әлі де болса жете зерттелмеген, тіпті осы өнерді педагогика терминологиясында ғылыми тұрғыдан негіздеме берілмеген сала. Әнші педагогтардың, тіптен алғанда жалпы ұстаздардың өзінің бақылау нәтижесінде қорытылған ой-пікірін, педагогикалық тәжірибесі нақты теориялық деңгейде тәржімелеп беруде қиналатындығы да жасырын емес. Алайда, Дәнеш Рақышевтың педагогикалық мұрасының, оның әнші тәрбиелеудегі практикалық тәжірибесі тіпті, саиқалы ғылыми долбарлармен дәлелденбесе де, оны жинақтап, қорытуға талпыныс жасау біздің борышымыз деп санаймыз.

А. В. Сиркисян «О некоторых вопросах вокальной школы» атты еңбегінде: «Вокалдық педагогика өкілдерінің әншілікке тәрбиелеу әдістемесі көпшілігіне интуицияға, тәжірибеге, әншілік дәстүрге негізделген эмпирикалық сипат тән», – дегендей Дәнеш Рақышев жас әншілерді тәрбиелеу процесінде өзінің бірегей ән салу техникалық тәсілдерін, ішкі үнге – интуицияға сүйенетін түйсінгендерін қолданды [2, 9–29 б.]. Бұл түсіндірмелер әнші даусының әдемі әуезділігін, әншілік үн шығарудың түрлі қасиеттерін түйсінуді сипаттайтын образды бейнелі сөздер түрінде қамтамасыз етіп отырды. Сөйтіп эмпирикалық жолмен шәкірттерінің, осы образды бейнелі сөздерді өзінің бұлшық ет түйсіктеріне және өзіне тиісті үн шығару ұғым – түсініктеріне «аудару алуына» қол жеткізе білді.

Дәнеш Рақышевтың вокалдық әдістемесіне талдау жасауда А. Г. Менабенидін «Методика обучения сольному пению», Л. Б. Дмитриеваның «Основы вокальной методики», Б. Орловановтың, «Певческий голос и методика его постановки», М. Л. Львовтың «Из истории вокального искусства», Ф. Лампертидің «Искусство пения», В. М. Морозовтың «Тайны вокальной речи» және «Вокальный слух и голос», К. М. Малышеваның «Әншінің дауысын қою, яки оны кәсіби әншілікке даярлау үшін бейімдеу және дамыту» және

т.б., сонымен бірге М. С. Сеченов, И. П. Павловтың физиология саласындағы ғылыми еңбектердегі зерттеу нәтижелеріне сүйендік.

Сонымен қатар 1990–1992 жылдары қазіргі Дәнеш Рақышев атындағы Алматы облыстық № 3 мектеп-интернатында эстетикалық тәрбие беру жөніндегі директордың орынбасары қазіргі уақытта І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттің университетінің педагогикалық ғылымдарының докторы, профессор Дюсембинова Р. К. қызметін атқарған тұстағы Дәнеш Рақышевтың әншілікке баулу тәжірибесі жөніндегі деректі материалдар негізге алынды. Әрине, ән салуға үйренушілердің үн қалыптастыру процесінде вокалдық әуездің сапасын оларды санамен елестете алу және өзінің ән салу тәжірибесінде қалыптастыруы ұзақ та, қиындығы мол әрекет. Мәселен, әдемі «үн қалыптастыру», «алған демді үнемдеу», «дыбысты, үнді шығаруға демді тірек ету» және т.б. түсініктерді санамен меңгеріп, дауыс аппаратының бұлшық еттерінің жұмысын дұрыс бағыттау оңайшылықпен қолға түспейді. Дәнештің шәкірттерінің пікір пайымдауларына қарағанда, бұндай ән салу тәсілдері кейбіреулерінде ұстаздың бұлшық етті жұмсау тәсілдерін тікелей көшіру, ал кейбіреулерінде өзінің елестетуі негізінде қалыптасқан қайсыбір әдемі үнді интуиция арқылы қалыптастыру жүзеге асырылған. Ал шәкірттерінің көпшілігі, олардың ең таланттыларының бірі Н. Жанпейсов тұжырымдағандай: «Менің ән салуға машықтанғанымның алғашқы кезеңдерінде ұстазымның ән салу тәсілдеріне еліктеуімнің пайдасы көп болды. Бұдан әрі бірте-бірте «еліктеуден ерекшелік туады», – деп ұстазымның өзі айтқандай, Дәнеш Рақышевтың ән салуындағы вокалдық механизмінің мәнін санамен ұстануға, меңгеруге тырыстым» [4].

Дәнеш Рақышев ұстаздық қызметте, ең алдымен табиғи дауысы мен музыкалық қабілеті және белгілі бір ән салу тәжірибесі бар жастарды таңдайтын.

Дәнеш үннің, өкпедегі ауадан шығатын демнің тегеурінді қысымын қарсы тұратын дауыс талшықтарының тербелісі (вибрация) әсерінен пайда болатынын тапқырлықпен сезіне білді. Және осындай физиологиялық әрекет процесінде шәкірттерінен әнші даусын жасаудағы дауыс аппаратының бұлшық еттерінің әрқайсысының ерекшеліктерін тап басып, мән беруді талап ететін. С. Шыныбаев осындай ерекшеліктерді былайша жеткізеді: «Дәнеш аға әншілік әдіс-тәсілдерді мейлінше тәптіштеп тек ауызша ғана емес, ерінбей-жалықпай, сырт көзге елене бермейтін ерекшеліктерді мысалдап, домбырамен сүемелдей отырып түрлі ән фрагменттерін өнге сала отырып түсіндіруші еді» [4].

ҚОРЫТЫНДЫ

Дәнеш Рақышевтың педагогикалық қызметке бейімділігі елге оралған соң, Жаркент өңірінде халық театры ашып, ұйымдастыру кезеңінде

калыптаса бастаған еді. Өншінің күнделік – естелігінде: «Айтуға оңай, ел ауыл көлемінде өнер көрсетіп, кәсіби мамандық өлшемнен өнерпаз жастардан «халық театры» атағын алғанға дейін өскен театр құру талай машақаты бар тірлік», - деп еске алғанындай, бұл әрекет өзінің өнші-сахна шебері ретіндегі шеберлігімен, ұйымдастырушылық қабілетімен бірге жастарды кәсіби деңгейге дейін жетілдіруде педагогикалық қабілетін де талап еткен-ді. Дәнеш аса бір көрегендікпен домбырамен өзін-өзі сүйемелдеп ән салушыны өншілікке баулып, кәсіптік деңгейге жеткізуде белгілі бір вокалдық оқығудың принциптері мен әдістерін ұстанған. Ұстаз шәкірттерінің өншілік дауыс қойылымы, үн қалыптастыру мен дауыс тембрі және қуаты, артикуляция, дикция тазалығы сияқты вокалды-техникалық, көркемдік дағдыларын, орындаушылық нышандарын, музыкалық-эстетикалық талғамдарын дамытуда бірегей өншілікке баулу әдістемесін қалыптастырушы.

Қорыта айтқанда Дәнеш Рақышевтың вокалдық педагогикасы әлі де болса қазынасы ашылмаған сыр сандық. Дәнеш Рақышевтың шәкірттерін өншілікке баулып, кәсіптік деңгейге жеткізудегі әдістемесін тереңінен жан-жақты зерттеп, ұрпақ кәдесіне асыру біздің борышымыз деп санаймыз.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Бақбергенов, С.** Өнші Дәнеш / Құрастырған Қ. Толыбаев. – Алматы, «Жалын баспасы», 2001. – 216 б.

2 **Сиркисян, А. В.** О некоторых вопросах вокальной школы /Сб. статей «Вопросы вокальной педагогики» /Под ред. Л. Б. Дмитриевой. – М. : Государственное музыкальное издательство, 1962. – 145 с.

3 **Намазова, Қ. Б.** Қазақ халық әндерінің дәстүрлі мектептерге бөліну ерекшеліктері /Қ. Б. Намазова /Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. «Көркемөнерден білім беру» сериясы. – 2014. – № 2 (39). – 12–17 б.

4 **Дюсембинова, Р. К.** Музыкально-педагогическое наследие Данеша Рақышева. [Электронный ресурс]. – <http://libed.ru/konferencii-pedagogika/>

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

К. А. Тулеужанова¹, С. С. Оңгарбаева²

Методика обучения пению Д. Ракишева

^{1,2}Факультет педагогики и психологии,

Жетысуский государственный университет имени И. Жансугурова,

г. Талдықорган, 040000, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

К. А. Tuleuzhanova¹, S. S. Ongarbayeva²

Rakishev's method of teaching singing

^{1,2}Faculty of Pedagogy and Psychology,

I. Zhansugurov Zhetysu State University,

Taldykorgan, 040000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

Статья посвящена исторически сложившимся трем блестящим певческим школам в Республике Казахстан которые отличались стилевыми манерами исполнительства, таким как школа Арки, школа Жетысу, школа Западного Казахстана. Ярким представителем певческой школы Жетысу является певец-композитор, основатель своеобразной певческой школы Данеш Рақышев. В данной статье предпринята попытка раскрыть особенности певческой методики певца, изучение которой несомненно внесет весомый вклад в развитие вокальной педагогика Казахстана. При изучении вокальной методики Д. Ракишева был проделан анализ следующих трудов: А. Г. Менабиди «Методика обучения сольному пению»; Л. Б. Дмитриева «Основы вокальной методики»; Б. Орлова «Певческий голос и методика его постановки»; М. Л. Львова «Из истории вокального искусства»; Ф. Ламперти «Искусство пения»; В. М. Морозова «Тайны вокальной речи» и «Вокальный слух и голос», К. М. Мальшиева «Настройка голоса певца или адаптация его к профессиональному вокальному обучению». Также были изучены результаты исследований в области физиологии М. С. Сеченева и И. П. Павлова. В процессе исследования авторы статьи просмотрели документальный фильм о творческой деятельности Данеш Ракишева. Материалы предоставила доктор педагогических наук профессор Дюсембинова Райфа Кыдырловна.

In the Republic of Kazakhstan historically there were three brilliant singing schools, such as school of Archy, school of Zhetysu, school of the Western Kazakhstan which differed in original style manners of performance. The bright representative of singing school of Zhetysu is the singer-composer, the founder of a peculiar singing school Danesh Rakishev. In this article we try to open the features of a singing technique of the singer. His works will bring powerful contribution to the development of vocal pedagogics of Kazakhstan.

In the study of vocal techniques of D. Rakishev there has been done an analysis of the following works: A. G. Manabadi «Methods of teaching solo singing»; L. B. Dmitrieva «Fundamentals of vocal technique»; B. Orlov «The Singing

voice and the method of its production»; M. L. Lvova «Of the history of vocal art»; F. Lamperti «Art of singing»; V. M. Morozov, «The Secrets of vocal speech» and «Ear and voice», K. M. Malysheva «Setting the voice of the singer or adaptation to professional vocal training». The results of researches in the field of physiology of M. S. Sechenov and I. P. Pavlov were also studied. During the study, the authors reviewed a documentary about the creative activity of Danesh Rakishev. The materials provided by the Doctor of pedagogical sciences professor Dyusseminova Rarifa.

FTAMP 14.35.09

К. А. Тулеужанова¹, А. Макажанова²

¹п.ғ.к., қауымд. профессор, «Музыкалық білім» кафедрасы, Педагогика және психология факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ., 040000,

Қазақстан Республикасы

²магистрант, «Музыкалық білім» кафедрасы, Педагогика және психология факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы

e-mail: ¹nur_gosha@mail.ru

БОЛАШАҚ МУЗЫКА МУҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ДАЯРЛАУЫНДА ЗАМАНУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Мақалада болашақ музыка мұғалімнің кәсіби даярлығына интерактивті технологияларды қолдану қажеттілігі түсіндіріледі. Интерактивтілікті интерпретациялауды талдауда нақты қалыптасқан анықтамасы жоқ термин ұсынылған. Осы тұжырымдаманың әр түрлі түсіндірулерін талдау негізінде негізгі компоненттер: диалог, синтез, рефлексия, қарым-қатынас, түсіністік, өзара әрекеттесу, қарым-қатынас, интерпретация, түсініктеме, интонация және тәжірибе сияқты қарастырылады. Әдістемелік деңгейде дидактикалық және гуманитарлық білімдегі интерактивті тұжырымдамалық ұстаным байқалады.

Интерактивті оқытудың негізгі сипаттамалары, сондай-ақ, өнер, мәдениет, көркемдік қабылдау және көркем шығармашылық гуманитарлық ғылымдардың және жалпы өнердің іргелі санаттары болып табылады. Демек, интерактивті білім беру контекстінің мазмұны көзқарасқа ұқсас және өнерді меңгерудің ерекшеліктері интерактивті технологияларды қолдану үлкен әлеуетке және музыкалық пәндерді үйрету қабілетіне ие екендігін көрсетеді.

Кілтті сөздер: интербелсенді оқыту, өнер, мәдениет, кәсіби даярлау, музыкалық білім, білім беру, музыка мұғалім, тыс жұмыстар

КІРІСПЕ

Музыкалық білім берудің жаңа стандартында интерактивті оқыту Қазақстанда мамандар даярлаудың құзыреттілік моделінің аса маңызды

компоненті болып табылатындығын ресми түрде бекітіп берілген. Осылайша, 5B010600 - жоғары кәсіби білім музыкалық білім берудің дайындық бағытындағы республикалық жалпыға міндетті білім стандартында мемлекеттік білім беру стандартында «құзыреттілік тұрғыны жүзеге асыруда білім алушыларды қалыптастыру және кәсіби дағдыларын дамыту мақсатында оқыту процесінде дәрістерді белсенді және интербелсенді өткізу формаларын (компьютерлік модельдеу, іскерлік және рөлдік ойындар, нақты жағдаяттарды талдау, психологиялық және басқа да тренингтер) аудиториядан тыс жұмыстармен ұштастыра отырып кеңінен қолдану қажеттілігіне мән берілген.

Бүгінгі қоғам белгілі бір меңгерілген білім мен дағдылардың жиынтығын иеленуші ғана емес, сондай-ақ, осы білім мен дағдыларды қолдана білуге және соның негізінде өз бетімен іздеу бойынша қажетті жаңа білім ала білуге қабілетті ғана емес, міндеттерді шешу мақсатында жаңа идеялар мен тәжірибені ұштастыра білуін талап етеді. Ал бұл болса, өз кезегінде болашақ маманнан ақпарат көздерімен өзара іс-қимылда коммуникативтік дағдылары мен амалдарын меңгеруін талап етеді. Басқаша айтқанда, жеке тұлғаның табысты болуы, қазіргі заманғы маманның кәсіби қызметінің тиімділігі көпшілік жағдайда интербелсенді ақпарат алмасу дағдыларымен қамтамасыз етіледі.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Энциклопедиялық анықтамалық әдебиетте интербелсенділік ұғымына төмендегідей анықтамалар берілген:

– байланыс жасауға қатысушылардың (көрермендермен, бағдарлама құрушылармен) арасындағы тікелей эфирдегі радио-теле көрермендер мен тыңдаушылардың, аудиторияның пікірін есепке алу; ақпараттық сферада - жұмыс барысында пайдаланушылардың тікелей өзара іс- әрекеттері, мұндай өзара іс-қимыл құралдарын қамтамасыз ету. Интерактивті кесте – пайдаланушының сұранысына жүйенің (интербелсенді мультфильм, интербелсенді сұрақнама) жауабы дереу келіп түсетін адамның және электронды есептегіш машинаның диалогы [1, 205 б.];

– өнер саласында – суреткер мен көрерменнің өнер туындыларын тікелей қабылдау кезіндегі тікелей әрекеттестігі; интербелсенділік өз ретінде адам алғаш картинаны көргенде онымен айла-шарғы жасау кезінде пайда болады [15, 410 б.];

– субъектаралық өзара әрекеттестікте-екі жақты субъектаралық белсенділік немесе диалогтың белсенді кестесі. Мәселен, интербелсенді білім беру технологиялары [2, 180 б.];

– оқытуда ағылшын тілінде *interacion*-өзара әрекеттестік) – меңгертілетін тәжірибенің саласы саналатын білім алушының оқу аясымен, оқу ортасымен тікелей өзара әрекеттестігі [3, 107 б.].

Интербелсенділік заманауи білім беру парадигмасындағы басты ұғымдарының қатарынан саналады. М. В. Кларин «Дәстүрлі оқытуда жетекші (тренер, оқытушы, мұғалім) оқу ақпараттарын өзінің өн бойы арқылы өткізуші «сүзгі», ал интербелсенді оқытуда жұмыс істеудегі көмекшінің, ақпарат көздерінің біреуі іспеттес рөлін атқарады». Дәстүрлі оқытуға қарағанда интербелсенді оқытуда білім алушылардың жетекшімен өзара әрекеттестігі өзгереді, яғни оның белсенділігі білім алушының құзырына ауысады да, бастамашылыққа жағдай туғызу міндеті жүктеледі. Осылайша оқытуда оқушылар тек енжар «білім алушылар» емес, дайын білім бере салмай, өзбеттілік ізденіске талпындырушы жетекшінің тәжірибесімен салғастырғанда тәжірибесінің ешбір маңызы бар толық құқылы қатысушыға айналады [4, 13 б.].

Интербелсенді оқыту білімді, іскерліктерді, дағдыларды, сонымен қатар іс-әрект амалдары мен коммуникацияны молайтып қана қоймай, білім беру процесіне қатысушыларды санамен пайымдалатын жеке және ұжымдық іс-әрекет толғаныстарына кіріктіру арқылы білім алушылардың жаңа мүмкіндіктерінің ашылуын қамтамасыз етеді. Бұндай оқыту тәжірибе жинақтау, құндылықтарды санамен пайымдау және қабылдау, құзыреттіліктердің қалыптасуы мен жетілдірілуі үшін аса тиімді болмақ [5, 13 б.].

«Интербелсенді-тәжірибе-құзыреттіліктер» тізбегіндегі арқауда жеке тұлғаның алуан түрлі кәсіби іс-әрекеттерді және қатынастарды жүзеге асыруға қабілеттілігі ретіндегі құзыреттіліктердің қалыптасуында тәжірибе аса зор рөл атқарады.

Интербелсенділік ұғымы бүгінгі таңда білім беру практикасында үдемелі ғылыми-әдістемелік өңдемелеу үстінде. Ғылыми айналымдакелесі сининим іспеттес категориялар кездеседі: жоғары мектептегі білім беру жүйесіндегі интербелсенді оқыту процесінің моделі (С. Б. Калиновская), интербелсенді оқыту моделі (Л. А. Иванова), интербелсенді оқыту (А. Е. Авдюкова, Л. Н. Вавилова, Л. А. Вакуленко, М. В. Кларин, С. Г. Корниенко, Е. С. Королькова, Т. С. Панина, И. Е. Уколова) және т.б.

Мамандар арасында «интербелсенді» терминін түсіндіретін нақты тұрақтанған анықтама жоқтың қасы. Дегенмен түрлі пайымдаулардың негізінде осы терминнің өте-мөте айшықты белгілерін атап өтуге болады:

– білім алушылардың өзара әрекеттестігінің ерекшеліктері және білім беру процесіндегі сол өзара әрекеттестіктің әлеуеті (С. Б. Калиновская);

– педагог пен білім алушылардың өзара әрекеттестіктерінің бағыттылығының өзгеруі, яғни педагогтың белсенділігі оқушының белсенділігі алдыңғы қатарға шығады, ал педагогтың міндеті-олардың бастамашылдықтарына жағдай туғызу (М. В. Кларин);

– ақпараттар ағымындағы екі жақты бағыттағы диалогтық режим (Е. В. Чуб);

– қатынасқа бойлап енген оқыту; диалогтық нысанның үстемдігіндегі білім беру процесі (С. Г. Корниенко);

– теориядан практикаға қарай емес, жаңа тәжірибенің қалыптасуынан қолдану арқылы теориялық пайымдалатын білім беру процесінің логикасын жүзеге асыру технологиясы (Т. С. Панина, Л. Н. Вавилова);

- нақты тәжірибеге қатысушылардың ой-толғаныстарын, қол жеткізілген тәжірибені пайымдау, оның рефлексия және практикада қолдануын қосып алғандағы процесс (В. А. Вакуленко, И. Е. Уколова, Е. С. Королькова).

Сонымен интербелсенді оқыту өзара ірекеттестік, диалог формасындағы қатынас жасау, ой-толғау, пайымдау, және жалпылау (рефлексия) білім беру процесінің барлық субъектілерінің тәжірибесі арқылы түсіндіріледі.

Мұғалімнің жалпы кәсіби даярлығы мәселелері «Ф. Н. Гонобалин, Л. Я. Рувинский, И. Я. Лернер, Ю. К. Бабанский, М. Н. Скаткин, Р. П. Скульский, А. Е. Кондратенкова, Н. В. Кузьмина, В. А. Сластиенин, В. П. Беспалько, және т.б. ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған.

Қазақстанда мұғалім даярлығының түрлі аспектілерінің қарастырылуы бойынша (Н. Д. Хмель, Т. С. Сабыров, А. П. Сейтешов, Р. Р. Жәрдемалиева, А. Е. Абылқасымова, А. А. Молдажанова және т.б.) зерттеулері біз үшін үлкен қызығушылық тудырады

Жоғарыда аталған зерттеушілердің пікір, көз-қарастарын талдау бүгінгі ЖОО-да болашақ мұғалімнің кәсіби маңызды сапаларын қалыптастыруға қажетті білім беру мен оқыту әдістемесінің мазмұны жеткілікті деңгейде әлі де қамтамасыз ете алмай отырғандығына көз жеткізеді. Міне, сондықтан да болашақ маманның кәсіби іс-әрекетін жүзеге асыруға деген теориялық және практикалық жетілдіру бағытындағы ЖОО-ның негізгі бағыты олардың кәсіби маңызды сапаларын қалыптастыру болып саналады.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге жасалған талдаулар, болашақ мұғалімнің кәсіби маңызды сапаларын қалыптастыру мәселесінің көкейтестілігіне қарамастан, бұл мәселе төңірегіндегі зерттеулердің әлі де болса жеткіліксіздігін, жүйеленбегендігін көрсетеді.

Сан ғасырлық адамзаттық мәдениет және өнер атаулының құндылықтарына тәжірибесіне қол жеткізу және иелену білім беру процесінде жеке тұлғаны мәтіндері мен артефактыларын қоса алғандағы

шедеврлардың мазмұнын тамашалап толғандыруға, оған терең бойлауға, санамен пайымдауға және қайта қайтара пайымдауға, интерпретациялау, қайта қайтара интерпретациялауға талпындыратын өзара әрекеттестіктің диалогтық формалары арқылы жүзеге асырылады.

Диалогты үш әлемнің философиялық әмбебап феномен ретіндегі (әлемді тану, әлемнің сипаты және әлемнің эстетикасы) диалогтың өзін талдауға алған М. М. Бахтина и В. С. Библер еңбектерінде мәдениет феноменінің диалогтылығы жөнінде мән-мағынасы терең пайымдаулар кездеседі. М. М. Бахтин: «Өмір табиғатынан диалогтық. Өмір сүру дегеніміздің өзі салыстырмалы тыңдауға, сұратуға, жауаты болуға, келісуге және т.б. Бұл диалогта адам бүткіл өмір бойына бар жан дүниесімен, іс-қимылымен, тіпті көздерімен, еріндерімен қатысады» [2, 313 б].

В. С. Библер болса: «Мәдениеттің алуан үрлі формалары тарихи болмыстың түрліше ортақтастығы бір мәдениеттің кеңістігіне тартылады және иерархиялық түрде, сондай-ақ «гегльдік «жою» кестесімен немесе ағартушылық «прогресс» бойынша емес», алайда бір мезетте екі жақтың да (өте-мөте ерте кезеңдегі мәдениеттен-мейілінше кейінгіге қарай) векторларымен өзара, тең құқылы түйіседі [7, 44 б].

Мәдениет пен өнер туындылары материалдары негізінде интербелсенді оқыту, біздің пікірімізше жалпыадамзаттық құндылықтар кеңістікте ашылатын көп векторлы аяда өзара әрекеттестіктегі диалогтық технологиясыз жүзеге асырыла алмайды. Бұл жерде біріншісі педагог пен білім алушылардың ынтымақтастығы, ал екіншісінде барлық өткендегі, бүгіндегі мәдениеттердің бірі біріне өтпелі мәнімен түйісе келе қанығады.

Интерактивті білім беру мәдениет пен шығармашылық жағынан, біздің көз қарасымыз бойынша, технология сырттан диалогтық және саясатты жүйе өзара әрекет ете алмайды,

Біздің түсінігімізше диалогтықтың табиғатын мәдениеттің, өнердің, музыкалық білім берудің және ақпараттық коммуникациялық технологиялардың шекарасында ғылыми тұрғыдан зерттеу үшін болашағы зор айырықша проблема. Ал осы аса бай бағытты тек қана гуманитарлық білім мен гуманитарлық ойлау әдіснамасына сүйеніп өндемелеу мүмкін болады.

Диалогтық кеңістікті меңгеруге қарамастан оны жүзеге асыру ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану негізінде арнайы компьютерлік бағдарламалық ресурстары, телекоммуникациялық, Интернет ресурстары және т.б. арқылы жүзеге асырылады. Әрине, барлық мүмкін болатын ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану пайдаланушыға мәтін түрінде де, видео түрінде де, мультимедия және

т.б. түгелдей дерлік алуан түрлі презентациялардан өнер мен мәдениеттің шедеврларын тамашалауға қол жеткізеді. Жеке тұлғаның мәдениеттің өрісін онымен диалогтық қарым-қатынасқа түспей жатып мүмкін болмайды.

М. Ермолаева білім берушілер мен білім алушылардың білім беру процесіне қатысушылардың өзара әрекеттестік терін зерттей келе мынадай қорытындыға келеді: «Диалог дегеніміз қатысушылардың ой-пікірлері, сұрақтары мен жауаптары ғана емес. Ең бастысы ол сыртқы форма емес, талқылауға әрбір қатысушының ішкі жоспарында пайда болатын таным процесіне қарай шарықтайтын таным процесі» [8, 29 б.]. Ішкі жеке тұлғалық диалог интербелсенді оқытудың жүзеге асырудың шешуші факторы. Бұдан әрі интербелсенді дегеннің мәндік сипаттамасын, әсіресе музыкалық білімге қатысты қарастыралық.

А. Н. Леонтьев айтып өткендей адам өзінің өсіп, дамуына қарай өмірде өзіне дейін, ғылымда, мәдениетте және өнерде қалыптасқан міндердің жүйесін меңгереді [9]. Интербелсендінің екінші белгісі саналатын интерпретацияны жеке тұлғаның оның мәнін санамен пайымдаудың және сол арқылы интербелсенді әрекеттерді, яғни интеракцияны орындаудың негізі ретінде қарастырамыз.

Интерпретация символдық интеракцияда түсінікті және пайымдалған жалпы қабылданған мағынаның негізінде әрекетке талпындырады. Алайда сол мағыналарды санамен пайымдау ақыр соңында жағдаяттарды қайтан келістіруге, яғни жеке тұлғадағы сол жағдаяттарды қайта қайтар интерпретациялауын талап етеді. Бұдан әрі жеке тұлғаның жеке тұлғаны қанждай да бір құбылыстың, фактілердің (артефактілердің), мәдени феноменнің, интерпретацияның, әрекеттердің (интеракция) санамен пайымдауынан тұратын келесі тізбек пайда болады. Бұдан шығатын қорытынды интерпретация интерактивтің (интеракция) аса маңызды және анықтаушы сәті болмақ. Музыка өнерінде (Л. А. Баренбойм, Г. Г. Нейгауз) интерпретация жайлы көптеген ғалымдар түрлі аспектілерін қарастырған. Біздер музыканы оқытудағы интерпретация дегенді білім алушылардың алуан түрлі музыкалық іс-әрекеттерінде талдау және туынды авторының ойындағысына бойлап ену жүзеге асырылатын педагог пен білім алушыларда қайта жаңғыртылатын көркемдік-шығармашылықты өзара әрекетуінің формасы.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта айтқанар болсақ, музыка мұғалімінің кәсиби дайындығында интербелсенді оқытудың негізгі сипаттамалары саналатын мәдениет, өнер, психология, көркемдік қабылдау және көркемдік шығармашылық өзара

әрекеттестік, жалпылау, коммуникация, диалог, қайта интерпретациялау, қайта қайтар переинтерпретациялау, интонация, толғану, санамен пайымдау, жинақтау (рефлексия), тәжірибе болып табылатын сияқты гуманитарлық саланың ең басты категориялары. Демек, интерактивті білім берудің ұғымдық-терминологиялық аппаратының мазмұнын пайымдаудағы тұрғылардың арасындағы ұқсастығы және өнер атаулыны меңгерудің ерекшеліктері интерактивті технологияның кеңінен қолданыс табуы музыкалық пәндерді оқытудағы аса қажеттілігі мен мүмкіндігі мол екендігін көрсетеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Бунимович, Н. Т., Жаркова, Г. Г., Корнилова, Т. М. и др.** Краткий словарь современных понятий и терминов. 3-е изд., до- работ. и доп. – М. : Республика, 2000. – С. 205.

2 Толковый словарь русского языка начал XXI века. Актуальная лексика / под ред. Г. Н. Складневской. – М. : Эксмо, 2006. – С. 410.

3 **Тюмасева, З. И., Богданов, Е. Н., Щербак, Н. П.** Словарь – справочник современного общего образования: акмеологические, валеологические и экологические тайны. – СПб. : Питер, 2004. – С. 180.

4 Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад. – М. : Большая российская энциклопедия, 2002. – С. 107.

5 **Кларин, М. В.** Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта // Педагогика. 2000. – № 7. – С. 12–18.

6 **Бахтин, М. М.** К переработке книги о Достоевском // Бахтин М. М.. Эстетика словесного творчества. – М., 1979. – 313 с.

7 **Библер, В. С.** Нравственность. Культура. Современность. – М. : Знание, 1990. – 64 с.

8 **Ермолаева, М.** Интерактивность в обучении // Знание. – 2006. – № 2. – С. 29–30.

9 **Леонтьев, А. Н.** Проблемы развития психики. 3-е изд. – М. : МГУ, 1972. – 517 с.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

К. А. Тулеужанова¹, А. Макажанова²

Использование современных технологий в профессиональной подготовке будущего учителя музыки

^{1,2}Факультет педагогики и психологии,

Жетысуский государственный университет имени И. Жансугурова,
г. Талдыкорган, 040000, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

К. А. Tuleuzhanova¹, A. Makazhanova²

The use of modern technologies in the professional training of the future music teacher

^{1,2}Faculty of Pedagogy and Psychology,

I. Zhansugurov Zhetysu State University,
Taldykorgan, 040000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

В данной статье обосновывается необходимость применения интерактивных технологий в профессиональной подготовке будущего учителя музыки. Представлен анализ толкования интерактивности – термина, у которого пока отсутствует конкретное устоявшееся определение. На основе анализа различных трактовок данного понятия, рассматриваются основные составляющие такие как диалог, обобщение, рефлексия, общение, осмысление, взаимодействие, коммуникация, интерпретация, переинтерпретация, интонация, опыт. На методологическом уровне прослеживается общность концептуальных положений интерактива в дидактике и в гуманитарном знании.

Основные характеристики интерактивного обучения, а также тот факт, что искусство, культура, художественное восприятие и художественное творчество являются фундаментальными категориями гуманитарных наук и искусства в целом. Следовательно, содержание интерактивного образовательного контента похоже на точку зрения, а особенности овладения искусством демонстрируют, что использование интерактивных технологий обладает большим потенциалом и способностью преподавать музыкальные предметы.

From this point of view, the interactive technologies in the professional training of the upcoming teacher in music are refined. The analysis of the interactivity of the analytics is suggested by the fact that there is no

concrete detection of the concrete definition. Based on the analysis of diverse tracts, the basic concepts of dialogue, communication, reflection, mutual understanding, interconnection, interpreting, over-interpretation, intonation, optimism are examined. A methodological approach will be followed by a conceptual approach to interactivity in didactics and humanities.

Fundamental features of interactive teaching, as well as the fact that art, culture, imaginative and amateuristic creativity are the fundamental categories of humanitarian science and art in the whole. Looking forward to contributing to the interactive content, it is a demonstration of artistry, and the use of interactive technologies makes it possible to teach musical subjects.

ГРНТИ 14.35.07

К. А. Тулеужанова¹, Э. Д. Баженова², А. К. Туменбаева³

¹п.ғ.к., қауымд. профессор, Педагогика және психология факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, ҒТалдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы;

²PhD докторы, қауымд. профессор, Педагогика және психология факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, ҒТалдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы;

³білім магистрі, Педагогика және психология факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, ҒТалдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы

e-mail: ¹nur_gosha@mail.ru; ²bazhenova@inbox.ru; ³asel.tumen@mail.ru

ЭЛЕКТИВТІ КУРСТАР – ЖЕКЕ БАҒЫТ-БАҒДАР ТАҢДАУДЫ

Элективті курстар студенттің өзін-өзі және немесе болашақ кәсіби іс-әрекетіне бағдарлануына септігін тигізуге, студенттердің жоспарланған бейіні бойынша жағымды мотивациясын туындатуға, студенттерді таңдаған мамандығы бойынша болашақ кәсіби іс-әрекетінің жетекші бағыттармен таныстыруға, студенттердің танымдық іс-әрекетін белсендіруге және олардың ақпараттық және коммуникативтік құзыреттіліктерін жоғарылатуға бағытталады.

Білім беру мазмұнының тұжырымдамасы аға ұрпақтың еңбек саласында жинақталған тәжірибесін жеткізуді оның басты әлеуметтік функциясы ретінде қарастыра келе, төрт құрылымдық элементтерін ашып көрсетеді оның ішінде: білім беру кәсіби іскерліктер; кәсіби шығармашылық және ізденімпаздық іс-әрекеттер тәжірибесі; түрлі саладағы кәсіп түрлерімен шұғылданатын адамдарға, өзінің кәсіби әрекеттеріне деген эмоционалды-құндылықты қарым-қатынасы.

Психология-педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерді талдау көрсеткендей білім беру проблемалары, атап айтқанда, элективтік курстардың мазмұны әлі де болса оқу-әдістемелік жағынан жеткіліксіз қамтамасыз етілгендіктеріне көз жеткізеді. Сондықтан элективті курстардың мазмұнын өңдемеудің маңызды құралы ретінде педагогикалық жобалауға жүгінуге тиіспіз. Педагогикалық бейімделген білім, білік, дағдылар ретінде қарастырылатын «білім беру мазмұнының» ұғымын және жеке тұлғаның дамуын қамтамасыз етуші шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі мен әлемге эмоционалды-құнды

қарым-қатынас жүйесі ұғымдарын салыстыру негізінде, біз «элективті пәндер мазмұнын құрастыру» тұжырымын қалыптастыра аламыз.

Кілтті сөздер: элективті курстар, студенттер, тұрғылар, бакалавриат, білім алу, жеке бағыт-бағдар таңдауды, кәсіби іскерліктер, кредиттік оқыту жүйе.

КІРІСПЕ

Элективті курстар – жеке бағыт-бағдар таңдауды, білім алу траекториясын айқындауды, өз бетінше білім алу деңгейін жоғарылатуды және білімді студенттерге шығармашылықпен меңгеруді көздейтін кредиттік оқыту технологиясы бойынша білім беру жағдайында жоғары оқу орындарындағы мамандықтарға арналған типтік оқу жоспарының шамамен 80 % құрайды.

Бакалавриат деңгейіндегі білім бағдарламалары пәндерді оқытудың модульдік жүйесінің негізінде жобаланады. Теориялық оқытуға жұмсалатын жалпы жүктеме оқылатын пәндер тізімімен анықталады.

Жалпы білім беретін пәндер циклы (ЖБП) міндетті компонент және таңдау компоненті пәндерінен құралады. Базалық пәндер (БП) және бейіндік пәндер (БП) циклына міндетті компонент пәндермен қатар таңдау компоненті, яғни элективтік курстарды кіргізіледі.

БП (базалық пәндер) циклындағы пәндердің көлемі типтік оқу бағдарламасындағы пәндерді оқытуға бөлінген жалпы көлемінің 50%-ын немесе 64 кредитті құрайды, олардың 20 кредиті міндетті компоненттегі пәндерді, ал 44 кредиті таңдау компоненті, яғни элективтік курстарды оқытуға бөлінеді.

БП (бейіндік пәндер) циклындағы пәндердің көлемі типтік оқу бағдарламасындағы пәндерді оқытуға бөлінген жалпы көлемінің 25%-ын немесе 32 кредитті құрайды, олардың 5 кредиті міндетті компоненттегі пәндерді, ал 27 кредиті таңдау компоненті, яғни элективтік курстарды оқытуға бөлінеді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Элективті курстарға келесі ерекшеліктер тән. Атап айтқанда:

– бұндай толық мәнді түрде толықтырылған курстың «қондырма» сипатта болуы;

– элективті курстар жұмыс оқу жоспарында белгіленген жалпы, мамандық және қосымша модульдердің құрамына кіретін жалпы білім беру, базалық, кәсіптендіру циклындағы пәндердің мазмұнын тереңдету бойынша жүзеге асырылатын оқу жұмыс жоспарының маңызды компоненті саналады;

– студенттердің әр түрлі салалардағы танымдық мүдделерін қанағаттандыруға ықпал етеді.

Элективті курстар келесі мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған болуы тиіс:

– студенттің өзін-өзі және немесе болашақ кәсіби іс-әрекетіне бағдарлануына септігін тигізуге;

– студенттердің жоспарланған бейіні бойынша жағымды мотивациясын туындатуға;

– студенттердің таңдаған мамандығы бойынша болашақ кәсіби іс-әрекетінің жетекші бағыттармен таныстыруға;

– студенттердің танымдық іс-әрекетін белсендіруге;

– студенттердің ақпараттық және коммуникативтік құзыреттіліктерін жоғарылатуға.

Элективті пәндердің тиімділігіне студенттердің элективті курстар жөнінде толық ақпараттандырыла отырып таңдау мүмкіндігіне ие болаған жағдайда ғана жеткізіледі. болады.

Біріншіден, олар өз мүдделері мен жоспарларын санамен анық түсінулері тиіс.

Екіншіден, студенттердің ұсынылатын элективті курстардың қысқаша түйіндемелерін күні бұрын зерделеп, оқу-әдістемелік жинақтар түріндегі мазмұнымен қысқаша танысуға мүмкіндігі болуы тиіс.

Үшіншіден, элективті курсты жүзеге асыратын педагог, студенттердің курс жөнінде мазмұны туралы толықтай мағлұмат ала алуы үшін курстың тұсаукесерін өткізуі керек.

Элективтік курстардың басты ерекшелігі студенттердің кәсіби өзін-өзі анықтауына көмектесіп, жеке білім алу траекториясын еркін таңдауына мүмкіндік беретін вариативтік авторлық сипаты болып табылады. Осы орайда, профессорлық-оқытушылар құрамы, әсіресе жас оқытушылар бірқатар қиындықтарға кездеседі.

Білім беру мазмұнын құрудың әдіснамалық негіздерін В. В. Краевский, В. С. Леднев, М. Н. Скаткин және т.б. сияқты атақты ресейлік ғалымдар өңдемегендері белгілі [1; 2; 3].

Білім беру мазмұнының тұжырымдамасы аға ұрпақтың еңбек саласында жинақталған тәжірибесін жеткізуді оның басты әлеуметтік функциясы ретінде қарастыра келе, төрт құрылымдық элементтерін ашып көрсетеді:

1) Білім беру – бұл тиісті білім беру орнында жүйеге келтірілген білім, білік және дағдыларды игеру барысы және нәтижесі, білім алушыны өмірге және еңбекке дайындаудың қажетті шарты ретіндегі әлемдік және отандық еңбек тәжірибесі және кәсіби іс-әрекет жөніндегі білімдер. Оқыту мазмұнына жалпы және жеке білімдер тән.

2) Кәсіби іскерліктер – барысында ғылыми теорияны практикалық тәжірибе негізі арқылы оқытушылардың білім алушылардың біліктілігін арттыруға жол ашатын белгілі бір іс-әрекет амалдарын жүзеге асыру тәжірибесі. Әлемдік және

отандық еңбек тәжірибесі жөніндегі білім берудерін, кәсіби іс-әрекет амалдарын пайдалана алу іскерлігі, яғни бұрыннан қалыптасқан кәсіби іс-әрекет амалдарын жүзеге асыру тәжірибесінің меңгерілуі. Бұл кәсіби мәдениетті сақтау, жеткізу қабілетін қамтамасыз ететін тәжірибенің мазмұнын құрайды. Практикалық іскерліктер мен дағдылар теория мен практика бірлігінде білім алушылардың кәсіби мәдениетінің қалыптасуының бастауы болып табылады.

3) Кәсіби шығармашылық және ізденімпаздық іс-әрекеттер тәжірибесі. Бұл тәжірибе – жаңа проблемаларды шешуге мүмкіндік беретін адамзаттың даму үдерісінде жинақталған қазынасы. Ол өз кезегінде бұған дейін меңгерілген білім берудер мен іскерліктерді жаңа жағдайларда өз бетімен жүзеге асыруды, белгілі іс-әрекет амалдарының негізінде жаңа амалдарды қалыптастыруды талап етеді. Әлеуметтік тәжірибенің бұл түрі жас ұрпақтың кәсіби қабілеттері мен кәсіби мәдениетінің дамуын әрі қарай қамтамасыз етеді. Мұндай тәжірибе адамның кәсіптік әлеміне, оқыту қабылдау арқылы өзіне қарым-қатынасында көрініс табатын жеке тұлғалық сипатын танытады.

4) Түрлі саладағы кәсіп түрлерімен шұғылданатын адамдарға, өзінің кәсіби әрекеттеріне деген эмоционалды-құндылықты қарым-қатынасы. Бұл – бұрыннан белгілі кәсіби тәжірибені меңгерудің ең жоғарғы деңгейі. Бұл – тек білім беру, іскерліктер ғана емес, тұлғаның проблемалардың шешіміне деген өзіндік көзқарасы мен қарым-қатынасы. Мұндай жағдайда меңгерілген кәсіби-әлеуметтік тәжірибе білім алушылардың көзіне тиесілі кәсіби тәжірибесіне, кәсіби іс-әрекет ету амалдарына айналады.

Біздің пайымдауымызша кәсіби шығармашылық және ізденімпаздық іс-әрекеттер тәжірибесін қалыптастыруда элективтік курстың барлық компоненттері қатысады. Осы іспеттес курстардың мазмұнын құрастыруда И. И. Ильясовтың және Н. А. Галагенконың оқу материалын білім алушылардың танымдық іс-әрекеттерін өзара байланыстағы басты төрт іскерліктер негізінде құрылымдау туралы тұжырымдамасы негізге алынады [4]. Олар:

– белгілі бір модульдегі базалық және бейіндік пәндер бойынша білімдерін қолдана келе типтік пәндік тапсырмаларды шеше алу іскерліктері (типтік іскерліктер);

– белгілі бір модульдегі базалық және бейіндік пәндердегі материалдап негізінді логикалық тәсілдерді жүзеге асыра алу іскерліктері (логикалық іскерліктер);

– белгілі бір модульдегі базалық және бейіндік пәндер бойынша білімдерін пайдалана отырып қалыпты емес тапсырмаларды шеше алу іскерліктері (шығармашылық іскерліктер);

– белгілі бір модульдегі базалық және бейіндік пәндер бойынша білім алу талаптарын жүзеге асырудың жалпы тәсілдерін меңгеруі (білім алу іскерліктері).

О. Е. Лебедев, А. П. Тряпицына сияқты ғалымдардың еңбектерінде білім алушыларды өмірдегі қалыпты проблемаларды шеше білуге, яғни сол проблемалардың шешімін іздестіруде көмектесе алатын олардың мәні мен маңыздылығын пайымдау, оларды шешудің тұрақтанған ережелері мен мөлшерлерін игеру, оларға негіздеме бере алу және ақпарат көздерінде бағдар ала алуға үйрету проблемаларды шеше білуге үйретуді көздейтін қалыптастырылған білім беру мақсаттарына сәйкес, яғни құзыреттілікке ұласатын білім мазмұнының жетекші компоненті саналатын кәсіби шығармашылық және ізденімпаздық іс-әрекеттер тәжірибесі ретіндегі келесі бір аса маңызды мәселе туындайды [5; 6].

А. П. Тряпицына бойынша құзыреттілік өмір сүру әрекеттерінің түрлі сфераларындағы міндеттердің теориялық білімдер мен тәжірибе негізінде шешімін табуға қабілеттілікпен сипатталады [6].

Кәсіби шығармашылық және ізденімпаздық іс-әрекеттер тәжірибесі негізінде студенттердің әлем объектілеріне және кәсіптер әлеміне деген эмоционалды-құндылықты қарым-қатынасы қалыптасады. Сайып келгенде, кәсіби шығармашылық және ізденімпаздық іс-әрекеттер тәжірибесі және эмоционалды-құндылықты қарым-қатынастар құзыреттіліктің қалыптасуының негізі бола алпатындығына көз жеткіземіз.

Студенттердің әлем объектілеріне, сонымен қатар кәсіптер әлеміне деген құндылықты қарым-қатынасы жеке тұлғалық тәжірибені игеру арқылы қалыптасатындықтан, құзыреттілік тұрғы аясындағы элективтік курстардың мазмұнының жетекші құраушысы болып білім алушылардың кәсіби шығармашылық және ізденімпаздық іс-әрекеттер тәжірибесі саналады. Саналы түрде тандалып алынатын болашақ кәсіби білімділік траекториясы тек қана кәсіп әлемін тану ғана емес, қайсыбір кәсіпке қатысты қарым-қатынасты қалыптастыруға бағытталған. Бұл дегеніміз оқу орнын немесе кәсіпті таңдау әктісі ғана емес, бүткіл өмір бойы өзін-өзі анықтаудағы үздіксіз процесс.

Элективтік курстар бойынша берілетін білім беру мазмұны – көп деңгейлі құрылым екендігі туралы дидактикалық теорияға сүйене келе, оның әрбір деңгейін төмендегіше қарастыруға болады:

– білім беру мазмұнының әлеуметтік тәжірибенің педагогикалық тұрғыда түсіндірілентін құрамы (компоненттері), құрылымы (элементтері арасындағы байланыстар) және функциялары жалпыланған түрде анықталатын жалпы теориялық деңгейі;

– нақты пәндер деңгейі;

– мазмұнының құрамындағы нақты элементтері анықталатын нақты бір оқу пәніне қатысты оқу материалының деңгейі.

Кредиттік оқыту жүйесі бойынша элективтік курстардың мазмұнын құрастыру жобалау технологиясына негізделеді. Элективтік курстардың оқыту

бағдарламасы оқытушы мен студенттер арасындағы оқыту іс-шаралардың үлгісі болып табылады. Негізінен бұндай бағдарлама моделі «неге», «нені» және «қалай» дейтін сұрақтарға жауап іздестіретін үш бөліктен тұрады. Бұндай жағдайдағы «неге» таңдау курсының мақсатты бағытталығына сәйкес бағдарлама бойынша студенттер оқыту барысында қандай нәтижелерге қол жеткізетіндіктерін көрсетеді. Ал «нені» болса оқу материалының логикалық құрылымдық мазмұнының түзілуі, яғни оқыту технологиясы. «Қалай» – ойластырылға әрекеттердің моделі. «Қалай» – оқытуды тиімділігін қамтамасыз етуде әдістер мен оқытуды ұйымдастыру формаларын, құралдарын оңтайлы таңдауға, жоспарланған нәтижелерге қаншалықты қол жеткізу деңгейі мен дәрежесін анықтауға және орындалуы, алдағы кезендердегі ұйымдастыруға түзетулер енгізуге септігін тиізетін оқытушы мен білім алушының өзара іс-қимылдарын қамтиды.

Элективті курстың бағдарламасында оның мазмұны да, білім мазмұнын меңгерудегі студенттерге іс-әрекеттерінің амалдары да көрнекі түрде айқын көрініс алуы тиіс.

Психология-педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерді талдау көрсеткендей білім беру проблемалары, атап айтқанда, элективтік курстардың мазмұны әлі де болса оқу-әдістемелік жағынан жеткіліксіз қамтамасыз етілгендіктеріне көз жеткізеді. Сондықтан элективтік курстардың мазмұнын өңдемелеудің маңызды құралы ретінде педагогикалық жобалауға жүгінуге тиіспіз. Педагогикалық бейімделген білім, білік, дағдылар ретінде қарастырылатын «білім беру мазмұнының» ұғымын және жеке тұлғаның дамуын қамтамасыз етуші шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі мен әлемге эмоционалды-құнды қарым-қатынас жүйесі ұғымдарын салыстыру негізінде, біз «элективті пәндер мазмұнын құрастыру» тұжырымын қалыптастыра аламыз.

Бұл категория элективті курстың біртұтастығын, мақсатты бағытталығын қамтамасыз ету мақсатындағы студенттердің білім жүйесін өңдемелеу, олардың практикалық және шығармашылық тәжірибесін, әлемнің объектілеріне құнды қарым-қатысын және олардың арасындағы байланыстарын анықтау процесі ретінде айқындалады. Біртұтастық элективті курстың мақсаттары мен мазмұны, меңгерту нәтижелерінің сәкестілігі мен және өзара байланыстары анықталады.

Элективті курстардың мазмұны құруда келесі тұрғылар негізге алынады:

1 Іргеілік тұрғы (фундаментальный подход) пәнді зерделеуге бағытталған білім мазмұнын іргелі заңдар мен теориялардан жеке заңдылықтарға өту логикасында өңдемелеуді шамалайды.

2 Әдіснамалық тұрғының негізін ғылыми материалдарда көрініс табатын таным ғылыми әдістері құрайды. Әдіснамалық тұрғыға негізделінген курсты зерделеудің негізгі мақсаты – студенттерді ғылыми таным әдістерімен таныстыру

және зерттеу іскерліктерін меңгеру. Бұл тұрғы жобалау технологиясын, зертханалық жұмыстарды, семинарлары ұйымдастыруды және т.б. пайдалануды көздейді.

3 Әмбебаптық тұрғы ғылым үшін әмбебаптық маңызы бар негізгі ұғымдар аясындағы білім мазмұнын топтастырумен сипатталады. Бұл тұрғы бір проблеманы түрлі ғылымдар саласындағы жан-жақты қарастыратын пәнаралық курстар үшін қолайлы болып табылады. Ол үшін рефлексивті оқыту әдістерін, сыни тұрғыдан ойлау, кейс-әдістері қолдану айырықша артықшылықтарға ие болады.

4 Прагматикалық тұрғы студенттердің базалық мәдениетін және болашақ өмірінде кеңінен қолданыс табуын қамтамасыз ете алатын нақты білім мен дағдыларды меңгеруді шамалайды. Ол үшін белгілі бір кәсіби саладағы практикалық сабақтар мен семинарлар сериясы ерекше мәнді болуы мүмкін.

5 Іс-әрекеттік тұрғы болашақ мамандығын жетістікпен игеруге қажетті іс-әрекеттің –әдіс-амалдарымен таныстыруды көздейді. Бір жағынан оқу іс-әрекеті амалдарын және оқу процесін ұйымдастыру формаларын тиімділікпен сұрыптау, ал екінші жағынан белгілі бір мамандық бойынша студенттердің қабілеттері мен бейімділігі арасында нақты байланыстар бар.

6 Құзыреттік тұрғыны бүгінде көптеген жақтаушылар көптеп саналатындықтан, элективті курстарды өңдеушілер оны әзірлеу кезінде басымдық беретіндіктері еш күмән туғызбайтындықтары белгілі. Осы орайдағы әрекеттердің бірізділігі мынадай: қажетті білім мазмұнын - оқыту әдістерін өңдемеу сияқты осы типтегі міндеттердің шешімін табуға қажетті студенттер үшін маңызы құзыреттіліктерді және іскерліктерді анықтау. Құзыреттілік қазіргі заманғы ғылыми әдебиет көздерінде «нақты өмірлік жағдайларда туындайтын міндеттерді білімін, оқу және өмірлік тәжірибесін, адами құндылықтарды пайдалана отырып шешудегі жалпы қабілет» ретінде түсіндіріліп жүр. Ал бакалавриат деңгейінде білім алуды тамамдау соңына қарай студенттердің нәтижесінде қалыптасатын жетекші құзыреттілігі болып, басқа тұлғаға бағдарланған өзіне тиесілі шығармашылықты өнім жасау қабілеті болып табылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта айтқанда, элективті курстар білім алушылардың танымдық белсенділіктерінің негізі ретіндегі жаңа білімдер мен ақпараттарды алуға деген талпыныстарын, қабілеттері мен бейімділіктерін дамыту, шығармашылықты қиялын ояту, кілттік құзыреттіліктерін дамыту мақсатын көздейді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Краевский, В. В. Проблемы научного обоснования обучения : Методологический анализ. – М., 1977.

2 Леднев, В. С. Содержание образования. – М., 1989.

3 Скаткин, М. Н. Совершенствование процесса обучения. – М., 1971

4 Ильясов, И. И., Галатенко, Н. А. Проектирование курса обучения по учебной дисциплине: пособие для преподавателей. – М. : Изд. корпорации «Логос», 1994. – 208 с.

5 Лебедев, О. Е. Роль элективных курсов в создании нового поколения учебных материалов. – [Электронный ресурс]. – <http://www.college.ru>.

6 Методические рекомендации преподавателям вузов по вхождению в Болонский процесс / Под ред. Тряпицкой А. П. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2006. – 175 с.

Материал 26.11.18. баспаға түсті.

К. А. Тулеужанова¹, Э. Д. Баженова², А. К. Туменбаева³

Элективные курсы – курсы по выбору

^{1,2,3}Факультет педагогики и психологии,

Жетысуский государственный университет имени И. Жансугурова,
г. Талдыкорган, 040000, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

К. А. Tuleuzhanova¹, E. D. Bazhenova², A. K. Tumenbayeva³

Elective courses – courses by selection

^{1,2,3}Faculty of Pedagogy and Psychology,

I. Zhansugurov Zhetysu State University,
Taldykorgan, 040000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

Элективные курсы призваны способствовать самоопределению студентов и выбору дальнейшей профессиональной деятельности, создавать положительную мотивацию обучения на планируемом профиле, познакомить студентов с ведущими для данного профиля видами деятельности, активизировать познавательную деятельность студентов, и повысить их информационную и коммуникативную компетентность.

Концепция образовательного содержания рассматривает возможность предоставления накопленного опыта в области работы старшего поколения в качестве основной социальной функции, раскрывающей четыре элемента структуры: профессиональные навыки; опыт профессиональной творческой и поисковой деятельности; эмоциональные и ценностные отношения с их профессиональной деятельностью, людям, которые занимаются различными видами деятельности. Анализ психологической, педагогической и методологической литературы показывает, что проблемы образования, в частности, содержание элективных курсов, по-прежнему недостаточны в учебно-методической литературе. Поэтому мы должны рассматривать педагогический опыт как важный инструмент для содержания элективных курсов. На основе сопоставления понятия «образовательный контент» как педагогически адаптированного знания, навыков и опыта творчества и мира эмоциональной и экономически эффективной коммуникации мы можем сформулировать концепцию «составления содержания элективных дисциплин».

Elective courses are designed to promote self-determination of students and selection of further professional activities, create positive motivation for learning on the planned profile, introduce students to the leading activities for this profile, enhance students' cognitive activities, and enhance their information and communication competence.

The concept of educational content considers the possibility of providing the accumulated experience in the field of work of the older generation as the basic social function that reveals four elements of the structure: professional skills; experience of professional creative and search activity; emotional and value relationships with their professional activities, people who are engaged in various activities. Analysis of psychological, pedagogical and methodological literature shows that the problems of education, in particular, the content of elective courses, are still insufficient in the educational and methodological literature. Therefore, we must consider pedagogical experience as an important tool for the content of elective courses. Based on the comparison of the concept of «educational content» as a pedagogically adapted knowledge, skills and experience of creativity and the world of emotional and economically effective communication, we can formulate the concept of «compiling the content of elective disciplines».

SRSTI 16.21.31

T. Khazhimukhan¹, Y. Ivanchenko²

¹MA, teacher, «Theory and Practice of Intercultural Communication» Department, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, 050022, Republic of Kazakhstan;

²MA, teacher, «Theory and Practice of Intercultural Communication» Department, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, 050022, Republic of Kazakhstan
e-mail: ¹tolkyn-11.12@mail.ru

CROSS-CULTURAL ASPECTS OF EFL WRITING

The given article highlights the main feature of contrastive rhetoric in teaching foreign language, particularly its impact on EFL or ESL writing. The essence of the contrastive rhetoric is that it upholds the idea that language and writing are cultural phenomena, and, as a direct consequence, each language has unique rhetorical conventions. Learning to write in a foreign language is not an isolated classroom activity, but a social and cultural experience. In addition, the article describes how contrastive rhetoric might influence the ways EFL teachers understand their students, the ways they understand their writing and the ways EFL teachers teach writing. Furthermore, it offers recommendations in dealing with EFL students' writing in multicultural environment.

Key words: contrastive rhetoric, EFL writing, cross – cultural aspects, EFL acquisition, culture specific peculiarities of writing mode

INTRODUCTION

The term «contrastive rhetoric» is associated with the name of American scientist Robert Kaplan. In 1966 he first introduced this term and conducted investigation on it. From that time and onwards this research field has been investigated by many scholars from different parts of the world. And in most cases those studies were contradictory to Kaplan's original work.

Nowadays it is possible to find out a number of definitions to this term, but all of them confirm the idea that contrastive rhetoric investigates the impact of L1 culture on L2 writing.

Contrastive rhetoric is the study (hypothesis) that deals with the cultural peculiarities in ESL and EFL writing. According to this hypothesis, one's own culture (i.e. cultural background), logic, mode of thinking, attitude towards life, etc. shape the

way he/she writes in FL/SL which might sometimes result in misconstruing overseas students' writings by a FL/SL teacher (who in this case must be a native speaker).

Contrastive rhetoric is the research area in FL/SL acquisition that spots, finds out the problems in composition that second/foreign language learners come across during their writing process. By taking into account rhetorical tactics of FL/SL learner's which they apply in their mother tongue (L1), contrastive rhetoric seeks to explain the way the FL/SL learners used to writing (which reflects the different way of writing from that accepted standard academic English). Undoubtedly, for the abovementioned reason it (CR) has had a huge impact on the understanding of cultural differences in L2 writing classes, and it has had, and will proceed with having an influence on teaching ESL and EFL writing.

One more definition of contrastive rhetoric goes that it is the study (hypothesis) of the dissimilarities and similarities that take place between the discourses of diverse languages and cultures which are reflected in foreign students' writing.

Kaplan's data were used to support contrastive rhetoric as a theory that dealt with foreign language learners' cultural barriers in their academic writing. Such studies show how writers' cultural backgrounds influence the following aspects:

- student's organisation of writing;
- what they choose to use as evidence in supporting their main ideas;
- how they express their main ideas;
- how they write in the foreign language (Benda, 1999) [1].
- they also give FL/SL teachers an idea about how different rhetorical preferences are reflected in textual organisation in different languages (Grabe & Kaplan, 1989) [2].

Contrastive rhetoric upholds the idea that language and writing are cultural phenomena, and, as a direct consequence, each language has unique rhetorical conventions (Connor, 1996) [3]. For foreign students, linguistic and cultural patterns transfer to their writing in second/foreign language not only at the word and sentence level but also at the discourse level (Moran, 1991). [4] Since their original styles may not work with the new tasks assigned by the target language teachers, they need to adapt to the new academic context which has its own conventions (Jordan, 1997) [5].

White (2001) continued Kaplan's research in his studies on contrastive rhetoric. He explored the reasons why a student who has produced a grammatically acceptable text failed to fulfill the requirements of the writing task and indicated that cultural expectancies influence the perceived success or failure of written communication. Learning to compose in a foreign language is not an isolated classroom activity, but a social and cultural experience. For example, the rules of English composition encapsulate values that are absent in, or sometimes contradictory to, the values of other societies. Likewise, the rules of Chinese writing reflect beliefs and values that may not be found in other societies. Therefore, learning the rules of composition in a

foreign language is, to a certain extent, learning the values of the corresponding foreign society (Shen, 1989) [6].

The process of learning to write in a foreign language is a process of structuring and defining a new characteristics and balancing it with the old identity. Ballard and Clanchy (1991), Cho (1999), Connor (1996), Cortazzi and Jin (1997), and Schneider and Fujishima (1995) identified five following contrastive features in composition writing [7]. They are:

- 1 Inductive vs. Deductive (Presence and Placement of Thesis Statement)
- 2 «Start-Sustain-Turn-Sum» vs. «Introduction-Body-Conclusion» (Number of Paragraphs)
- 3 Circular vs. Linear (Topic Sentences and Topic Changes)
- 4 Metaphorical vs. Straightforward (Use of Metaphors and Proverbs)
- 5 Explicit Discourse Markers (Marks of Coherence and Unity)

MAIN PART

In fact, in the 1970s contrastive rhetoric was the appealing hypothesis to writing teachers and it was popular enough among ESL/EFL writing researchers and graduate students. Though, later on Robert Kaplan's representations have been criticized a great deal. Critics have declared the following discrepancies in contrastive rhetoric:

- 1) it overgeneralizes terms such as oriental and puts in the same group languages that belong to distinct families;
- 2) it is ethnocentric by representing the organization of English paragraphs by a straight line;
- 3) it generalizes to the native language organization from the examination of students' L2 essays;
- 4) it overemphasizes cognitive factors at the expense of socio-cultural factors (such as schooling, upbringing, social status, etc.) as a preferred rhetoric.

Later investigations of Kaplan show that he himself has modified his earlier position on certain points, suggesting, for example, that rhetorical differences do not necessarily reflect different patterns of thinking. Instead, differences may reflect different writing conventions that have been learned.

The aforementioned four major criticisms are irrefutable, nevertheless one should bear in mind that he was the first scholar who started to investigate this phenomenon. Although some scientists claim that his investigations stems from Sapir-Whorf Hypothesis or Edward Hall's study on relationship of language and culture.

The other group of scientists (Atkinson, 1999; Flower & Hayes, 1981; Mohan & Lo, 1985; Scollon, 1997; Spack, 1997; Zamel, 1997;) pointed out the following criticisms on Kaplan's proposal:

– it is insufficient in explaining the organizational features of L2 writing, including limitations on ignoring the writers' writing process;

- it simplifies the nature of organization of a particular language or culture;
- it misinterprets organizational structure of some languages or cultures;
- it is insensitive to cultural differences;
- it overlooks the individual differences in cultural issues.

The one reason for agreeing with all the criticisms of Kaplan's work is that the insufficiency of data provided by Kaplan. While juxtaposing one culture to another it is impracticable to achieve objective data since it requires massive investigation and thorough analysis.

The other reason is connected with the investigation of one's cultural background and language. For the fact that culture is not the stable phenomenon, most of the hypothesis that Kaplan offers in his study on contrastive rhetoric can be regarded as stereotypes.

The last reason to agree with the given criticism is connected with the issue about writing in general. Writing is the notion that cannot be associated only with student's exam essays. In this case, Kaplan's study fully dwells on academic writing, which is many-folded skill that cannot be considered in isolation. Because what one writes does not fully correspond with what one wants to express in his/her mind. Thus we see that academic writing (in English which strongly adheres to the structures, rules of writing) cannot be entirely ascribed to one's cultural background.

By scrutinizing the aforementioned criticisms on Kaplan's research work, it is hardly feasible to not to doubt on them. However, it should be admitted that within one research work it is impossible to cover all aspects of the theme, since study on contrastive rhetoric demands a large-scale investigation. It must be confirmed that Robert Kaplan's research work is the good beginning for the further investigations on contrastive rhetoric, but the research area of contrastive rhetoric still requires the extensive study on the points where Kaplan failed to prove the hypothesis offered by himself. Therefore further investigations should be carried out instead of criticizing the existing one which is almost an outdated idea.

The fact is that, learning to write in a foreign language is not an isolated classroom activity, but a social and cultural experience. For example, the rules of English composition encapsulate values that are absent in, or sometimes contradictory to, the values of other societies. Likewise, the rules of Chinese writing reflect beliefs and values that may not be found in other societies. Therefore, learning the rules of composition in a foreign language is, to a certain extent, learning the values of the corresponding foreign society (Shen, 1989). In this sense it is probable to verify the strong point of Kaplan's hypothesis [8].

Having detailed knowledge of the theoretical and practical value of contrastive rhetoric in FL/SL writing ensures that FL/SL teacher will be successful in cross-cultural communication in writing classes. By taking into account the main features of contrastive rhetoric FL/SL which points out culture specific peculiarities of writing mode EFL/ESL writing teachers develop a deep understanding in multicultural context.

Through contrastive rhetoric students and teacher will show solidarity to each other. Mainly teachers are supposed to be tolerant in this case because students might be (in most cases) unaware of cultural differences. For instance, for the Kazakh people to be late for every occasion in life is something normal. So students who study in German might be late to FL/SL classes, in its turn this might be the cause of indignation for the German teacher. And if that German teacher is competent enough and aware of basics of contrastive rhetoric, he/ she will kindly make a remark. At the same time she/he will instigate the accepted rules of German people (the concept of time) into Kazakh students. Thus misunderstandings in communication caused by cultural values, beliefs can be easily avoided

In writing as well as in oral communication same strategies can be applied. For instance, in EFL classes a Kazakh student uses his /her own way of writing instead of standard academic writing. At the beginning the teacher should accept his/her paper without reducing marks for it. But after that the teacher should make the important fact clear by indicating that in EFL class only standard academic style of writing must be used. It does not mean however that the Kazakh student after the first remark will turn his/her mode of writing to Standard English academic style. Generally, each time the EFL teacher must take measures to improve that student's writing by giving extra tasks, providing appropriate feedback etc.

CONCLUSION

The influence of contrastive rhetoric in ESL/EFL class is that it directs teachers to seek solidarity in teaching writing in multicultural environment. The following are the tips for ESL/EFL teachers inferred from the theory of contrastive rhetoric:

Know what culture(s) your students belong to.

Understand that culture is pervasive. It influences the way you act, see, feel, do, interact, and behave.

Accept that quite a lot of your own behaviour is rule-governed and ritualised. You are a member of a culture which regulates your behaviour.

Do not make assumptions about other people's culture based on their ethnicity or nationality.

Do not draw conclusions about a person's culture based on some aspect of their lifestyle.

Do not assume that when you see something familiar in another culture that it has the same meaning and significance as in your own culture.

Accept cultural difference as a reality. Underneath, the students from different parts of the world can be profoundly different..

Remember that when you judge another culture you are probably using your own culture's standards as a measurement.

Do not make the mistake of thinking that the people in your culture are diverse individuals, whereas the people in other cultures are indistinguishable.

Accept that, although goodwill and tolerance provide a reasonable start, they are not enough. Look for the knowledge, awareness and skill needed to improve intercultural communication.

Do not feel that you have to change your students culture in general.

Remember that your aim is to become a more skilled communicator, not a 'better' person.

Remember that people have always succeeded in intercultural communication and always will.

Try to avoid 'discounting' (I do not like those people, they are different.) If you are reacting positively to one person from that culture, there will be many other people in that culture you will relate to.

If you meet someone from another culture whom you do not like, do not generalise. Remember that this happens in your culture too (and you do not generalise and dismiss all of the people in your own culture).

Do not automatically assume that a person's negative behaviour is due to and typical of their culture. ('They're all like that.') That person's behaviour may be due to personality or to particular circumstances.

Accept that stereotyping is inevitable, but be aware that you are doing it, try to diminish it if possible, and do not use it as the only basis for your attitudes and interpretations.

Finally, be realistic. Realise that, like all interpersonal matters, intercultural communication can be enjoyable, frustrating, puzzling, rewarding, irritating, fruitful, difficult and fascinating

In teaching writing an ESL/EFL teacher not only teaches the correct, appropriate ways of writing academic English and evaluates different assignments. He/she also plunges into multicultural world of writing. One of the right things to do in this case is to explore other cultures as well as their mode/way of writing.

To sum up, the positive effects of contrastive rhetoric helps EFL/ESL teachers to open up the colourful world of multicultural writing and teach a set of academic English writing. The theoretical underpinnings of contrastive rhetoric makes to conclude that at the beginning teachers should be more tolerant and competent in their attitude

towards multicultural writing, but afterwards students will be obliged to learn and adopt structures or ways of writing standard accepted academic EFL/ESL writing according to the curricular requirements.

REFERENCES

1 **Bazerman, C., & Prior, P.** (Eds.). What writing does and how it does it : An introduction to analyzing texts and textual practices. – Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum, 2004.

2 **Connor, U.** Contrastive rhetoric : Cross-cultural aspects of second-language writing. – Cambridge, UK : Cambridge University Press, 2002.

3 **Connor, U.** New directions in contrastive rhetoric. // TESOL Quarterly 36 : 493–510. – 1996.

4 **Jiménez Ramirez, J.** Cómo aumentar la calidad de la escritura en la enseñanza de español (How improving texts in Spanish as a Second Language?). // Actas XXI Congreso Internacional ASELE. – Cáceres (Spain) : Ediciones de la Universidad de Extremadura, 2010.

5 **Jordan, R.** English for academic purposes : A guide and resource book for teachers. – Cambridge, UK : Cambridge University Press, 1997.

6 **Kaplan, R.** Cultural thought patterns in intercultural education. // Language Learning 16(1) : 1–20. – 1966.

7 **McCool, M.** Writing around the world : a guide to writing across cultures. London : Continuum, 2009.

8 **McKinley, J.** Displaying Critical Thinking in EFL Academic Writing : A Discussion of Japanese to English Contrastive Rhetoric. // RELC Journal 44(2) : 195–208. – 2013.

Material received on 26.11.18.

Т. Хажимухан¹, Ю. В. Иванченко²

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ШЕТЕЛ ТІЛІ РЕГИНДЕ ОҚЫТУДА ЖАЗУҒА ҮЙРЕГУДІҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

^{1,2}Мәдениетаралық коммуникация теория және практикасы кафедрасы,
Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар
және әлем тілдері университеті,
Алматы, 050022, Қазақстан Республикасы.
Материал 26.11.18 баспаға түсті.

Т. Хажимухан¹, Ю. В. Иванченко²**Кросс-культурные аспекты обучения письму в преподавании иностранного языка**

^{1,2} Кафедра теории и практики межкультурной коммуникации,
Казахский университет международных отношений и мировых языков,
Алматы, 050022, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 26.11.18.

Бұл мақалада ағылшын тілін шетел тілі ретінде оқытуда қарама-қайшылық риторикасының негізгі ерекшеліктері нақтырақ айтқанда, оның ESL/ EFL жазу іскерлігін оқытудағы әсері қарастырылады. Қарама-қайшылық риторикасының мәні - тілмен жазу мәдени құбылыс болып есептелінеді деген идеяны қолдайды және әрбір тілдің бірегей риторикалық келісімдері бар екендігі айтылады. Негізінде, шетел тілінде жазуға үйрену жекеленген іс-әрекет емес, ол әлеуметтік және мәдени құбылыс болып саналады. Сонымен қатар, мақалада шетел тілінің оқытушылары студенттерді, олардың жазбаға шығармаларын қалай түсінетіндігі және шетел тілінде жазуға үйрету барысында қарама-қайшылық риторикасының ролі жайлы ақпарат беріледі. Және де мақалада полимәдениеттік ортада студенттердің шетел тіліндегі жазу іскерлігін бағалап саралауға арналған әдістемелік нұсқаулықтар беріледі.

Данная статья подчеркивает основную особенность контрастной риторики в преподавании иностранного языка, в особенности ее влияние на обучение письму. Суть контрастной риторики заключается в том, что она поддерживает идею о том, что язык и письмо являются культурными явлениями, и, как прямое следствие, каждый язык имеет уникальные риторические соглашения. Учитесь писать на иностранном языке – это не изолированная деятельность в классе, но социальный и культурный опыт. Кроме того, в статье описывается, как контрастная риторика может повлиять на то, как учителя иностранного языка понимают обучающихся, как учителя понимают письмо обучающихся и как учителя учат письмо. Далее в статье также приводятся советы для учителей ESL/ EFL, вытекающие из теории контрастной риторики.

FTAMP 14.43.47

Б. К. Шаушекова¹, И. Д. Бакирова²

¹п.ғ.к., доцент, Педагогика факультеті, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ., 100024, Қазақстан Республикасы;
²магистрант, Педагогика факультеті, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ., 100024, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹shaushekova@mail.ru; ²indira_bakirova@mail.ru

ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК – ЭТНОМӘДЕНИ БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗІ

Мақалада этномәдени құзыреттілік бойынша қарастыратын негізгі мәселелердің сипаттамасы берілген, теориялық құндылығы көрсетілген, шығармашылық жұмыстың жаңаша жолдары ұсынылған. Жоғары оқу орнын бітіруші болашақ мамандар аға ұрпақ тәжірибесін меңгерген, білімін өз кәсібінде ұтымды пайдалана алатын құзыретті маман болып шығуы тиіс. Этномәдени құзыреттілік студенттерге келісім мен өзара сенім атмосферасын қолдауды, бірлескен іс-әрекетте жоғары нәтижеге жетуді қамтамасыз ететін мінез-құлық үлгісін табуға көмектеседі. Бұл күнделікті өмірде және оқу сабақтарында өз ұлтының және басқа ұлттардың этникалық мәдениеті туралы алған білімге негізделеді. Өз мәдениетінің құндылығын басқа құндылықпен бірлікте салыстыра отырып таңу басқа халықтың мәдениетіне енуге, этника-аралық түсіну қабілетін дамытуға мүмкіндік туғызады. Этномәдени құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған оқу үдерісінің өзіндік ерекшелігі студенттерге теориялық білімнің аксиологиялық мағынасын меңгерумен сипатталады.

Кілтті сөздер: этномәдени құзыреттілік, этнос, мәдениет, құзыреттілік, білім беру.

КІРІСПЕ

Бүкілқазақстандық бірліктің бірегей моделін қалыптастыруда Қазақстан халқы Ассамблеясы маңызды рөл атқарады.

Қазақстан халқы Ассамблеясының басты міндеті мемлекеттік ұлттық саясатты іске асыру, Қазақстан Республикасындағы қоғамдық-саяси тұрақтылықты қамтамасыз ету, мемлекеттік және азаматтық қоғам институттарының этносаралық қатынастар саласындағы өзара іс-қимылының тиімділігін арттыру болып табылады.

Ассамблея этномәдени бірлестіктердің күш біріктіруін қамтамасыз етеді, этномәдени орталықтардың, Қазақстан халқының ұлттық мәдениеттері, тілдері мен дәстүрлерінің өркендеуін, сақталуын, және дамуын қамтамасыз етеді [1].

Ассамблея қызметінің Қазақстанның этносаралық қатынастарын тиімді шешетін ел ретіндегі халықаралық беделін арттыруға ықпал ететін, халық педагогикасы құндылықтарын, этнопедагогика, этнопсихология, этномәдениеттану ғылымдарының мазмұнын қамтитынын ауқымды мәселелер негізінде «этнос», «мәдениет», «этникалық-мәдени білім беру», «құзыреттілік» терминдерін қолдану, біздіңше, Қазақстанда этномәдени білім беру ісінің қалыптасуы мен дамуын анықтауға мүмкіндік береді әрі қазіргі күнгі толерантты, құзыретті маман даярлауда бағыт пен бағдар беруге мүмкіндік ашады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Этнос (гректің «ethnos» – «тайпа», «халық» деген сөзінен шыққан) – ортақ белгілері мен тұрақты тілі, мәдени және психологиялық ерекшеліктері, ортақ салт-дәстүрлері бар белгілі территорияда тарихи қалыптасқан топ. Этностың пайда болуына территория мен шаруашылық белгілі әсер етеді. Даму барысында территория ортақтығы жеке белгі ретінде жойылуы да мүмкін.

Этнос – белгілі бір мәдени тұтастық. Оған «біз» – «олар» деген антитеза тән, яғни әрбір этностың өзіндік этникалық санасы бар [2].

Этнос (гр. ethnos – тайпа, ел) – белгілі бір аймақта сақталған, тарихи қалыптасқан адамдардың жиынтығы, ортақ белгілері, мәдениет ерекшеліктері, психология тұрғысы, сонымен қатар өздерінің санасының бірлігі және басқа да осы сияқты білімдерден ерекшеленуі.

Этнос белгілері – ол тіл, ұлттық өнер, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, мінез-құлық, әдеттер, басқаша айтқанда мәдениеттің ұрпақтан ұрпаққа қалдырылып отыратын бөлшектерін айтамыз. Этнос өзіндік этникалық сана-сезіммен бейнеленеді, шығу тегінің ортақтығымен таныстырылады [3].

Қазіргі ғылыми айналымдағы этностың мән-мағынасын былайша тұжырымдауға болады: бір мекенде тарихи өсіп-өнген, ортақ және орныққан тілі, мәдениеті, психикасы бар, сондай-ақ өздерінің әрі біртұтастығын, әрі өзгелерден ерекшелігін сезінетін, сана-сезімі қалыптасқан, өзіндік атауға ие адамдар қауымы.

Мәдениет (лат. cultura – өңдеу, өсіру, тәрбие, білім; даму) қоғамның, адамның шығармашылық күштері дамуының тарихи анықталған деңгейі, материалдық және рухани құндылықтардың жиынтығы; белгілі бір білім немесе қызмет саласында қол жеткен дамудың деңгейі, дәрежесі [4].

Мәдениет – қоғам дамуының тарихи анықталған деңгейі, адам өмірі мен іс-әрекеттерінің ұйымдастырылу типі мен формаларында көрінетін оның

шығармашылық күштері мен қабілеттерінің, олардың өзара қатынастарында және олардың жасаған материалдық және рухани құндылықтарда көрінетін деңгейі. Білім беруде мәдениет оның мазмұндық құрамасы, табиғат, қоғам, іс-әрекет тәсілдері жайында білім көздері, адамның қоршаған адамдарға, еңбекке, қарым-қатынасқа және т.б. эмоционалдық-еріктік және құндылық қатынастарында көрінеді [5].

Мәдениет – бұл өзгеше құбылыс Ол адам іс-әрекетінің спецификалық әдісі.

Мәдениет адамзат әрекетінің құралы, адам қолынан шыққан нәрсе сияқты қарапайым пікірлерден бастап, қоғамдағы адамның қоршаған ортаға бейімделуі тудырған биологиядан тыс құралдар мен механизмдер жиынтығы деп анықтайтын таза абстракциялық тұжырымдар мәнінде де кеңінен қолданылып жүр.

Сөйтіп, мәдениетке адамдардың бірлесе ғылыми, моральдық-әлеуметтік, көркем және техникалық құндылықтар жасаудағы қарым-қатынастар жиынтығы деген тұжырымды құптауға болады. Мәдениеттің мәні адамның дербес еңбегіне байланысты туындайтын дүние деп санаймыз.

Этномәдениет тақырыбына терең бойлаған ғалымдардың бірі профессор Ж. Наурызбай да: «Этнос мәдениеті – ассимиляциядан, араласып кетушіліктен сақтайтын механизм, күштердің өрісі. Бұл сондай-ақ, оның коды, айырмашылығын көрсететін белгісі. Бұл және басқа этностармен тіл табысатын, қарым-қатынастар жасау құралы. Жалпы адамзаттық құндылықтар – барлық уақытта этникалық мәдениеттің «киімінен-ақ» байқалып тұратын. оны әр этнос өз мәдениетінен тауып және сол арқылы басқалармен хабарласып, алмаса білуі» деп анықталады [6].

Сондықтан да «біз оның мазмұнына: «этномәдени тәрбие – этномәдени ағарту ісі – этномәдени білім» өзара байланысты үштікті ендіреміз» – деген пікіріне жүгіне отырып, біз де өз тақырыбымызды этномәдени құзыреттілік төңірегінде қарастырдық.

Қазақстанның ерекшелігі халқының көп этникалық және көп дінді құрамымен айқындалады. Республикада көптеген ұлттар мен ұлыстардың өкілдері тұрады. Олардың кейбірі тығыз шоғырланған, мұның өзі Қазақстан Республикасының этникалық-мәдени көп қырлылығы мен ерекшелігін күшейте түседі.

Тарихта, мәдениетте болған оқиғаларды ұғыну, білу, ұлттық қаһармандарды құрметтеу, рухани құндылықтарды дәріптеу барысында халықтың этникалық-мәдени сәйкестілігі қалыптасады.

Мемлекетіміздің этникалық-мәдени білім беру тұжырымдамасында бұл сәйкестілік халықтың өзі тудырған әлеуметтік жүйесі арқылы жүзеге асатыны көрсетілген. Оған отбасы, мектепке дейінгі балалар мекемелері, оқу орындары,

ұлттық-мәдени орталықтар, журналдар мен газеттер, көркем және ғылыми әдебиет, ғылыми-зерттеу және әкімшілік мекемелері, тағы басқалары жатады.

Этникалық-мәдени және мемлекеттік сәйкестілікке білім беру жүйесі арқылы барынша тиімді қол жеткізуге болады.

Білім беру – ұлттық сапаны қалыптастырудың, мәдени-тілдік мүдделерді жүзеге асырудың құралы ретінде мынадай басты төрт функцияны атқаруға тиіс:

- таратушылық (этникалық-ұлттық қоғамдастықтың тұтастығы мен жаңғыруын қамтамасыз ету);
- дамытушылық (ұлттық сананы қалыптастыру және дамыту);
- саралаушылық (адамның, этникалық топтардың ұлттық-мәдени қажеттіліктерін айқындау);
- ынтымақтастырушылық (мәдениеттердің өзара бірлігін, өзара кірігуін, өзара байытуын, жеке тұлғаның әлемдік және ұлттық мәдениет жүйесіне байлауын қамтамасыз ету).

Білімді адамның бойында биік рухани бастауларға, ұшқыр ойлы қадамдарға, сұлулыққа, адамгершілікке құлшыныс қалыптастыратын мәдени мұқтаждықтар қалыптасады. Сонымен қатар ол мәдени және тарихи дәстүрлерді жоғары дәрежеде ұстана алады.

Этникалық-мәдени білім берудің міндеттерін төмендегі реттілікпен ұсынуға болады:

- жан-жақты мәдениетті тұлғаны тәрбиелеу: тұлғаның өзінің төл мәдениетіне сай болуына және өзге мәдениеттерді игеруіне жағдайлар жасау. Мәдениеттер алмасуына, олардың бірін-бірі байытуына бағдар ұстау;
- көп тілді жеке адамды қалыптастыру: ана тілінде, мемлекеттік және орыс тілдерінде еркін ұғынысуға қабілетті азаматтарды даярлау. Сол арқылы өзі этникалық тобына қатысты да, мемлекетіне қатысты да «бірдей адалдық» үлгісін іске асыру. Нақты практикада үш, төрт, одан да көп тілдерді тиімді меңгеру туралы сөз қозғалуы мүмкін.

Қазақстанда этникалық-мәдени білім жүйесін қалыптастыруға қажетті алғышарт этникалық-мәдени білім кеңістігін құру болып табылады.

Білім берудегі құзыреттіліктер, түйінді құзыреттіліктер деген ұғымдар халықаралық деңгейде жаңа нәтижелер ретінде қарастырылып, көптеген елдерде стандарттары мен білім беру бағдарламаларына енгізілуде.

Білім берудің сапасын дамыту туралы ЮНЕСКО құжаттарында күтілетін нәтиже ретінде жалпы қарастырылатын құзыреттіліктер белгіленген. ХХІ ғасырдағы білім беру туралы «Білім беру: әлі ашылмаған қазына» атты Халықаралық комиссияда жасалған Жак Делордың баяндамасында қазіргі білім берудің сүйенетін төрт тұғыры бар: танып үйрену, жасап үйрену, бірлесіп өмір сүруді үйрену, өмір сүруді үйрену деп белгіленген [7].

Демек, халықаралық білім беру құзыреттіліктері ретінде анықталып отырған Жак Делордың пайымдауынша осы төрт тұғырдың бірі кәсіби біліктілікке ие болу үшін емес, одан да кең мағынада, яғни өмірдің түрлі жағдайларында жол таба білетін, басқа айналасындағы адамдармен жұмыс жасауға мүмкіндік беретін құзыреттілікке ие болу.

Эдинбург университетінің профессоры Джон Равеннің зерттеулері бойынша құзыреттіліктердің 30-дан астамы талданып, құзыреттіліктердің өзі мен олардың құраушы компоненттері қарастырылып, мынадай сипаттамалар берілген:

- өз құзыреттіліктерін көрсетуге даярлық (мотивациялық жағы);
- құзыреттіліктердің мазмұнын меңгеру (когнитивтік жағы);
- түрлі стандарттық стандартқа сыймайтын жағдайларда құзыреттілікті көрсету тәжірибесі (іс-әрекеттік жағы);
- құзыреттіліктердің мазмұнына және оны қолдану объектісіне қатынасы (құндылық-мәндік жағы)
- құзыреттіліктерді көрсету нәтижесі және үдерісті эмоциялық-еріктік реттеу жағы, – деп сипаттама береді [8].

Білім беру мекемелерінің басшылары педагогтардың кәсіби ойлауы мен кәсіби іс-әрекеттерін дамытуын, жалпы білім беруді жаңартудың бүгінгі реформаларының мазмұнына байланысты қажет етеді. Яғни, осыған байланысты Джон Равеннің құзыреттіліктерінің өзі және әрбір компонентінің түрлі аспектілері белгіленген. Оның негізгілері ретінде когнитивтік, мотивациялық, құндылықтық-мәндік, іс-әрекеттік, эмоциялық-еріктік жақтары түсіндіріліп, әрбір құзыреттіліктің адам әрекеттерінде алатын орны көрсетілген.

ҚОРЫТЫНДЫ

Этномәдени құзыреттілік бұл студенттерге берілетін білімнің меңгерілу сипатына сәйкес мәдени құндылықтарды дәріптеудің, оны жоғары қабілеттілікпен жеткізе білудің мүмкіндіктері. Ол білім беру ордасында оқудан тыс іс-шаралар, мәдениет өкілдерімен кездесу, этникалық мәнге ие орталықтарға саяхат жасау барысында жүзеге асырылады. Этномәдени құзыреттіліктің мазмұны тәрбиеленушінің өз қимыл-әрекетіне баға беріп, мәдени жағынан айырмашылықтары мен ұқсастықтары туралы біліктілігін арттыра отырып, өзіндік этникалық мәдени ұстанымдары мен этномәдени қабілеттіліктерін саналы түсіну болып табылады.

Қорыта айтқанда, бүгінгі қоғам дамуының талабына сай студенттерге «Этномәдени білім беру, этномәдени құзыреттілік» категориялары тарихи қалыптасқан әлеуметтік мәдени феномен, ол өзіне түрлі этностардың педагогикасын алады, базалық ұлттық құндылықтар негізінде білім беру

кеңістігінде бір-бірімен өзара әрекет етеді және әр халықтың тәлім-тәрбиелік дәстүрлері қайталанбастығын бейнелейді. Өз ісінің кәсіби маманы болу қай мамандықтың иесіне болсын қойылатын талап. Болашақ мұғалім жалпы стандарттық талаптармен бірге, нағыз сыншы алдындағы оқушылардың талабы мен сынына төтеп бере алуы керек. Оның кәсіби, мәдени білімі, құзыреттілік шеберлігін үнемі қажетті деңгейде ұстануына әсер етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан халқы ассамблеясы.
- 2 Социологиялық сөздік / К. Ү. Биекенов, С. И. Оспанов, М. С. Садырова, Б. Ж. Смағамбетова, З. Ж. Жаназарова, Г. О. Әбдікөрова. – Алматы : Қазақ университеті, 2003. – 167 б.
- 3 Педагогика : Қазақша және орысша түсіндірме терминологиялық сөздік // Ғыл. жетекш. жасаған және жалпы ред. басқарған проф. Ш. К. Беркімбаева, проф. А. Қ. Құсайынов. – Алматы : ROND&A баспасы, 2007. – 248 б.
- 4 **Білдебаев, Т.** Қазіргі заман ұғымдарымен терминдерінің қысқаша түсіндірме сөздігі. – Алматы : «Сөздік-Словарь», 2001. – 281 б.
- 5 **Ыбырайымжанов Қ. Т., Қоянбаев, Г. Р.** Педагогикалық сөздік. – Алматы : «Эпиграф» баспасы, 2016. – 200 б.
- 6 **Қоңырбаева, С. С.** Жоғары сынып оқушыларын отбасылық өмірге этномәдени құндылықтар негізінде даярлаудың педагогикалық шарттары : Автореферат. – Алматы, 2008. – 24 б.
- 7 **Наурызбай, Ж. Ж.** Қазақстан Республикасының этникалық-мәдени білім тұжырымдамасы туралы Қазақстан Республикасы Президентінің Өкімі. – 1996 жылғы 15 шілде № 3058. – Алматы.
- 8 **Бахшиева, С. М.** Педагогикалық жобалау теориясы мен технологиясы : Оқулық. – Алматы : ЖШС РПБК «Дәуір», 2011. – 336 б.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

Б. К. Шаушекova¹, И. Д. Бакирова²

Этнокультурная компетентность – основа этнокультурного образования

^{1,2}Педагогический факультет,

Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова,

г. Караганда, 100024, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

В. Шаушекova¹, И. Бакирова²

Ethnocultural competence – the basis of ethnocultural education

^{1,2}Pedagogical Faculty,

E. A. Buketov Karaganda State University,

Karaganda, 100024, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

В статье дается описание основных вопросов этнокультурной компетентности, теоретической ценности, новых способов творчества. Будущие выпускники высших учебных заведений должны стать компетентными специалистами, которые имеют опыт старшего поколения и могут эффективно использовать полученные знания в своей профессии. Этнокультурная компетентность помогает студентам найти модель поведения, которая способствует созданию атмосферы взаимного доверия, и достигает высоких результатов в совместной деятельности. Она основана на знаниях, приобретенных этнической культурой нации и других народов в повседневной жизни и на уроках. Признание ценности их собственной культуры в сочетании с другими ценностями позволяет людям входить в культуру других народов и развивать свое межэтническое понимание. Специфика образовательного процесса, направленного на формирование этнокультурной компетенции, характеризуется приобретением аксиологического смысла теоретических знаний для студентов.

The article describes the main issues of ethnocultural competence, theoretical value, and new ways of creativity. Future graduates of higher education institutions should become competent specialists who have the experience of the older generation and can effectively use the acquired knowledge in their profession. Ethnocultural competence helps students to find a model of behavior that contributes to creating an atmosphere of mutual trust, and achieves high results in joint activities. It is based on knowledge acquired by the ethnic culture of its nationality and other peoples in everyday life and in lessons. Recognition of the value of one's own culture in combination with other values allows people to enter the culture of other peoples and develop their interethnic understanding. Specificity of the educational process aimed at the formation of ethno-cultural competence is characterized by the acquisition of the axiological meaning of theoretical knowledge for students.

И. Б. Шмигирилова¹, А. А. Таджигитов²

¹п.ғ.к., профессор, Ақпараттық технологиялар факультеті, М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Петропавл қ., 150000, Қазақстан Республикасы;

²ф.м.ғ.к., доцент, Ақпараттық технологиялар факультеті, М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Петропавл қ., 150000, Қазақстан Республикасы

e-mail: ¹irinankzu@mail.ru; ²askartadzhigitov@mail.ru

КӘСІБИ МАТЕМАТИКА МҰҒАЛІМІНІҢ КОМПОНЕНТІ РЕТІНДЕ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ АШЫҚ ТАНЫМДЫҚ ПОЗИЦИЯСЫ

Мақалада математика мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі аспектісінде ашық танымдық позицияның тұжырымдамасы талданады, осы құбылыстың негізгі сипаттамалары көрсетіледі. Жоғарғы білім шеңберінде мұғалімнің ашық танымдық позициясының компоненттерін қалыптастырудың ерекшеліктері анықталды. Теориялық позициялар нақты мысалдармен сипатталады.

Кілтті сөздер: ашық танымдық компоненті, кәсіби құзыреттілік, жоғарғы білім.

КІРІСПЕ

Маманның табысты кәсіби қызметі көбінесе оның кәсіби құзыреттілігі, өзіне білім, білік, дағды, тәжірибе, адам, оның жеке және іскерлік қасиеттерін шоғырландырады. Жүйелі сипаттама ретінде, кәсіби кең құзыреттілігі негізінде элементтерінің алуан түрлілігінің және күрделілігінің өзара байланыстары. Өзін-өзі тану мен жетілдіруде кез-келген маманның, жаңа білімнің тәсілдерімен қызметін меңгере отырып қажетті табыста жұмыс істеу үшін кәсіби ортада ашық танымдық позиция елеулі құрамдас бөлігі болып табылады.

Кәсіби мұғалімнің құрылымында құзыреттілігі ретінде бұл компонент ерекше орында, өйткені тұтастай алғанда тек педагогтың әрекеттері ғана емес шындықтың үнемі өзгертін қиғаш сыни тұрақты даму көріністерінің үдерісімен байланысты, сонымен бірге студенттердің белсенді когнитивті позициясын қалыптастыруға үлес қосады.

Осылайша, ашық танымдық позиция мұғалімнің өзекті педагогикалық проблемасы болып табылады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде баяндайтын кәсіби мұғалімнің құзыреттілігін бірқатар түйінді сипаттамаларын анықтап қалыптастырып бөлуге болады (1–5 және т. б.), педагогтың ашық танымдық позицияның ерекше бір түрі танымдық көзқарас болып табылады:

- білімге қатынасы мәні, танымдық қызығушылық, таным процесіне оң эмоциялық қатынасы, когнитивтік көзқарасты қабылдауға қажеттілігі;
- маңыздылығын ұғыну, кәсіби табысты тану үшін өзін-өзі жетілдіруі;
- дидактикалық, зияткерлік бастама;
- интеллектуалды шығармашылық, танымдық өнімнің дайындығы мен қабілетінің түпнұсқалық құру;
- ерекше жағдайларда икемділік танымдық процестерге ықпал ететінін бағдарлау;
- танымдық қиындықтар мен қарама-қайшылықтарды ынталандыру зияткерлік жұмысы ретінде қабылдау;
- иелену шынықтырумен талдау, түрлендіру және пайдалану ақпарат;
- талдау мәдениеті үшін танымдық мақсаттар, ақпараттарды қолдану және түрлендіру;
- өзін-өзі танымдық процесстің іс-әрекеттерін білу;
- инсубъективті танымдық ынтымақтастықты орната білу.

Әрбір көрсетілген компоненттердің болуы мүмкін детализирован жүйесі арқылы білім, білік, дағды, қызмет тәсілдері мен тұлғалық қасиеттері.

Ашық танымдық позиция, сондай-ақ ретінде қарастыруға болады маңызды компоненті танымдық құзыреттілік білім алушылардың [6], ал, демек, оны қалыптастыру басталуы тиіс тағы. Одан әрі дамыту бұл компонент алады вузовском оқыту. Бұл ретте әр пән жоғары оқу орнының курс үлесін процесі.

Себебі математиканы оқытудың негізгі бағыттарының бір мәселелерді шешу болса, онда математика мұғалімдерін дайындауға арналған пәндер қатарына мектеп математикасымен тікелей байланысты пәндерді анықтау керек, оның оқыту әдіснамасы және де атап айтқанда, мәселелерді шешу әдістемесі бар олар: «Элементар математика (алгебра, геометрия)», «Математикалық есептерді шешу практикумы», «Мектеп математикасының қосымша тараулары», «Олимпиадалық тапсырмаларды шешу», «Есептерді шешудің әдістемелік негіздері», «Программалау».

Зерттеу пәндердің мақсаты оқушылардың білімдерін тереңдету және іскерліктерінің шешімі бойынша мектептік математикалық есептерді қайталау ғана емес, сонымен қатар әлемдегі болашақ мұғалімдерге кішігірім тапсырмаларды жүктеу: оның шығармашылық қарым-қатынасының әрбір міндеттерін қалыптастыру, біліктерін жүйелеу тәсілдері және мәселелерді шешу әдістері (алгоритмдікке дейін стандартты емес), тапсырманы нақты дидактикалық мақсаттарға айналдырып, оны процедуралық жоспарға өзгертіп, яғни когнитивтік жағдайдың негізі ретінде міндеттерді қабылдаудың дайындықты қалыптастыруың познотельтанымдық қызметті ұйымдастыру және оқушылардың когнитивті тәуелсіздігін дамыту құралы ретінде қолданылады.

Іс жүзінде міндеттердің дамушы әсері шешілген мәселелердің санына ғана емес, [7] тапсырманың жұмыс істеу процесінің қалай ұйымдастырылғанына байланысты екеніне сенімдіміз. Сондықтан аталған пәндер бойынша студенттердің ашық білім беру позициясын дамытуға бағытталған міндеттерді шешуді ұйымдастыру етістіктері «табу», «дәлелдеу», «құрастыру». Тапсырмалар студенттің әртүрлі танымдық қызметін анықтау қажет: «түсіндіру», «сипаттау», «тұжырым», «орнату», «зерттеу», «қайта құру», «құрастыру», «суреттеу» және т. б.

Практикалық сабақтарда да, студенттердің өзіндік жұмысында да университеттің әртүрлі пәндерін оқу барысында қолданылатын кейбір тапсырмалардың мысалдарын келтіреміз.

1-мысал. Математикалық есептердің көптеген класстарының шешімдері алюминий негізінде жасалады. Алгоритмдік әрекет, әдетте білімсіздікке алып келеді, өйткені ол шешімді афоризмді таза механикалық орындау идеясына сүйенеді. Бұл белгілі алгоритімдерді жаңа міндеттерге көшіруге және проблемалық, шығармашылық сипаттағы мәселелерді шешу құрылымына жеке алгоритімдерді бөлуде қабілетсіздікке әкеледі. Алайда, кейде кейбір нүктесінде стандартты емес математикалық мәселелерді шешімімен тіпті шығармашылық қызмет немесе басқа алгоритмдік сипаты, сондықтан көбінесе, келісілген егжей-тегжейлі жеке қадамдарды (қадамдар, іс-әрекеттері) бөлу үшін өздері кезек тәртібін анықтау үшін, өнімді танымдық қызметіне айтарлықтай үлес қосуға, сондай-ақ белгілі алгоритімдерді қолдана білуін сатып оның тиімділігіне әсер ететін.

Осылайша, өнімді қызметті жүзеге асыруға студенттер алгоритмдік ойлауды меңгеру қажет. Өз кезегінде, жаңа мәселелерді шешу алгоритімдерін құру жөніндегі іс-шаралар өнімді ойлау негізінде ықпал етеді.

2-мысал. Динамикалық тапсырманы қабылдау. Динамикалық міндеттердің бастапқы мазмұны немесе геометриялық құрылысы арқылы бір-

бірімен байланысты міндеттер жиынтығын білдіреді. Бұл әдіс қабылдаудың икемділігін қалыптастыруға, өзгеретін тапсырмалардың жағдайын тереңірек талдауды қажет етуге және оның ақыл-ойының өзгеруіне ықпал етеді.

3-мысал. Міндеттерді дербес жинақтау бойынша жұмыс мәселесін шешуге қарағанда қанағатшылдығымен пайда әкеледі. Егер мектепте алі арифметикалық есептерді және алгебралық теңдеулердің белгілі бір түрлерін жинақтайтын болса, әдетте, геометриялық мәселелерді қалыптастыруға назар аударылмайды. Студенттер тәуелсіз мәселелердің жинағын, ерекше жағдайда, қызмет және сын тұрғысынан ойлау міндеті жағдайды талдау және оны түрлендіру мүмкіндігін шарлау қабілетін дамыту қиындықтарына тап болады. Бұл жұмыстың нәтижесі-өзіндік зияткерлік өнім болып табылады. Міндеттерді дербес әзірлеу үшін негіз әртүрлі болуы мүмкін. Міндетті тұжырымдау көбінесе негіздердің сипатамасын қамтиды. Мысалы, мұғалім алдын-ала дайындаған және осы сызбаға арналған тапсырмаларды жасайтын кейбір дизайн ерекшеліктерін зерттеуді ұсына аламыз. Тапсырманы аяқтаған кезде студенттер суретті талдайды, оның элементтері арасындағы байланысты анықтайды, көрнекі ақпаратты терминологиялық пәндік салаға аударады. Бұдан әрі жұмысты жалғастыру пайдалы болады және осы дизайнға қажетті өзгерулер енгізу және жаңа тапсырмаларды құру ұсынылады.

Студенттерге жасалынған тапсырмалар бойынша ұсына алады: міндеттеріне нақты тақырып мектеп курсына жатқызылған, бұл мәселе дидактикалық мақсатта іске асыруда бағытталған белгілі бір жолмен немесе міндеттер шешілуі тиіс жалпылама, мәселелерді тура немесе кері ұқсастандыру.

4-мысал. Ерекшеліктерді қарау және қателерді анықтау тапсырмалары. Өмірдің әртүрлі мәселелерін шешуде көбінесе қателіктер мәселені шешуге және проблемалық жағдайдың нақты мазмұнына қатысты ресми көзқарас арасындағы байланысты түсінудің бұзылуынан туындайды. Бұл жағдай математикалық мәселелерді шешуге толық сәйкес келеді. Шешімдерді қарау және қателерді анықтау міндеттерінің негізінде мәселенің күрделілігіне және «қателік тереңдігіне» байланысты репродукциялық зерттеуден түрлі проблемалық деңгейлердің танымдық қызметін ұйымдастыру мүмкін болады.

Сонымен қатар, ол студенттер жаңа интеллектуалды өнімді (тапсырмалардың факт айналымы, ақпараттық схемалар, гипотезаны) алу процесіне енгізілетін болады, және болашақта мәселесін шешу маңыздылығын анықталды асырылатын міндеттерді дағдыларын болашақ мұғалімдерді қосымша жұмысты ұйымдастыру қалыптастыру қажет

пайдалану. Сондай-ақ, мұндай жұмыс шеңберінде студенттер өздерінің қиындықтарын бағалап, оларды жеңу жолдарын, алынған нәтижелерді және ең бастысы, оларды алуға арналған іс-әрекеттерді бағалай алады. Алдымен студенттердің сұрақтарын жүйемен қамтамасыз ету пайдалы. Мысалы: 1) Неге бұл тапсырма қызықты? 2) Мәселе қалай шешілді? 3) Мәселені басқа жолмен шеше аласыз ба? 4) Зерттеудің (күрделірек, қарапайым) болуына байланысты проблема қалай өзгеруі мүмкін. 5) Тапсырманы орындау барысында ең маңызды нәрселер қалай көрінеді және неге? 6) Тапсырманы орындаудағы басты қиындық қандай болды? 7) Мұндай жағдайда келесі жолы қолданылуы мүмкін шешуде шешім бар ма?

ҚОРЫТЫНДЫ

Осылайша, проблемаларды шешу, сондай-ақ оларды шешудің технологиясын игеру – шығармашылық қабілеті, тәуелсіз ойлау дамуы, келешектегі мұғалімнің ашық танымдық позициясы қалыптасқан когнитивтік қызметтің маңызды түрлері. Сонымен қатар, зерттеулер проблемаларды шешу процесінде, болашақ мұғалімдерді, әсіресе стандартты емес, ашық танымдық ұстанымы осындай сияқты ең маңызды қасиеттеріне, көрініс көрсетті, бұл облысы, сонымен қатар белгілі бір пән аясы шеңберіндегі оқушылардың танымдық белсенділігіне ғана емес, сондай-ақ адам өмірінің кез-келген саласында кез келген қызметке қатысты мәселелерді шешуде:

– әмбебаптағы, яғни белгілі бір пән аясы шеңберіндегі оқушының танымдық белсенділігіне ғана емес, сондай-ақ адам өмірінің кез келген саласында кез-келген мәселелерді шешуде;

– бұл нысанда құралдар тұрады, ашық позиция білімді практикалық қолдану арқылы мәселелерді шешуді жеңілдету үшін танымдық құралдар мен механизмдерді қамтиды танымдық қызметінің қабылдауы мен әдістерін меңгерген;

– өзгергіштік, танымдық мәселелерді шешуде параметрлердің түрлі көріністеріне мүмкіндігі ретінде.

Ашық когнитивтік позицияның бұл қасиеттері мұғалімнің кәсіби құзыретіндегі осы компоненттің маңызды рөлін растайды.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Введенский, В. Н.** Профессиональная компетентность педагога : Пособие для учителя. – СПб. : Филиал издательства «Просвещение», 2004. – 159 с.

2 **Дружилов, С. А.** Становление профессионализма человека как реализация индивидуального ресурса профессионального развития. – Новокузнецк : Изд-во Института повышения квалификации, 2002. – 242 с.

3 **Курлыгина, О. Е.** Профессиональна компетентность педагога: теоретический аспект // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 5. – С. 4.

4 **Маркова, А. К.** Психология труда учителя: кн. для учителей – М. : Просвещение, 1993. – 192 с.

5 **Тестов, В. А.** О формировании профессиональной компетентности учителя математики // Сибирский учитель – 2007. – № 6. – С. 35–37.

6 **Шмигирилова, И. Б.** Познавательная компетентность как система требований к личности выпускника средней школы // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – 2012. – № 5. – С. 209–221.

7 **Шмигирилова, И. Б.** Компетентностный подход в обучении математике. – Петропавловск : ИПО СКГУ им. М. Козыбаева, 2013. – 217 с.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

И. Б. Шмигирилова¹, А. А. Таджигитов²

Открытая познавательная позиция как компонент профессиональной компетентности учителя математики

^{1,2}Факультет информационных технологий,
Северо-Казахстанский государственный университет
имени М. Козыбаева,
г. Петропавловск, 150000, Республика Казахстан
Материал поступил в редакцию 26.11.18.

I. B. Shmigirilova¹, A. A. Tadzhitov²

Open cognitive stance as a component of the professional competence of the teacher of mathematics

^{1,2}Faculty of Information Technologies,
M. Kozybayev North Kazakhstan State University,
Petropavlovsk, 150000, Republic of Kazakhstan.
Material received on 26.11.18.

В статье анализируется понятие открытой познавательной позиции в аспекте профессиональной компетентности учителя математики, выделяются основные характеристики данного феномена. Раскрываются особенности формирования компонентов

открытой познавательной позиции учителя в рамках вузовского обучения. Теоретические положения иллюстрируются конкретными примерами.

The article analyzes the notion of an open cognitive stance in the aspect of the professional competence of a mathematics teacher, the main characteristics of this phenomenon are highlighted. The peculiarities of forming the components of the open cognitive position of the teacher within the framework of higher education are revealed. The theoretical positions are illustrated by concrete examples.

ГРНТИ 14.35.05

В. В. Сергеева¹, Л. А. Семенова²

¹к.п.н., Инновационный Евразийский университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан;

²к.п.н., Инновационный Евразийский университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан

МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ И ТЕХНОЛОГИЯ ЕЕ РЕАЛИЗАЦИИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ВУЗЕ

В статье представлен авторский взгляд на механизм эффективного решения проблемы патриотического воспитания молодежи в рамках воспитательно-образовательного пространства вуза, раскрыта модель формирования патриотической культуры будущих педагогов и технология ее реализации в условиях педагогического вуза, выделены принципы формирования патриотической культуры, представлены и описаны этапы ее формирования в рамках модели.

Ключевые слова: патриотическая культура, воспитательно-образовательный процесс, педагогический вуз, патриотическое воспитание, модель формирования, педагогическая технология.

ВВЕДЕНИЕ

Тенденции современного общества актуализировали проблему формирования личности педагога как человека культуры. В связи с этим требуется превращение педагогических вузов в институт ее воспроизводства

и развития. Разработанная нами концепция формирования патриотической культуры будущих педагогов в условиях полиэтничности дает возможность реализовать данное положение через модель и технологию ее реализации в условиях педагогического вуза. Модель определена нами как система мысленного и схематично представленного процесса, имеющего внешние и внутренние контуры [3, 5, 6, 7, 8]. При построении модели использовались следующие методологические подходы: системный; личностно-ориентированный; культурологический; цивилизационный; этнопедагогический; интегративный и личностно-деятельностный подход, которые послужили основой выделения принципов формирования патриотической культуры будущих педагогов.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

1 Принцип *интернациональности* предполагает ориентацию воспитательно-образовательного процесса педагогического вуза на духовное развитие будущего педагога, а также дает возможность сформулировать цель национального образования через призму общечеловеческих ценностей.

2 Принцип *культурокреативности* заключается в необходимости обращения субъектов воспитательно-образовательного процесса к общечеловеческим ценностям и культурно-историческому опыту своего народа при решении проблем патриотического воспитания.

3 Принцип *соборности* предусматривает доминирование во взаимоотношениях субъектов воспитательно-образовательного процесса законов нравственности, ответственности по отношению к образовательной и профессиональной деятельности и любви к Отечеству.

4 Принцип *диалогичности* ориентирован на усвоение будущими педагогами культурно-исторического и социального опыта представителей своего и иных этносов.

5 Принцип *технологизма* обеспечивает единство теоретической и практической составляющей процесса формирования патриотической культуры будущих педагогов.

Сконструированную модель формирования патриотической культуры представляем в определенной последовательности ее этапов следующим образом: 1) диагностический; 2) мотивационно-целевой; 3) содержательно-процессуальный; 4) результативно-оценочный. Каждый этап решает определенные задачи, которые направлены на: 1) исследование исходного состояния проблемы; 2) формирование ценностно-мотивационной готовности субъектов воспитательно-образовательного процесса на формирование патриотической культуры будущих педагогов; 3) формирование целостной

системы патриотических знаний; 4) диагностика уровня сформированности патриотической культуры.

Рассмотрим каждый этап. Первый – *диагностический*, направлен на последовательное решение задач выявления исходного состояния проблемы исследования, с использованием определенных для каждой задачи методов и заключающийся в диагностике вовлечения будущих педагогов в коллективную деятельность патриотической направленности (наблюдение во время воспитательно-образовательного процесса, педагогической и летней практики).

Следующий этап – *мотивационно-целевой* реализуется через ценностно-мотивационную готовность субъектов воспитательно-образовательного процесса к формированию патриотической культуры будущих педагогов в ходе итерирования, когда субъекты принимают объективную цель, понимают ее и, она переходит во внутреннюю, субъективную, личностно-значимую цель [10]. В результате этого процесса у будущих педагогов формируется потребность в формировании патриотической культуры, реализации своей патриотической активности и осуществлении деятельности патриотической направленности.

Содержательно-процессуальный этап формирования патриотической культуры в условиях педагогического вуза рассмотрен с позиции Ю.А. Конаржевского, который рассматривает его как подсистему, характеризующуюся содержательностью, определенным устройством и взаиморасположением составляющих ее частей, в некоторой независимости и функциональном единстве [2]. Данный этап предполагал формирование у будущих педагогов целостной системы патриотических знаний, развитие познавательной активности, как в теории, так и на практике, которые срабатывают во взаимосвязи, подразумевая ориентированность будущих педагогов на накопление теоретического материала и развитие познавательно-патриотической деятельности, а так же формирование профессионально-ориентированных патриотических умений и опыта.

Заключительный этап – *результативно-оценочный* цель которого проверка эффективности выделенного комплекса педагогических условий и выявление уровня сформированности патриотической культуры будущих педагогов. Результативно-оценочный этап предполагает как итоговую диагностику и констатацию изменения уровней сформированности искомого типа культуры, так и анализ достигнутых результатов методом анализа ситуаций, сопоставительным анализом, диагностикой уровня патриотической культуры (экспертная оценка и самооценка) через коллективную и индивидуальную формы работы.

На протяжении всех этапов субъекты воспитательно-образовательного ведут совместную деятельность, взаимодействуя манипулятивно, имея одну общую цель; планируют, координируют, регулируют и стимулируют

совместные действия. Субъект – субъектные отношения представляют особый интерес, поскольку именно они, на наш взгляд, оказывают существенное влияние на формирование личности будущего педагога в целом и их патриотической культуры в частности. Выделяя эти отношения, мы придерживаемся мнения Я. И. Лернера, который в качестве основного отношения называет отношение «педагог – учащийся – объект», которое, согласно принципу подобия социальных систем, является частным случаем социального отношения и проявляется как взаимодействие субъектов, опосредованное объектом [4, с. 14–18]. В нашем случае это интерпретируется следующим образом: в воспитательно-образовательном процессе в качестве предмета выступает взаимодействие субъекта с объектом, в процессе которого объект получает свою предметную определенность и конкретную значимость.

У каждого из субъектов воспитательно-образовательного процесса, помимо собственной (субъективной) деятельности, выделяется деятельность, реализуемая во взаимодействии с другой стороной. При переходе от собственной деятельности субъектов к деятельности взаимодействия и обратно, их образовательные отношения претерпевают значительные изменения, связанные с динамикой перехода от субъект - объектных к сложноорганизованному субъект – субъектным отношениям. Результатом подобного взаимодействия является формирование патриотической культуры у всех субъектов, что отражает результат реализации в их взаимодействии [1].

Таким образом, модель формирования патриотической культуры будущих педагогов, как совокупность взаимосвязанных компонентов содержит: приоритетную цель, ориентирующую на достижение высокого уровня сформированности патриотической культуры будущих педагогов; специально отобранное содержание, освоение которого требует организации теоретического, творческого и практического видов деятельности; оптимальные методы, средства и организационные формы; контроль результата, отражающего эффективность достижения поставленной цели и прогноз. Спроектированная модель позволяет представить процесс формирования патриотической культуры как систему, отражающую единство компонентов. Конструирование модели дает возможность свести в единый документ информацию, рассредоточенную в учебных планах и программах и, тем самым, систематизировать ее, исключить дублирование, вставить недостающий учебный материал.

Задачи практической реализации модели обуславливают необходимость разработки педагогической технологии. Исходя из педагогических основ воспитания патриотизма, мы определяем основные факторы реализации модели формирования патриотической культуры будущих педагогов. К ним относятся:

- создание и поэтапное совершенствование системы нормативного обеспечения патриотического воспитания студентов;
- систематическое использование потенциала учебных занятий, внеучебной работы, деятельности органов студенческого самоуправления и возможностей макросоциума в формировании патриотической культуры будущих педагогов;
- поиск новых форм управления процессом патриотического становления будущего педагога (центр патриотического воспитания, клубы и др.);
- разработка учебных программ, установок и требований, рассчитанных на реальную перспективу формирования патриотической культуры будущих педагогов;
- интеграция деятельности всех субъектов воспитательно-образовательного процесса в интересах формирования патриотической культуры будущих педагогов;
- формирование научно-методических основ формирования патриотической культуры будущих педагогов.

Исходя из задач, стоящих сегодня перед педагогическим вузом в плане подготовки будущих педагогов к формированию нового казахстанского патриотизма предполагается осуществление комплекса мер по активизации патриотической деятельности студентов на всех уровнях обучения. Оно включает: совершенствование методов и средств патриотического воспитания; определение качеств личности педагогов, необходимых для осуществления воспитательной работы патриотической направленности в современной культуротворческой школе; воспитание гордости за принадлежность к великому народу, к его свершениям, почитание национальных святых и символов; повышение уровня функционирования системы патриотического воспитания; совершенствование системы управления процессом патриотического воспитания в вузах с учетом формирования патриотической культуры личности студентов.

Для реализации данных задач одним из значимых направлений является вовлечение специалистов воспитательного отдела вуза и преподавателей в активную деятельность патриотической направленности, с целью поиска и апробации путей ее совершенствования. С целью систематизации деятельности по реализации модели формирования патриотической культуры будущих педагогов нами определена педагогическая технология, представленная четырьмя компонентами: диагностическим, целевым, процессуальным и результативно-оценочным.

Характеристика технологии представлена следующими структурными элементами: компоненты – цель – поле деятельности – содержание деятельности.

В *диагностическом* компоненте технологии выделен блок диагностики – технологического сопровождения, включающий в себя: диагностику

патриотических отношений; уровня национального самосознания личности, коммуникативного, национального и воспитательного потенциала, сформированности нравственных норм и идеалов, уровня патриотических, нравственных и правовых знаний; диагностику уровня культуры педагогического общения.

Содержание *целевого* компонента представлено мероприятиями, способствующими выработке у будущих педагогов внутренней мотивации активного участия в деятельности вуза по патриотическому воспитанию. Главным условием проведения мероприятий является создание соответствующей мотивации студентов – будущих педагогов к формированию патриотической культуры. Целью мероприятий было оценка студентом уровня своих знаний в патриотическом направлении. Все вопросы сформулированы с акцентом на будущую профессионально-патриотическую деятельность. Например, задания, включающие вопрос-просьбу: «Выскажите Ваше мнение о патриотических качествах личности». Такая форма заданий предполагает актуализацию и применение индивидуального опыта студента. Данный вид контроля позволяет «отследить» прирост знаний студентов и определить уровень эффективности обучения. Исходной предпосылкой формирования патриотической культуры является ориентация будущих педагогов на максимальное использование своих возможностей в воспитательно-образовательном процессе вуза и во внеучебной деятельности. С этой целью студентам предлагаются тесты на выявление уровня патриотических отношений, свойств и качеств патриота, необходимых в будущей профессиональной деятельности.

Особое внимание уделяется системе отношений «специалист воспитательного отдела – будущий педагог – преподаватель» в сфере организации патриотически-направленной внеучебной деятельности.

В рамках *процессуального* компонента – формирование патриотической культуры рассматривается нами как элемент профессиональной подготовки будущего педагога. Технологическая подготовка на этом этапе складывается из ряда последовательных ступеней. На первой ступени – пропедевтическая, где активизируется деятельность, как преподавателя, так и студента. На второй ступени, опираясь на личностно-смысловой подход, решаются следующие задачи: 1) формирование системных знаний о патриотических отношениях и патриотической культуре; 2) развитие умения переноса знаний в измененные ситуации посредством разрешения патриотических задач; 3) рефлексия собственных патриотических действий будущими педагогами; 4) формирование патриотических взглядов у студентов посредством развития их смысловой позиции к патриотической культуре; 5) безусловное принятие патриотической культуры будущими педагогами посредством моделирования патриотических

ситуаций; б) направление деятельности будущего педагога на развитие личностно-ориентированного характера патриотической культуры.

Процессуальный компонент предполагает работу и с преподавательским составом вуза по подготовке их к реализации модели формирования патриотической культуры.

Третий компонент предполагал включение будущих педагогов в профессионально-педагогическую деятельность средствами педагогической практики, где они обучаются проектировать патриотические отношения, развивают умение самостоятельно осознать и оценивать патриотические отношения и патриотическую культуру учащихся, реализовывать образовательные и воспитательные технологии применительно к условиям среднего образования. Четвертый компонент (результативно-оценочный) технологии обеспечивает количественный и качественный анализ уровня сформированности патриотической культуры будущих педагогов и позволяет констатировать уровень патриотической культуры будущих педагогов. Наравне с выделенным комплексом педагогических условий формирования патриотической культуры будущих педагогов реализуются психолого-педагогические условия эффективной реализации модели к которым относятся следующие:

а) воздействие широкого нравственно-патриотического информационного поля;

б) сплочение студенческого коллектива через организацию внутригрупповых, общефакультетских, патриотических, этнических отношений;

в) осознание, переживание и самооценка будущих педагогов патриотических ценностей и чувств в процессе взаимодействия специалистов воспитательного отдела, преподавателей, кураторов и будущих педагогов.

Мы уделяем большое внимание планированию воспитательной работы вуза, так как рассматриваем эту деятельность, как одно из необходимых условий организации процесса формирования патриотической культуры. В перспективном планировании мы выделяем основные принципы: дифференцированный подход к воспитанию, всесторонний учет реальных возможностей воспитательно-образовательного процесса вуза, интересов и запросов студентов, единство планирования мероприятий в ходе воспитательно-образовательного процесса и внеучебного времени, преемственность, последовательность и системность в планах структурных подразделений вуза. С учетом этих принципов воспитательная работа должна обеспечивать студентов не только необходимыми знаниями, но и умениями реализации своих патриотических качеств.

В плане воспитательной работы четко определены функции воспитательного отдела, деканата и кафедр. Большие обязанности по выработке у студентов патриотической убежденности возлагались на кафедры общественных наук. Профессорско-преподавательский состав этих кафедр решали вопросы формирования у будущих педагогов патриотического сознания, мировоззрения, а так же формирование их нравственного потенциала.

В связи с этим нами, предлагаем рекомендации по повышению эффективности работы по формированию патриотической культуры у будущих педагогов, которые были реализованы в ходе опытно-экспериментальной работы: 1) организация условий подготовки субъектов воспитательно-образовательного процесса через систему обучения, дополнительных курсов и семинаров; 2) проведение научно-методических семинаров на кафедрах по обмену опытом работы и выработке практических рекомендаций по патриотическому воспитанию; 3) введение в образовательный процесс вуза и систему повышения квалификации спецкурса «Патриотическая культура личности»; 4) проведение научно-методического семинара «Теоретические аспекты подготовки учителя к реализации воспитательной стратегии Республики Казахстан» для педагогов вузов в рамках повышения квалификации; 5) создание в вузах ассоциации патриотов, работающих на общественных началах; 7) постоянное совершенствование комплексного планирования патриотического воспитания студенчества на базе внедрения передового опыта работы вузов, изучения общественного мнения вузовской молодежи, конкретных социологических исследований и нормативных документов.

Работа кафедр ориентирована на положение, о том, что каждый педагог должен чувствовать необходимость формирования культуры учащегося. Особое место в данной деятельности отводится куратору студенческой группы, который в индивидуальной работе в форме кураторских часов на патриотические темы, встреч, экскурсий и др. формирует мотивацию студентов к формированию патриотической культуры. Обязанность куратора заключается не в подмене действий студентов, а в обеспечении мотивации их в направлении активных действий, в создании условий для проявления будущими педагогами творчества, самостоятельности и инициативы в решении воспитательных задач патриотической направленности. Внеаудиторная работа, проводимая куратором, обеспечивает расширение рамок в области патриотического самовыражения студентов, раскрывает и активизирует их патриотические качества, обогащает представление о национальных ценностях, месте и возможностях человека в этом мире, повышая тем самым уровень общей патриотической культуры.

Еще один путь формирования патриотической культуры - это общественная работа самих студентов, которая при правильной организации также мотивирует

их на процессе активного участия в жизни института, инициировании и проведении различных воспитательных мероприятий патриотического характера. Являясь неотъемлемой составной частью современной системы подготовки будущего педагога в педагогическом вузе, общественная работа включает в себя многообразные виды патриотической деятельности, позволяющие студенту проявить себя как патриот на самых различных уровнях.

Из всего вышесказанного следует, что педагогическая технология реализации модели формирования патриотической культуры будущих педагогов предполагает решение проблемы через создание единой культурно образовательной среды и личностно-ориентированного пространства воспитательно-образовательного пространства педагогического вуза.

Итак, процесс формирования патриотической культуры как элемент подготовки будущих педагогов к выполнению воспитательной работы патриотического направления представляет часть общепедагогической подготовки и осуществляется в неразрывном единстве с ней, что предполагает наличие определенного уровня знаний различного характера и практических умений, необходимых для организации и осуществления патриотического воспитания учащихся в современных условиях. Целостность процесса формирования патриотической культуры обеспечивается его приоритетами, смещающими целевые установки подготовки специалиста функционера на саморазвивающуюся и самореализующуюся личность студента-патриота.

ВЫВОДЫ

Таким образом, модель формирования патриотической культуры будущих педагогов и педагогическая технология ее реализации, позволяют систематизировать патриотическую компоненту воспитательно-образовательного процесса педагогического вуза и направить их на формирование личности будущего педагога, как человека патриотической культуры, способного взять на себя роль связующего звена между поколениями и стать проводником патриотических идей в школе.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Гессен, С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С. И. Гессен. – М., 1995. – 360 с.

2 Конаржевский, Ю. А. Педагогический анализ учебно-воспитательного процесса и управления школой / С. И. Конаржевский. – М. : Педагогика, 1986. – 143 с.

3 Краткий философский словарь / под ред. А. П. Алексеева – М. : Проспект, 2000. – 400 с.

4 Лернер, И. Я. Взаимосвязь обучения и воспитания в целостном учебно-воспитательном процессе // Новые исследования в педагогических науках. – 1986. – № 2. – С. 14–18.

5 Ожегов, С. И. Словарь русского языка. – / Изд. 6-е, С. И. Ожегов. – М. : Советская энциклопедия, 1964. – 900 с.

6 Саенко, А. В. Роль моделирования в познавательной и практической деятельности: Автор. дисс. канд. пед. наук. – М., 2010. – 26 с.

7 Симонов, В. П. Моделирование и модели в гуманитарных науках // Сб. науч. трудов под ред. проф. Симонова В. П., вып.5. – М. : Межд. пед. академия, 2007. – С. 34.

8 Скибицкий, Э. Г. Дидактическое обеспечение дистанционного образования // Социально-экономические проблемы совершенствования управленческой деятельности. Теория и опыт: тезисы докл. Межд.нар.практ. конф. – Новосибирск, 2008. – С. 47.

9 Сухомлинский, В. А. Разговор с молодым директором школы / В. А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1982. – С. 13.

10 Филипенко, С. Н. Формирование патриотической культуры курсантов в процессе обучения в военном вузе: Дисс. ... док-ра. пед. наук. – М., 2007. – 350 с.

Материал поступил в редакцию 26.11.18.

В. В. Сергеева¹, Л. А. Семенова²

Болашақ педагогтардың патриоттық мәдениетін қалыптастыру моделі және оны педагогикалық ЖОО-да жүзеге асыру технологиясы

^{1,2}Еуразиялық Инновациялық университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы.

Материал 26.11.18 баспаға түсті.

V. V. Sergeyeva¹, L. A. Semenova²

Model of formation the patriotic culture of the future teachers and technology of its realization in a pedagogical higher education institution

^{1,2}Innovative University of Eurasia, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 26.11.18.

Мақалада ЖОО-ның тәрбие-білім беру кеңістігі аясында жастарды патриоттық тәрбиелеу мәселесін тиімді шешу тетігіне авторлық көзқарас берілген. Болашақ педагогтардың патриоттық мәдениетін қалыптастыру моделі және оны педагогикалық жоғары оқу орны жағдайында жүзеге асыру технологиясы ашылған, патриоттық мәдениетті қалыптастыру принциптері көрсетілген, модель шеңберінде оны қалыптастыру кезеңдері берілген және сипатталған.

In the article the author's view on the mechanism of an effective solution of the patriotic education problem of youth within educational space of higher education institution is presented, a model of formation of the patriotic culture of the future teachers and technology of its realization in the conditions of pedagogical higher education institution is developed, the principles of the formation of patriotic culture are allocated, stages of its formation within the model are presented and described.

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ ПГУ ИМЕНИ С. ТОРАЙГЫРОВА
(«ВЕСТНИК ПГУ», «НАУКА И ТЕХНИКА КАЗАХСТАНА»,
«КРАЕВЕДЕНИЕ»)

Редакционная коллегия просит авторов руководствоваться следующими правилами при подготовке статей для опубликования в журнале.

Научные статьи, представляемые в редакцию журнала должны быть оформлены согласно базовым издательским стандартам по оформлению статей в соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», пристатейных библиографических списков в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

– В журналы принимаются статьи по всем научным направлениям в 1 экземпляре, набранные на компьютере, напечатанные на одной стороне листа с полями 30 мм со всех сторон листа, электронный носитель со всеми материалами в текстовом редакторе «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) для WINDOWS».

– Общий объем статьи, включая аннотации, литературу, таблицы, рисунки и математические формулы не должен превышать **12 страниц печатного текста**.
Текст статьи: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка).

Статья должна содержать:

1 **ГРНТИ** (Государственный рубрикатор научной технической информации);
 2 **Инициалы и фамилия** (-и) автора (-ов) – на казахском, русском и английском языках (прописными буквами, жирным шрифтом, абзац 1 см по левому краю, см. образец);

3 **Ученую степень, ученое звание;**

4 **Аффилиация** (факультет или иное структурное подразделение, организация (место работы (учебы)), город, почтовый индекс, страна,) – на казахском, русском и английском языках;

5 **E-mail;**

6 **Название статьи** должно отражать содержание статьи, тематику и результаты проведенного научного исследования. В название статьи необходимо вложить информативность, привлекательность и уникальность (не более 12 слов, заглавными прописными буквами, жирным шрифтом, абзац 1 см по левому краю, на трех языках: русский, казахский, английский, см. образец);

7 **Аннотация** – краткая характеристика назначения, содержания, вида, формы и других особенностей статьи. Должна отражать основные и ценные, по мнению автора, этапы, объекты, их признаки и выводы проведенного исследования. Дается на казахском, русском и английском языках (рекомендуемый объем аннотации – не менее 100 слов, прописными буквами, нежирным шрифтом 12 кегль, абзацный отступ слева и справа 1 см, см. образец);

8 **Ключевые слова** – набор слов, отражающих содержание текста в терминах объекта, научной отрасли и методов исследования (оформляются на языке публикуемого материала: кегль – 12 пунктов, курсив, отступ слева-справа – 3 см.). Рекомендуемое количество ключевых слов – 5-8, количество слов внутри ключевой фразы – не более 3. Задаются в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке (см. образец);

9 **Основной текст статьи** излагается в определенной последовательности его частей, включает в себя:

– слово ВВЕДЕНИЕ / КІРІСПЕ / INTRODUCTION (*нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре см. образец*).

Необходимо отразить результаты предшествующих работ ученых, что им удалось, что требует дальнейшего изучения, какие есть альтернативы (если нет предшествующих работ – указать приоритеты или смежные исследования). Освещение библиографии позволит отгородиться от признаков заимствования и присвоения чужих трудов. Любое научное изыскание опирается на предыдущие (смежные) открытия ученых, поэтому обязательно ссылаться на источники, из которых берется информация. Также можно описать методы исследования, процедуры, оборудование, параметры измерения, и т.д. (не более 1 страницы).

– слова ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ / НЕГІЗГІ БӨЛІМ / MAIN PART (*нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре*).

Это отражение процесса исследования или последовательность рассуждений, в результате которых получены теоретические выводы. В научно-практической статье описываются стадии и этапы экспериментов или опытов, промежуточные результаты и обоснование общего вывода в виде математического, физического или статистического объяснения. При необходимости можно изложить данные об опытах с отрицательным результатом. Затраченные усилия исключают проведение аналогичных испытаний в дальнейшем и сокращают путь для следующих ученых. Следует описать все виды и количество отрицательных результатов, условия их получения и методы его устранения при необходимости. Проводимые исследования предоставляются в наглядной форме, не только экспериментальные, но и теоретические. Это могут быть таблицы, схемы, графические модели, графики, диаграммы и т.п. Формулы, уравнения, рисунки,

фотографии и таблицы должны иметь подписи или заголовки (*не более 10 страниц*).

– слово ВЫВОДЫ / ҚОРЫТЫНДЫ / CONCLUSION (*нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре*).

Собираются тезисы основных достижений проведенного исследования. Они могут быть представлены как в письменной форме, так и в виде таблиц, графиков, чисел и статистических показателей, характеризующих основные выявленные закономерности. Выводы должны быть представлены без интерпретации авторами, что дает другим ученым возможность оценить качество самих данных и позволит дать свою интерпретацию результатов (не более 1 страницы).

10 **Список использованных источников** включает в себя:

– слово СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ / ПАЙДАЛАНАҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ / REFERENCES (*Нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре*).

Очередность источников определяется следующим образом: сначала последовательные ссылки, т.е. источники на которые вы ссылаетесь по очередности в самой статье. Затем дополнительные источники, на которых нет ссылок, т.е. источники, которые не имели место в статье, но рекомендованы вами для кругозора читателям, как смежные работы, проводимые параллельно. Рекомендуемый объем не более чем из 20 наименований (ссылки и примечания в статье обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки). Статья и список литературы должны быть оформлены в соответствии с ГОСТ 7.5-98;

ГОСТ 7.1-2003 (*см. образец*).

11 **Иллюстрации, перечень рисунков** и подрисуночные надписи к ним представляют по тексту статьи. В электронной версии рисунки и иллюстрации представляются в формате TIF или JPG с разрешением не менее 300 dpi.

12 **Математические формулы** должны быть набраны в Microsoft Equation Editor (*каждая формула – один объект*).

На отдельной странице (после статьи)

В бумажном и электронном вариантах приводятся полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, e-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются);

Информация для авторов

Все статьи должны сопровождаться двумя рецензиями доктора или кандидата наук для всех авторов. Для статей, публикуемых в журнале «Вестник ПГУ» химико-биологической серии, требуется экспертное заключение.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи.

При необходимости статья возвращается автору на доработку. За содержание статьи несет ответственность Автор.

Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и возвращаются авторам.

Датой поступления статьи считается дата получения редакцией ее окончательного варианта.

Статьи публикуются по мере поступления.

Периодичность издания журналов – четыре раза в год (ежеквартально).

Статью (бумажная, электронная версии, оригиналы рецензий и квитанции об оплате) следует направлять по адресу:

140008, Казахстан, г. Павлодар, ул. Ломова, 64,

Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,

Издательство «Кереку», каб. 137.

Тел. 8 (7182) 67-36-69, (внутр. 1147).

E-mail: kereku@psu.kz

www.vestnik.psu.kz

Оплата за публикацию в научном журнале составляет **5000 (Пять тысяч) тенге.**

РГП на ПХВ Павлодарский
государственный университет имени
С. Торайгырова
РНН 451800030073
БИН 990140004654

АО «Песнабанк»
ИИК KZ57998FTB00 00003310
БИК TSESKZK A
Кбе 16
Код 16
КНП 861

РГП на ПХВ Павлодарский
государственный университет имени
С. Торайгырова
РНН 451800030073
БИН 990140004654

АО «Народный Банк Казахстана»
ИИК KZ156010241000003308
БИК HSBKZZKX
Кбе 16
Код 16
КНП 861

ОБРАЗЕЦ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ:

ГРНТИ 396.314.3

А. Б. Есимова

к.п.н., доцент

Гуманитарно-педагогический факультет,

Международный Казахско-Турецкий университет имени Х. А. Ясави,

г. Туркестан, 161200, Республика Казахстан,

e-mail: ad-ad_n@mail.ru

СЕМЕЙНО-РОДСТВЕННЫЕ СВЯЗИ КАК СОЦИАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ В РЕАЛИЗАЦИИ РЕПРОДУКТИВНОГО МАТЕРИАЛА

В статье рассматриваются вопросы, связанные с кодификацией норм устной речи в орфоэпических словарях, являющихся одной из отраслей ортологической лексикографии. Проводится анализ составления первых орфоэпических словарей, говорится о том, что в данных словарях большее внимание уделяется устной орфографии в традиционном применении, а языковые нормы устной речи остались вне внимания. Также отмечается, что нормы устной речи занимают особое место в языке программ средств массовой информации, таких как радио и телевидение, и это связано с тем, что диктор читает свой текст в микрофон четко по бумажке. В статье также выявлены отличия устной и письменной речи посредством применения сравнительного метода, и это оценивается как один из оптимальных способов составления орфоэпических словарей.

Ключевые слова: репродуктивное поведение, семейно-родственные связи.

ВВЕДЕНИЕ

В настоящее время отрасль мобильной робототехники переживает бурное развитие. Постепенно среда проектирования в области мобильной ...

Продолжение текста

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

На современном этапе есть тенденции к стабильному увеличению студентов с нарушениями в состоянии здоровья. В связи с этим появляется необходимость корректировки содержания учебно-тренировочных занятий по физической культуре со студентами, посещающими специальные медицинские группы в ...

Продолжение текста публикуемого материала

ВЫВОДЫ

В этой статье мы представили основные спецификации нашего мобильного робототехнического комплекса...

Продолжение текста

Пример оформления таблиц, рисунков, схем:

Таблица 1 – Суммарный коэффициент рождаемости отдельных национальностей

	СКР, 1999 г.	СКР, 1999 г.
Всего	1,80	2,22

Диаграмма 1 – Показатели репродуктивного поведения

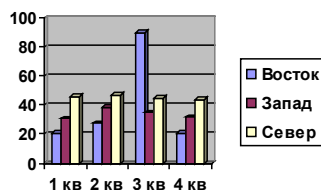

Рисунок 1 – Социальные взаимоотношения

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Эльконин, Д. Б. Психология игры [Текст] : научное издание / Д. Б. Эльконин. – 2-е изд. – М. : Владос, 1999. – 360 с. – Библиогр. : С. 345–354. – Имен. указ. : С. 355–357. – ISBN 5-691-00256-2 (в пер.).

2 Фришман, И. Детский оздоровительный лагерь как воспитательная система [Текст] / И. Фришман // Народное образование. – 2006. – № 3. – С. 77–81.

3 Антология педагогической мысли Казахстана [Текст] : научное издание / сост. К. Б. Жарикбаев, сост. С. К. Калиев. – Алматы : Рауан, 1995. – 512 с. : ил. – ISBN 5625027587.

4 http://www.mari-el.ru/mmlab/home/AI/4/#part_0.

A. B. Yesimova

Отбасылық-туысты қатынастар репродуктивті мінез-құлықты жүзеге асырудағы әлеуметтік капитал ретінде

Гуманитарлық-педагогикалық факультеті,
Қ. А. Ясави атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университеті,
Түркістан қ., 161200, Қазақстан Республикасы.

A. B. Yesimova

The family-related networks as social capital for realization of reproductive behaviors

Faculty of Humanities and Education,
K. A. Yesevi International Kazakh-Turkish University,
Turkestan, 161200, Republic of Kazakhstan.

Мақалада ортологиялық лексикографияның бір саласы – орфоэпиялық сөздіктердегі ауызша тіл нормаларының кодификациялануымен байланысты мәселелер қарастырылады. Орфоэпиялық сөздік құрастырудың алғашқы тәжірибелері қалай болғаны талданып, дәстүрлі қолданыстағы ауызша емлесімен, әсіресе мектеп өмірінде жазба сөзге ерекше көңіл бөлініп, ал ауызша сөздің тілдік нормалары назардан тыс қалғаны айтылады. Сонымен қатар ауызша сөз нормаларының бұқаралық ақпарат құралдары – радио, телевизия хабарлары тілінде ерекше орын алуы микрофон алдында диктордың сөзді қағаз бойынша нақпа-нақ, тақпа-тақ айтуымен байланысты екені атап көрсетіледі. Сөздікте ауызша сөзбен жазба сөздің салғастыру тәсілі арқылы олардың айырмасын айқынданғаны айтылып, орфоэпиялық сөздік құрастырудың бірден-бір оңтайлы жолы деп бағаланады.

The questions, related to the norms of the oral speech codification in pronouncing dictionary are the one of the Orthologous Lexicography field, are examined in this article. The analysis of the first pronouncing dictionary is conducted, the greater attention in these dictionaries is spared to verbal orthography in traditional application, and the language norms of the oral speech remained without any attention. It is also marked that the norms of the oral speech occupy the special place in the language of media programs, such as radio and TV and it is related to that a speaker reads the text clearly from the paper. In the article the differences of the oral and writing language are also educed by means of application of comparative method and it is estimated as one of optimal methods of the pronouncing dictionary making.

Теруге 26.11.2018 ж. жіберілді. Басуға 11.12.2018 ж. қол қойылды.

Пішімі 70x100 $\frac{1}{16}$. Кітап-журнал қағазы.

Шартты баспа табағы 25,09

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Жумабекова

Тапсырыс № 3337

Сдано в набор 26.11.2018 г. Подписано в печать 11.12.2018 г.

Формат 70x100 $\frac{1}{16}$. Бумага книжно-журнальная.

Усл.п.л. 25,09. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Жумабекова

Заказ № 3337

«КЕРЕКУ» баспасынан басылып шығарылған

С. Торайғыров атындағы

Павлодар мемлекеттік университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«КЕРЕКУ» баспасы

С. Торайғыров атындағы

Павлодар мемлекеттік университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@psu.kz

www.vestnik.psu.kz